

T.C.
SİNOP ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SIYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE’NİN MAVİ VATAN DOKTRİNİ EKSENİNDE
DEĞİŞEN DİŞ POLİTİKASI VE GÜVENLİK STRATEJİLERİ

MELİH KIZILTEPE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ MEHMET SAMET ERDEM

SİNOP - 2024

TEZ KABUL

Melih KIZILTEPE tarafından hazırlanan “ **Türkiye’nin Mavi Vatan Doktrini Ekseninde Değişen Dış Politikası Ve Güvenlik Stratejileri**” başlıklı bu çalışma 17.07.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından **YÜKSEK LİSANS tezi** olarak kabul edilmiştir

Başkan Prof. Dr. Selami SEZGİN Anadolu Üniversitesi/ İktisadi ve İdari
Bilimler Fakültesi İmza

Üye Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Samet ERDEM Sinop Üniversitesi /
(Danışman) Boyabat İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İmza

Üye Dr. Öğr. Üyesi Candaş CAN Sinop Üniversitesi / Boyabat
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İmza

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Hüseyin Turan ARAT

.....

ETİK BEYANI

Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Melih Kızıltepe

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE’NİN MAVİ VATAN DOKTRİNİ EKSENİNDE DEĞİŞEN DIŞ POLİTİKASI VE GÜVENLİK STRATEJİLERİ

MELİH KIZILTEPE

SİNOP ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ MEHMET SAMET ERDEM

Türkiye’nin 1923 sonrasında dış güvenlik alanında uygulamış olduğu en önemli stratejilerinden birisi de, güvenlik olgusunu pragmatist çerçevede şekillendirmesi olmuştur. Bu strateji sonrasında Türkiye; dış güvenlik alanında Batı’ya daha yakın olmaya çalışmış ve bu anlamda ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Bu politikanın temel sebepleri arasında ise Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)’nden algıladığı güvenlik tehdidi bulunmaktadır. Türkiye özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası ve Soğuk Savaş döneminde paradigmatik olarak yaşadığı kopuşlar sonrasında, alternatif politikalar arayışında kendi güvenlik anlayışını geliştirmeye çalışmıştır. Soğuk Savaşın sona erdiği 1991 yılı sonrasında ise Türkiye bölgesel anlamda gelişen bir politika ekseninde güvenliğini sağlama adına politikalar üretmiştir. Bu politikalardan en önemlisi Mavi Vatan Doktrini (MVD) olarak karşımıza çıkmaktadır. MVD’nin gelişmesinde en önemli etkense; Türkiye’nin yaşamış olduğu paradigmatik kopuşlar olmuştur. Bu çerçevede çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; güvenlik anlayışı kuramsal çerçevede açıklanarak, devam eden bölümlerde ise, burada açıklanan doneler kullanılarak, Türkiye’nin güvenlik anlayışındaki değişimler somutlaştırılmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde Türkiye’nin 1923-2002 yılları arasında dış politika alanındaki yaşamış olduğu paradigmatik kopuşlar anlatılarak MVD’ye giden süreç somutlaştırılmıştır. Üçüncü bölümde ise MVD açıklanarak bu doktrin sonrasında Türk dış politikasında yaşanan değişim açıklanmıştır. Son olarak dördüncü bölümde ise MVD’ye yönelik öneriler sunulmuştur.

ANAHTAR KELİMELELER: Dış Politika; Güvenlik Stratejileri; Mavi Vatan Doktrini

Temmuz 2024, 144 Sayfa

ABSTRACT

MASTER’S THESIS

TURKEY'S CHANGING FOREIGN POLICY AND SECURITY STRATEGIES ON THE AXIS OF THE BLUE HOMELAND DOCTRINE

MELIH KIZILTEPE

**SINOP UNIVERSITY INSTITUTE OF GRADUATE PROGRAMS
DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION
ADVISOR: ASST. PROF. DR. MEHMET SAMET ERDEM**

One of Turkey's most important strategies in the field of external security after 1923 was to shape the security phenomenon within a pragmatist framework. Following this strategy, Turkey tried to be closer to the West in the field of external security and started to develop its relations in this sense. One of the main reasons for this policy was the perceived security threat from the Union of Soviet Socialist Republics (USSR). Especially after the paradigmatic ruptures Turkey experienced after the Second World War and during the Cold War, Turkey tried to develop its own understanding of security in search of alternative policies. After the end of the Cold War in 1991, Turkey developed policies to ensure its security on the axis of a regional policy. The most important of these policies is the Blue Homeland Doctrine (BHD). The most important factor in the development of the BHD has been the paradigmatic ruptures Turkey has experienced. In this framework, the study consists of four parts. In the first part, the understanding of security is explained in the theoretical framework, and in the following sections, the changes in Turkey's understanding of security are tried to be concretized by using the tools explained here. In the second part, the paradigmatic ruptures that Turkey experienced in the field of foreign policy between 1923 and 2002 are explained and the process leading to the BHD is concretized. In the third part, the BHD was explained and the changes in Turkish foreign policy after this doctrine were explained. Finally, in the fourth part, suggestions for the BHD are presented.

KEYWORDS: Foreign Policy; Security Strategies; Blue Homeland Doctrine.

Temmuz 2024, 144 Page

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam boyunca bilgi ve birikimlerini ilerleme kaydetmem için her zaman yanımda olarak benimle paylaşan, hocam ve Tez Danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Samet ERDEM'e, Süreç boyunca öz kontrol ve disiplinimi sağlamamda yardımcı olan saygıdeğer babam Adnan KIZILTEPE'ye, moral ve motivasyon konusunda pek çok kez yanımda olarak tez yazım sürecimin kolaylaşmasını sağlayan sevgili annem Şaduman KIZILTEPE'ye teşekkürü bir borç bilirim.

Melih KIZILTEPE

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ KABUL	ii
ETİK BEYANI.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİN	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	x
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
1. GİRİŞ	1
2. TARİHSEL PERSPEKTİFTE GÜVENLİK KAVRAMININ GELİŞİMİ	3
2.1. Güvenlik Anlayışının Miladı: Geleneksel Güvenlik Anlayışı.....	5
2.1.1. İdealist güvenlik anlayışı	6
2.1.2. Realist güvenlik anlayışı	7
2.1.3. Neo-Realist güvenlik anlayışı	8
2.2. Geleneksel Güvenlik Anlayışından Yeni Güvenlik Anlayışına Bir Köprü:	10
Kopenhag Okulu	10
2.2.1. Kopenhag okulu güvenlik anlayışı	10
2.3. Güvenlik Anlayışında Yeni Bir Paradigma: Post Pozitivist Güvenlik Anlayışı.....	12
2.3.1. Eleştirel kuram güvenlik anlayışı	12
2.3.2. İnşacı kuram güvenlik anlayışı	13
2.3.3. Post modern güvenlik anlayışı	15
3. TÜRKİYE’NİN MAVİ VATAN DOKTRİNİ ÖNCESİNDE DIŞ POLİTİKA VE GÜVENLİK STRATEJİLERİ	16
3.1. 1923-1945 Arası Türkiye’nin Dış Politika ve Güvenlik Stratejileri.....	17
3.1.1. Türkiye’nin Milletler Cemiyeti üyeliği.....	25
3.1.2. Türkiye’nin kuzey merkezli donanmasının başlangıcı: Nyon Deniz Konferansı	26
3.1.3. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye’nin dış politikası	28
3.2. 1945-1964 Paradigmatik Kopuşa Doğru Türk Dış Politikası.....	32
3.2.1. Batı bloğunda kolektif savunma: NATO	35
3.2.2. Egemenlik komşusu Yunanistan ile ilişkiler- Türkiye’nin Ege politikaları	38
3.2.3. Türkiye’nin dış politikasında Akdeniz havzası politikaları.....	41
3.2.3.1. Bağımsız Kıbrıs ve hukuksal altyapısı Zürih ve Londra konferansları	46
3.3. 1964-1983 Türk Dış Politikası.....	51

3.3.1. Türkiye dış politikasında ABD ve NATO ilişkileri.....	53
3.3.2. Türkiye'nin Akdeniz havzası ve Ege Denizi politikaları.....	58
3.3.2.1. Türkiye'nin Akdeniz havzasındaki politikaları	60
3.3.2.2. Türkiye'nin Adalar denizindeki politikaları	65
3.4. 1983-2002 Arası Türk Dış Politikası	73
3.4.1. Türk dış politikasında ABD ve NATO	76
3.4.2. Türkiye Akdeniz havzası politikaları.....	79
4. TÜRKİYE'NİN MAVİ VATAN DOKTRİNİ VE BU DOKTRİN ÇERÇEVESİNDE ŞEKİLLENEN DIŞ POLİTİKA İLİŞKİLERİ VE STRATEJİLERİ	88
4.1. MVD Giden Süreçte Türkiye'nin Akdeniz Havzası Politikaları	94
4.2. MVD'ye Giden Süreçte Türkiye'nin Ege Politikası.....	104
4.3. Türkiye'nin MVD Sonrası Politikaları	110
5. SONUÇ	115
KAYNAKLAR	118
ÖZGEÇMİŞ	144

TABLÖLAR DİZİN

Sayfa

Tablo 3.1 1924-1934 Yılları Arasında türkiye'nin ithalat ihracat oranlarında	21
--	----

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 4.1 Türkiye'nin mavi vatan sınırları	89
Şekil 4.2 Münhasır Ekonomik Bölge.....	90
Şekil 4.3 Sevilla Haritası Kapsamında Ege ve Doğu Akdeniz'de İddia Edilen Sınırları	92
Şekil 4.4 Doğu Akdeniz'de Ortay Hat.....	93
Şekil 4.5 Türkiye'nin BMDHS Kapsamında İlan Edebileceği MEB Alanı	93
Şekil 4.6 GKRY Tarafından İddia Edilen MEB İlanı Parselleri.....	98

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

AB	:	Avrupa Birliği
AET	:	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKEL	:	Anorthotikon Komma tu Ergazomenu Lau
AKKA	:	Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması
ANAP	:	Anavatan Partisi
AP	:	Adalet Partisi
ASEAN	:	Association of Southeast Asian Nations
AT	:	Avrupa Topluluğu
BM	:	Birleşmiş Milletler
BMDHS	:	Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
CHP	:	Cumhuriyetçi Halk Partisi
CTP	:	Cumhuriyetçi Türk Partisi
DÇM	:	Döviz Çevrilebilir Mevduat
DEA	:	Drug Enforcement Agency
EOKA	:	Ethniki Organosis Kypriakon Agoniston
GKRY	:	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
ICOA	:	International Civil Aviation Organisation
IMF	:	International Monetary Fund
KATAK	:	Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu
KEK	:	Kıbrıs Ulusal Partisi
KTP	:	Kıbrıs Türktür Partisi
MC	:	Milletler Cemiyeti
MEB	:	Münhasır Ekonomik Bölge
MGK	:	Milli Güvenlik Konseyi
MGK	:	Milli Güvenlik Kurulu
MLF	:	Multilateral Force
MSP	:	Milli Selamet Partisi
NAFTA	:	North American Free Trade Arca
NATO	:	North Atlantic Treaty Organization
OPEC	:	Organization of Petroleum Exporting Countries
OSAI	:	Ortak Savunma İşbirliği Anlaşması
PASOK	:	Panellinó Sosialistikó Kínama
PKK	:	Partiya Karkerên Kurdistanê
SEİA	:	Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİP	:	Türkiye İşçi Partisi
TMT	:	Türk Mukavemet Teşkilatı
UNPD	:	United Nations Development Programme

1. GİRİŞ

Türkiye 1923 sonrasında dış politika alanında uluslararası konjonktüre göre güvenlik stratejisi belirlemiştir. Bunun en önemli nedenlerinden birisi de Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin uluslararası konumundan kaynaklanmaktadır. İkinci Dünya Savaşından sonra Türkiye savaş boyu izlemiş olduğu savaş dışı kalma politikası nedeniyle SSCB ve ABD tarafından uluslararası sistemden dışlanmasına neden olmuştur. Fakat Savaş sonrasında oluşan çift kutuplu sistem, Türkiye'nin SSCB'den algıladığı tehdide karşılık Batı Bloku merkezli politikalar üretmesine neden olmuştur. Türkiye bu politikalar kapsamında savunma ve güvenlik alanında Batı Bloku ortağı olarak hareket etmeye başlamıştır. Soğuk Savaşın aynı zamanda teknolojik yarışı beraberinde getirmesi ve Türkiye'nin bu yarışta yeterli alt yapısının yaşanılan Birinci Dünya Savaşı, İkinci Dünya Savaşı ve ekonomik krizler nedeniyle gelişme sağlayamamasına neden olmuştur. Bu anlamda ABD ve SSCB'nin savaş sonrasında ekonomilerini hızlı kalkındırmaları dünya üzerindeki diğer devletleri Doğu Bloku ya da Batı Bloku arasında tercih yapmaya zorlamıştır. Bunun en temel sebeplerinden birisi ABD ve SSCB'nin ideolojik olarak karşıt politikalar benimsemesi olduğu söylenebilir. ABD kapitalizm ve liberal ekonomik sistem anlayışı içerisinde ekonomisini şekillendirmiş ve siyasal anlamda da çoğulculuk ve demokrasiyi benimsemiştir. SSCB ise devletçi ekonomik sistemi benimseyerek, siyasal alanda da komünizmi benimsemiştir.

Türkiye İkinci Dünya Savaşı sonrasında SSCB tarafından benimsenen Çarlık Rusya'sı politikaları ve Türkiye'deki siyasal elitin münhasır medeniyetler seviyesine ulaşma istekleri nedeniyle Batı Bloku merkezli hareket etmesine neden olmuştur. Soğuk Savaş boyunca yaşanan bloklaşma içerisinde Türkiye Batı Blokunun Doğu sınırı sayılmış ve bu anlamda teknolojik, ekonomik ve siyasal destek almıştır. Türkiye'nin jeopolitik konumunun iki blok arasında keskin bir tercih yapmasını zorlaştırmıştır. Bu anlamda Türkiye dönem boyunca iki tarafa da kesin bir karşıt politika benimsemek yerine iki taraftan da yarar sağlama yolunda politika üretmiştir. Türkiye savunma ve güvenlik alanında Batı Bloku merkezli bir yapılanma oluşturmaya karşılık bu güvenlik anlayışı hiçbir zaman SSCB'yi tehdit etme amacıyla yapılmamıştır. Burada asıl amaç SSCB'yi kışkırtmak değil, Türkiye'nin güvenliğini sağlamak olarak gösterilebilir. Gelişen bu güvenlik anlayışı Türkiye'nin yaşadığı paradigmatik kopuşlarla değişmeye başlamıştır. Bu kopuşlar 1964 Johnson Mektubu ile başlayarak günümüze kadar gelmiştir. Türkiye

bu kopuşların yaşanmasından sonra bölgesel anlamda aktif siyaset izlemeye ve Batı Blokuna olan güvenlik bağımlılığını azaltma yolunda politikalar üretmiştir.

Türkiye'nin bölgesel aktör olma yolunda izlemiş olduğu politikalar kapsamında Mavi Vatan Doktrini (MVD) deniz yetki alanlarında Türkiye'nin egemenliğini sağlama adına önemli bir gelişme olarak görülebilir. Çalışma kapsamı 2019 yılında fiilen işlerlik kazanan MVD'nin Türk dış politikasında benimsenmesiyle dış politika ekseninde değerlendirilmesinin en önemli sebeplerinden birisi olmuştur. Araştırmanın genel amacı; Türkiye'nin MVD'nin, bu doktrin öncesindeki Akdeniz havzasına yönelik politikaların paradigmatik dönüşümlerin izleklerini takip ederek, incelemek ve bu doktrine ilişkin öneriler sunmaktır. Bu amaç dâhilinde literatüre katkı olarak MVD'yi Türk dış politikasında 1923'ten günümüze kadar yaşanmış paradigma kopuşları kapsamında inceleyerek dış politikada yaşanan değişim aktarılmaya çalışmıştır. Çalışma içerisinde bu amaca ulaşmak için uluslararası alanda yaşanan gelişmeleri aktarmak amacıyla literatür taraması tekniği kullanılmıştır.

Çalışmanın amacı dâhilinde yapılan araştırma ile 1923 sonrasında kurulan Türkiye'nin uluslararası alanda izlemiş olduğu dış politika somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Bu somutlaştırma da argüman olarak Türkiye'nin güvenlik alanındaki yaşamış olduğu değişim kuramsal altyapı ile desteklenmiştir. Bu anlamda çalışmada içerik açısından ilk olarak Türkiye'nin değişen güvenlik anlayışının kuramsal altyapısı açıklanmıştır.

Devam eden bölümde netleştirilen güvenlik anlayışları çalışma içerisinde belirtilen paradigmatik kopuşları açıklamak için kullanılmıştır. Bu bölümde Türkiye'nin 1923'ten başlayarak 2002 yılına kadar gelişen dış politika anlayışı paradigmatik kopuşlar ekseninde dönemselleştirilerek aktarılmıştır. Bu kapsam dâhilinde Türk dış politikası için oluşturulan dönemselleştirme 1923-1945, 1945-1964, 1964-1983 ve 1983-2002 yılları aralığını kapsayacak şekilde belirlenmiştir. Bu dönemselleştirmede metodolojik ekseninde Türkiye'nin MVD'ye giden sürecin oluşumuna etki eden dış politika ilişkileri kurgulanmıştır.

Son olarak MVD açıklanarak Türkiye'nin bu doktrin sonrasındaki dış politika yaklaşımları incelenmiştir. Bu inceleme temel olarak Türkiye'nin MVD olarak nitelendirilen alanlarda fiili ve hukuki anlamda izlemiş olduğu politikaları kapsamaktadır. Bu kapsam metodolojik olarak Türkiye, Yunanistan, ABD, NATO ve Kıbrıs adası arasındaki ilişkiler ekseninde kurgulanmıştır.

2. TARİHSEL PERSPEKTİFTE GÜVENLİK KAVRAMININ GELİŞİMİ

Güvenlik kavramının dar anlamdaki tanımı; insanların yaşamlarını herhangi bir tehdit ve tehlikeden muaf bir şekilde sürdürebilmeleri için gereken ortamın oluşturulması olarak açıklanabilir. Geniş anlamdaki güvenlik tanımı ise; insanların yaşamları için gerekli olan sosyokültürel alanların korunması ve bu alanların sürekliliğini sağlayacak etkileşimin devamlılığının sağlanması şeklinde yapılabilir (Acaray, 2020, s. 1299). Günümüzde güvenlik kavramını tanımlamak için kabul edilmiş genel bir tanım olmamakla birlikte tarihsel süreç içerisinde farklı anlamlarda kullanılmıştır.

Güvenlik insanlığın varoluşundan günümüze kadar önce insanların, daha sonra insanların yerleşik hayata geçmesi sonrasında toplumların ve toplumların da bir arada yaşama arzusundan sonra devletlerin ihtiyaçları arasında ilk sırada gelmektedir (Dinçer , 2009, s. 37). Güvenliğin insanların ve devletlerin en temel ihtiyaçlarından biri olmasına karşın insanlar ve devletler için tarihsel süreçte farklı boyutlarla anlaşılmıştır. Avcı toplayıcı toplumda güvenlik vahşi hayvanlardan korunmak anlamına gelirken bu korunma ihtiyacı yerleşik hayata geçmeyle beraber toplumun oluşması sonucunda toplumun diğer toplumlara ve vahşi hayvanlara karşı korunması olarak değişmiştir. Yerleşik hayattaki toplumlar, devletlerin oluşmasına neden olarak devletlerin de küresel ölçekte gelişmişlik düzeylerine göre farklı güvenlik problemlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İlk devletler; toplumu koruma ve toplum içinde düzeni sağlama anlayışına güvenlik demiş ve küreselleşme etkisi ile büyüyen tüketim ve ihtiyaçlar için yeni alanlar ele geçirerek bu alanları korumaya ve diğer devletlerin ele geçirmesini önlemeye çalışmıştır (Şahin, 2020, s. 180-183).

İlk devletler tarafından algılanan güvenlik anlayışına bakacak olursak MÖ 3000’li yıllarda Sümer polislerinin birbirleri ile olan çıkar çatışmaları örnek olarak gösterilebilir. MÖ 16. yüzyıl içerisinde Hititlerin monarşi devleti kurması sonrasında çevresinde kendi güvenliğini tehdit edebilecek nitelikte Mısır ve Asur’u görmesi güvenlik algısının devletin veya otoritenin varlığının güvenlik bakımından tarih sahnesindeki yerini göstermektedir (Dedeoğlu, 2008, s. 27-28).

İtalya’da polis devletlerini inceleyen Machiavelli, Prens’te İtalya’nın güvenliği için merkez bir otoritenin bulunması gerektiğini ve bu otoritenin de devlet adıyla kurulması gerektiğini savunmuştur. 16. yüzyılda gelişen bu merkez devleti bir prens yöneterek kendisini İtalyan olarak tanımlayan halkın ve aristokratların güvenliği ve İtalyan Ulusunun devamlılığını sağlamak için çabalaması gerektiğini savunmuştur (Machiavelli, 2018). Machiavelli’nin bu düşüncesini tarihsel perspektifte MÖ 600’lü yıllarda Pers ve

Yunan savaşlarında Yunan site devletlerinin birlik olarak Perslere karşı m¼cadelesinde g¼rmek m¼mk¼nd¼r (Dedeoğlu, 2008, s. 28).

Adam Smith ahlaki duygular kuramında sempatiyi yardımsever toplumun itici g¼c¼ olarak tanımlarken (Smith, 2018, s. 457-458), milletlerin zenginliği eserinde ise kişisel yararın ¼n planda olduğunu s¼ylemektedir (Smith, 2006). Smith'in bu ¼eliřkisi toplumu anlamada iki farklı bakış a¼ısı oluşmaktadır. Birinci bakış insanların kişisel ilişkilerinde aile ve toplum arasında sempatiyi ele alırken, ikinci bakış a¼ısı ekonomik ilişkiler bakımından toplumu kişisel ¼ıkar ¼erçevesinde sınıflandırmaktadır.

Smith devleti oluşturan bireylerin sempati ve ¼ıkar ilişkilerini devlet i¼erisinde toplum s¼zleřmesi kılıfından ayırmaktadır. Bunun temel sebebi toplumları s¼zleřmeye davet eden ya da s¼zleřmeyi onlara sunan bir yapının bulunmamasıdır. Toplum i¼erisindeki bireyler d¼nyaya gelmekle bu sorumluluk ve haklara taraf olarak g¼r¼lmektedir. Tarihsel olarak devletin oluşumunda bir hak devri olsa bile değişen kuşaklar bu s¼zleřmeye taraf sayılamazlar ¼¼nk¼ bu anlaşmayı sağlayan kuşağın ¼lmesiyle uygulamaya konulmuş sayılmaktadır (Nal¼acı, 2019, s. 60-63).

Smith'e g¼re devletin toplumsal bir s¼zleřmeden bağımsız olarak yerine getirmesi gereken g¼revleri vardır. Bu g¼revlerden en ¼nemlileri devletin devamlılığını sağlama, devlet i¼erisindeki eşitliği sağlama ve devletin g¼revlerini yerine getirmesini sağlayan kamu hizmetlerini yerine getirme olarak sayılabilir (Erdem, 2018, s. 58-59). Devletin devamlılığını sağlama g¼revi Sokrates'in devlet tanımındaki koruyucuların devleti dışarıdan gelecek tehditlere karşı koruması olarak anlaşılmaktadır (Erdem, 2017, s. 21). Devlet i¼erisindeki eşitlik ise Aristoteles'in denkleştirici adalette olduğu gibi insanların arasındaki sorunları yargı yoluyla devletin ¼özmesi olarak a¼ıklamaktadır. Son olarak kamu hizmetleri ise devletin i¼erisinde ekonominin ve eğitimin oluşmasını sağlamasını kapsamaktadır (Erdem, 2018, s. 59). Devletin asli g¼revlerinden sayılan savunma alanı ulusal, ekonomik ve k¼lt¼rel anlamda devletin mevcut d¼zenini korumayı sağlamaktadır. Devletin ulusal bir b¼t¼nl¼k i¼erisinde ¼rg¼tlenmesi ise 1789 Fransız İhtilali ile ger¼ekleřmiřtir.

1789 Haziran ayında Fransa Kralı 16. Louis Fransa'daki ekonomik dar boğazı aşabilmek i¼in yeni vergilendirme sistemi ile soylu ve ruhban kesimden de eşit vergi alınması

yönünde yapılan çalışmaları meşrulaştırmak için Etats-Generaux¹ meclisini bir araya getirmeyi amaçlamıştır. Bu amaçla ekonomideki dar boğazdan, mecliste çıkacak burjuva ve soylu arasındaki çatışmadan yararlanarak kurtulmaya çalışmıştır (Arslan, 2016). Fakat burjuvanın mecliste baskın çıkması sonucunda “1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi” ile sonuçlanan devrim sonucu monarşi son bulmuştur. Frankfurt okulunun 20. yüzyılda genişletmiş olduğu güvenlik kavramının aksine 18. yüzyılda ekonomik sebeplerle gerçekleşen bu devrim güvenlik olgusu içerisindeki ekonominin önemini bizlere göstermiştir. Aslında güvenlik temel olarak sadece askeri anlamda değil ekonomik anlamda da karşımıza çıkmaktadır.

19. yüzyılda Jean-Jacques Rousseau insanların avcı toplayıcı konumdan yerleşik hayata geçmesiyle özel mülkiyetin oluşacağını ve özel mülkiyet kavramının yeni bir güvenlik anlayışı meydana getireceğini söylemiştir. Yerleşik hayatla toplumun bir arada yaşamaya başlamasıyla sınır uyumsuzluğu, mesken güvenliği vb. gibi sebeplerle çatışma ortamı oluşmaya başlar. Bu çatışma ortamının son bulması Rousseau’ya göre bir sözleşme ile sağlanabilir (Şenel, 2008). Sözleşme günümüzde devlet olarak nitelendirdiğimiz kamu gücü otoritesine sahip kurumun oluşmasına sebep olur.

20. yüzyılda Abraham Maslow’a göre güvenlik; insanlar için ihtiyaçların hiyerarşik bir sıralaması yapıldığında yeme, içme gibi doğal ihtiyaçlarından sonra ilk sırada gelmektedir (Kula ve Çakar, 2015, s. 193). 18. Yüzyıldan günümüze doğru yapılan güvenlik anlayışları temel olarak devlet merkezli bir konumdan birey merkezli bir konuma doğru ilerleme kaydetmiştir (Karabulut, 2021, s. 51). Dönem ve günün şartlarına göre farklı tanımlanan güvenlik kavramını somutlaştırmak için kuramsal olarak incelemek gerekmektedir.

2.1. Güvenlik Anlayışının Miladı: Geleneksel Güvenlik Anlayışı

Aguste Comte’un pozitivist görüşü geleneksel güvenlik anlayışının temelini oluşturmaktadır. Pozitivizm anlayışı bir bilginin kanıtlanabilmesi ya da bilimsel olarak kabul edilebilmesi için bilginin deneye dayalı onaylanmasını savunur. Bu sebepten bilimsel olarak kabul edilen bilgi gerçek bir bilgidir ve kanun yerine geçer (Mehmetoğlu, 2009, s. 19). Pozitivizme göre bilimsel bilgi akla değil deneylere tabidir, sosyal bilimlerin alanında da yapılacak deneyler sayesinde, sosyal bilimlerde elde edilmiş bulgular

¹ Fransa’da eski düzen adıyla ilk defa 1302 yılında din adamlarının birinci kesimi, soyluların ikinci kesimi ve halkın üçüncü kesimi oluşturduğu herkesin kendi kesimlerini temsil ettikleri meclisin adı.

sonucunda bilimsel ve kesin bilgi elde edilebilir (Telli, 2013, s. 5). Bu kesin bilgilerle geleneksel güvenlik anlayışı merkeze devleti alarak devletin güvenliğini tehdit eden herhangi bir girişimi tehdit olarak algılar ve devletin güvenliğini sağlayacak en önemli aktör olarak askeri gücü gösterir (Çiçekçi, 2012, s. 32-33).

Geleneksel güvenlik anlayışı; idealist çerçevede uluslararası alanda kabul edilecek kuralların düzeni sağlaması düşüncesinden başlayarak, realist bakış açısıyla devletlerin güvenlik endişelerini insancıl içgüdü ile sağlamaya çalışması anlayışıyla devam etmiştir. Realist güvenlik anlayışı uluslararası alandaki çatışma ortamını insanların doğuştan gelen var olma endişesine bağlayarak yapmış olduğu güvenlik tanımının neorealist kuram tarafından eleştirilmiştir. Bu eleştiri sonucunda devletlerarasında dengeyi sağlayacak bir üst otoritenin bulunmaması her devletin kendi çıkarlarına uygun hareket etmekten kaynaklandığını söyleyerek güvenlik anlayışına farklı bir bakış açısı getirmiştir (Yalvaç, 2011). İdealist kuramla başlayan geleneksel yani pozitivist güvenlik anlayışı neorealist çerçeveye kadar devam etmiştir. Bu kuramların oluşturmuş olduğu güvenlik anlayışlarının anlaşılabilmesi günümüzdeki güvenlik anlayışını somutlaştıracığı için bahsedilen sıra ile anlatılacaktır.

2.1.1. İdealist güvenlik anlayışı

İdealizm temel olarak ütöpik seviyede ya da örnek olarak gösterilebilecek davranış ve davranış kalıplarını benimsemiş ve bunu hayatına adapte etmiş kişi veya kişilerin, yaşam tarzı olarak anlaşılabilceğı gibi, var olmayan ama olması istenen bir program ya da planı günümüzde uygulayan kişilerin davranış şekli olarak da açıklanabilir (Büyük, 1988, s. 343). İdealizmin ilk olarak gelişmesinde Platon ve Aristo'nun politikayı insanlar arasında yaşayışı düzenleyen ve bu düzenin ilerlemesini sağlayan bir kavram olarak sınıflandırdıkları için doğal bir ütopya meydana getirerek idealizmin oluşumunda katkıları olduğu kabul edilmektedir. Politika kavramı doğal ortamında barış içerisinde yaşayan insanların karşılıklı ilişkilerinden meydana gelen çıkar çatışmalarının oluşturmuş olduğu çatışma ortamını idealist çerçevede ele alarak bir düzen oluşturmayı amaçlamaktadır (Birdişli, 2011, s. 153). Politikanın açıklanmasında çerçeveyi belirleyen idealizm kavramı literatürde ilk kez 1923 yılında Birkenhead tarafından bir konferans sunumunda kullanılmıştır (Gözen, 2015, s. 70).

İdealizm insanlar ve devletlerarasındaki çatışmaların önlenmesini sağlamak amacıyla uluslararası kuralların oluşmasında temel çıkış noktası olmuştur. Bu kuralların oluşması devletlerarasında ilişkilerin gelişmesine diğer bir değımlle uluslararası ilişkilerin

gelişmesine katkıda bulunmuştur (Uğrasız, 2003, s. 141-142). İdealizm uygulama alanı olarak tarih sahnesinde karşımıza Birinci Dünya Savaşı sonrasında oluşturulmak istenen barış ortamı ve bu ortamı sağlamak adına Milletler Cemiyeti'nin kurulması gösterilebilir (Karabulut, 2014). Milletler Cemiyeti'nin devletler üstü konumu, devletler arasındaki otorite eksikliğini dengelemek ve savaş sonrasında oluşturulan güvenlik ortamını kullanmak olarak karşımıza çıkmaktadır. Geçici barış döneminin sona ermesi ve İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile idealist güvenlik anlayışı yerini realist güvenlik anlayışına bırakmıştır.

2.1.2. Realist güvenlik anlayışı

Realist kuramın öncüleri arasında yer alan Thucydides Mora Savaşı'nı, savaşın sebebi olarak gösterilen "Melian Diyalogu" nu açıklarken realist bir bakış açısı ile hareket etmektedir (Düzgün, 2020, s. 259-260). Thucydides'ten sonra realizmin savaş yoluyla açıklanması temel olarak Thomas Hobbes'un insanları tanımladığı "*homo homini lupus*" yani insan insanın kurdudur kavramından yola çıkılmasıdır. Savaş temel olarak insanların ya da devletlerin çıkar çatışmasından kaynaklanan anlaşmazlıklarından meydana gelirken insanlar arasında bir baskın güç yani devletin bu durumu önlemesi mümkünken devletlerarası bir baskın gücün bulunmaması savaşın önünde hiçbir engelin bulunmamasına sebep olmaktadır (Ertoyl, 2019, s. 7-8).

Realist kuramın bir tanımı yapılmak istenirse, genel olarak devletlerin hiçbir baskılayıcı ya da önleme mekanizması olmadan diğer devletlerle yaşayabileceği çıkar çatışmasında, devletlerarasında baskılayıcı otoritenin bulunmaması sebebiyle güç kullanabilme ya da savaş çıkarabilme serbestisine her zaman sahip olmasıdır (Donnelly, 2000). Güç kullanabilme konusundaki serbestlik devletlerin ilişkilerini geliştirme konusunda bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupa devletleri bu engeli aşabilmek için 1648 Westphalia Barış Anlaşmasını imzalamışlardır (Şöhret, 2012, s. 293-294). Westphalia barışı, gücün merkezini kiliseden alarak, devletin kendisine vererek, papayı kiliseyle sınırlandırarak mezhep savaşlarının önüne geçmek amaçlanmıştır (Kissinger, 2014, s. 42). Kenneth Waltz (2009)'a göre güç daha güçlü olmak için değil devletlerarasında eşitliği sağlamak için kullanılmalıdır. Saldırgan değil, sakin bir tavır devlet için daha faydalı olacaktır (Brown ve Ainley, 2008, s. 36-40). Çünkü herhangi bir devletin çatışmacı tutumu, karşısındaki devletin de çatışmacı bir tutum izlemesine yol açarak savaş ortamının gelişmesine neden olacaktır (Waltz ve Quester , 1982, s. 45-46).

İdealizmin I. Dünya Savaşı sonrasında hâkim düşünce olarak geçerliliğini II. Dünya Savaşı'nın başlaması ile kaybetmesi sonrasında realist kuram idealist kuramın yerini olarak güvenlik algısının realizm lehine gelişmesine neden olmuştur (Aydın, 2004, s. 34). Realizm temel olarak; devletlerarasındaki savaş durumunu, insanların kendini koruma içgüdüsünden kaynaklandığını düşünerek hareket etmiştir. Bu hareket noktası milat kabul edildiğinde dış politika hedefi; her devlet için kendini koruma yönlü olarak gelişirken, uluslararası ilişkiler her devlet için genel bir teori etrafında aynı kabul edilmektedir (Dursun, 2017, s. 78).

Realizm uluslararası alanda gerçekleşen ilişki ve çatışmaların merkezinde insan doğası olması, tüm devlet ilişkileri için genel teori savunması, devletlerin iç ve dış politikalarının birbirinin devamı niteliğinde değil, farklı nitelikte olmasından dolayı eleştirilerek neo-realizmin oluşmasına katkı sağlamıştır.

2.1.3. Neo-Realist güvenlik anlayışı

Devlet davranışlarını insan doğasıyla bağdaştıran klasik realistlerin gücü askeri güç olarak sınıflandırıp sınırlandırması, Soğuk Savaş döneminde teknolojik ilerleme, silahlanma ve çift kutuplu dünyada gelişen yeni algıları cevaplayamamasından kaynaklı olarak yetersiz kalmaya başlamıştır (Demir ve Varlık, 2013, s. 74-76). Kenneth Waltz bu yetersizliği eleştirerek; realist kuramın Neorealist hale gelmesini sağlayarak, klasik realizm bakış açısının yenilenmesine sebep olmuştur. Waltz klasik realistleri; indirgemeci olarak sınıflandırarak, devletlerin politika ve hareketlerini, insan doğasından uluslararası alandaki otorite eksikliğine bağlayarak, devletlerin politika bağlamında kendi çıkar ve istekleri doğrultusunda hareket edeceğini savunmuştur (Varol, 2013, s. 38-41). “Uluslararası Politika Teorisi” kitabında; neorealizmi oluşturan yeni yaklaşımlarına yer veren Waltz klasiklerin indirgemeci yaklaşımına karşılık, sistemsel olarak uluslararası ilişkileri açıklama yoluna gitmiştir (Tokatlı, 2022, s. 128). Neorealizm kavramı ise Waltza ithafen ilk defa Robert W. Cox tarafından kullanılmıştır (Varol, 2013, s. 41).

Güç kavramının klasiklerce sadece askeri güç olarak algılanırken neorealistler gücü; hem askeri hem siyasi hem de ekonomik olarak genişleterek açıklamaktadır (Bozdağlıoğlu ve Özen, 2004, s. 60-61). Bu güçleri tek başına toplayabilen devlet güçlü devlet konumundadır, bu devletin karşısına askeri, siyasi ve ekonomik yönden eşit bir devlet çıkmazsa bu sistem tek kutuplu sistem olacaktır (Ateş, 2016, s. 438). Fakat böyle bir devletin karşısına dünya üzerinde kendisine denk ikinci bir devlet güç faktörlerini bünyesinde toplarsa çift kutuplu sistem gelişecektir. Son olarak aynı ölçüde güç kazanımı

elde eden ve birbirine denk ikiden fazla devletin bulunduğu sistemi ise neorealistler çok kutuplu sistem olarak ele almıştır (Özdoğan, 2019, s. 8).

Güçlü devletlerin uluslararası sistemde birbirini dengeleyecek ölçüde olması neorealist denge politikasının gelişmesine ve uluslararası alanda devletlerin güven olgusuna sahip olmasına sebep olmaktadır (Sandıklı ve Emeklier, 2012, s. 10). Waltz Güven olgusunun hiyerarşi ve devletlerarasında otorite eksikliği ile inşa edileceğini savunmuştur. Hiyerarşi temel olarak üst bir otoritenin astı durumundaki kurum ve kişileri kontrol ederek düzen ve devamlılığı sağladığı durumu anlatmaktadır. Devletlerarasında üst bir kurum ya da bağlayıcı karar alacak herhangi bir kurum bulunmadığı için devletler hiyerarşiye değil uluslararası alanda otorite eksikliğine göre politika geliştirmek zorundadır (Kalkan Küçüksolak, 2012, s. 200-201).

Uluslararası sistemde devletlerin otorite eksikliğinden dolayı karşılıklı ilişkilerinde birbirlerine güven temelinde değil çıkar temelinde yaklaşma eğilimi içerisinde bulundukları söylenebilir. Bu sebepten ötürü devletin kendine yardımı (self-help) kavramı karşımıza çıkmaktadır (Yirmibeşoğlu ve Dinçer, 2018). Kavram devletlerin kendi imkânlarını kendilerini yaratmalarını diğer devletlere bu konuda bağımlı olmamaları gerektiğini anlatır. Self-help kavramı uluslararası ilişkilerde devletlerin birbirleri ile sınırlı ilişki kurmasına sebep olmaktadır (İskender, 2015, s. 16-17).

Devletlerin diğer devletlerle kurduğu ilişkiler dış politika olarak sınıflandırılırken devletlerin iç işleri ile ilgili hiyerarşik sisteme bağlı olarak kurdukları ilişkiler iç politika olarak adlandırılır. Neorealist yaklaşım dış politika ve iç politikanın birbirinden farklı olduğunu dış politikanın otorite eksikliği temelinde şekillendiğini iç politikanınsa hiyerarşi temelinde şekillendiğini savunmaktadır (Baylis, 2008, s. 75-77). Dış politika ilişkileri temel olarak uluslararası alanda etkileşimi sağladığı gibi aynı zamanda uluslararası kurumların kurulmasını da sağlamaktadır. Waltz'a göre bu uluslararası kuruluşlar devletlerarasında ekonomik ya da güvenlik ilişkilerini geliştirebilecekken savaşın önüne geçecek şekilde bir hiyerarşik yapı oluşturamamaktadır (Kökyay, 2020, s. 2511).

Neorealizm; klasik realizm görüşünün Soğuk Savaş yıllarında uluslararası alanda kutuplaşma meydana gelmesinden kaynaklı olarak devlet merkezli olan güvenlik anlayışının insan merkezli güvenlik anlayışına kayması ve bunun klasik realizm görüşüne ters olmasından dolayı gelişme olanağı bulmuştur. Neorealist düşünce 11 Eylül'de ABD'ye yapılan saldırı sonrasındaki gündemi doğru şekilde değerlendirememesi gibi sebeplerle eleştirilmiştir (Demir ve Varlık, 2013, s. 78) .

2.2. Geleneksel Güvenlik Anlayışından Yeni Güvenlik Anlayışına Bir Köprü:

Kopenhag Okulu

Geleneksel güvenlik anlayışının Amerika’da meydana gelen İkiz Kuleler saldırısını gerektiği gibi açıklayamaması ve güvenlik tanımları bakımından yetersiz ve eksik kalmasından dolayı eleştirilmeye başlanmıştır. Bu eleştiriler sonucunda pozitivist yaklaşımların devlet merkezli güvenlik anlayışı yöneltilen sorulara cevap üretemeyerek post pozitivist güvenlik anlayışının oluşmasına giden süreci başlatmıştır. Bu süreçte yapıcı rol oynayan Kopenhag Okulu post pozitivist düşüncenin öncüsü olarak güvenlik anlayışına insan merkezli bakılmasını sağlamıştır.

2.2.1. Kopenhag okulu güvenlik anlayışı

Kopenhag Okulu Soğuk Savaş sonrasında güvenlik anlayışını o günün konjonktürüne göre açıklayarak güvenlik kavramının gelişmesini sağlamıştır. Güvenlik kavramını askeri sınırlar içerisine hapsedmek yerine daha da genişleterek güvenlik anlayışına farklı bakış açıları getirmiştir (Palta ve Özdal, 2020, s. 251-253). Kopenhag Okulu güvenliği belirli bir özne için tehlike niteliği taşıyan durum, davranış veya olayları önleme şeklinde tanımlıyor. Devlet için Kopenhag Okulu bakış açısıyla güvenlik ise acil ve öncelikli konumda yer alması gereken terör saldırı veya salgın olarak açıklanabilir (Baysal ve Lüleci , 2015).

Tehdit unsurunun niteliği devletin güvenlik algısının şekillenmesini sağlar. Devletin güvenlik algısında yer alan süjelerin korunması askeri temelli olduğu kadar ideolojik temelleri de içerisinde barındırır. Bu sebeple Kopenhag Okulu kendi güvenlik tanımını yaparken Klasik ve neorealistlerin ötesinde bir tanım yapma gereği duymuştur.

Kopenhag Okulu güvenlik tanımı neorealistlerin kurmuş olduğu güvenlik anlayışını eleştirerek oluşturmuştur. Okulun temsilcilerinden olan Barry Buzan; geleneksel yaklaşımın askerler tarafından korunan güvenlik anlayışının değişen dünya şartlarında yetersiz olduğunu savunarak güvenlik algısında değişim olması gerektiğini savunmuştur (Palta ve Özdal, 2020, s. 68-69).

Kopenhag Okulunun Barry Buzan ile güvenlik yaklaşımına getirdiği bir diğer yenilik bölgesel güvenliktir. Bölgesel güvenlikte bölge kavramı dünya üzerinde aynı coğrafyada birbiri ile siyasi, ekonomik, kültürel vb. alanlarda etkileşimi bulunan devletler kümesinin oluşturduğu alanı kapsar (Heywood, 2022, s. 562-563). Bölgesel güvenlik; temel olarak bölge içerisinde yer alan devletlerin birbirleriyle olan etkileşimlerinden kaynaklı olarak,

devletlerin kolektif bir şekilde güvenlik ve güvensizlik durumlarını ayrı ayrı düşünmenin mümkün olmadığını anlatmaktadır (Birdişli, 2020, s. 338).

Son olarak Kopenhag Okulu güvenlik kavramında, güvenliği sağlanacak alanların belirlenmesi ve gerekli politikaların oluşturulması için güvenlik sektörlerini belirlemiştir. Bu sektörlerden en önemlisi askeri güvenlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Askeri güvenlik; devletin uluslararası alandaki otorite eksikliği ortamında var olmasından kaynaklı olarak açık ve kapalı tehditlere karşı kendini korumasını sağlamaktadır (Küçüksolak Kalkan, 2012, s. 202). Askeri güvenlik ve çevresel güvenlik önem sırasında birbiriyle yarışır niteliktedir. Çevresel güvenlik yaşanabilir bir dünya ve yaşanabilir bir çevreyi öngörmektedir. Çevresel güvenliğin çıkış noktası; insanlar bulundukları bölgede yaşamlarını devam ettirebilecek koşulları kaybederse farklı devletler üzerine g etme eğiliminde bulunabilir ve bu da uluslararası alanda karmaşık bir düzenin oluşmasına sebep olarak savaş çıkmasına sebep olabilir (zerdem ve Barlas, 2021, s. 277). Bir diğer güvenlik sektörü olarak ekonomik güvenlik açıklanmaktadır. Bu güvenlik unsuru devletin içerisinde ticaretin ve üretim devamlılığını savunmaktadır (Kandemir ve Tuncer, 2020, s. 78) (Kandemir ve Tuncer, 2020, s. 78). Ole Waever’e göre devlet açısından siyasi güvenlik; devletlerin bünyelerinde barındırdıkları kurumların varlığını sürdürmeleri, yönetim şekilleri ve tüm bunları geçerli kılan ideolojilerin devamlılığını korumasıdır (Weaver, 2012, s. 260). Güvenlik sektörlerinden sonuncusu ise toplumsal güvenliktir. Toplumsal güvenlik; toplumun birlik, bütünlük ve ortak yaşama arzusunu tek bir çatı altında toplaması olarak tanımlanabilir (Baran ve Macar, 2017, s. 258).

Güvenlik kavramının fiiliyata geçmiş hali güvenikleştirme kavramıdır. Güvenikleştirme; devlet açısından güvenlik parantezi içerisine alınabilecek kavramlara karşı gelişen saldırı ya da tehdidin geerleşmesi ile acil olarak ve istisnai nitelikteki önlemlerin alınmasıdır (Kardaş, 2016, s. 344). Kavramın literatüre kazandırılması Weaver, Buzan ve De Wilde tarafından 1998 yılında yayınlanan “*Güvenlik: Analiz İçin Yeni Bir ereve*” adlı eserle sağlanmıştır (Dedemen, 2019, s. 25). Güvenikleştirme kavramı Kenneth Waltz tarafından iki farklı yaklaşımla anlatılmıştır. İlk olarak birinci yaklaşımında bütün devletlerin “*hayatta kalma*” endişesi içerisinde olduğunu ve bu endişe çerçevesinde güvenlik politikalarını belirlediklerini söylemiştir. İkinci yaklaşım ise hayatta kalma politikalarını üreten ve güvenikleştirme politikalarını geerleştiren otoriteye “*varoluşsal tehdit*” adını vermiştir (ukur, 2020, s. 59). Bu tanım ve yaklaşımlar post pozitivist güvenlik anlayışının gelişmesine olanak sağlayarak güvenlik algısının günün şart ve koşullarına uygun hale gelmesini sağlamıştır.

2.3. Güvenlik Anlayışında Yeni Bir Paradigma: Post Pozitivist Güvenlik Anlayışı

Geleneksel güvenlik anlayışlarının dünya kamuoyunda meydana gelen olayları yeterince açıklayamaması ve bilimsel bilginin sadece deney merkezli kabul görmesi eleştirilerek post pozitivist güvenlik anlayışının gelişmesine sebep olmuştur.

Post pozitivism bilimsel bilginin kabulünü sadece tek bir doğru, tek bir kanun şeklinde kabul etmek yerine, bilginin gerçekliğini değişebilir bir gerçeklik olarak kabul ederek bilgiyi geleceği gösteren bir ayna niteliğinde değil; bilgiyi geleceğin bir tahmin aracı olarak görmektedir (Dedemen, 2022, s. 106-107). Bu çerçevede güvenlik olgusu post pozitivist merkezli olarak sadece askeri güvenlik açısından değil, değişebilecek şart ve durumlara göre siyasi, ekonomik, kültürel, toplumsal ve çevresel olarak sınıflandırılabilir. Yapılan bu sınıflandırmalar geleneksel güvenlik anlayışında kanunla sabitlenmiş bir doğru olarak kabul gören ve devlet merkezli yapılan güvenlik tanımları Kopenhag Okulu tarafından sorgulanarak yeni bir güvenlik anlayışının post pozitivist çerçevede gelişmesini sağlamıştır. Bu anlamda yeni güvenlik anlayışı eleştirel kuramın güvenlik algısında insan merkezli hareket ederek yaptığı tanımla başlayarak, inşacı kuramın devletlerin kimlik arayışında meydana gelen seçimler sonucunda insanların o kimlikleri benimsemesi ile yeni güvenlik anlayışı devam etmiştir (Erdoğan, 2013). Güvenlik anlayışlarında yeni güvenlik anlayışı içerisinde konu sınırlaması nedeniyle devlet güvenliğini konu edinen son güvenlik anlayışı ise post modern güvenlik anlayışıdır. Bu anlayış temel olarak şüpheli bir yaklaşımla devletlerin güvenliğini sağlamaya çalışmaktadır.

2.3.1. Eleştirel kuram güvenlik anlayışı

Eleştirel kuram; pozitivist yaklaşımları eleştirerek yeni bir sosyal ve politik teori kurmayı hedeflemiştir (Aydın, 1996, s. 105). Bunu yaparken tarafsız bir şekilde başlattığı tartışmaları bilimsel çerçevede inceleyerek eleştirdiği disiplin ya da görüşün sorununu açıklarken, bu disiplin, görüş ya da sorunun devletler nezdinde insan merkezli etkilerini inceler (Bakan ve Şahin, 2018, s. 144). Bu doğrultuda güvenlik açısından devlet değil bireyler merkezdedir (Birdişli, 2014, s. 237).

Birey merkezli çalışmaları olan eleştirel kuram, Weimar Cumhuriyeti zamanında Almanya'da 3 Şubat 1923 yılında doktora öğrencisi Felix Weil'in kurduğu Frankfurt Okulunda Habermas, Adorno, Horkheimer gibi isimlerin katkısıyla başlamıştır (Buçan, 2022, s. 308). Horkheimer'in 'Critical Theory' adlı makalesi Frankfurt Okulu bünyesinde eleştirel kuramı benimseyenlerin kendilerini sınıflandırmak için kullandıkları bir kaynak

haline gelmiştir (Wiggershaus, 1994, s. 5-6). Eleştirel kuram Marksist teoriyi eleştirerek üretim araçlarına sahip insanların ayaklanması sonucu oluşacak özgürleşme ortamını yetersiz bularak, insanların özgürleşmesi için sömürüyü gerçekleştiren burjuvanın ortadan kalkması gerektiğini savunmaktadır (Arı, 2004). Robert Cox ise üretime farklı bir bakış açısı ile bakarak üretimin sadece ekonomik faaliyetler sonucu oluşan metaların üretilmesi olarak değil, fikir ve düşünce üretmeninde üretime dâhil olduğunu söylemektedir (Yalvaç, 2016, s. 314).

Sonuç olarak insan merkezli bir güvenlik anlayışının gelişmesi insan güvenliği kavramının Birleşmiş Milletler Geliştirme Programı (UNDP) tarafından yayınlanan “*İnsani Kalkınmışlık Raporu ’nda*” açıklanmasıyla insani güvenlik bir uluslararası kurum olan Birleşmiş Milletler (BM) tarafından sınıflandırılmıştır (Çiçekçi, 2012, s. 88-89). İnsani gelişmişlik raporları BM bünyesinde hala düzenli olarak yayınlanmaktadır.

Eleştirel teori; insan güvenliği açısından Soğuk Savaş sonrasında gerçekleşen güvenlik anlayışının, pozitivist anlayıştan farklı olarak küresel ısınma, hızlı nüfus artışı, doğal kaynakların tükenmesi gibi dünya çapındaki sorunlardan söz etmektedir. Bu sorunların temel sebebi olarak kapitalizmi göstermektedir (Karabulut, 2009, s. 86-87).

2.3.2. İnşacı kuram güvenlik anlayışı

Soğuk Savaş döneminde; Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)’nin ‘Sinatra Doktrini’ izleyerek Varşova Paktı’na dâhil olmuş devletlerin kendi siyasal yaşamlarını belirleme konusunda hareketsiz kalması, güvenlik alanında aktör ve yapının karşımıza çıkmasına neden olmuştur (Demirtaş, 2016, s. 169-170). Sinatra Doktrini sonrasında aktör olarak devletin yeniden tanımlanması gerekmektedir. Devlet aktörü tanımını yapmak üzere, İnşacılık kuramı ilk kez Nicholas Onuf tarafından literatüre kazandırılmıştır (Güney, 2017, s. 24). Alexander Wendt; aktör tanımını sadece güç ve ulusal birlik çerçevesinde değil, düşünsel temeller üzerinde de kurmuştur. İnşacı kuram bu görüşe dayanarak araştırmalarına yön vermiştir (Ekinci, 2019, s. 99). Bu doğrultuda SSCB’deki sinatra doktrini, inşacı kuram tarafından toplumun her kesiminin gerçekleştirecek olaylardan etkileneceğini savunmuştur (Denizoğlu, 2021, s. 585). Çünkü devleti oluşturan birey ve toplum hem aktör hem de yapı olarak devletin içerisinde bulunduğu için, yapılacak yeni devlet tanımına yön verecek belirleyici faktörlerdir.

Uluslararası alanda farklı toplumların bulunması ve bu toplumların farklı devlet tanımları arasında bir araya gelmesi sonucunda devletlerin çıkarlarının bir yerde çakışması, çıkar çatışmasına yol açarak, devletlerarasında gerilim ya da çatışmaya sebep olabilecek

anarşik bir ortam oluşturmaktadır (Yesevi, 2021, s. 56-59). Wendt'e göre anarşi üç farklı şekilde sınıflandırılabilir. Birinci olarak Hobbes'çu sınıflandırmada devletlerin birbirleri ile savaş durumunda oldukları ve bu savaş durumunun gerçekleşmiş olmasa da her an gerçekleşebileceği endişesi içerisinde bulunmalarını anlatır (Wendt, 2013, s. 10). İkinci sınıflandırmada; John Locke'un doğa durumu tanımından türemektedir. Devletler karşılıklı anlaşmalar yaparak birbirlerinin güvenliklerini garanti altına almaktadırlar. Devletler rekabet çerçevesinde birbirlerinin güvenliklerini sağlamaya çalışmaktadır. Burada rekabet her an çatışmaya neden olabileceği için açık bir anarşi durumu söz konusudur (Locke, 2024). Kant ise devletlerarasında otorite boşluğunu gidermek için dostluk ve iyi ilişkiler çerçevesinde, karşılıklı yarar sağlayarak ilişkilerini geliştirmeleri gerektiğini belirtmiştir (Cesim, 2019, s. 13-15). Anarşi Hobbes'çu ve Locke'çu anlayıştan sonra, özellikle Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte Kant'cı tanıma uyacak şekilde karşımıza çıkmaktadır (Demirtaş, 2016, s. 171).

Uluslararası alanda anarşinin; Kant'cı hale bürünmesi devletlerin ya da toplumların kendilerini ifade ettikleri devlet tanımlarının, kolektif kimlikleri olarak, devletin iç ve dış politikasında bir başlangıç ve son ifade etmesine sebep olmuştur. Bunun en büyük sebeplerinden birisi de SSCB'nin dağılması sonrasında ideolojik olarak çift kutuplu sistemde yer alan devletlerin, kendilerine yeni ideolojik kimlikler bulmasına sebep olmuştur (Arı ve Kıran, 2011). Bu kimlikler; devletlerin diğer devletlerle olan ilişkilerini belirler niteliktedir. İnşacı kuram kimliği açıklarken çıkar ve kimlik arasında bir bağ kurmaktadır. Wendt'e göre devletler önce kimliklerini belirler ve ondan sonra çıkarlarını kimliklerine uygun şekilde gerçekleştirirler (Alpay, 2019, s. 50-52). Kimlik olgusu rasyonalist ve post modernist kuramlar tarafından farklı sınıflandırılmaktadır. Rasyonalist kuram kimlik algısını güçle bağdaştırarak devletin uluslararası alanda nasıl konumlandığı ve bu konumunu sağladığı güç unsurları ile açıklamaya çalışmaktadır. Burada güç ve güçsüz arasında bir sınır çeken rasyonalist kuram güçlüyü daha az güçlü olan devlet için anarşik ortamda bir tehlike unsuru olarak kabul etmektedir (Küçük, 2009). Post modern anlayış ise kimlik anlayışını devletin uyguladığı politikalar sonucu sürekli değişen ve yeniden tanımlanan bir anlayış olarak görmektedir (Demirtaş, 2016, s. 175).

İnşacı kurama göre; devletlerin kimlikleri altında uyguladıkları politikalar maddi ve düşünsel politikalar olarak ikiye ayrılır. İnşacı kuram sadece askeri unsurların bir politika unsuru olarak görülmesinin, devletlerin politika araçları için yetersiz olacağını söyleyerek, düşünsel unsurların da politika araçları içerisinde yer alması gerektiğini vurgulamaktadırlar (Özgüven, 2018, s. 18).

Sonuç olarak; inşacı kuramın güvenlik anlayışı, devletlerin oluşturdukları kimlik anlayışlarının kendi güvenlik ilişkileri sınırını çizerken, sadece askeri değil aynı zamanda düşünsel araçlarla da destekleneceği olgusu karşımıza çıkmaktadır. Aslında devletlerin kimlik tanımları ve çıkarları, diğer devletlerin çıkar ve kimlikleriyle gerektiğinde mücadele gerektiğinde destek olma eğiliminde olacaktır (Fierke, 2016, s. 202). Devlet güvenliği alanında inşacılık kuramı politikalar bağlamında; düşünsel ve askeri anlamda diğer devletlerin tamamını ya çıkar birliği ya da çıkar çatışması anlamında sınıflandırmıştır.

2.3.3. Post modern güvenlik anlayışı

Post modern ideoloji sınırları tamamen çizilmiş somut bir anlatımla sınırlanamayan bir ideoloji olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebepten ötürü post modernizm değil, post modern anlayış denmektedir (Yıldız, 2005). Post modern anlayış modernizmin eleştirisi üzerine ortaya çıkmıştır.

Post modern düşünceye göre her şeye şüphe ile yaklaşılmalıdır (Özsevgeç, 2017, s. 136). Şüpheci yaklaşımından dolayı, kesin olarak vurgulanan bilgileri kabul etmeyerek irdelemeye devam etmektedir. Post modern anlayış; sürekli değişen bir süreci savunarak, tam olarak doğru kabul edilen bir bilginin bile ileride yalanlanabileceğini savunmaktadır (Yıldırım, 2009, s. 711). Şüpheci yaklaşımlar sonucunda post modern düşüncede gerçeğe dönüşen şüphe ya da eleştiri yerine, herhangi bir doğru eklenmez böyle bir amaç yoktur. Böyle bir amaç yoktur, tek amaç doğru gözüken şeyi yalanlamaktır (Möngü, 2013, s. 29). Post modern güvenlik anlayışı da, bilgi tanımından yola çıkılarak, bugün güvenlik için gerekli olan ekipmanların, yarın güvenliksiz olabileceği gerçeğini anlatmaya çalışmaktadır. Post modern güvenlik; devlet, asker ya da kimlik tarafından değil, ulus üstü bir yapılanma tarafından teknoloji odaklı bir şekilde sağlanacağı görüşünü savunmaktadır (Birdişli, 2020, s. 247-248).

Güvenlik alanında değişen anlayış kuramsal alt yapıdaki güvenlik algısının günün şartları gereği zorunlu ya da gerekli görülerek devletler tarafından benimsenmiştir. Küreselleşmenin gelişmesi ve toplumların birbiriyle etkileşimlerinin artması sonucunda devletlerin güvenlik algısında bir genişleme meydana gelmiştir. Bu genişlemelere Türk dış politikasında kuramsal zemine oturtularak ikinci bölümde yer vermeye çalışılmıştır. Bu kapsamda ikinci bölümde Türkiye'nin MVD öncesinde gerçekleştirmiş olduğu güvenlik politikaları ve bu politikalar için oluşturmuş olduğu stratejilere yer verilmiştir.

3. TÜRKİYE’NİN MAVİ VATAN DOKTRİNİ ÖNCESİNDE DIŞ POLİTİKA VE GÜVENLİK STRATEJİLERİ

Birinci Dünya Savaşı, İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş dünya üzerindeki güvenlik anlayışına büyük ölçüde yön vermiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde gelişen ekonomi ve ticaret, güvenlik anlayışında yeni endişelerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Türkiye Birinci Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti’ne nazaran coğrafi olarak küçülmüş ve devlet yönetiminde de yeni bir rejimin (Cumhuriyet) başlamasıyla dünya üzerinde güvenlik açısından diğer devletlere yakın endişelere sahip olmuştur.

Uluslararası ilişkilerde iş birliği ve dayanışma, her devletin kişisel çıkarları temelinde örgütlendiği için her devlet kendi çıkarları doğrultusunda hareket etme eğiliminde olmuş bu da karşılıklı güvensizliğin oluşmasına neden olmuştur. Uluslararası alanda yapılan bir anlaşma ekonomik ve siyasi alanda istikrarlı ya da güçlü olan taraf bir devletin çıkarlarına ters düştüğü zaman bu devlet anlaşmayı geçersiz kabul ederek, kendi çıkarına uygun yeni bir politika üretme yoluna gidebilmektedir. Türkiye Soğuk Savaş boyunca Batı Bloğu ekseninde hareket ederek Doğu Bloğuna karşı kendini güvende tutma politikası izlemiştir. Türkiye 2000’li yıllara kadar açık bir şekilde batı odaklı dış politika belirlerken bu politikalarını sorgulamasına neden olacak çıkar çatışmaları sonucunda Batı Bloğu içerisindeki varlığını sorgulamaya başlamıştır. Türkiye çıkar ortağı olarak gördüğü ABD ve NATO’nun Türkiye’nin ulusal yararından çok kolektif Avrupa yararını savunduğunu belirli ambargolara maruz kalarak öğrenmiş, Batı Bloğu ekseninden git gide uzaklaşan bir güvenlik anlayışı benimsemiştir.

Tezin bu bölümünde MVD öncesinde Türkiye’nin dış politikasının batı merkezli olan güvenlik anlayışının, ulusal merkezli olan güvenlik anlayışına dönüşmesi sürecine yer verilmiştir. Bu sürecin anlatımı boyunca 1964 Johnson Mektubu, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı, Türkiye’nin uyguladığı 1974 sonrasında NATO’nun askeri kanadından ayrılan Yunanistan’ın yeniden katılmak istemesini önleyen vetolarının, ABD’nin askeri ve ekonomik anlamda ambargolarının Türkiye’nin dış politikasında yaşattığı kırılmalar anlatılmıştır.

Türkiye’nin Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki dış politika ve güvenlik alanındaki temel stratejisi Avrupa merkezli gelişen ekonomik ve siyasi yapılanmaya adapte olarak burada oluşacak kolektif faydadan yararlanmak olarak açıklanabilir. Bu strateji; 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar bozulmadan devam etmiş 1960’lı yıllarda sarsılmış, 1991 sonrasında Soğuk Savaş’ın sona ermesi ile birlikte revize olmuş ve 2001 sonrası dönemde tamamen değişerek günümüzdeki halini almıştır. Türkiye’nin dış politika alanında yaşadığı

değişim 1923-1945, 1945-1964, 1964-1983, 1983-2002, 2002-2024 yılları taban kabul edilerek paradigma kopuşları ekseninde bir dönemselleştirme yapılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın devamı bu dönemselleştirilme çerçevesinde açıklanacaktır.

3.1. 1923-1945 Arası Türkiye'nin Dış Politika ve Güvenlik Stratejileri

Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılan devlet olarak İtilaf devletleri tarafından Sykes-Picot gibi gizli anlaşmalarla paylaşılmak istenmiştir. Savaş sonrasında sömürge devletlerinin oluşmaması Wilson prensipleri ile oluşturulmaya çalışılmış fakat bu prensiplerin gerektiği gibi denetlenmemesi sonucunda sömürgecinin yerini manda ve himayenin almasına sebep olmuştur (Kaymaz, 2007, s. 148-150).

Osmanlı Devleti'nin parçalanması ve bugünkü Türkiye anakarası üzerinde Wilson Prensiplerine aykırı bir şekilde gerçekleşen işgaller Türk toplumu tarafından milli direnişle yok edilmeye çalışılmış ve 29 Ekim 1923 günü Cumhuriyetin ilanı ile başarıya ulaşmıştır (Üste, 2014, s. 38-41). Cumhuriyetin ilanı siyasi anlamda devletin rejimini belirleyerek Türkiye'nin bir devlet çatısı altında toplanmasını sağlamıştır. Yeni oluşan devletin devamlılığı açısından dış politika alanı sınırlandırılarak daha çok iç güvenliğin sağlanması için çaba sarf edilmiştir. Bunun en önemli nedenleri arasında savaş sonrası Osmanlı Devleti'nden miras kalan sorunlarının Türkiye'nin bağımsızlığını tehlikeye düşürecek seviyede olmasından kaynaklanmaktadır. Bu sebepten dolayı Türkiye'nin Avrupa'da yeni bir savaşın sinyallerini alana kadar dış politika alanında gerektiği kadar aktif rol oynamadığı söylenebilir (Oran, 2018, s. 250-255).

Türkiye dış politika alanında Osmanlı Devleti dış borçları ve Musul meselesi gibi sebeplerle; İngiltere ve Fransa ile uzlaşma yoluna giderken, savaş sonrası Almanya ile ilişkilerini azaltmıştır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile dostluk ilişkileri geliştirerek, Çarlık Rusya'sının Türkiye politikası önüne geçmeyi amaçlamıştır (Oran, 2018, s. 253). Türkiye'nin dış politika alanında oluşturduğu bu politikalar Mustafa Kemal Atatürk'ün Nutuktaki *“Ulusal sınırlarımız içerisinde her şeyden önce kendi gücümüze dayanarak varlığımızı koruyup ulusun ve yurdun gerçek mutluluğuna ve bayındırlığına çalışmak... Uygarlık dünyasının uygarca ve insanca davranışını ve karşılıklı dostluğunu beklemektir”* (Atatürk, 1981, s. 323) sözünden hareketle devlet içerisinde güvenliğin uluslararası etkinlikten önce geldiği düşündürmektedir.

Türkiye'de izlenen dış politika yaklaşımına karşılık dünyada yeni düzeni sağlamak adına Wilson prensipleri gibi yol gösterici ilkelerin işlerlik kazandırılmaya çalışılması sonucu, Avrupa'da bir kontrol mekanizması kurulmak istenmiştir. Bu kontrol mekanizması

Milletler Cemiyeti'nin (MC) kurulmasıyla idealist güvenlik anlayışının dünyada işlerlik kazandığı en büyük örneği olarak karşımıza çıkmaktadır (Emiroğlu, 2006, s. 103).

MC; idealist çerçevede güvenliği sağlamak adına politikalar üretirken, liberal ekonomi modeli devletlerin ekonomideki konumunu somutlaştırmak için kabul görmüş ekonomide devlet müdahalesini en aza indirme amacıyla özelleştirmelerle devletin ekonomideki payı küçültülmüştür (Tayyar ve Çetin, 2013, s. 118). Ekonomide liberal politikaların kullanılmaya başlanması sonucunda dünya ticareti otarşı² eğilimiyle hareket ederek ekonominin daralması sonucunu doğurmuş, sonuç olarak “1929 Dünya Ekonomik Buhranının” oluşmasına sebep olmuştur (Koçak, 2018, s. 150). 1929 yılı sonrasında Batı ekonomilerinde yaşanan duraksamaya karşılık, SSCB ekonomisi bu krizden etkilenmemiştir. SSCB'yi Avrupa ekonomilerinden ayıran en önemli özelliği ise ekonomide devlet müdahalesinin Keynesyen politikalarla desteklenmesi sonucunda devletin ekonomideki payının büyümesidir (Soyak, 2003, s. 169).

Ekonomide yaşanan durgunluk ve bunun çözümü olarak savunulan devletçi ekonomi modeli ile Alman toplumu içerisinde antisemitizm ve Alman faşizminin gelişmeye başlaması sonucu, 1933 yılında seçimle iktidara gelen Adolf Hitler, “lebensraum” yani yaşam alanı olarak nitelendirdiği bölgelerde tehdit durumuna gelmiştir (Tauscher, 2023, s. 164-173). Alman faşizminin yükselişe geçtiği ve iktidara geldiği döneme paralel olarak Benito Mussolini statükoyu tehdit edecek politikalar üretmeye başlamıştır (Güllü, 2015, s. 308-309). 1922 yılında iktidara gelen Mussolini 1930'larda Akdeniz üzerinden Roma İmparatorluğu'nu tekrardan canlandırma ideası ile Akdeniz'i Mare Nostrum (bizim deniz) söylemini kullanması bölgedeki devletler tarafından tehdit unsuru olarak algılanmıştır (Can, 2021, s. 70).

Türkiye; Avrupa'da faşist iktidarların söylemlerinin güçlenmesi ile statükoyu savunan Fransa, İngiltere ve SSCB ile yaklaşma politikaları izlemeye başlamıştır. Bu politikaların temel amacı ikili anlaşmalarla Türkiye'nin güvenliğini sağlamaktır.

SSCB ile dostluk ilişkileri geliştiren Türkiye; 1925 Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması ile taraf devletlerden herhangi birine saldırı durumunda tarafsızlığın devam etmesi, tarafların birbirlerine herhangi bir tehlike durumu arz edecek oluşum ya da politika içerisinde bulunmaması gibi güvenceleri karşılıklı olarak tanımıştır (Gökçen, 2007). 1929 yılında gelişen yayılmacı politikalarla önlem olarak karşılıklı anlaşma sonucu 1925 Antlaşmasının süresi 2 yıl uzatılmıştır (Tellal, 2018, s. 317).

² Kendi kendine yeterli olma.

SSCB ile ilişkiler Montreux Konferansında da uyumlu geçerek Türkiye'nin boğazlar konusundaki boğazları silahlandırma isteği kabul edilmiştir. SSCB Türkiye'yi bu konuda destekleyerek silahlanma konusunda silahların tedarikini ve boğazların güvenliği konusunda Türkiye ile müşterek hareket etmeyi teklif etmiştir (Atabey, 2014, s. 2-5). Türkiye egemenliğini sınırlandırabilecek bu tarz SSCB isteklerini İkinci Dünya Savaşı süresince ve sonrasında da reddetmiştir.

1939 yılında SSCB ve Almanya'nın Saldırmazlık Paktını imzalanmasından sonra, Almanya Polonya üzerinde Danzig koridorundaki işgaline başlamıştır (Benhür, 2004, s. 329). SSCB; Almanya'nın oluşturduğu güvensizlik ortamından faydalanarak boğazların savunması için imtiyaz istemesi Türkiye'yi İngiltere ve Fransa ile yakınlaşmaya zorlamıştır.

Kuzeyde SSCB'den, Batıda Almanya ve İtalya'dan kaynaklanan güvenlik endişesine karşılık, İngiltere ile yakınlaşma politikaları üretirken İngiltere'de aynı politikaları Türkiye için üretmiştir. İngiltere'nin Türkiye ile yakınlaşma politikasının en önemli nedenleri arasında, Türkiye'nin jeopolitik konumunun Asya ve Ortadoğu'ya etki edebilecek nitelikte olması ve maden kaynaklarından faydalanmak istemesidir. (Uzgel ve Kürkçüoğlu, 2018, s. 271-272). Türkiye ve İngiltere arasında gelişen ekonomi, Türk İngiliz Akdeniz Anlaşması ile somutlaşmıştır. Bu anlaşmaya göre; Akdeniz üzerinde Türkiye'nin, İtalya ile karşı karşıya gelmesi durumunda İngiltere, Türkiye'ye kesin yardım sözü vermiştir (Atabey, 2014, s. 27). Türkiye; Alman ve İtalyan tehdidine karşı MC politikalarına uygun hareket etmiştir. Bu politikalar, Türkiye ve İtalya arasında gerilimi arttırmıştır.

Türkiye ile İtalya arasında gerilimin artmasına neden olan önemli sebeplerden birisi de; Türkiye'nin 1932 yılında MC' ye üye olduktan sonra İtalya'nın 1936 yılında Habeşistan saldırısı sonrasında, MC kurucu anlaşması 16/1 maddesine³ dayanarak oluşturulan İtalya aleyhindeki ambargoya katılmış olmasıdır (Uzgel, 2018, s. 296). Habeşistan Savaşının temmuz ayında sonlandırılmasından sonra, Türkiye İtalya'ya uyguladığı ambargoyu kaldırmıştır (Soysal, 1981, s. 121). Türkiye'nin İtalya'ya karşı olan ambargosunu kaldırması sonucunda İngiltere, Türk-İngiliz Akdeniz Anlaşmasının geçersiz olduğunu açıklamıştır (Atabey, 2014, s. 27).

³ Cemiyete üye herhangi bir devlet savaşa başvurursa MC üyesi diğer devletler savaşmayı tercih eden devlet ile tüm ekonomik ilişkilerini aynı zamanda o devletin vatandaşları ile de ekonomik ilişkiyi kesmeyi garanti eder.

Türkiye dış politika alanında izlemiş olduğu bu gibi denge politikaları ile İtalya ve İngiltere’yi, birbirine karşı denge unsuru olarak görürken, savaşa giden süreçte tarafsız kalma amacıyla politika üretmiştir. (Yalvaç, 2011, s. 74).

Birinci Dünya Savaşı sonrasında İtalya’da Mussolini’nin, 1922 yılında iktidara gelmesiyle ekonomik ve politik anlamda güçlenmek için, Türkiye ve Yunanistan ile beraber bir ittifak kurarak, Akdeniz üzerinde etkinliğini sağlamayı amaçlamıştır. Bu amaçla gelişen süreç sonrasında, Türkiye ve İtalya arasında; *“Tarafsızlık, Uzlaşma ve Yargusal Çözüm Antlaşması”* imzalanarak, karşılıklı tarafsızlıkla çıkacak anlaşmazlıkların Lahey’de çözülmesi kararlaştırılmıştır (Çelebi, 2015, s. 107). Bu antlaşma gereği Türkiye ve İtalya arasında, Ege’de Meis Adası’nın statüsü konusunda yaşanan anlaşmazlığın *“Uluslararası Sürekli Adalet Divanı”* bünyesinde çözülmesi amaçlanmıştır. 1932 yılında Ankara’da imzalanan sözleşme ile Meis Adası ve etrafındaki adacıklar 3. madde de sayıldığı şekli ile İtalya’ya, 1. madde ile de tek tek sayılan 20’ye yakın adacık ve kayalık Türk egemenliğine verilmiştir (Turan, 1965, s. 115). İki ülke arasındaki yakınlaşma ticari anlamda da gerçekleşerek 1924-1930 yılları arasında Türkiye’nin ihracatında %28’lik, ithalatında ise %16’lık bir yere sahip olmuştur. Bu ticaretin büyük çoğunluğu; Sakarya Meydan Muharebesi ve sonrasında Türkiye’den ayrılan Rum tüccarların bir kısmının İtalya’da Trieste şehrine yerleşmesi ile Türkiye’deki bağlantılarını kullanarak ticaret yapmalarından kaynaklanmaktadır. (Uzgel, 2018, s. 294). 1930 sonrasında Türkiye ve İtalya arasındaki ticaret azalma göstermiştir. Bunun sebeplerinden biriside, 1923 yılından sonra başlayan Rumların Türk vatandaşları ile yer değiştirmesi yani mübadele süreci boyunca 1.2 milyon Rum’un Türkiye’yi terk etmesi olmuştur (Şentürk, 2018, s. 288-290). Bu süreç 1930 sonrasında Türkiye’nin İtalya ile olan ihracat ithalat oranlarında azalma gerçekleşmesine neden olurken Almanya ve Türkiye arasında artışa neden olmuştur.

Tablo 3.1 1924-1934 yılları arasında türkiye'nin ithalat ihracat oranlarında almanya ve italya'nın payları (yüzde olarak)

YILLAR	ALMANYA		İTALYA	
	İHRACAT	İTHALAT	İHRACAT	İTHALAT
1924	12,9	9,9	22	21,2
1925	14,4	11,4	26,1	18
1926	12,6	13,8	27,8	15,8
1927	9,3	14,2	23,4	12,8
1928	12,8	14,2	18,2	11,8
1929	13,3	15,3	21,8	12,5
1930	13,1	18,6	21,1	13,8
1931	10,7	21,4	24,2	14,6
1932	13,5	23,2	16,1	12,9
1933	19	25,5	13,5	11,4
1934	37,3	33,8	11,2	8,5

Kaynak: TÜİK İstatistik Göstergeler 1923-2011 yayını içerisinde yer alan veriler kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yukarıdaki verilere göre; Türkiye ve İtalya arasındaki ticaret ilişkisi, 1930 sonrasında azalma eğilimi gösterirken, Türkiye ve Almanya arasındaki etkileşim artmaktadır. Türkiye ve İtalya arasında gerçekleşen ticaretin azalması, Rum nüfusunun Türkiye'den göç etmesiyle başlamıştır. Bunun en önemli sebeplerinden birisi de İtalya içerisinde ticaretle uğraşan Rumların diaspora zihniyeti ile Türkiye'deki Rumlar ile ticari ilişki geliştirmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Aslında Türkiye mübadele sonucunda dış ticarete İtalya payını Yunanistan'a kaptırmıştır. Aynı zamanda 1935 yılında İtalya'nın, Habeşistan'a saldırısı sonrasında Türkiye'nin MC bünyesinde gerçekleşen ambargoya katılarak, ticari ilişkileri azaltması da ithalat ihracat oranlarının azalmasına sebep olmuştur.

İtalya ile Türkiye ilişkilerinde 1930'lu yıllardan sonra başlayan gerileme dönemi, 1939'da Arnavutluk'un İtalya tarafından işgal edilmesi ile artmıştır. 6 ay sonra Almanya da Polonya'yı işgal etmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında statükoyu savunan Türkiye, Almanya ve İtalya ile ilişkilerini azaltmıştır. Türkiye Avrupa'da yaşanan revizyonist politikalarından dolayı yaşadığı güvenlik endişesinden kaynaklı olarak İngiltere ve Fransa'yla yakınlaşma eğiliminde olmuştur (Metintaş, 2020, s. 56).

Almanya'nın Türkiye ile ilişkileri iki farklı senaryoda gelişir, birinci senaryoda; Birinci Dünya Savaşı sonrasında Weimar hükümetinin, uluslararası alanda yalnızlıktan kurtulma politikasını, Türkiye ile yakınlaşma eğiliminde uygulamasıdır (Aydın, 2017). İkinci senaryo ise; 1933'te iktidara gelen Adolf Hitler'in Türkiye'yi balkanlarda etkin bir güç olarak görmek istememesi gibi sebeplerle çıkar çatışmaları yaşamalarına sebep olmuştur (Şahin M. , 2018, s. 37).

Türkiye'nin savaş sonrası dönemde uluslararası alanda Almanya benzer şekilde yalnız olması ya da Birinci Dünya Savaşı boyunca müttefik olmaları gibi nedenlerle, Weimer Hükümeti Türkiye ile yakınlaşma politikası izlemiştir. Bu yakınlaşma ekonomik anlamda, iki ülkenin birbirlerine karşılıklı gümrük indirimi uygulaması gibi alanlarda gelişme göstermiştir. Savaştan sonra Türkiye ve Almanya arasında ilk diplomatik ilişki 1924 "*Türk-Alman Dostluk Antlaşması*" ile sağlanmıştır. 1924 sonrasında Türkiye'nin dış ticaretinde Almanya'nın payı artmaya başlarken, İtalya'nın payı azalmaya başlamıştır (Deniz, 2019, s. 87).

Türkiye'nin Almanya ile olan ilişkilerinin gelişimi, Hitler'in iktidara gelmesi bir sonraki boyuta gelmiştir. Almanya Hitler ile dış politikada revizyonist politikalarla Versailles anlaşmasının Alman ekonomisi ve devleti üzerindeki baskı ve kontrolünü ortadan kaldırmayı amaçlamıştır (Üste, 2018, s. 76). Almanya; Hatay sorunu, boğazlar sorunu, Lozan ile Sevr Anlaşmasının geçersiz kılınması gibi sebeplerle Türkiye'yi yenilikçi ve düzeni yeniden oluşturan bir devlet gibi algılayıp tarafsızlık anlaşması imzalamayı önermiştir (Metintaş, 2020, s. 64). Türkiye ise bu tarz anlaşmaların sadece sınır komşuları ile yapıldığını belirterek anlaşma teklifini reddetmiştir. Aynı dönemde İtalya'nın; Kuzey Afrika üzerinde Habeşistan'ı işgali sonrası Türkiye'nin, İtalya tarafından güvenlik endişesine karşılık Von Papen'in Türkiye ve İtalya arasında arabulucu olma isteği Berlin tarafından kabul edilmemiştir. İtalya ve Türkiye arasında, İtalya'yı marjinal olarak daha faydalı gören Almanya, İtalya'ya Türkiye'nin güvenlik endişesinden dolayı baskı yapmak istememiştir (Gülmez ve Demirci, 2013).

Türkiye'nin İngiltere'ye yakınlaşması, İtalya'nın Almanya ile 1939'da imzalamış olduğu Çelik Pakt ile kurdukları ittifak çerçevesinde, İtalya'nın Balkanlarda yayılma politikasından dolayı Almanya tarafından tepkiye neden olmuştur (Akkor, 2019, s. 10). Almanya'nın ilk tepkisi; Türkiye'ye gönderilmesi planlanan silahların durdurulması olarak ortaya çıkarken, Türkiye silah yapımında kullanılan kromun ihracatını durdurmakla karşılık vermiştir (Uzgel, 2019, s. 303). Almanya'nın hammadde ihtiyacı, Türkiye'nin de silahlanma ihtiyacı nedeniyle ambargolardan vazgeçilmiştir. Bunun en

büyük sebeplerinden biride; Almanya'nın Türkiye'yi bir hammadde pazarı konumuna getirerek Türkiye'nin ihracatının yarısına varacak şekilde üretimine talip olmasından kaynaklanmaktadır (Önsoy, 2012). Bu alışveriş; Kliring adı verilen ödeme yöntemiyle sağlanırken, Türkiye'nin hammadde satarak karşılığında işlenmiş malzeme alması ve bu oranın %45 seviyelerine varmasıyla, dış ticaretini İngiltere ve Fransa'yla arttırma yönünde hareket etmiştir (Özkardeş, 2015, s. 31). Bu politika dış ticaret alanındaki Almanya bağımlılığını azaltma yönünde atılmış bir adımdır.

Almanya'nın; İtalya için Balkanlar'da yayılma politikasını destekler nitelikte politikaları sonucunda, 6-10 Ekim 1929'da Milletlerarası Barış Bürosu tarafından düzenlenen "27. Evrensel Barış Kongresi" nde, 1924 yılında Yunanistan Başkanı olarak görev yapan Aleksandros Papanastasiu'nun önerisi üzerine Balkan devletlerini kapsayacak bir birlik kurulmasını teklif etmiştir. Balkan birliği fikri kongreye katılan devletler tarafından onaylanarak bir sene sonra Arnavutluk, Romanya, Bulgaristan, Yugoslavya, Türkiye ve Yunanistan'ın katılımıyla Atina'da toplanmıştır (Fırat, 2018, s. 350). Türkiye'nin bu dönemde MVD yakın bir dış politika anlayışı benimsediği söylenebilir. Bu anlamda savaşın denizden gelişmesi olasılığını da içeren Balkan Birliği'nin MVD fikir oluşturduğu söylenebilir.

Balkan birliği kurulmadan önce balkan devletleri aralarındaki sorunların birliğe yansımaması için, ikili anlaşmalarla Ekim 1930'a kadar güven ilişkileri geliştirmeyi amaçlamışlardır (Kelkitli, 2017, s. 436-437). 5 Ekim Atina toplantısında bu birlikteliğin devamı için pakta üye olacak devletlerin birbirleriyle iletişiminin kopmaması ve politika birliğini sağlamak için dışişleri bakanları nezdinde her sene bir kere düzenli olarak toplanmayı kararlaştırmışlardır (Önal ve Ultan, 2014, s. 73-74).

20-26 Ekim 1931 İstanbul toplantısında, birliğin genel çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır. Birliğe üye olacak devletlerarasında Bulgaristan ve Arnavutluk gibi statükoyu terk ederek revizyonist politikalara yönelen devletlerin bulunması karşılıklı güven ilişkisine zarar vermiştir. Bu toplantı; amacının dışında ekonomik, kültürel ve teknik alanda devletlerin yaklaşmasını sağlamıştır (Sarıkoyuncu Değerli, 2006, s. 252).

23-26 Ekim 1932 Bükreş toplantısında, Bulgaristan'ın azınlıklar konusunda anlaşmaya varamaması, azınlıklar hakkında öne sürdüğü tezlerin diğer devletler tarafından kabul edilmemesi sonucu, Bulgaristan Dışişleri Bakanı toplantıyı yarıda bırakarak çıkmıştır. Aynı sebepten, Arnavutluk da görüşmelerden çekildiğini açıklamıştır. Kalan devletler yani "Romanya, Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan" toplantıya devam ederek aralarında

ticaretin gelişmesi için gümrük birliği kurma konusunda anlaşmışlardır (Sarıkoyuncu Değerli, 2008, s. 125).

5-11 Kasım 1933'te dördüncü Balkan Konferansı Selanik'te gerçekleştirilerek konferansın öncesinde ve sonrasında katılımcı devletlerarasında işbirliği, dostluk, saldırmazlık ve sınırların değişmezliği konusunda anlaşmalar imzalanmıştır (Ersoy Hacısalihoğlu, 2022, s. 1). Türkiye; Yunanistan ile 14 Eylül 1933'te, Romanya ile 17 Ekim 1933'te, Yugoslavya ile 28 Kasım 1933'te statükoyu savunan anlaşmalar imzalamıştır. Revizyonist politikaları benimseyen Almanya ve İtalya Birinci Dünya Savaşı sonrasında toprak paylaşımından memnun olmayan kesimin güçlenmesine neden olmuştur. Revizyonist söylemlerin arttığı 1933 yılında güvenlik endişesi yaşayan Balkan Devletleri bir Balkan Paktının kurulmasını kararlaştırmışlardır (Çakmak, 2020, s. 99-100).

Balkan Paktının kurulmasına karar verildikten sonra, Yunanistan diğer devletleri temsilen dışişleri bakanı aracılığı ile İngiltere, Fransa ve İtalya ile istişarelerde bulunmuştur. İngiltere ve Fransa Balkan Paktını destekleyeceklerini açıklarken, İtalya bir açıklamada bulunmamıştır (Çakmak, 2020, s. 100).

Balkan Paktının birinci maddesine göre; pakta üye olan devletler sınırlar konusunda karşılıklı güvence vermiştir. İkinci maddesine göre pakta üye devletler, aralarında yaşanacak çıkar çatışmaları sonucunda aralarında müzakere yoluyla çözüm arayarak, Balkan sınırları içerisinde yer alan herhangi bir devlete karşı habersiz bir şekilde eylemde bulunmayacaktır. Üçüncü maddesine göre ise; taraf devletlerin tamamının pakta onaylaması ile geçerlilik kazanacaktır. Onaylama ivedilikle yerine getirilecek ve katılmak isteyen herhangi bir Balkan devleti imzacı devletlerin kabulü ile üye olabilecektir (URL-1, 2024). Bu anlamda Türkiye'nin deniz yetki alanları konusunda MVD öncesi dönemde Akdeniz havzasından önce Balkan'lar da ve Ege'de politika ürettiği söylenebilir.

Balkan Paktı imzalanırken; Türkiye ve Yunanistan birer tane çekince koyarak İtalya ve SSCB'yi kışkırtmamaya özen göstermişlerdir. Türkiye, SSCB ile çatışma oluşturabilecek veya SSCB aleyhinde üretilecek politikalara destek vermeyeceğini açıklarken Yunanistan ise paktın Balkan devletlerinden gelebilecek saldırılara karşı düzenlendiğini ve üye devletlerin sınırlarının büyük devletler tarafından ihlali durumunda tarafsız kalacağını açıklamıştır (Öztaş ve Kınalı, 2021, s. 568-569).

Balkan Paktı, İkinci Dünya Savaşı sırasında varlığını 1940 yılına kadar koruyabilmiştir. 1940 son toplantı sonrasında, Türkiye hariç bütün Balkan devletleri İtalya veya Almanya

tarafından işgal edilmiştir. Bu devletler tarafından işgallerin gerçekleşmesiyle pakt sona ermiştir (Fırat, 2018, s. 353).

Türkiye Balkan Paktı ile ekonomik anlamda ilişkilerini ilerlettiği Yunanistan ve Bulgaristan'la tarihsel anlamda yaşanan anlaşmazlıkların çözülememesi sonucunda ilişkilerinin kapsamının kalıcı ve sürekli olmamasına neden olmuştur.

1923 yılından 1939 yılına kadar olan dönemde Türkiye'nin dış politikasının belirleyici unsurları Osmanlı Devleti'nden kalma sorumlulukların yerine getirilmesi ve sınırların oluşturulması gibi alanlarda oluşmuştur. Avrupa'da, Birinci Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan düzen çatırdamaya başladığında, Türkiye bu problemlerin bir kısmına çözüm üretmiştir. Bu problemler genel olarak ekonomik, nüfus ve vatandaşlık, sınır uyuşmazlıkları ve diğer gelişmeler olarak sınıflandırılabilir. Bu gelişmelerin çoğu Türkiye tarafından diplomasi yoluyla çözülerek dış politika alanına yönelen bir siyasi eğilim oluşturulmuştur.

Bu eğilimin en önemli göstergelerinden birisi olan Kabotaj Kanunu Lozan'ın denizlere yansması olmuştur. Kabotajın tanımı devletin iç suları ve karasularında meydana gelen deniz ticareti olarak açıklanabilir. Kabotaj kanunu da; Türkiye'deki deniz ticaretinin Türkler tarafından yapılmasını zorunlu kılmıştır (Hergüner, 2003, s. 103-106). Bu kanunla beraber Osmanlı Devleti'nden miras kalan gayrimüslim işletmeleri sonlandırılarak, Türkiye'nin deniz ve denizcilik alanında uzmanlaşması amaçlanmıştır. Osmanlı Devleti'nde gayrimüslimlerin kontrolünde ilerlerken Türkiye bu durumu tersine çevirerek kabotaj alanlarında diğer devletlere verilen imtiyazları tamamen kaldırmıştır (Fidan, 2014, s. 61-62). Bu anlamda Türkiye denizler alanında MVD öncesinde ilk egemenlik yetkisini uluslararası seviyede kabotaj kanunu ile kullanmıştır. Türkiye deniz yetki alanlarında izlemiş olduğu bu politikalarla birlikte dönemin kabul edilen güvenlik anlayışı olan idealist güvenlik anlayışını dış politika alanında benimsemeye başlamıştır.

3.1.1. Türkiye'nin Milletler Cemiyeti üyeliği

Lozan sürecinde gerçekleşen görüşmeler sırasında; MC üye ülkeleri arasında Türkiye'nin, MC' ye üye olarak davet edilmesi gündem oluşturmuştur. Fakat üye ülkeler Türkiye'den belirli alanlarda imtiyaz koparmak için, aynı uluslararası kuruluş bünyesinde barınmaması gerektiğini düşünerek Türkiye'nin üyeliğini gündeme getirmemeye karar vermişlerdir (Ulus, 2008, s. 245-246).

Türkiye'nin Cenevre Büyükelçisi Cemal Hüsnü Bey; MC' den katılımı ilgili davet alması durumunda stratejisini belirlemek adına Ankara ile konunun münakaşasını

yaparak, Ankara'nın direktifleri doğrultusunda hareket etmiştir. Dünya üzerinde statükocu ve revizyonist kutuplaşmanın olduğu dönemde, Türkiye Rusya ile bu alanda karşı karşıya gelmek istememiştir. Bu açıdan MC bünyesinde imzalanacak antlaşmaların Rusya ile arasındaki hukuku bölmesini istememiştir (Taşkin, 2006, s. 66-68).

Türkiye'nin MC' ye girmesi konusunda Rusya, engelleyici rolü görmüştür. Türkiye, yürüttüğü denge politikası gereği ve coğrafi konumundan dolayı, Rusya'nın hedef tahtasında her an bulunabileceği için, Rusya ile paralel hareket etmek zorunda kalmıştır. Rusya 1930'lu yıllarda batılı devletlerle iyi ilişkiler kurmaya başlayınca Türkiye'de 1932 yılında daha önce başvurusu olmamasına rağmen davet üzerine MC' ye üye olmuştur (Gönlübol, 1986, s. 94-96).

MC Genel Kurulu 6 Temmuz 1932 tarihinde yapılan toplantı da İspanya temsilcisinin isteği, Yunanistan temsilcisinin ise desteği ile Türkiye MC' ye üye olarak davet edilmiştir. Türkiye bu kararı 9 Temmuz 1932 tarihinde kabul etmiştir (Başkaya, 2018, s. 676). Türkiye'nin MC' ye üye olması ile diğer üye devletlerle aynı doğrultuda bir dış politika benimsemesine ve müşterek bir güvenlik anlayışı içerisinde hareket etmesine neden olmuştur. Bu anlamda Türkiye deniz yetki alanlarında MC tarafından güvenliğin sağlanması konusunda sorumlu tutulmuştur. Bu alanda Türkiye'nin ve diğer üyelerin sorumlu tutulması Nyon Deniz konferansı ile gerçekleşmiştir.

3.1.2. Türkiye'nin kuzey merkezli donanmasının başlangıcı: Nyon Deniz Konferansı

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na giden süreçte, denge politikası ile hareket ederek Yunanistan, Fransa ve İngiltere ile olan münasebetlerinde orta yolu bularak barışçıl bir politika benimsemeyi tercih etmiştir. Türkiye'nin bu tavrı, Almanya, İtalya, Fransa, İngiltere ve Rusya tarafından kimi zaman desteklenmiş kimi zaman kınanmıştır. Türkiye boğazlarda gerçekleşen trafiğin akışı konusunda Montreux Antlaşması gereği, ticaret gemilerine geçişin serbest olmasını sağlarken, aynı zamanda savaş gemileri için tonaj ve gemi modeli üzerinden denetlemeleri yapmaktadır (Birlik, 2022). Fakat 1930'lu yıllarda Türkiye için ekonomik ve teknolojik yetersizlikler barındırdığı için Akdeniz üzerinde meydana gelen haydutluk olaylarına karşı önlem alamamaktadır. İmkânlarının sınırlı olması ve geliştirilememesi nedeniyle Türkiye, Akdeniz'e açılan kapıda sadece Boğazların korumasını yaparak kendi güvenliğini sağlamaya çalışmıştır.

Akdeniz'deki haydutluğun nedenlerinden birisi de, İspanya'da meydana gelen iç Savaş'ın, Almanya, İtalya ve SSCB'nin savaşın karşılıklı taraflarına yapılan yardımlarının engellenmesi için gerçekleşmektedir. Bu taraflar revizyonist ve anti-

revizyonist olarak ikiye ayrılmaktadır. Revizyonist taraf İtalya ve Almanya tarafından desteklenirken, anti-revizyonist taraf Rusya tarafından desteklenmektedir (Dilek, 2012, s. 1523). 15 Ağustos 1937’de Bozcaada’nın 15 mil açığında bir İspanyol ticaret gemisi batırmasından sonra Türkiye sadece BM’ye bilgi vermiştir. Bu bilgi sırasında herhangi bir önlem önerisinde bulunulmamıştır (Belenli, 2019, s. 167). Türkiye’nin bu tavrı aslında İtalya ile tek başına mücadele etme olasılığı, tarafsızlık politikasının yanı sıra teknoloji ve imkânların yetersiz kalmasından kaynaklanmaktadır.

Akdeniz üzerinde gerçekleşen bu korsanlık eylemleri sonucunda, Fransa ve İngiltere, Akdeniz devletlerinin bir arada bulunduğu bir konferans yapmak için Mısır, Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya, Arnavutluk, İtalya, Almanya ve Karedeniz ülkelerinden SSCB, Romanya ve Bulgaristan’ı konferansa davet etmişlerdir (URL-2, 2024)

İtalya, Arnavutluk, Almanya konferansa katılmayacaklarını bildirmiştir. Almanya kendisine ait Leipzig kruvazörüne yapılan saldırının henüz çözülmemesinden dolayı katılmayı reddetmiştir. Akdeniz üzerinde İngiltere ve İspanya gemilerine yapılan saldırılar sonucunda diğer devletlerin desteğe çağırılması İngiltere çıkarlarını Almanya çıkarlarının önüne koyacağı düşüncesi hâkimdir. İtalya ve Almanya olmadan da toplanan konferans Akdeniz’de bir müdahale gücü oluşturmayı amaçlamıştır (Birlik, 2021, s. 876). Müdahale açısından kolektif sorumluluk sağlayan birlik, Nyon Antlaşması tarafından somutlaştırılmıştır. Antlaşmanın birinci maddesine göre her devlet karasuları sınırları içerisinde bu müdahaleyi yapmakla mükelleftir. Uluslararası alanda bu müdahale, İngiltere ve Fransa tarafından yapılacaktır. İkinci madde, herhangi bir denizaltı herhangi bir gemiye taarruz eylemi gerçekleştiriyorsa, bu denizaltıya derhal müdahale edilecek, gerekirse batırılacaktı. Üçüncü maddeye göre ikinci madde de öngörülen müdahale saldırganlık izlenimi gösteren denizaltılarda da uygulanır. (Kalaycı, 2007, s. 188-189). Türkiye Nyon Antlaşması gereği İngiltere’ye liman tahsisinde bulunmuş, bununla birlikte kıyılarında, üzerine düşen görevi yerine getirmek için sadece Çanakkale Boğazında, Gökçeada’da ve Bozcaada’da önlem almıştır. Türkiye’nin bu hazırlığının sebebi yetersiz deniz gücüne sahip olmasından kaynaklanmaktadır (Erdem, 2022-b).

Türkiye’nin anlaşmanın imzalandığı 1937 senesinde 3 mil karasularına sahipken Yunanistan 1936 senesinde karasuları sınırını tek taraflı olarak 6 mile çıkarmıştır. Türkiye bu durumu herhangi bir tepki vermeyerek durumu kabullenmiştir. Türkiye’nin dış politikasında ve egemenliğinde bu kadar önemli gelişmelere tepkisiz kalması, deniz alanında müdahale ve mücadele gücünden yoksun olmasından kaynaklandığı söylenebilir (Balık, 2018, s. 92). Yunanistan’ın bu politikası 1981 yılında karasuları sınırını 12 mil

olarak ilan etmesinin temellerini barındırmaktadır. Türkiye'nin bu dönemde tepki verememesi Yunanistan'ı bu konuda gelecekte aynı politikayı izlemeye yönlendirdiği söylenebilir.

Türkiye Almanya ve İtalya'nın Çekoslovakya ve Arnavutluk müdahalelerinden sonra anlaşmadan tek taraflı olarak çekilmiştir. Türkiye, İngiltere ve Fransa arasında, İtalya'nın Arnavutluk işgali sonrasında Akdeniz'de güvenliği sağlamak adına bir ittifak kurulmuştur. Bu ittifak gereği, Fransa-İngiltere ve Türkiye güvenlik alanında Akdeniz merkezli herhangi bir saldırıya maruz kalırsa, taraflar kolektif ve edimsel olarak saldırıya uğrayan devletlere yardım etme taahhüdünde bulunmaktadır (Kavuncu, 2001, s. 13-14). Türkiye realist çerçevede güvenlik endişesini İngiltere ve Fransa'yla gidermeye çalışmıştır.

3.1.3. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'nin dış politikası

İkinci Dünya Savaşı yılları Türkiye için ekonomik anlamda gelişmenin durduğu ve savunma alanında tarafsız kalarak savaşa dâhil olmama yolunda politikalar üretmesine sebep olmuştur. Türkiye hem mihver hem de müttefik devletlerle eşit seviye de ilişki kurarak savaşın gidişatına göre dış politikasına yön vermeye çalışmıştır.

Türkiye savaşa giden yolda İtalya, Almaya ve SSCB ile dostluk anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşmaların temel amacı, Birinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası alanda statükonun korunması amacıyla yapılmıştır. Türkiye, İkinci Dünya Savaşı yıllarında burada yapmış olduğu anlaşmalara dayanarak politika üretirken aynı zamanda bu anlaşmaların İtalya ve Rusya tarafından tek taraflı bozulmasıyla, dış politikasında belirleyici olan idealist güvenlik anlayışından realist güvenlik anlayışına geçerek, kendi güvenliğini kendisi sağlama yönünde adımlar atmıştır (Karagülmez, 2020). Aynı güvenlik anlayışı Almanya'nın; Versay Antlaşmasını tanımayarak, Avrupa'da revizyonist politika üretmesi sonucu, Avrupa'da Türkiye'den önce realist güvenlik anlayışının gelişmesine neden olmuştur. İngiltere'nin, Almanya'nın, SSCB'nin, Türkiye'yi kendi çıkarları doğrultusunda savaşa girmeye ikna etmeye çalışmalarına karşılık, ulusal çıkarları gözeterek gerekli silah yardımının yapılması durumunda savaşa katılacağını bildirerek, dünya da yaşanan savaş krizini kendi lehine kullanmayı amaçlamıştır (Ezer, 2020). Bu çaba sonucunda İngiltere ve Fransa'ya yakınlaşma politikası izlemiştir. Bu çerçevede üçlü ittifak anlaşmasıyla Türkiye güvenliğini kolektif şekilde sağlamayı amaçladığı söylenebilir.

Türkiye üçlü ittifakla, Fransa ve İngiltere için bir savaş ortağı olmayı kabul ederek, savaşın Akdeniz'e inmesi ile İtalya'ya, saldıracağını kabul etmiş, İngiltere ve Fransa'dan da, Türkiye'ye herhangi bir Avrupa Devletinin saldırması durumunda da destek sözü almıştır (Atabey, 2014, s. 9). Karşılıklı yardımlaşma ilişkilerinin geliştiği 1939 yılında Türkiye'nin en önemli politikası, savaş dışı kalma politikası olmuştur. Bu politika 1940 yılında İtalya'nın Almanya'nın yanında savaşa girmesi ile tehlikeye düşmüştür. Fakat Türkiye üçlü ittifakta belirtmiş olduğu Sovyet çekincesi ile İtalya'ya savaş açmamıştır (Sarıçoban, 2020, s. 1761).

Üçlü ittifak, Fransa'nın savaşın hemen başında 14 Haziran 1940 yılında işgal edilmesiyle, Türkiye için bir anlam ifade etmeyecek duruma gelmiştir (Kalemli, 2016, s. 33). İttifaka taraf devletlerden Fransa işgal altına alınarak Türkiye üzerinde baskı aracı olamayacak konuma gerilerken, İngiltere, Türkiye'nin savaş dışı kalma politikasından dolayı savaşa girme konusunda fazla baskı yapamamıştır. Bunun en büyük nedenlerinden birisi de, Türkiye'nin savaş esnasında Mihver Devletlerin yanında yer alabileceği endişesi olduğu söylenebilir (Akandere, 2023, s. 15-17). Fakat Almanya'nın 1941 yılında Balkanlara yönelmesi Türkiye'yi doğu sınırında önlem almaya sevk etmiştir (Ünalp, 2020, s. 206-207).

Almanya'nın Bulgaristan'a saldırması sonucunda, Türkiye sınırlarına kadar dayanan Alman ordusu karşısında tedirgin olan Türkiye'nin endişeleri, Almanya tarafından Bulgaristan müdahalesinin Türkiye'ye yönelik olmadığını belirtilmesiyle ortadan kalkmıştır (Altuncuoğlu, 2012, s. 7). Türkiye'nin, İngiltere ve Fransa ile imzaladığı ittifak anlaşması sonrasında, Almanya ile olan ilişkileri zayıflamıştır. Fakat Almanya'nın savaşta kazanan taraf olması, Türkiye'ye yönelik tehdit oluşturmaması ve Türkiye'nin İngiltere baskılarına rağmen savaşa girmemesi Türkiye ile Almanya arasında buzların erimesine sebep olmuştur. Bu ilişkilerin gelişmesi, Hitler ve İnönü arasında gerçekleşen mektuplaşma sonrasında somutlaşmıştır (Korkmazcan, 2020, s. 3229). Bu mektuplaşma sonrasında Türkiye Almanya'ya krom ihraç etmeye başlamıştır (Tomalı, 2022, s. 434). Türkiye'nin bu dönemde savaş dışı kalma politikası çerçevesinde realist politikalar benimseyerek stratejik konumunun sağladığı avantajla birlikte Almanya ve İtalya'ya karşı İngiltere ve SSCB'yi kullandığı söylenebilir.

Almanya Balkanlar üzerinde güvenliği sağladıktan sonra, ikinci hedefi SSCB'ye saldırmıştır. Almanya SSCB savaşı Türkiye açısından Polonya'da olduğu gibi yarı Alman yarı Rus işgaline girme endişesinin sona ermesine neden olmuştur (Özçelik, 2010, s. 259).

Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişki savaş döneminde gergin başlamıştır. Bunu en büyük sebeplerinden birisi de, SSCB'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan olduğu gibi Türkiye'den boğazlar konusunda istekte bulunması ve sıcak denizlere inme politikasının gündeme gelmesi ihtimalidir. Bu endişenin farkında olan Sovyetler Birliği ve İngiltere ortak bir bildiri ile Türkiye üzerinde herhangi bir toprak talepleri olmadığını ve Türkiye'nin egemenliğini tanıdıklarını bildirmişlerdir (Başarır, 2021, s. 506). Sovyetler Birliği bir adım daha ileri giderek Türkiye ile imzalamış olduğu 1925 Saldırmazlık Paktı'nın geçerliliğini koruduğunu beyan etmiştir (Bulut ve Öğreten, 2019, s. 1463). Türkiye'nin SSCB ile olan ilişkileri kapsamında bugün MVD içerisinde yer alan alanların korunması ve bu anlamda politika üretilmesi fikrinin bu dönemde gelişmeye başladığı söylenebilir.

Alman saldırısını 1942 Kasım ayındaki karşı saldırı ile durdurabilen SSCB, savaş politikası alanında değişikliğe gitmeye başlamıştır. SSCB ve İngiltere bundan önce Türkiye'yi savaş dışında tarafsız olarak, boğazların muhafızı olarak görürken savaşın Müttefik Devletler lehine seyrinin değişmesi, Türkiye'nin cephe arkadaşı olarak görülmesine sebep olmuştur. Kazablanka, Kahire, Quebec, Tahran ve Moskova gibi konferanslar Türkiye'yi savaşa dâhil etme çabalarını içeren konferanslar olarak karşımıza çıkmaktadır (Ataç, 2017, s. 198).

Kazablanka konferansı sonrasında Winston Churchill Adana konferansı için Türkiye'ye gelerek Türkiye'yi savaşa girme konusunda ikna etme konusunda bir görüşme gerçekleştirmiştir. Churchill'e göre, Türkiye'nin savaşa girerek Balkanlarda savaşması, mihver devletleri için sonun başlangıcı olacaktır (Yalçın, 2011, s. 707-708). Almanya için ise 1943 sonrasında Türkiye savaşa girmemesi gereken bir ülke konumunu almıştır (İlyas ve Turan, 2016, s. 327). Türkiye'nin savaşa girme konusunda ön şart olarak sunduğu askeri teçhizat ve teknoloji bakımından modernizasyonunun eksik olması İngiltere tarafından yapılacak yardımlarla bu giderilmeye çalışılmıştır. (Öztoprak, 2000, s. 602-604). Yapılan yardımlar Türkiye'nin savaş dışı kalma politikası ve yeterli olmaması nedeniyle Türkiye'nin savaşa girememesini sağlamıştır.

Tahran konferansı öncesi savaşa girme konusunda sunulan tekliflerin hiçbirisini kabul etmeyen Türkiye 1943 yılında Tahran'da yapılan konferans sonrasında yeni bir savaşa girme baskısı ile karşılaşmıştır. (Ertem, 2010, s. 262). Türkiye'ye savaşa girme konusunda baskı yapan İngiltere, baskıyı şantajla destekleyerek SSCB'nin Tahran'da gündeme getirdiği Boğazlar ve Montreux sözleşmesinin revizyonu konusunda yalnız kalabileceğini söylemiştir. Türkiye bu şantaj ve baskılar sonucunda prensip olarak savaşta

taraf olmayı kabul etmiştir (Köse, 2023, s. 282-283). Türkiye'nin savaşa katılmak için en önemli şartlarından birisi de, Türk ordusu içerisinde gerekli donanımın sağlanması olmuştur. Türkiye bu şartı İngiltere'ye kabul ettirerek savaş boyunca bu şartın gerektiği gibi karşılanamamasından dolayı savaşa girmemiştir.

Müttefik devletlerin Türkiye'ye karşı değişen tavrı Türkiye ile Almanya arasındaki ticareti bitirirken, aynı zamanda Rusya ile baş başa kalmasına neden olmuştur. Rusya 1943 yılı sonrasında sıcak denizlere inme politikasını yeniden hayata geçirerek boğazlar konusunda Montreux Antlaşmasında değişimi savunmuştur (Yılmaz ve Yakşı, 2016, s. 24). Bu değişim Avrupalı devletler ve ABD tarafından desteklenerek, yeni bir boğaz rejimi kurulması konusunda Türkiye'ye yapılan baskıları oluşturmuştur. Baskılar sonucunda, Türkiye bu konunun görüşülmesi için bir konferansa katılacağını bildirmiştir. Fakat İkinci Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşen, ABD ve SSCB arasındaki rekabet, Soğuk Savaş'ın başlamasına neden olarak, boğazlar rejiminde değişiklik fikrinin arka planda kalmasına neden olmuştur (Yılmaz, 2010, s. 31).

Türkiye'nin savaş boyunca izlediği politikalar Türkiye'nin dış politika alanında yalnızlaşmasına ve SSCB'nin Bulgaristan işgali sonrası bir tehdit durumuna gelmesine neden olmuştur (Demirhan, 2019, s. 293). Türkiye savaş sonrası yaşadığı yalnızlıktan kurtulabilmek ve uluslararası alanda kurulan BM örgütünün kuruluşunda yer alabilmek için 23 Şubat 1945'te mihver devleti olan Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmiştir (Arslan ve Somel, 2020, s. 1841).

SSCB ise kurulan yeni düzende, Çarlık Rusya'nın dış politika hedeflerinden olan sıcak denizlere inme politikasını benimseyerek, 1925 Türk-Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık antlaşmasının 19 Mart 1945'ten itibaren geçersiz olacağını açıklamıştır. SSCB ve Türkiye arasında yeni bir anlaşmanın ancak Boğazlarda, Türkiye sınırında ve Montreux 'ta yapılacak değişikliklerle mümkün olduğunu açıklamıştır. Türkiye bu değişiklik tekliflerini reddederek SSCB'nin siyasi baskısına maruz kalmıştır (Arslan, 2021, s. 139-140).

Türkiye; savaş boyunca güvenlik anlayışı olarak realist politikalar yürütmeyi amaçlamıştır. Bu politikalar doğrultusunda Türkiye yaptığı ikili anlaşmalarla uluslararası ortamdan en az zararı almayı amaçlamıştır. Bu anlaşmalarla genel olarak savaş dışı kalmayı amaçlamış ve jeostratejik konumunu bir güç unsuru olarak kullanmayı başarmıştır. Türkiye 1939-1945 arasında gücünü Kenneth Waltz'ın güç tanımına uyarak daha güçlü olmak için değil devletlerarasında eşitliği sağlamak için kullanmaya çalışmıştır.

Türkiye, SSCB baskılarına karşı ABD ve İngiltere yanlısı dış politika üretmeye başlayarak, uluslararası alanda dış güvenlik anlayışını bu ülkelere dayandıran bir dış politika benimsemiştir. Türkiye'nin Batı yönlü bu dış politika yönelişi 21. yy. 'a kadar devam etmiştir. Bu politikanın temel amacı, batıyla bir olmak ya da batıya yakın olmak olduğu için bazen batının çıkarları Türkiye'nin ulusal çıkarlarının önüne geçmiştir. 1945-1960 dönemi Türkiye açısından batı ile ortak hareket etme ve NATO üzerinden batıya entegre olma dönemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2. 1945-1964 Paradigmatik Kopuşa Doğru Türk Dış Politikası

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya üzerinde yeni bir uluslararası sistem kurularak barışın sağlanması amacıyla, savaşın galibi ve ekonomik olarak en güçlü iki devlet etrafında şekillenen çift kutuplu sistem, batı bloğu ve doğu bloğu şeklinde iki farklı blok olarak devletler için seçenek haline gelmiştir. Dünyadaki tüm devletleri ve iki bloğu da içine alacak ölçekte örgütlenen BM, temel olarak Atlantik Bildirisinden aldığı zemini 25 Haziran 1945'te San Francisco Antlaşması olarak onaylayarak dünya barışını sürdürme amacıyla kurulmuştur. Bu antlaşma BM anayasası olarak kabul edilir (Altınar, 2014, s. 3-4).

Türkiye BM Anayasasını 15 Ağustos 1945'te 4801 sayılı kanun ile onaylamıştır (Osmanoğlu, 2009, s. 4). Türkiye uluslararası alanda gerçekleşen her türlü birliğe üye olma açısından atılğan davranarak, bu birliklerin batı bloğunda olmasına özen göstermiştir. Bu amaçla ekonomik kalkınmayı sağlamak için 1945 sonrasında ABD tarafından kurulan Bretton Woods Sistemine Türkiye 1947 yılında dahil olmuştur. Bretton Woods sistemi iki farklı kurum üzerine inşa edilmiştir. Bunlardan birisi Uluslararası Para Fonu (IMF) iken diğeri Dünya Bankası'dır (Gümü, 2010, s. 2). Bu iki kurum ekonomik gelişmeyi desteklemek adına ülkelere kredi vererek savaş sonrası dönemde ekonominin gelişmesini sağlamak amacıyla, yıkıma uğrayan Avrupa ve çevresindeki devletlerin istikrar ve denge kazanması amaçlanmıştır (Cömert, 2016, s. 119).

1950 yılında Dünya Bankasından ilk borcunu alan Türkiye, Avrupa'da oluşan yenileşme ve inşa sürecine dâhil olmuştur (Yargın, 2010, s. 150-151). Alınan borçlar 1950 yılı sonrasında Demokrat Parti politikası ekseninde Türkiye'yi tarımda ileri taşıma amacı çerçevesinde kullanılmıştır. Bu politikanın belirlenmesinde önemli etken olarak Marshall yardımlarının kullanılmasında etkin rol oynayan Max W. Thournburg raporu gösterilebilir. Türkiye'nin Thournburg raporuyla belirlenen senaryoya uymasının temel

sebebi, Türkiye'nin Doğu Bloğundan algılamış olduğu güvenlik tehdidine karşılık, Batı Bloğu ile bu tehdidi önlemek istemesidir (Semiz ve Toplu, 2017).

Truman Doktrini bünyesinde Türkiye, savunma alanında kullanılmak üzere ABD'den silah ve cephane yardımı alarak, SSCB karşısında oluşan savunma zaafını gidermek ve uluslararası alanda yaşadığı yalnızlıktan kurtulmak amacıyla yararlanmıştır. Truman doktrini sonucunda yapılan yardımların denetimi, kullanım alanları ve amaçları tamamen ABD'ye danışılarak yapılacağına dair şart Türkiye'nin ABD'ye olan bağımlılığında ilk basamaklar arasında yer almaktadır. Türkiye çift kutuplu sistemde 1945 sonrasında yaşadığı yalnızlığı aşmak ve Çarlık Rusya'sı politikalarına engel olmak için Batı merkezli politika üretmeyi tercih ettiği söylenebilir. (Ertem, 2009, s. 389). ABD bu doktrin ile SSCB'yi kontrol edebileceği ve Akdeniz havzası üzerinde çıkarlarını koruyabileceği bir yapılanmanın oluşmasını sağlamıştır.

Truman Doktrini bünyesinde yapılan yardımlar karşılıksız olarak ülkeye girerek kısa vadede yarar sağlamanın yanında uzun vadede alınan teçhizatın bakım ve onarımı konusunda ABD'ye ikincil bir bağımlılık oluşturmuştur (Kalyon, 2010, s. 12). Bu da Türk dış politikasında etki eden sorunların ABD çıkarları ile çatışması durumunda Türkiye'nin savunma alanında yetersiz kalması ihtimalini ortaya çıkarmıştır. Türkiye'nin ABD ekseninde geliştirmiş olduğu dış politikası Batı Bloğu içerisinde tehditler için önleyici nitelikleri barındırsa da Türkiye'nin bölgesel anlamda ihtiyaçlarını karşılama konusunda belirsizlikler içerdiği söylenebilir. Bu belirsizliklere örnek olarak bölgede Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan anlaşmazlıklar gösterilebilir.

Truman doktrini kapsamında yapılan yardımlar sadece Türkiye'ye değil Yunanistan'a da yapılmıştır. Bunun en büyük sebeplerinden birisi de Türkiye ve Yunanistan'ın Sovyetlerin Akdeniz güzergâhı üzerinde önemli bir konumda bulunmalarından kaynaklanmaktadır. Bu iki devlet ABD'nin Akdeniz'deki çıkarları açısından önemli bir müttefik olarak görülmektedir (Malkoç, 2012, s. 95). ABD'nin Akdeniz'deki çıkarları temel olarak Batı Bloğunun, Doğu Bloğu karşısında üstünlük kurmasına dayanırken oluşturulan politika Türkiye'nin bugünkü MVD temellerinin oluşmasını sağlayacak sorunların devam eden dönemde ortaya çıkmasına neden olduğu söylenebilir.

ABD tarafından Soğuk Savaş süresince sadece askeri değil, aynı zamanda Marshall yardımları adında ekonomik yardımlar da yapılmıştır. ABD, Türkiye'yi Avrupa'nın gıda ihtiyacını karşılayacak şekilde örgütlenmeye teşvik ederek tarım alanında yardımlarda bulunmuştur (Ay, 2021, s. 61). Bu yardımların oranı Yunanistan ile karşılaştırıldığında Türkiye'ye yapılan yardım Yunanistan'a yapılan yardımın üçte biri kadardır (Erhan,

1996, s. 287). Türkiye'nin Marshall yardımlarından bu miktarda almasının en önemli sebeplerinden birisi, İkinci Dünya Savaşı'nda zarar görmemesi ve ABD'den gelen uzmanların raporlarında, Türkiye ekonomisinin diğer Avrupa devletlerine göre daha iyi durumda olmasından kaynaklanmaktadır.

Marshall yardımları Türkiye açısından iç politikanın, dış politikaya etki ettiği olaylar arasında önemli bir mihenk taşıdır. Marshall yardımları karşısında kayıtsız kalan Türkiye, halkın isteği ve baskıları sonucunda yardımlardan faydalanabilmek için politika değiştirmiştir (Tören, 2006, s. 120).

Tarım üretimindeki artış Avrupa'nın en çok ihtiyaç duyduğu gıda maddelerinden başlamış daha sonra Avrupa'da en çok ihtiyaç duyulan hammaddelerin üretimine ağırlık verilmiştir. Bu üretim artışını sağlayan ekipmanların Türkiye'de teknolojik alt yapısının bulunmayışı, yedek parça ve bakımlarının yapılamaması Türkiye'yi önce ABD sonra da Avrupa'ya teknoloji alanında bağımlı hale getirmeye başlamıştır (Çınar, 2018, s. 339).

Üretilen Avrupa ihtiyaçları deniz, kara ve hava yoluyla Avrupa'ya ulaştırılmaya çalışılmıştır. Denizcilik alanında yeterli gelişmeyi sağlayamayan Türkiye ABD'nin izni sonrasında ABD ve Avrupa'dan ikinci el gemi olarak çıkarılan kömür ve çeliğin Avrupa'ya taşınması sağlanmıştır. Hava yolunda Türkiye ihtiyacı olan modernizasyona kavuşmak için ABD'den ihtiyaç duyduğu malzemeleri alarak gelişimini tamamlamaya çalışmıştır. Kara yollarında ise Türkiye yeni yollar yaparak karayollarını arttırmıştır (Bozkurt ve Aytar, 2015).

Türkiye'nin yardımları sonrasında artan karayolları, otomobil piyasasında talep artışına neden olarak Türkiye üzerinde kullanılan otomobil miktarının artmasına ve aynı oranda petrol kullanımının da artmasına neden olmuştur. Türkiye üzerinde gerçekleşen petrol talebinden dolayı ticarete kullanılan doların rezerv para olarak işlem görmesine neden olmuştur. Ticaretin ABD politikaları doğrultusunda yapılması ve yardımların bu alandaki alımlara yönelme şartı doları dış ticarete Türkiye ve ithalat ilişkisi kurduğu ülke için temel para birimi konumuna gelmesini sağlamıştır (Çetin vd., 2011, s. 134).

Türkiye Marshall yardımlarından elde edilen geliri modernleşme alanında yatırım harcaması yerine, ihtiyaç harcaması yaparak kullanmış ve yardımların sonuna geldiğinde ise bu harcamaları, kendi hazinesinden yapmak zorunda kalmıştır. Teknoloji ve sanayi üretimi alanında ABD'den geri kalan Türkiye bu eksikliği, lazım olan teknoloji ve sanayi üretimini arttırarak değil, gerekli teçhizat ve malzemeyi satın alarak sağlamaya çalışmıştır (Uzunkaya, 2019, s. 181). ABD'nin Türkiye'ye yapmış olduğu ekonomik yardım Truman Doktrini ile kurduğu düzenin devam etmesini sağlamak için kullanılmıştır.

Bu dönemde Türkiye ABD'yi merkez ülke olarak kabul edip ABD yönlendirmesi ile hareket etmiştir. Bu yönlendirme sonucunda Türkiye, kendi çıkarlarından çok ABD ve Avrupa'nın çıkarlarına göre politika belirlediği söylenebilir. Bunun temel sebebi Türkiye'nin Batı Bloğu ekseninde politika üretmesi olarak gösterilebilir (Özalp, 2019). Türkiye İkinci Dünya Savaşı'nda uygulamış olduğu savaş dışı kalma politikası sonrası Avrupalı devletlerle yaşamış olduğu güven sorununu bu sefer tarihsel ve kültürel bağı olan Müslüman ve Arap coğrafyası ve diğer Türk asıllı devletlerle yaşamasına sebep olacak zemini hazırlamıştır. (Oran, 2018, s. 495). Türkiye'nin ABD ekseninde gelişen politikası, Orta Doğu ve Afrika devletleri ile olan ilişkilerinde gerilemeye sebep olmuştur. Bu gerileme esnasında ABD ve Avrupa temellendirilerek üretilen politikalar, Türkiye'nin kültürel bağı bulunan devletlere rakip olarak konumlanmasına sebep olmuştur (Oran, 2018). Türkiye uluslararası alanda oluşan konumu nedeniyle yaşamış olduğu güvenlik endişesini NATO yoluyla aşmaya çalışmıştır.

3.2.1. Batı bloğunda kolektif savunma: NATO

Türkiye'nin NATO oluşumu dışında bırakılmasının en önemli sebeplerinden birisi de SSCB'nin, boğazlar ve doğu sınırı konusundaki istekleridir. Türkiye bu oluşum içerisine girmek için 1950 yılından sonra politika üretmeye başlayacaktır. 11 Mayıs 1950 yılında yapılan üyelik başvurusu reddedilmiştir. İnönü Hükümetinin yaptığı başvurunun reddedilmesi üzerine 14 Mayıs 1950'de hükümete Demokrat Parti (DP) gelerek NATO politikasını aynen uygulamıştır (Eylül, 2015).

25 Haziran 1950'de Kore'de çıkan savaş Türkiye'ye dünya barışına katkı sunma açısından önemli bir fırsat vermiştir. Bu fırsatı Türkiye ABD'den sonra Kore'ye asker gönderen ikinci devlet olarak iyi kullanmıştır (Özalp, 2018, s. 409). Türkiye'nin dünya barışında bu kadar etkin rol almak istemesi Batı Bloğu tarafından iyi karşılanarak DP hükümetinin NATO'ya üyelik başvurusu ABD, İngiltere ve İtalya tarafından desteklenmiştir. Bu başvuru, Avrupa'daki diğer devletleri SSCB'nin tepkisini çekeceği endişesi ile reddedilmiştir (Erkmen, 2020, s. 1031). NATO'dan gelen ret cevabı sonrasında Türkiye İtalya ile ikili anlaşma imzalayarak Batı Bloğu içerisinde popülarlığını arttırmak istemiştir. Aynı zamanda ABD'ye üçlü ittifaka katılması için teklifte bulunmuştur (Alanoğlu, 2019, s. 179).

Bu politikalar temel olarak ABD ve İtalya'nın Türkiye'ye iyimser bakması ve NATO başvurusunda desteklemeleri sonucunda her iki devlet için yakaladığı işbirliği ortamını değerlendirmek ve bu işbirliğini derinleştirmek için üretilmiştir.

Türkiye'nin NATO'ya katılması, ABD tarafından yapılan teklif sonucunda NATO üyelerinin Türkiye'yi herhangi bir savaş durumunda bir üs bölgesi olarak görmesi ve bulunduğu konum itibarıyla Yunanistan'la birlikte Karadeniz, Ege ve Akdeniz üzerinde çıkacak savaşta etkili olabilecekleri düşüncesi gelişmiştir.

Türkiye NATO'ya üye olduktan sonra bazı askeri üs ve bölgeler, ABD askerlerinin kullanımına verilirken, dış politika alanında ABD denetimine girecek bir konumda yer almıştır, çünkü Türkiye'de bulunan ABD askeri NATO'ya değil ABD'ye bağımlı hareket etmesi üzerine antlaşma sağlanmıştır. İzmir limanı NATO için karargâh bölgesi olarak seçilmiştir (Akkaya, 2012, s. 15).

NATO içerisinde görevlendirme alanında Türkiye Kuzey Doğu Akdeniz, Marmara ve Karadeniz Sorumluluğu verilirken, Yunanistan'a Doğu Akdeniz ve Ege'nin sorumluluğu verilmiştir. Bu sorumluluk alanı 1963 Kanlı Noel'e kadar sürdürülerek, Türk donanmasının Kuzey merkezli bir donanma olmasına ve Yunan donanmasının da Ege ve Akdeniz'de etkin olarak rol almasına neden olmuştur. Türk karasuları haricinde koruma ve güvenlik görevini Yunanistan devralmıştır (Gürdeniz, 2022, s. 97-99).

Türkiye'de 1960 darbesini düzenleyerek Milli Birlik Komitesi adı altında başlatılan cunta yönetimi, ABD ve NATO için üzerlerine düşen her türlü görev ve sorumluluğu kabullendiklerini, borç ve ikili anlaşmalara sadık olduklarını açıklayan bir bildiri yayınlamışlardır (Erken, 2023, s. 570). Darbenin uluslararası alanda kabul görme endişesi ile Türk dış politikası alanında rasyonel hareket etme kabiliyetinin azaldığı söylenebilir. 1960 darbesi sonrasında savunma alanındaki Türkiye'nin bağımlılığı, Jüpiter Füzelere ile daha net anlaşılmaktadır. 1957 yılında kurulumu başlanan Jüpiter orta menzilli füzelerinin 1962 yılında kurulumu tamamlanması ile ABD ve SSCB arasında Küba bunalımı patlak vermiştir. SSCB'nin gemilerle Küba üzerine Jüpiter benzeri füzelere yerleştirmek istemesi üzerine ABD, bölgede Küba'ya mal taşıyan gemileri engelleyici tedbirler almıştır (İzmir, 2017, s. 180). ABD tarafından Küba karasularına girecek SSCB gemilerinin vurulacağını bildirmesi ile dünya da, nükleer savaş tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Kruşçev'in Stalin sonrası SSCB dış politikasında uzlaşmacı tavrı benimsemesi ve bu alanda gelişme göstermesi ile barışçıl bir çözüm teklif etmiştir. Bu teklife göre: ABD'nin Türkiye üzerinde bulunan Jüpiter Füzelere kaldırılması karşılığında SSCB gemilerini geri çekmeyi teklif etmiştir (İzmir, 2017, s. 181).

Küba Krizi; NATO çıkarları doğrultusunda Türkiye'nin SSCB'yi karşısına almak pahasına kurulumuna izin verdiği füzelere ABD'nin Türkiye'den habersiz bir şekilde

pazarlık konusu ederek füzelerin kaldırılmasına dair gizli anlaşması sonucu kriz sonlandırılmıştır.

Kararın verilmesi aşamasında ABD, demir perde sınırında bulunan müttefiki Türkiye ile ilişkilerinin zedelenmemesi için, Jüpiter füzelerinin Türkiye üzerindeki etkisinin araştırılmasını istemiştir. Türkiye için sembolik öneme sahip füzelerin kaldırılması, Türkiye’de ABD karşıtlığını destekleyeceği için alternatif bir çözüm önerisi geliştirilmiştir. Bu çözüm önerisine göre ABD, SSCB ile gizli bir anlaşma yaparak füzelerin kaldırılmasını kabul edecek fakat Türkiye’ye füzelerin demode olduğu gerekçesiyle Polaris denizaltılarıyla değiştirilmesi teklif edilmiştir (Kutlu ve Özcan, 2021, s. 546-547).

Kriz boyunca Türk yetkilileri ABD’nin destekçisi olduklarını belirten açıklamalar yaparak olaya dâhil olmadan SSCB ve ABD arasında denge politikası izlemiştir. Krizin SSCB ile yapılan gizli anlaşma neticesinde giderilmesinden sonra Türk yetkililer Jüpiter füzelerinin pazarlık konusu yapılmamasından duydukları memnuniyeti açıklamışlardır. Fakat pazarlığın Türkiye tarafından fark edilip açıklanması 1970 yılında İnönü’nün TBMM’de yaptığı konuşmada anlaşılmıştır. Bu konuşmanın devamında ABD’nin çıkarları için Türkiye’nin kendi çıkarlarını es geçmemesi gerektiğine İnönü tarafından dikkat çekilmiştir (İzmir, 2017, s. 182-183).

Jüpiter füzeleri bunalımı; Türkiye’de dış politika alanında ABD ya da NATO ekseninde hareket etme politikasının sorgulanmasına neden olmuştur. Bu sorgulama Türkiye’nin politika önceliğinin kendi çıkarlarına göre hareket etmesine neden olmuştur. Süreç sonunda Türkiye Batı ekseninde gelişen politikasını çeşitlendirerek kendi çıkar alanlarında politika üretme eğilimi kazanacaktır.

ABD ve Türkiye arasında yaşanan çıkar çatışmaları, 1963 yılında Kıbrıs’ta kanlı Noel olarak adlandırılan Türklerin öldürülmesi olayından sonra daha da artacaktır. Türkiye, Garanti Antlaşmasından doğan düzeni korumak için müdahale hakkını kullanmak adına Yunanistan ve İngiltere ile sonuçsuz kalan görüşmelerde bulunmuş son olarak ABD’den, Yunanistan ve Kıbrıs’a bu eylemlerin durdurulması yönünde baskı yapılması için istekte bulunmuştur (Bayer, 2016, s. 335-336).

ABD, Garanti Antlaşmasından doğan müdahale hakkını, bir işgal girişimi olarak algılayarak, Johnson Mektubu ile Türkiye’nin Temmuz 1947 (Truman Doktrini yardımları) antlaşması ile ABD’den gelen silah ve teçhizatın planlanan herhangi bir Kıbrıs müdahalesinde kullanmaması için uyarılmıştır (Alptekin ve Özer, 2020, s. 287). ABD başkanından gelen bu mektup sonrası, Türkiye bir mektup yazarak bölgede barışı

sağlamak için her türlü girişimde bulunduğunu fakat Yunanistan'ın Garanti Antlaşmasını tanımayan tavrı yüzünden tek çözümün müdahale olduğunu bildirmiştir. Aynı mektupta Türkiye'nin uluslararası antlaşmalara olan bağlılığı vurgulanırken Yunanistan ve ABD'nin bu politikalarının ahde vefa kuralına aykırı olduğunu belirtmiştir (Kalyon, 2010, s. 19-20).

ABD başkanı yolladığı mektupta görüşme için İnönü'yü davet ederek sorunun görüşmeler yoluyla çözülmesini teklif etmiştir. Haziran ayında başlayan görüşmelerden sonra İnönü, adada gerçekleşen Türklerin öldürülmesi yönündeki eylemlerinin görüşmeler yoluyla Zürich ve Londra Antlaşmaları çerçevesinde çözüleceğini açıklamıştır (Alptekin ve Özer, 2020, s. 290).

Kıbrıs konusunda gelişen süreç ve Johnson Mektubu, Türkiye'nin dış politikasında değişimin başlamasına neden olmuştur. Mektup sonrasında NATO'dan ayrılma ve ABD karşıtlığı Türkiye içerisinde güç kazanmıştır. Aynı zamanda Türkiye dış politika alanında çok yönlü ilişkiler kurma, ABD'yi desteklemeden önce desteklenecek alanın Türk dış politikasına uyumunu araştırma ve Türk ordusunda ABD kaynaklı silahlanmanın azaltılması konusunda çalışmalar yapılmıştır (Duman, 2016, s. 255).

3.2.2. Egemenlik komşusu Yunanistan ile ilişkiler- Türkiye'nin Ege politikaları

Türkiye ve Yunanistan Ege'de karasuları sınırı, kıta sahanlığı ve MEB alanlarında karşılıklı kıyıların bulunmasından dolayı egemenlik alanında komşu oldukları için egemenlik komşusu olarak adlandırılabilirler. Bu komşuluk ilişkisi tarihsel süreç içerisinde Türkiye ve Yunanistan arasında sorunların yaşanmasında yegâne mihenk noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. Adaların deniz yetki alanlarında karasuları ve kıta sahanlığı alanında anlaşmazlıkların yaşanması, bu bölgelerin MVD ekseninde üretilen politikalara dâhil olmasına neden olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye ve Yunanistan Batı Bloğu tarafında kalmak için politika üretmişlerdir. Bu politikalar sonucunda iki ülke arasında yaşanan yakınlaşma Yunanistan iç savaşının devam ettiği yıllarda başlamıştır. Yunanistan'a gerçekleşen ABD müdahalesi sonrasında iç savaşın sona ermesi ve Yunanistan'ın Batı Bloğu içerisinde yer alması, Türkiye ve Yunanistan'ı dış politika hedefleri alanında "egemenlik komşuluğu" ilişkilerinin geliştirmelerine neden olmuştur (Özgür, 2015, s. 117-118).

Bu ilişkilerin başlangıcı olarak; Oniki adalar konusu, Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanacak dostluk döneminin başlangıcı olarak kabul edilebilir. Oniki adalar İtalya'ya Osmanlı Devleti tarafından bırakılmıştır. İtalya'nın savaştan mağlup ayrılması

sonucundan adaların egemenliği tartışmalı hale gelerek, Yunanistan ve Türkiye bu konuda politika üretme yoluna başvurmuştur (Sarioğlu, 2007, s. 117). Adalarda Rum çoğunluğu Türkiye tarafından dönemin Dışışleri Bakanı Tefvik Rüştü Aras'ın Tan gazetesinde yazdığı yazıyla kabul edildiği söylenebilir. Gazete belirtilen adalarda özerk bir yönetimin silahsız olarak kurulması ve adalar üzerinde savunmanın Türkiye, İngiltere ve Yunanistan tarafından müşterek olarak sağlanmasını önermektedir. Bu neri İngiltere tarafından Doğu Bloğunun bölgede hak talep etmesi endişesiyle reddedilerek, adaların Yunanistan'a devredilmesini önermiştir (Muhacir, 1996, s. 5).

Türkiye, İngiltere'nin baskıları ve SSCB'nin arlık Rusya'sı politikalarını benimsemesi sonucunda, adaların önerilen şekilde Yunanistan hâkimiyetinde bulunmasına itiraz edilmediğine dair açıklama yapmak zorunda kalmıştır. Bu açıklama sonrasında İnönü bazı adaların konumunun Türkiye kıyılarına yakınlığı sebebiyle Türkiye'ye bırakılmasını önermiştir. Bu neri Boğazlar bölgesinde SSCB'nin hak iddialarına yardımı dokunacağı düşüncesiyle ABD tarafından reddedilerek adaların tamamının Yunanistan hâkimiyetine geçmesi ile sonuçlanmıştır (Fırat, 2018, s. 583)

İkinci Dünya Savaşı sonrasında barış anlaşması olarak imzalanan, 1947 Paris Barış Antlaşmasında, adalar konusunda iki tane dikkat çekici madde vardır. Bunlardan bir tanesi; adaların sınırlarının Türk-İtalyan antlaşmalarındaki sınırların Türkiye tarafından kabul edilmemesi ve adaların silahsız olması maddeleridir. Türkiye'nin İtalya ile 1932 yılında imzaladığı antlaşmalar içinde; adalar sınırları ve Türkiye'nin deniz üzerindeki yetki alanı sınırları Türkiye ana karası ve adalar arasında bir ortay hatla belirlenmiştir. Bu sınır Meis Adasına 2.1 kilometre olduğu için Türkiye deniz yetki alanları bakımından adalar tarafından sıkıştırılarak deniz yetki alanlarından büyük bir payın Yunanistan'a geçmesine neden olacaktır. Bunun nlenmesi açısından Türkiye deniz sınırları alanında yeni düzenlemeleri talep edebileceği bir açık kapı bırakmak istemiştir (Gülçür, 2022).

Yapılan anlaşmalar ikili ilişkilerin zeminini oluştururken, ABD'nin Truman Doktrini sonrası desteği ile komünistlerin Yunanistan iç savaşında yenilmesiyle Yunanistan'ın dış politikasında ABD'nin belirleyici olduğu söylenebilir. Türkiye ve Yunanistan Truman Doktrininden yararlanarak askeri alanda, Marshall yardımları ile ekonomik alanda ABD ekseninde politika üretmiştir (Akkor, 2017, s. 6-8).

Türkiye ve Yunanistan arasındaki dış politika benzerliği ve yakınlաma süreci Patrik Maksimos'la başka bir seviyeye evirilecektir. Maksimos, Yunan iç savaşı boyunca komünist kesimi destekleyerek, İstanbul'daki Rumların kendisine bağlı olduğunu ve Türkiye'nin Kıbrıs üzerinde bir hak için mücadele gücünün olmadığını savunmuştur.

Patriğin bu tavrı Türkiye ve Yunanistan arasında anlaşmazlığa neden olmuştur. Bu anlaşmazlık ABD müdahalesi ile sona erdirilmiştir. Maksimos görevden alınarak onun yerine başka bir Patrik seçilmek istenmiş ama Türkiye ve Yunanistan arasında aday konusunda anlaşmaya varılamamıştır (İnci, 2022, s. 22). Bunun yerine Türkiye vatandaşlığına alınmak üzerine ABD tarafından Aristokles Spiru Athinagoras görevlendirilmesi teklif edilmiştir. Türkiye ve Yunanistan tarafından kabul edilen aday, Türkiye'ye görev yapmak üzere 1948 yılında gelmiştir. Gelir gelmez Türkiye devlet bütünlüğüne saygı niteliğinde ziyaretlerde bulunarak dostane bir ortam yaratmıştır (Fırat, 2018, s. 584).

1952 yılında her iki devletin de NATO'ya üye olması sonrasında iki tarafta birbirlerine ziyaretlerde bulunarak ilişkilerin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu ilişkilerin genel amacı kurulan dostluk ilişkisinin gelişmesi olmuştur. Türk tarafı iki ülke arasında anlaşmazlık çıkarabilecek Kıbrıs gibi konuların gündem dışında kalmasına özen göstererek mevcut durumu korumaya çalışmıştır.

Türkiye ve Yunanistan arasındaki dostluk dönemi ve ABD'nin dış politika alanında belirleyici rol oynayabilmesinin en önemli örneklerinden birisi de 1954 Balkan Pakti olmuştur. Doğu Bloğu içerisinde Kominform'dan çıkarılan Yugoslavya komünist lider Tito'nun, NATO'ya girmeyi kabul etmeyeceği gerekçesi ile Balkanlar'da birliği ve güvenliği sağlamak için, ABD tarafından ekonomik ve askeri anlamda desteklenerek Balkan Paktına dâhil edilmiştir (Kocaoğlu, 2021, s. 8-10).

Balkan Pakti; ABD'nin önerisi üzerine Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında imzalanmıştır. Balkan Pakti bu devletler için bir ittifak niteliği taşımamakla beraber temel amacı, taraf devletlerin uyum içerisinde hareket ederek ekonomik, siyasi ve askeri anlamda birbirlerine destek olması amacını taşımaktadır. Bu anlamda ekonomik ve ticari alanda iş birliği paktın dördüncü maddesi ile açıklanırken ikinci ve üçüncü maddeleri bir saldırı durumunda devletlerin genelkurmayları arasında işbirliği yapılacağı belirtilmiştir (Işık, 2011, s. 109-112) .

Balkan Paktını oluşturan 28 Şubat 1953 Ankara Anlaşması ile kurulan dostluk ve işbirliği, 9 Ağustos 1954 Bled Antlaşmasıyla etkin bir hale dönüştürülmüştür. Bu antlaşma birinci madde ile taraf devletlerin birbirleri ile yaşayacakları anlaşmazlıklar sulh yoluyla çözmelerini ve bu çerçevede birbirlerine askeri çözümlere başvurmayacaklarını garanti etmektedir. Aynı zamanda kolektif savunma anlayışı içerisinde hareket ederek, devletlerin güvenliklerinin beraberce sağlanacağı konusunda anlaşma sağlanmıştır (Bulut, 2008, s. 54). Bled Antlaşması temel olarak bölgede barış ve işbirliği oluşturmak

amacıyla yapılarak, Türkiye'nin bölgede aktif siyaset izlemesine zemin oluşturduğu söylenebilir. Fakat SSCB'de Stalin'in ölmesi üzerinde değişen dış politika anlayışı, Yugoslavya'nın Trieste sorununu çözmüş olması, Türkiye ve Yunanistan'ın Kıbrıs üzerinde yaşadıkları anlaşmazlık Paktın işlevsiz hale gelmesine neden olacaktır (Erdem, 2022-a, s. 184). Stalin sonrası Soğuk Savaşın yumuşaması temel olarak devletlerin inşacı kuram çerçevesinde yeni kimlik ve politikalar üretmelerine neden olduğu söylenebilir. 1953 sonrasında Yunanistan ve Türkiye bu politika değişikliğinden etkilenerek ulusal çıkarları doğrultusunda politika ürettikleri söylenebilir. Bu politikaların en önemlileri arasında da Kıbrıs politikası gösterilebilir.

3.2.3. Türkiye'nin dış politikasında Akdeniz havzası politikaları

Türkiye İkinci Dünya Savaşı sonrasında dış politika alanındaki yalnızlığını giderebilmek adına ılımlı bir politika anlayışı benimseyerek Kıbrıs'ı; İngiltere'yle özdeşleştirdiği bir dış politika benimsemiştir. Kıbrıs üzerindeki gelişmeleri İngiltere'nin iç politikası olarak adlandırarak tarafsız kalmayı tercih etmiştir. Aynı politika Yunanistan ile olan ilişkilerini korumak adına da uygulanmıştır (Kaya ve Yeter, 2018, s. 216).

Kıbrıs Adası tarihsel perspektifte incelendiğinde, Roma İmparatorluğunun MS 395 yılında ikiye ayrılmasıyla İstanbul merkezli Doğu Roma İmparatorluğu himayesine girmiştir. Müslümanlar Hz. Osman ile MS 650 yılında adayı ele geçirmişlerdir. Selçuklu zamanında Türkler ada ile ticari ve ekonomik anlamda ilişkilerini geliştirirken, ada 1 Ağustos 1571'de Osmanlı Devleti tarafından ele geçirilmiştir. Ada 93 Harbi sonrasında Ayestefanos Antlaşmasıyla geçici olarak İngiltere'ye bırakılmıştır. 7 Temmuz 1993'te ise Ada tamamen İngiltere hâkimiyetine bırakılmıştır (Satan, 2004, s. 56). Adada yönetim İngiltere'ye ait olurken egemenlik ve hâkimiyet hala Osmanlı Devletine ait olacak şekilde bir ittifak anlaması imzalandı. Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşına girmesi ile ada İngiltere tarafından ilhak edilmiştir (Kılıçoğlu, 2023, s. 218).

İkinci Dünya Savaşı sırasında Kıbrıs Adası, ekonomik ve siyasi olarak gelişmeye başlamıştır. Bunun en büyük nedenlerinden birisi de Almanya'nın, Girit'i 1941 yılında işgal etmesiyle İngiltere ada üzerinde güvenliği sağlamak amaçlı çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bu çalışmalar savunma odaklı yenileme ve güçlendirme alanlarında gerçekleştirilirken, buralar üzerinde yapılan değişimler bir istihdam ortamı yaratmıştır. İstihdam ekonomide gelişmeye neden olarak ada üzerinde siyasi yapılanmanın başlamasına neden olmuştur (Fırat, 2018, s. 595).

Kıbrıs adasında yaşanan siyasi ve ekonomik gelişmeler Türk ve Rum kesiminin diaspora zihniyeti ile inşacı kuramın benimsediği şekilde kimlik inşası geliştirmişlerdir. Bu kimlik inşası Rum tarafından Enosis olarak karşımıza çıkmaktadır (Akgün, 2012, s. 135-139). Enosis kavramı 1791 yılında Rigas Ferreros tarafından, Megali İdea'nın sınırları içerisinde kalan, Kıbrıs Adası'nda 1821 yılında ilk Enosis söylemleri başlamıştır. 1878 yılında İngiltere egemenliği altında bu fikir gerçekleştirilmek istenmiş fakat İngiltere adayı kendi çıkarları için kullanma amacıyla olduğu için gerçekleştirilememiştir (Yelice, 2012, s. 15).

Kıbrıs üzerinde Türklerin Enosis karşıtı hareketleri, Rum ve Türk kesimi arasında bir kimlik çatışmasının yaşanmasına neden olmuştur. Bu çatışma ortamı siyasi alanda gerçekleşmiştir. Çatışmanın Türk tarafında gerçekleşen en önemli örneklerinden birisi de Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu (KATAK) içinde örgütlenen Türkler arasındaki birliğin bozulması sonucu Fazıl Küçük önderliğinde 23 Nisan 1944'te kurulan Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi olmuştur. Parti daha sonra KATAK'la birleşerek Kıbrıs Türktür Partisi (KTP) adı ile Türkler arasındaki bütünleşmeyi sağlamayı amaçlayacaktır (Balyemez, 2022, s. 1718).

Kıbrıs'ta gelişen Enosis söylemleri ve İngiltere'nin Mısır'da milliyetçi ayaklanmalara karşı duramayacağını anlaması üzerine, Kıbrıs; İngiltere için Akdeniz bölgesinde önem kazanmıştır. Kazandığı bu önemden dolayı İngiltere adada reform yaparak adadaki Enosis söylemlerinin azalmasını istemiştir. (Kaya ve Yeter, 2018). Reform alanında yapılan ilk çalışma bir kurucu meclis oluşturarak, ada hakkında yönetim alanında bir ara çözüm bulunmaya çalışılmıştır. Bu toplantıda Rum kesimi kendini yönetme hakkı ve Enosisi savunurken Türk kesimi bu önerilere karşı çıkmıştır. Enosis söylemi İngiltere tarafından, adadaki Türklerin varlığı vurgulanarak reddedilmiştir. İngiltere temsilcisi Vali Winster Enosis ve kendini yönetme hakkını içermeyen bir yasaı oylamaya sunmuştur. Rum tarafı bu yasa önerisi karşısında salonu terk etmiştir (Kaya ve Yeter, 2018, s. 216). Kıbrıs'ta Enosis bu toplantı sonrasında daha sıkı bir şekilde savunulmaya başlayarak, Kıbrıs içerisinde gelişen söylemlerin Yunanistan tarafından desteklenmesi, adadaki AKEL ve kilise tarafından istenmiştir (Göktürk, 2015, s. 323-325). Yunanistan, Soğuk Savaş Döneminde, batı bloğu içerisinde dışlanmak istemediği ve NATO üzerinden güvenlik ortağı olan Türkiye ile olan ilişkilerini bozmak istemediği için, 1954 yılına kadar İngiltere ile birebir görüşmelerde sorunu çözmeye çalışmıştır.

1954 yılından sonra Yunanistan'ın Kıbrıs politikasının değişmesinde en büyük etkenlerden birisi 1952 seçimleri ile iktidara Papagos'un gelmesi olmuştur. Papagos,

kamuoyu güveni için seçim döneminde, Kıbrıs konusunda aktif politika izleyeceğini belirtmiştir (Balyemez, 2021, s. 228). 1952-1954 yılları arasında İngiltere ile ikili ilişkiler yoluyla sorunu çözmeye çalışan Papagos, İngiltere Dışişleri Bakanı Anthony Eden ile 1953'te yaptığı görüşmelerde, Eden'in Kıbrıs'ı bir sorun olarak görmemesi bu konunun tartışmaya kapalı olduğunu söylemesi Yunanistan'ın Kıbrıs politikasında değişime neden olmuştur. 1954 yılında Henry Hopkinson'un İngiliz Koloniler Bakan Yardımcısı olarak yaptığı *“İngiliz Uluslar Topluluğu içerisinde öyle topraklar vardır ki, özel koşulları yüzünden hiçbir zaman tam anlamıyla bağımsız olmayı bekleyemezler”* açıklaması Yunanistan için Kıbrıs politikasının değişmesinin bir diğer nedenidir (Şahin, 2020, s. 43-44).

Yunanistan'ın, Kıbrıs üzerindeki politika değişikliğinin bir diğer önemli etkeni de Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki politikasıdır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında gelişen Enosis söylemleri, Türkiye tarafından İngiltere'nin iç sorunu olarak değerlendirilirken, Kıbrıs'taki Türkler ve Türkiye'deki Kıbrıs asıllı Türkler Enosis söylemine karşı bir kamuoyu oluşturmak amacıyla çalışmalarda bulunmuştur. Kıbrıslı Türklerin; Türkiye üzerinde başlattığı harekete Türkiye bir yerden sonra destek vermek zorunda kalarak, 1950 yılında Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, Kıbrıs Türklerine destek için gerekenin yapılacağını söylemiştir (Yiğit Yüksel, 2009, s. 168-170). 1950 sonrası değişen hükümet ve DP'nin de aynı politikayı benimsemesi sonucu Türkiye'nin dış politika alanında Kıbrıs'ı hedef haline getirmesi 1955 yılına kadar bekleyecektir.

Hapkinson'un açıklaması ve Türkiye'nin ada konusunda konuyu İngiltere'nin iç problemi olarak görmesi sonucunda, Yunanistan Başbakanı Papagos adada self determinasyon gerçekleştirilmesi için BM'ye başvuruda bulunmuştur. 16 Ağustos 1954'te yapılan başvuru 17 Aralık 1954 Genel Kurulu içerisinde görüşmeye alınarak Yunanistan, Türkiye ve İngiltere tarafından karşılıklı savunmalar yapılmıştır (Balıkcıoğlu, 2016, s. 40). Türkiye ve İngiltere adanın bağımsız kalması gerektiğini ve bu gerekliliğin Lozan Antlaşması ile sabit olduğunu, self determinasyon hakkının adada Türklerin de olmasından dolayı doğru bir karar olmayacağını, adanın hiçbir zaman Yunanistan egemenliği altına girmediğini ve adanın Türkiye ve Suriye'ye coğrafi olarak daha yakın olduğunu belirtmiştir. Yunanistan tarafı ise adadaki Türklerin Batı Trakya'daki gibi haklarını koruyabileceklerini, Lozan'ın Yunanistan tarafından onaylanan bir belge olmadığını ve adadaki Rum halkın İngiltere'nin adadaki varlığını sorguladığını belirtmiştir (Balyemez, 2021, s. 231-233)

BM bu savunmalardan sonra, şimdilik Kıbrıs hakkında bir karar almanın uygun olmayacağını belirten bir açıklama yapmıştır. 1950 yılından itibaren Enosisin gerçekleştirilmesi için, Yunanistan'a BM yolunu dayatan Kıbrıs'ta Başpiskopos seçilen Makarios, aynı zamanda İngiliz yönetimini, BM'den sonuç alınamaması durumunda silahlı zorlamaya tabi tutmak için hazırlıklara ön ayak olmuştur. Bu hazırlıkların başında Grivas'la yaptığı görüşmeler sonucunda, adada gerilla savaşı hazırlıkları yapmasını sağlamıştır (Şahin, 2020-a). 1952 yılında yapılan hazırlıklar, Kıbrıs Mücadelesi Ulusal Örgütü (EOKA)'nın kurulması ile 1955 yılında ilk silahlı müdahale yapılmıştır. Bu müdahale adadaki İngiliz hükümetini hedef alırken bazı sivil Rumlara da yöneltmiştir. (Deniz, 2020, s. 7)

Gelişen şiddet eylemleri İngiltere tarafından değerlendirilerek yeni bir politikanın üretilmesine sebep olmuştur. Bu politika temel olarak; İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın yer alacağı bir konferansta Kıbrıs için yeni bir anayasa ve ekonomik kalkınma amacı taşıması hedeflenmiştir (Küçüköğlu, 2011, s. 799).

20 Haziran 1955'te İngiltere Türkiye ve Yunanistan'ı Doğu Akdeniz'de siyaset ve savunma alanlarında görüşme yapmak üzere Londra'ya davet etmiştir. Türkiye daveti hızlı bir şekilde kabul ederken Yunanistan Makarios'un Kıbrıs konusunda self determinasyonu bir ön koşul olarak sunmasında ısrarcı olmasından dolayı gecikmeli ama ön koşulsuz kabul etmiştir. Yunanistan burada kamuoyu ve dış politika çıkarları arasında seçim yapmakta zorlanmıştır (Babaoğlu, 2018, s. 328).

Konferansta İngiltere; bölgesel güvenlik ve görevlerini Kıbrıs olmadan gerektiği gibi yapamayacağını söyleyerek, görevlerindeki aksamanın Bağdat Paketi ve NATO'ya geri dönülemez zararlar vereceğini savunarak Kıbrıs konusunda statükoyu koruyucu teklif sunmuştur (Savrun ve Tinal, 2017, s. 335). Yunanistan bu teklife karşı uygulanacak self determinasyon ile adanın yönetim alanında bir reform yaşayacağını ve bununda İngiliz askerlerinin adada bulunmasına engel olmayacağını söylemiştir (Karayuluk, 2018, s. 40). Türkiye, İngiltere ve Yunanistan tezlerine karşılık statükonun bozulması durumunda adanın Türkiye'ye olan coğrafi yakınlığının güney kıyılarında Türkiye için önemli bir güvenlik tehdidi yaratabileceğini ve bu tehdidin aşılması için adanın tarihsel ve kültürel bağı olan Türkiye'ye geri verilmesi gerektiğini savunmuştur. Türkiye statükoyu savunarak aynı zamanda sorunun İngiltere, Yunanistan ve Türkiye arasında hem ikili ilişkilerde hem de NATO içerisinde soruna neden olabileceğinin sinyallerini vermiştir (Kaya ve Yeter, 2018, s. 219).

6 Eylül 1955'te Eden; Kıbrıs'ın yönetim açısından özerk olması gerektiğini açıklayarak yeni bir anayasa sunmuştur. Anayasa teklifi Türkiye ve Yunanistan tarafından reddedilerek, konferansın başarısız olmasına neden olmuştur. Konferansın başarısız olarak dağılmasında en büyük nedenlerden birisi de 6-7 Eylül'de Türkiye'de gerçekleşen gelişmelerdir (Kapıcı ve Sakin, 2015, s. 140).

Londra Konferansı öncesinde Türkiye'de; Kıbrıs için oluşturulmaya çalışılan kamuoyu sonucunda, Menderes'in Yunanistan hakkında vermiş olduğu sert demeç sonrasında, halk içerisinde Kıbrıs konusunda örgütlenme amacıyla Kıbrıs Türktür Derneği kurulmuştur. Dernek Atatürk'ün Selanik'teki evine bomba koyulduğu gerekçesiyle bir miting düzenlemiştir. Bu miting Rumlara saldırı haline dönüşecek olayların başlangıcı olarak İstanbul ve İzmir'de Rum vatandaşların maddi ve manevi alanda zarar görmesi ile sonuçlanmıştır (Demir, 2012, s. 40-41).

Görüşmeler sırasında gerçekleşen olaylar sonrasında, İzmir ve İstanbul'da sıkıyönetim ilan edilerek olaylar kontrol altına alınmış ve sonuç olarak Kıbrıs Türktür Dernekleri kapatılarak 3000 kişi tutuklanmıştır. Türkiye ve Yunanistan arasında gerilime neden olan olaylarda ABD'nin üstlendiği arabuluculuk görevi ile ilişkiler normal haline dönmüştür. Bu olaylar sonrasında Türkiye ve Yunanistan arasında 1955 öncesindeki gibi bir ilişki kurulamamıştır (Çakıcı, 2023, s. 56-58).

6-7 Eylül olayları sonrasında Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan gerginlik, adada EOKA eylemlerinin artmasına neden olmuştur. EOKA karşıtı kurulan Volkan, adadaki Türk halkının güvenliğini sağlamak ve karşı önlem almak için kurulmuştur. Makarios EOKA eylemleri sonrasında adadaki İngiliz valisiyle yapmış olduğu görüşmelerde sürekli Enosisi savunması nedeniyle takındığı uzlaşmaz tavır, İngiltere'nin Makarios'u çözümün önünde bir engel olarak görerek 9 Mart 1956'da sürgün etmiştir (Sarıkoyuncu Değerli, 2012, s. 91-93).

Makarios adadan ayrıldıktan, sonra EOKA eylemlerinde gerçekleşen artış, Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin, Türkiye'den yardım istemesine neden oldu (Galata, 2022, s. 53). Türkiye, İngiltere tarafından adada Enosisin gerçekleşmemesindeki en önemli neden olarak İngiltere'de muhalefete karşı sunulmuştur. Muhalefetin ada üzerinde İngiliz hükümetine baskı yapmasının nedeni, Mısır'da Süveyş alanında yaşanan yenilginin bölgede İngiliz varlığının devam ettirilemeyeceğini göstermiş olmasıdır (Fırat, 2018, s. 603).

İngiltere, adada anayasa reformu yapmak istemiştir. Bunun için 1956 yılında adaya yollanan Lord Radcliffe Rum kesiminden konuyu müzakere edebileceği bir muhatap

bulamamıştır. EOKA Rum halkı için örgütlü bir yapı olarak adada Rum halkını temsil etmiştir. EOKA Makarios gelmeden herhangi bir çözüm odağıyla iş yapmayacağını açıklamıştır.

İngiltere ada üzerindeki yetkilerinden ve adanın hâkimiyetinden oluşturduğu politikalarla vazgeçmeye başlamıştır. Bu politikaya en güzel örnek 19 Aralık 1956 yılında Türkiye ve Yunanistan'ı ziyaret eden İngiliz Koloniler Bakanı'nın adada self determinasyonun adayı Türkler ve Rumlar arasında bölmek anlamında olacağını belirtmesidir (Savrun ve Tinal, 2017, s. 357) .

İngiltere'nin kolonileri üzerinde uyguladığı politikalardan olan böl yönet politikası sonucunda, İngiltere farklı öneriler için Yunanistan ve Türkiye ile yaptığı görüşmeler sonuçsuz kalınca, buradaki çözümün ABD tarafından yapılması gerektiğini benimsemiştir. ABD, bölgede yaşanan sorunun NATO içerisinde çözülebileceğini söylemiştir (Savrun ve Tinal, 2017).

1957 yılında sürgün kararı kaldırılan Makarios adaya dönerek, ABD'nin önerisi olan NATO içerisinde görüşmelere katılmıştır. ABD bölgede İngiltere'ye ait üslerin korunması karşılığında bağımsızlığın sağlanmasını savunarak üçlü bir anlaşma ortamının hazırlamayı amaçlamıştır. Makarios ABD önerisindeki çözümün Enosisten uzak bir çözüm olarak görürken, Türkiye, adanın taksim edilmesinden yana politika üretmiştir. Çözüm odaklı olmayan bu politikalar ABD tarafından yumuşatılarak, Türkiye'nin halklar arasında ortak bir meclis ve görev alanında özerklik barındıran federal düzeyde bir yapılanma için dış politikasında yeşil ışık yakmıştır (Fırat, 2018, s. 603-605).

Yunanistan ve Türkiye tarafından kabul edilen bağımsız Kıbrıs çözümü, Makarios tarafından da kabul edilerek, konu ABD gözetiminde İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında anlaşmalar yoluyla çözülmeye çalışılmıştır. Bu anlaşmalar Zurich ve Londra konferanslarında belirlenerek devletler tarafından onaylanmıştır.

3.2.3.1. Bağımsız Kıbrıs ve hukuksal altyapısı Zürich ve Londra konferansları

Türkiye ve Yunanistan 1959 Ocak ayı boyunca bağımsız Kıbrıs için diplomatlar arasında görüşmeler yapmıştır. Bu görüşmelerin netleşeceği ve geçerlilik kazanacağı Zürich toplantısında, Kıbrıs Adasının devlet ve yönetim şeklinin alt yapısını oluşturacak anlaşmaların hazırlanması amaçlanmıştır (Geniş, 2021). Görüşmeler sırasında genel olarak Türk ve Rum taraflarının anlaşmazlıkları; adada Türk üssü kurulması isteği ve ortak bir komutanlık fikirlerinin Makarios tarafından kabul edilmemesi ve Türk tarafının bu konuda ısrar etmesi toplantının başarısız sonuçlanmasına neden olacaktı (Güneş, 2021).

Sağlanan anlaşma ortamı sonrasında Türkiye ve Yunanistan Centilmenlik Anlaşması, Kıbrıs Cumhuriyetinin Kuruluşuna İlişkin Temel Antlaşma, İngiltere, Yunanistan, Türkiye ve Kıbrıs Cumhuriyeti Arasında Garanti Anlaşması, Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye Arasında İttifak Antlaşması, imzalanmıştır. Kıbrıs Türk temsilcisi Fazıl Küçük ve Kıbrıs Rum temsilcisi Makarios anlaşmaların imzalanması için Londra'ya için gitmişlerdir (Güler, 2004).

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşuna ilişkin temel antlaşma; Kıbrıs Cumhuriyeti için, yasama, yürütme ve yargı erkleri ayrı ayrı anlatılarak her üç erkinde adada bulunan Türk ve Rumları gözeterek şekilde oluşturulmuştur. Buna göre Türkler, azınlık kesimde yer alırken aynı zamanda yasama ve yürütme alanında %30 oranında temsil ve yetki görevi verilmiştir (Baytal, 2023, s. 954). Yargılamada tarafların her ikisinin de Türk olması durumunda Türk hâkime yargı yetkisi verilirken, iki taraftan birisinin Rum birisinin Türk olduğu yargılamalarda karma olarak kurulan Yüksek Mahkeme kararı verecektir. Cumhurbaşkanı Rum asıllı olurken yardımcısı Türk asıllı olacaktır (Fırat, 2018, s. 611). Garanti Antlaşması; adada kurulan statükonun sürekliliğini sağlamak adına İngiltere, Yunanistan, Türkiye ve Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından imzalanarak onaylanmıştır. Anlaşma genel hatları itibari ile adada Enosis ya da taksimi doğuracak herhangi bir devletle birleşme anlamına gelebilecek siyasi veya ekonomik birliğe katılmamayı garanti eder. İngiltere için verilen üs bölgeleri devletler tarafından tanınarak korunur. Son olarak da, adada statükonun bozulması halinde adaya, tarafa devletler anlaşarak ya da anlaşmanın mümkün olmaması durumunda adada eski düzeni sağlamak adına, adaya birlikte ya da tek taraflı olarak müdahalede bulunabilirler (Bozkurt, 2023).

İttifak antlaşması ile Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan antlaşmayla devletler Kıbrıs'ın toprak bütünlüğünü koruyacağını ve dışarıdan bir saldırı olması durumunda ortak hareket ederek birlikte karar vermeyi karşılıklı olarak garanti eder (Vatansever, 2010, s. 1507).

Kıbrıs adasını kuran antlaşmalar ve Türkiye'nin bölgede aktif rol oynaması ile Türkiye Güney sınırlarından gelebilecek tehlikelerin önüne geçerek, adadaki Türkleri koruma adına politika üretmeye başlamıştır. Ada üzerindeki politikalar, deniz yetki alanlarında gerçekleştirilecek kaynak arama faaliyetlerinin temel dayanağını oluşturarak, Türkiye'nin bugünkü MVD içerisinde yer almasını sağlamıştır. Türkiye'nin ada üzerindeki politikası Enosisle Güneyden algılanabilecek bir tehdidin önünde geçebilmek için 1964 yılına kadar diplomasi yoluyla gelişme göstermiştir. 1963'te yaşanan kanlı noel Türkiye'nin Garanti Antlaşmasından doğan müdahale hakkını gündeme getirmesine neden olmuştur.

Türkiye dış politika ilişkileri içerisinde 1950-1960 yılları arasında gerilimin en az seviyede tutulmaya çalışarak politikaların karşılıklı sulh çerçevesinde geliştiği dönem olmuştur. Bu iş birliği temel olarak, Doğu Bloğu karşısında tehdit hisseden iki devletin, Batı Bloğu içerisinde barınmak istemesinden kaynaklanmaktadır (Sarıkoyuncu Değerli, 2012). 1960 sonrası dönemde Nixon Doktrini ve Stalin'in ölümü sonrasında SSCB'nin barışçıl politikası, Soğuk Savaşın yumuşamasına neden olarak Türkiye ve Yunanistan'ın batı odaklı politika yerine, çıkar odaklı politikayı benimsemelerine neden olmuştur. Çıkar odaklı ilk kriz Kıbrıs Adası üzerinde Rumların Türkler üzerinde uyguladığı baskı ve şiddet üzerine gerçekleşmiştir (Özkan, 2011).

Londra Antlaşması ile Kıbrıs'ta kurulan düzen adada siyasi yapılanma ve ekonominin canlanmasını sağlamıştır. 1960 yılında Makarios, adada Londra Antlaşması ile öngörülen Kıbrıs devletinin kurulmasına dair çalışmaları yaparak adada seçimlerin yapılmasını sağlamıştır. Seçimler sonucunda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Dair Temel Antlaşmada düzenlenen şekliyle, Türk ve Rum temsilcilerin bulunduğu meclis ve devlet başkanın seçilmesi sonrasında Kıbrıs devleti resmen kurulmuş ve bağımsızlığı ilan edilmiştir (Turgut, 2008). Bağımsızlık ilanından BM'ye üye olarak Kıbrıs devletinin uluslararası alanda meşrulaştırılması sağlanmıştır. Kıbrıs'ta Rum ve Türkler arasında başlayan işbirliği ve iyi ilişkilerin oluşturulma çalışmaları devlet içerisinde "milliyetçiler" olarak adlandırılan kişiler bu dostluk ortamının bozulmasında temel teşkil edeceklerdir (Sarıkoyuncu Değerli, 2012, s. 97-98).

Kurulan devlet içerisinde Türk ve Rum kesimleri nüfus oranlarına göre görev alarak %30 Türk, %70 Rum olacak şekilde örgütlenme sağlanmıştır. Devlet içerisinde Türk ve Rum kesiminin veto yetkisinin bulunması vergi toplama, askeri örgütlenme ve güvenlik ve polis alanında yapılan düzenlemelerin kabul edilmemesine neden olmuştur. Türk ve Rum kesimi ortak uzlaşma yerine kendi çıkarları doğrultusunda hareket ederek yürütme alanında Rum ya da Türk çoğunluğu sağlamaya çalışmışlardır. Bu çabaya örnek olarak Rum kesiminin belediyelerde belirlenen oranlara göre görev alabilecek kalifiye Türklerin bulunmadığı gerekçesi ile dağılımdaki oranı kendi lehine değiştirmek istemiştir (Sarıkoyuncu Değerli, 2012).

Görevlendirme konusunda yaşanan anlaşmazlıklar sonrasında Makarios devletin yürütme alanında tıkanarak yeni bir düzenin sağlanması gerektiğini söylemiştir. Makarios'a göre tıkanıklık yeni bir anayasa ile ortadan kaldırılabilir. Tıkanıklığı gidermek adına Makarios'un yaptığı anayasa değişikliği teklifi, temel olarak Türklerin eşit birer temsilci olmaktan çok azınlık durumuna düşüren değişiklikleri barındırmıştır (Babaoğlu, 2016, s.

318). Bu değişikliklere göre seçimler sonucunda oy çokluğuna göre oluşturulan Temsilciler Meclisi tarafından devlet başkanlarının seçilmesi gerektiği, belediye anlamında ulusal temelli olanların kaldırılarak devlet çatısı altında belediyelerin kurulması gerektiği ve ordu ve polis içerisindeki dağılımın yasayla belirlenmesi gerektiğini savunmuştur. Tüm bu değişiklik teklifi belirlenen %30 Türk, %70 Rum bölüşümünü ortadan kaldırarak azınlık durumunda olan Türk vatandaşlarının Rumlar karşısında sandıkta ezilerek devlet görevleri içerisinde yer almamasını sağlamak için yapıldığı söylenebilir. Türk tarafını temsil eden Küçük bu değişiklikleri kesin bir dille reddederek 1960 dengesinin korunmasını savunmuştur (Savrun ve Tinal, 2017, s. 364). Makarios'un Kıbrıs'ta Türkleri azınlık durumuna düşürme çabaları Türkiye tarafından tepkiyle karşılanarak Kıbrıs devleti ile ilişkilerinin gerginleşmesine neden olmuştur. Ülkeler arasındaki bu gerginlik, Kıbrıs'ta Türkler ve Rumlar arasında da artmıştır. Gerilimin çatışmaya dönüştüğü ilk olay, Rum polisin Türklerin arabasını aramak istemesi ve Türklerin bunu kabul etmemesi üzerine çıkan tartışma da Rum polisin silah kullanması sonucu gerçekleşmiştir. 21 Aralık 1963'te silah kullanımı sonrası başlayan çatışma ortamı Aralık ayı sonuna kadar devam etmiştir (Yüksel, 2018). Ada genelinde iki toplum arasında yaşanan çatışmalar adada bulunan Türk askerinin yeşil hat olarak anılacak Lefkoşa Gönyeli hattında Kıbrıslı Rumların bölgeye ulaşmasını önlemiştir. Bu hat ada üzerinde ilk defa adanın ikiye bölünme fikrini oluşturarak Kıbrıs'ta farklı tepkilerin oluşmasına neden oldu. Bu tepkiler genel olarak devlet memuru olarak görev yapan personelin Kıbrıs Bayrağı'nı üniformaların çıkarması ve Küçük'ün arabasında bulunan Cumhurbaşkanı yardımcısı olduğunu belirten forsu çıkarması gibi gerçekleşmiştir (Şener, 2013, s. 14).

Adada çatışmaların başlaması ile Türkiye'de, garantör devletlere birer nota yollayarak çatışmaların durdurulmaması halinde Türkiye'nin garanti antlaşmasından doğan müdahale hakkını kullanacağı belirtilmiştir. Bu nota üzerine Yunanistan ve İngiltere bir konferansla sorunun görüşülmesini istemiştir. Türkiye İngiltere'nin teklifini kabul ederek Londra'da garantör devletlerarasında yapılacak konferansa katılmıştır (Şener, 2013, s. 17).

15 Ocak 1964'te toplanan Londra Konferansı'nda Türk tarafını temsilen Rauf Denktaş, ada üzerinde Türk ve Rum kesiminin ayrı devletler içinde bağımsız bir Kıbrıs'ta coğrafi ve siyasi ayrılığı savunmuştur. Denktaş'ın önerdiği Federal Kıbrıs Türkiye tarafından 1964 sonrasında savunulacak en önemli tez olmuştur (Fırat, 2018, s. 723-724).

Rum tarafını temsilen Klerides ise Makarios'un anayasa önerisi üzerine bir çözüm sunarak adadaki fikir ayrılığının Londra Konferansında da devam etmesine neden olmuştur. Konferanstan çözüm olarak 10.000 kişilik NATO askeri gücünün adada bir İngiliz komutanı tarafından komuta edilerek güvenliği sağlaması kararlaştırılmıştır. Fakat bağlantısızlardan etkilenen Makarios Kıbrıs için BM çatısı altında bir çözüm isteyerek NATO bünyesinde gerçekleştirilecek bir çözümü kabul etmemiştir (Şener, 2013).

Makarios tarafından Londra Konferansı çözümü kabul edilmeyince İngiltere, BM Güvenlik Konseyinden 15 Şubat 1964'te yardım istemiştir. ABD ve İngiltere BM Güvenlik Konseyi bünyesinde bir çözüm geliştirerek, Kıbrıs üzerinde BM Barış Gücü oluşturulmasını kararlaştırmıştır. 14 Mart 1964'te adaya çıkmaya başlayan BM barış gücünün çatışmaları durduramaması halinde İnönü Hükümeti adaya müdahale hakkını kullanacağını söyleyerek TBMM'den 16 Mart 1964'te gerektiğinde adaya çıkmak için yetki almıştır (Yüksel, 2018, s. 356-357).

BM adaya çıkarma yapmadan önce gizlice Yunanistan askerleri adaya çıkarak EOKA ve Grivas öncülüğünde örgütlenerek şiddet eylemleri gerçekleştirmişlerdir. Türk toplumu ise Rumlar tarafından yapılan saldırı ve şiddet eylemlerine karşı silahlanmak amacıyla Anadolu'dan silah sevkiyatı yapmaya çalışmışlardır. Toplumlar arasında yaşanan silahlanma yarışı Makarios'un Nisan 1964'te İttifak Antlaşmasını tanımadığını ilan etmesi üzerine farklı bir boyut kazanarak uluslararası alanda Türkiye'nin de tepkisini çekmiştir (Galata, 2023, s. 12). Türkiye'de İnönü Hükümeti adaya müdahale hazırlıkları yaparken gelen bu açıklama müdahale fikrinin daha da benimsenmesine neden olmuştur. İnönü Hükümeti müdahale fikrini ABD ile paylaşarak Başkan Johnson'ın İnönü'ye yolladığı mektupla bu müdahale fikrinden vazgeçilmiştir.

Türkiye'nin müdahale tepkileri ve Johnson mektubu sonrasında ABD Başkanı, Türkiye ve Yunanistan'ı Washington'a davet ederek arabuluculuk rolü üstlenmiştir. Johnson'ın amacı Türkiye ile mektup sonrasında bozulan ilişkilerini düzelterek bölgede etkin rol oynamak istemesi olmuştur. İkili görüşmelerde Türkiye ile yapılan görüşme sonrasında Londra ve Zürih anlaşmalarının geçerli olduğu iki devlet tarafından da kabul edilmiştir (Feridunoğlu, 2017, s. 388).

Yunanistan ile yapılan ikili görüşme sırasında Papandreou, uzlaşmaz tavır izleyerek Türkiye ve Yunanistan'ın taraf olacağı bir çözümü kabul etmemiştir. Papandreou'nun direncini kırmak için ABD Savunma Bakanı McNamara Türkiye'nin Yunanistan'a ya da Kıbrıs'a yönelteceği bir hava saldırısında ABD'nin müdahale etmeyeceğini söylemiştir. Papandreou'da savunma bakanına cevap olarak SSCB'nin bölgede Yunanistan'a destek

olma konusunda istekli davranacağını belirtmiştir. SSCB'yi ABD karşıtı politika oluşturmada kullanan Papandreou-Johnson görüşmeleri bölgede yeni bir çözümün bulunmasının gerekliliği üzerine yapılan açıklama ile sona ermiştir (Yellice, 2018, s. 336-337).

Adada yeni çözümün bulunması çalışmaları Cenevre Konferansı'nda Achenson Planlarının taraflara sunulmasıyla başladı. Bu plana göre Kıbrıs Adası üzerinde Türkiye toprağı sayılacak bir bölgede Türkiye asker bulundurarak gerçekleşen şiddet eylemleri sırasında bu bölgeye Türk vatandaşlarının sığınmasına izin verilecektir. Ada üzerinde Türklerin çoğunlukta bulunduğu yerlerde Türklere özerklik sağlanarak kendi yönetimlerini kurmalarına izin verilecektir. Türk vatandaşları Batı Trakya Türkleri ile aynı azınlık haklarından yararlanacak ve son olarak Meis Adası Türkiye'ye bırakılacaktır (Gülen, 2011, s. 415).

Yapılan teklif adada bir taksim oluşturacağı gerekçesi ile Makarios tarafından reddedilerek ikinci kere Cenevre'de konferanslarının yapılmasına neden olmuştur. Bu konferansın en önemli önerisi de Achenson Planındaki Türkiye toprağının Kıbrıs tarafından 25-30 yıllık kiralanması şeklindeki değişiklikle aynen sunulmuştur. Türkiye'de anlaşmanın Enosise neden olacağı gerekçesi ile anlaşmayı kabul etmemiştir (Gülen, 2011, s. 418).

Birinci plan Türkiye, ikinci planda Yunanistan tarafından kabul edilmiş fakat karşılık bulamamıştır. Sonuç olarak Cenevre Konferansı ve ABD'nin arabuluculuğu başarısız sonuçlanmıştır. 1950'den 1964 yılına kadar ABD Batı Bloğu içerisinde güç kaybederek kolektif bir politika anlayışının yok olmasına neden olmuştur (Arık, 2011, s. 6). Batı Bloğu içerisindeki bu ayrım SSCB tehlikesinin azalmasından kaynaklanırken devletler kendi çıkarlarını kolektif çıkarın önüne koymaya başlamıştır. Bu süreçte çift kutuplu sistemin zayıflamasına neden olmuştur.

Türkiye'nin Akdeniz havzasındaki politikalarında 1945-1964 arası dönemde Kıbrıs adası belirleyici rol oynamıştır. Türkiye, çift kutuplu sistemde, Batı Bloğu içerisinde hareket etmeyi amaçlayarak politika üretmiştir. Türkiye'nin belirlemiş olduğu bu politikanın en önemli nedenlerinden birisi de, 1945 sonrası Stalin döneminde SSCB'nin Türkiye üzerinde Çarlık Rusya'dan kalma politikalarıdır.

3.3. 1964-1983 Türk Dış Politikası

1960 ve 1980 arası dönem Soğuk Savaşın yumuşama dönemi olarak nitelendiği söylenebilir. Bunun sebeplerinden birisi de ABD'nin bu dönemde siyasi ve ekonomik olarak SSCB'nin ardında kalmasından kaynaklanmaktadır. (Önder, 2020, s. 32-33).

Bunun en önemli nedenlerinden birisi de ABD Başkanı Richard Nixon' un Guam Doktrini ya da Nixon Doktrini olarak anılacak olan doktrini benimsemesidir. ABD'nin hiçbir devletin savunmasında doğrudan sorumluluk almayacağını müttefikleri tarafından istenmesi halinde nükleer şemsiye altında koruma sağlayacağını belirten doktrin, komünizm karşısında devletlerin ABD'den bağımsız hareket ederek mücadele etmeleri gerektiğini açıklamıştır (Koç, 2016, s. 29). Bu yönüyle siyasi alanda Batı Bloğu kendi içerisinde göreceli özerklik olarak adlandırılacak bir döneme girmiştir. 1969 yılında başlayan siyasi özerklik 1971 yılında doların devalüe edilmesi ile çöken Bretton Woods sistemi sonucunda ekonomik özerklik de Batı Bloğunda yerini almaya başlamıştır. ABD'de Nixon'un rakibi olarak gördüğü kişileri gizlice dinletmesi (Watergate Skandalı) ile istifaya zorlanması sonrasında ABD'nin Afganistan ve İran'ı SSCB kontrolüne bırakmasına neden olmuştur (Ataç, 2017).

SSCB ise Arap İsrail savaşı sırasında İsrail'i destekleyen Batı Bloğu yerine Arap Devletlerine daha sempatik görünmeye başlamıştır. Az gelişmiş ülkeler üzerinde askeri üs elde ederek Avrasya dışındaki konumunu güçlendirmeyi başardığı söylenebilir. 1960-1980 arası dönemde ABD kan kaybeden taraf olurken SSCB güçlenen taraf olma yolunda politika geliştirmiştir (Kaştan, 2012, s. 1086).

Türkiye ise bu dönemde, ekonomik olarak 1960 sonrasında 1970'li yıllara kadar genişleme sağlamıştır. Genişleme İthal İkameci model ile DP sonrası yaşanan döviz sıkıntısının aşılması amacıyla kullanılarak sağlanmıştır (Ay, 2015, s. 42). Bu genişleme 1964 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile yaşanan ekonomik etkileşim ABD'nin dış ticarete AET ile dengelenmesine neden olmuştur. AET ile geliştirilen ilişkiler sonucunda Türkiye ihracatında artma yaşanarak ekonomik olarak rahatlama sağlanmıştır (Unay, 1973, s. 564).

1970'li yıllar ise ekonomik olarak, dünyanın petrol krizi nedeniyle duraksama ve gerileme yaşadığı dönemler olmuştur (Yılmaz ve Kalkan, 2017). Krizin etkisiyle artan petrol fiyatları dünya da ve Türkiye'de üretimin azalmasına sebep olarak, dış ticaretin daralmasına neden olmuştur (Kartal, 2023, s. 34-35).

1974 yılında yapılan Kıbrıs harekâtı ve bu harekât dolayısıyla ABD'nin, Truman Doktrininde yapılan yardımların kullanım şartlarına uyulmaması nedeniyle başlattığı ambargo ile Türkiye ekonomisi daha da zora girmiştir (Köstekçi ve Özbay, 2023, s. 46). Aynı zamanda Rusya ve OPEC ülkelerinden kredi borçlanmasına girerek ithalat alanında döviz ihtiyacını karşılamaya çalışmıştır. Türkiye bu dönemde planlı kalkınma modeli ile de büyük yatırımlar yapmıştır

1964-1983 arası dönemde Türkiye 1950-1960 arası dönemde yaşadığı kültürel kopuşu tekrar geri kazanmak adına politika üretmiştir. Bu politikalar temel olarak, ülke yararını ön plana çıkaran dış politika eylemleri olarak somutlaştırılabilir. Türkiye'nin yeni benimsediği politika anlayışı, ABD ile çatışmasına rağmen sürdürülerek, Batı Bloğu ekseninden Türkiye'nin uzaklaşmasını sağlamıştır. Türkiye Batı Bloğu ile olan ilişkisini bağımlılığı nedeniyle tamamen kesememiş fakat bağlantısızlar, SSCB ve Arap dünyası ile dirsek temasını arttırmıştır.

1980 darbesi sonrasında 1983 yılında darbe yönetiminden görevi seçimlerle devir alan Turgut Özal, dönem boyunca Türkiye içerisinde yeni sağ uygulamaları ile 1960-1980 arasında uygulanan dış politika anlayışının terk edilerek yeniden ABD'nin güdümünde hareket etmesine neden olmuştur.

Dış politika alanında ABD'nin değişen politika anlayışı ve SSCB'nin İran ve Afganistan'da yapmış olduğu müdahaleler, Türkiye'nin Jeostratejik konumunun önemini arttırırken, ABD açısından yeni sağ kapsamında önemli bir ortak olarak öne çıkmasına neden olmuştur. Fakat SSCB'de göreve gelen Mihail Gorbaçov dış politika da ılımlı politika izleyerek iç sorunlara yönelme eğiliminde olmuştur. 1985 sonrası Gorbaçov politikası Türkiye'nin öneminin azalmasına neden olmuştur (Yapıcı, 2018, s. 5).

Özal ABD etkisinde geliştirdiği dış politika alanında Türkiye'nin piyasalarında gerçekleştirdiği dışa açılmanın kontrolsüz olması ve dövizin bir günde serbest bırakılması sonucunda Türkiye ekonomik olarak önü alınamayacak bir bağımlılığa doğru sürüklenmiştir. Özal'ın bu politikayı benimsemesinde en önemli etki ise kurulan ticari ilişkilerin ülkeler arasında ikili sorunları yok edeceği düşüncesidir. Bu düşüncüyü uygularken dönem boyunca oluşan devlet politikasından çıkarak Türkiye'nin cumhuriyet dönemi dış politika anlayışına önemli zararlar verdiği söylenebilir (Buzbay Akdemir, 2016, s. 18).

3.3.1. Türkiye dış politikasında ABD ve NATO ilişkileri

1964 Johnson Mektubu sonrası Türkiye ve ABD arasında politika değişiminin en önemli örneklerinden birisi de 1969 yılında yapılan antlaşmalardır.

1969 yılında Türkiye, ABD ile Ortak Savunma İşbirliği Anlaşmasını (OSAI) imzalamıştır. Bu anlaşmaya göre, Türkiye üzerinde bulunan ABD üslerinin mülkiyeti Türkiye'ye ait olduğu anlaşma ile kabul edilerek, üslerin Türkiye tarafından denetlenmesi ve ulusal güvenlik nedeniyle diğer ülkelere müdahale ve diğer alanlarda üslerin

kullanılması Türk yetkililer tarafından sınırlandırılabilmesi kabul edilmiştir (Bölme, 2012, s. 63-64).

Türkiye'nin değişen ABD algısında ABD'nin yapmış olduğu ekonomik ve askeri yardımlar da belirleyici olmuştur. Ekonomik olarak yardım miktarının azalması Türkiye için yapılan ödemelerle karşılanan siyasal amaçların karşılanamamasına yol açmıştır. Bu sebeple Türkiye, yaptığı harcamaları azaltmak zorunda kalmıştır (Taş Yetim ve Balcı, 2021). Aynı zamanda ABD, askeri yardımlarda kara kuvvetlerine ağırlık verilmesi yönünde tavsiyelerde bulunarak bu yönde yardım çerçevesi oluşturmaya çalışmıştır. Bunun en büyük sebeplerinden birisi de Türkiye'nin Kıbrıs üzerine müdahale yapmasını engelleyerek Doğu Akdeniz'de ve Ege'de Türkiye'yi etkisiz kılmak olduğu söylenebilir. Bu sebeple NATO şemsiyesi altında Türkiye'ye Karadeniz ve Marmara üzerinde sorumluluk verilmiştir (Gürdeniz, 2022, s. 109-117).

1968 seçim politikasında ABD'nin dış ve iç politikasında etkili olan uyuşturucu bağımlılığı ve Vietnam Savaşı olmuştur. Richard Nixon seçimi kazanmak amacıyla başlattığı uyuşturucu mücadelesinde Uyuşturucuyla Mücadele Örgütünü (DEA) güçlendirmeyi amaç edinmiştir. Bu örgütün daha işlevli hale gelmesinden sonra uyuşturucu ticaretini önlemek amacıyla yapılan araştırmalar sonucunda ABD'de tüketilen uyuşturucuların %80'lik kısmının Türkiye'den geldiği DEA tarafından belirlenmiştir (Tutsak ve Yıldız, 2021, s. 1909).

DEA raporuna karşılık ABD Türkiye'de uyuşturucu üretiminin azalması için Afyon üretiminin yasaklanması konusunda baskı yapmıştır. Fakat Türkiye'de üretilen eroin miktarı tıbbi gereksinimler doğrultusunda devlet kontrolünde üretilmekteyken ABD'de tüketilen uyuşturucu miktarını Türkiye tüm üretimiyle sadece bir aylık bakiyesini karşılayabilecektir (Tutsakve Yıldız, 2021, s. 1910).

ABD'nin bu baskıyı kamuoyu ve devlet aracılığıyla yaparak Türkiye'nin ABD'ye olan bağımlılığını kullanıp, ABD kamuoyunun durumun çözüldüğüne inanması sağlanmaya çalışılmıştır. ABD kendi çıkarları için Türkiye'nin tıbbi ve medikal ihtiyaçlarını karşılamaması pahasına popülist politikalar nedeniyle afyon üretiminin yasaklanmasını sağlamıştır (Başlamışlı, 2018, s. 360-361).

1973 yılı seçimlerinden sonra Türkiye'de koalisyon hükümeti olarak iktidara gelen CHP ve Milli Selamet Partisi (MSP) iktidarı Afyon üretiminde uygulanan yasağı kaldırma kararı almıştır. ABD bu kararın alınmasından sonra Türkiye'ye yapılan yardım ve desteğin kesilmesi konusunda Senato ve Temsilciler meclisleri ortak karar almışlardır. Türkiye bu karara karşı, kaçak satış için gerekli önlemlerin alındığını ve üretimin

durdurulmayacağını açıklamıştır (Başlamışlı, 2021, s. 700). Temmuz 1974 yılında Nikos Sampson'un darbe ile göreve gelmesi sonrasında Türkiye'nin adaya müdahalesi ambargoların müdahale sonucu uygulanmasına neden olurken haşhaş üretimi ikinci planda kalarak devam etmiştir (Başlamışlı, 2021).

Kıbrıs Müdahalesi sonrasında, ABD üzerinde Yunan diasporasının Türkiye aleyhinde başlattığı kampanyalar sonucunda silah ambargosu uygulanmaya başlamıştır. Türkiye ise ambargo kararına karşılık ABD üslerinin kapatılmasını askeri ve sivil personele ait ayrıcalıkların kaldırılmasını savunmuştur. Türkiye'den gösterilen tepkiler sonucunda ABD içerisinde ambargoların kaldırılması konusunda çalışmalar başlamıştır (Dolanbay, 2019, s. 855-856).

ABD ve Türkiye 1976 yılında; Türkiye'ye uygulanan ambargonun kaldırılması ve ambargo sonucu Türkiye tarafından tek taraflı fes edilen OSAİ anlaşması yerine Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması (SEİA) üzerinde anlaşma sağlanması amaçlanmıştır. Bu anlaşma OSAİ' deki hükümleri aynen desteklerken ilave olarak Türkiye'ye söz verilen yardımların ambargo kararıyla durdurulmamasını da içermektedir. 1 milyar dolarlık doğrudan veya dolaylı olarak Türkiye'ye aktarılmasını kapsayan yardım anlaşması ABD Kongresi tarafından onaylanmamıştır (Duman, 2020)

SEİA benzeri bir anlaşmada Yunanistan ile ABD arasında yapılmak istenmiş fakat Yunanistan'a teklif edilen yardımın 200 milyon dolar olması nedeniyle Yunanistan tek taraflı görüşmelerden çekilmiştir. Böyle bir yardımda Türkiye'ye yapılan yardım miktarının 7/10 oranında Yunanistan'a da yapılmasını istemiştir. SEİA antlaşması kapsamında ambargo kararının 1977 yılında kaldırılması ile ABD'nin Kıbrıs politikası da netleşmiştir (Fırat, 2018, s. 708-709). Bu politikaya göre adada bağımsız bir yönetimin kurulması, Türkiye'nin adadan askerlerini çekmesi, ABD tarafından yapılan yardımların sadece savunma amacıyla kullanılması gibi şartların varlığı Türkiye'nin geri adım atmasına yöneliktir. Türkiye ulusal çıkarları doğrultusunda adada geri adım atmamış, 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni kurmuştur (Çelik, 2021, s. 139).

Türkiye ve ABD arasında Kıbrıs üzerinde yaşanan çekişme, ABD'nin OSİA yerine SEİA'yı getirmek istemesinden dolayı, ortak bir paydada buluşmayı başarmıştır. Bu payda Türkiye'ye için kaldırılan ambargo sonrası askeri yardımları ve Amerikan-Türk personelini kapsayacak şekilde düzenlenmiştir (Dolanbay, 2019, s. 856). Bu anlaşmaya göre ABD yardımlar konusunda açık bir tavır izleyecek, bu yardımlar gelecek senelerde de devam edecek, ABD yardımların gelecek senelerde devam etmesi için elinden gelen çabayı gösterecek ve ABD Başkanı Jimmy Carter'da anlaşmadaki garantileri sağlamak

adına anlaşmayı imzalayacaktır (Tuğluoğlu, 2016). Askeri yardımların iki devlet arasında netleştirilmesi sonrasında üslerde U-2 krizine benzer krizlerin yaşanmaması için Türkiye tarafından hava sahası denetimi konusunda tam yetki alınmış aynı zamanda üslerdeki Türk personellerinin her türlü masrafının Türkiye tarafından karşılanacağı kararlaştırılmıştır.

Türkiye ve ABD arasında imzalanan SEİA ile 5 yıllık bir yardım süreci anlaşmanın 1980 yılında imzalanmasına karşılık 1981 yılında başlamıştır. Anlaşma imzalandığı süreçte Türkiye’de yaşanan iç sorunlar ve TBMM’nin bu sorunlarla mücadele sürecinde olması ve 12 Eylül 1980 askeri darbesi sürecin gecikmesine neden olmuştur (Dokuyan ve Narbahçe, 2018, s. 2907). Türkiye’de yaşanan hükümetin kurulamaması ve darbe gelişmeleri dış politika alanında Türkiye’nin duruşunu etkilememiştir. Bunun en güzel örneği ABD’nin İran’la yaşadığı ABD konsolosluğunun işgali sonrasında uygulanan yaptırımlara Türkiye’nin katılmaması, İncirlik üssünün bölgeye yapılacak müdahalede kullanılmasına izin verilmemesi ve İran’da bulunan Türkiye konsolosluğunun ABD’nin kapatma isteklerine rağmen açık tutulması olarak gösterilebilir (Kavuncu, 2013, s. 125). 1977 yılında seçimle iş başına gelen Jimmy Carter komünizmin artık eskisi kadar saldırgan olmadığı görüşünü savunarak, Ortadoğu’dan ve SSCB karşıtı destek sağladığı devletlerle ilişkilerini azaltma eğiliminde olmuştur. Soğuk Savaşın bittiği izlenimini uyandıran bu politika devlet merkezli hareket etmekten, birey merkezli hareket etme eğilimine girmiştir (Bilensoy, 2018, s. 58).

ABD’nin bu ve benzeri politikaları, SSCB’nin Ortadoğu’da güç kazanmasına neden olarak, ABD’nin temsil ettiği Batı Bloğuna ciddi zararlar vermiştir. 1980 ABD seçimlerinde Ronald Reagan’ın Carter karşısında kazandığı seçimler sonucunda Yeni Sağ adını verdiği ABD politikasını hayata geçirmiştir. Bu politika arz yanlı ekonomik temelleri olan politikalardır. Burada asıl amaç devletin ekonomideki ağırlığını azaltıp özel girişimci ve yatırımcının ülke içerisinde desteklenmesini sağlamaktır. Devlet yegane görevlerinden olan güvenlik alanında yoğunlaşarak silah ve silahlanma konusunda enerjisini harcamalıdır. ABD’nin yeni sağ politikasını Türkiye’de Turgut Özal temsil etmiştir (Şahan, 2019, s. 27)

ABD’nin uygulamış olduğu yeni sağ politikaları sanayi ve üretim alanında yeni bir dönemin başlamasına paralel olarak gerçekleşmiştir. Sanayi ve üretim alanında bilgi toplumuna yönelik yapı, arz odaklı sermaye hareketlerinin desteklenerek dünya üzerindeki küreselleşmenin artmasını sağlamıştır (Çalık ve Çınar, 2009, s. 82-83). Küreselleşme sayesinde insanların tüketim ve harcama kalıpları benzer bir paydada

toplanarak üreticinin tüketici karşısında güçlenmesini sağlarken burjuvanın sermaye hareketinin devlet tarafından denetiminin yapılamamasına neden olmuştur.

Sermaye hareketlerindeki denetimsizliğin kapitalizme aktarılmasıyla dünya üzerinde üretici ve tüketici hisse senetleri ile bir arada yatırıma katkıda bulunarak kapitalizmin hızlanmasına neden olmuştur. Artan kapitalist etkileşim ve küreselleşme sonucunda post pozitivist güvenlik anlayışının gelişmesine katkı sağlamıştır. Bu güvenlik anlayışının gelişmesi ile kapitalistleşme ve küreselleşme kendisine kuramsal bir zemin oluşmasını sağlayarak devletlerin güvenlik ve ekonomideki önemlerini yitirmelerine neden olmuştur. Devletlerin önemlerini yitirmesiyle uluslararası ilişkilerde ılımlı bir seyir izlenmeye başlanmıştır. Türkiye ve ABD arasında gelişen ılımlı ilişkiler temel olarak SSCB karşıtı olarak İslam toplumlarının yeşil kuşak adı altında ABD amaç ve hedefleri doğrultusunda hareket etmesini sağlanmaya çalışması ile gelişmiştir. Türkiye’de, ABD’nin dış politika alanındaki oluşturmuş olduğu etkiye karşı sağcı solcu çatışmaları gelişmiştir. Bu çatışmalar ve halk hareketlilikleri 12 Eylül 1980 darbesiyle bastırılarak daha güvenli bir Türkiye sloganıyla cunta yönetimi tarafından halk hareketliliği sona erdirilmiştir (Uyar, 2020, s. 87-88).

12 Eylül sonrasında Kenan Evren önderliğinde kurulan Milli Güvenlik Konseyinin (MGK) kurulması ile Türkiye’nin uluslararası antlaşmalara ve NATO’ya bağlı olduğunu açıklaması ABD tarafından destek görmesine neden olmuştur. Verilen ekonomik ve siyasi destek sonrasında Türkiye’de ithalat oranları ve ödemeler dengesinde pozitif yönlü artışlar meydana gelmiştir. Türkiye’nin 1960-1980 süresince uyguladığı ülke yararının önceliğini hedefleyen politikalar yapılan darbe ile yok olarak yerini ABD etkisinin arttığı bir politikanın almasına neden olmuştur (Bostancı ve Uysal, 2023, s. 1409-1410).

ABD’nin Türk dış politikasına olan etkinin ilk örneği olarak, Türkiye’nin Yunanistan’ın NATO’ya girme isteklerini kabul etmesinde hayat bulmuştur. Bu döneme kadar Türkiye Yunanistan’ın ayrılmasından doğan boşluğu değerlendirerek Ege’deki hava sahası kontrolünün kendisine geçmesini sağlamıştır. 50 yıllık mesafede Türk askerlerinin sağladığı hava güvenliği komuta kontrol üzerinde Türkiye’nin kontrol istekleri doğrultusunda, darbe öncesi Yunanistan’ın NATO’ya girmesindeki ön koşul olarak masaya konmaktadır (Bayer, 2016, s. 346). Fakat cunta yönetimi Rogers planı ile tüm bu şartları geride bırakarak SSCB’nin Afganistan ve İran müdahalelerinin sağladığı güvensizlik ortamında Yunanistan’ın NATO’ya girmesini kabul etmiştir (İnanç, 2016, s. 235)

ABD'nin Yunanistan'ın NATO üyeliğini geri kazanmasında oynadığı büyük rol aslında Türkiye içerisinde bir darbe teşvikine zemin hazırladığı ve bu zemini ekonomik destekle doldurduğu yönünde tartışmalar vardır. Reagan'ın haberi bizim çocuklar başardı şeklinde alması darbeye olan desteği kanıtlanmış sayılabilir (Boztaş, 2012, s. 70).

Türkiye ABD ile yakınlaşmasına rağmen, Ortadoğu'da ekonomik ve siyasi ilişkilerini sürdürmeyi amaçlamıştır. Türkiye'nin bu amacı Ortadoğu'da gerçekleşen İran İslam devrimi, SSCB'nin Afganistan'a düzenlediği müdahale, SSCB'nin Ortadoğu'da ikili ilişkilerini geliştirmesi, İran'a olan SSCB ilgisi ve Mısır'ın Camp David sonrası Arap devletleri tarafından dışlanması gibi sebeplerle sekteye uğramıştır. Türkiye, bu ilişkilerin gelişmesi aşamasında ABD etkisi ile hareket ederek dış politikada bağıl bir seyir izlemiştir (Balcı, 2013).

Ortadoğu'da yaşanan bu gelişmeler ABD'nin bölgede reflekslerini geliştirmek istemesi ile bölgede çevik kuvvet adını verdiği müdahale güçlerini üslere yerleştirme kararı almıştır. Somali, Kenya ve Umman'da bu uygulamayı başlatan ABD Türkiye'de 12 Eylül öncesi başarısızlığa uğrayarak askeri yönetime bu isteği kabul ettirme amacıyla hareket etmiştir. Kenan Evren'se bu isteği Ortadoğu'daki gelişmelere direk Türkiye üzerinden müdahale edilmesinin Türkiye'yi müdahale edilen ve diğer Ortadoğu ülkeleri ile bir krize sürükleyeceğini açıklayarak ABD'nin isteğine direnmeye çalışmıştır (Dokuyan ve Narbahçe, 2018, s. 2907).

ABD'nin çevik kuvvet konusunda ısrarcı davranması sonucunda Türkiye belirli şartlar altında kabul etmiştir. Türkiye'nin bu süreçte kültürel kopuşa doğru gittiği söylenebilir. Çevik kuvvet anlaşması içerik olarak Türkiye'nin savunma alanında ABD desteği ile geliştirilmesi hedeflenirken üslerin kullanımı konusunda kırmızı çizgileri de çekmiştir. Bu çizgilerden en önemlisi üslerin NATO üyelerine yönelik destek için çevik kuvvet gücünün hareketine izin verirken Ortadoğu için sadece geri hizmetleri barındıracak depolama ve ikmal için kullanılmasını ön görmüştür. Tüm bu süreçler Türk komutanın yönetim ve denetiminde gerçekleşirken bu oluşumlar Türkiye için mali bir yük getirmeyecek bu yük ABD tarafından karşılanacaktır. Türkiye bu şartları ABD ile imzaladığı 1982 Mutabakat Muhtırası ile kabul ettirmiştir (Çevik, 2015, s. 36-38).

3.3.2. Türkiye'nin Akdeniz havzası ve Ege Denizi politikaları

1965 sonrasında Türkiye ve Yunanistan arasında ılımlı politikalar geliştirilmeye başlanmıştır. Bu politikaların en önemli nedeni ise ABD'den sağlanacak olan ekonomik ve askeri yardımın iki devlet içinde ekonomik ve siyasi anlamda önemli bir yer

olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Y. Papandreou'nun istifası Türkiye'de Adalet Partisi'nin (AP) tek başına iktidara gelmesi iki ülke açısından politika anlamında kabuk değiştirme dönemi olarak adlandırılabilir. Kıbrıs üzerinde iki devlette askeri alanda yaptıkları yardımları geri çekerek Kıbrıs toplumunun çatışmasız bir ortamda yaşamaları için 1967 yılında Dedeoğaç'ta görüşmelere başlamıştır (Aykoç, 2023, s. 248-249).

Demirel ve Kollias arasında gerçekleşen Dedeoğaç görüşmeleri sırasında Kollias Yunan tezinde Kıbrıs Adasında yapılacak Enosisin Türkiye'nin şartlarında göre yeniden düzenlenebileceğini söylemiştir. Demirel Enosisin herhangi bir görüşmede konu edilemeyeceğini, Kıbrıs'ın tamamının Türk veya Rum tarafına bırakılamayacağını, yapılan antlaşmaların tek taraflı kaldırılıp değiştirilemeyeceğini ve Lozan dengesinin korunması gerektiğini Türk tezi olarak sunmuştur (Şener, 2020, s. 281).

Yapılan birinci görüşmelerden sonuç çıkmamış fakat ikinci görüşmede Demirel'in ada statüsü için farklı bir öneri sunmuştur. Demirel'in önerisine göre adada ateşkes sonrası ekonomik ambargo altında bulunan Türklere ekonomik özgürlükleri geri verilerek adada bulunan Türklerinde eşit oranda katılabileceği bir yönetimin kurulması önermiştir. Aynı zamanda Türkiye'nin Güneyden algılayabileceği tehditlere karşı garanti verilmesi karşılığında özel garanti verilen Türk toplumunun Rum toplumuyla eşit şartlara sahip olması sağlanmalıdır (Halhallı ve Acar , 2022). Demirel ve Papandreou'nun ortak bir paydada anlaşamaması üzerine görüşmeler sonuçsuz kalmıştır.

Türk tarafında Denktaş'ın durumu karşısında pasif politika izleyen Türkiye aleyhinde mitingler düzenlenerek protesto edilmiştir. Bu protestolar Türk tarafında gerginliğe yol açarken Rum-Türk ilişkilerinde yumuşama dönemi başlamıştır. Olası bir Türk-Rum bütünleşmesinin sağlanmasını istemeyen Grivas Türk çoğunluğun bulunduğu Geçitkale ve Boğaziçi'nde Türklere karşı saldırı düzenlemiştir. Saldırı haberinin Türkiye'ye ulaşmasının ardından TBMM'nin verdiği ve hala geçerli olan adaya müdahale izni kullanılmak istenerek müdahalenin yapılması yönünde karar alınmıştır. Fakat deniz üzerinden yapılacak bir harekât için gerekli ekipmanın bulunmamasından dolayı Türkiye sorunu diplomasi kanalıyla çözme yoluna yönelmiştir (Yücel, 2021, s. 114-116).

Diplomasi yolu sorunun çözülmesinde başarılı olmuştur. Kollias'ın emriyle Geçitkale ve Boğaziçi'ne saldırıları yapan Milli Muhafız Birlikleri ertesi gün geri çekilmiştir. Türkiye tarafından Grivas ve İttifak antlaşmasında belirlenenden fazla olan askeri birliklerin Kıbrıs'tan geri çağırılması, Milli Muhafız Birliklerinin dağıtılarak çatışma bölgesinde güvenliğin Türkler tarafından sağlanması ve Türklerin kendi bölgelerinde kolluk ve

mahalli hizmet görevlerinde yetkilendirilmesi gibi şartlar Yunanistan tarafından kabul edilerek uygulanması sağlanmıştır (Canar, 2018, s. 237).

Aynı dönemde NATO önlem teklifi reddedilerek ABD tarafından yapılan önerilerde Yunanistan tarafından kabul edilmiştir. Yunanistan'ın her iki taraftan gelen önerileri kabul ederek uzlaşmacı bir tavır izlemesinin en önemli nedeni 21 Nisan 1967 darbesi sonrası Yunanistan'da kurulan cunta yönetiminin uluslararası alanda kabul görmek istemesinden kaynaklanmaktadır (Kılıçoğlu, 2010).

Kıbrıs'ta gerçekleşen olaylara Türkiye'nin yeteri kadar tepki göstermemesi ve adaya askeri müdahalede bulunmaması Kıbrıslı Türkler için çözümü kendilerinin sağlamaya çalışmasına neden olmuştur. Bu çerçevede Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi (KGTY) kurularak 1960 anayasasının tam anlamıyla uygulanacağı güne kadar görev yapma kararı aldı. Bu karara Yunanistan'ın cunta yönetimi ile Avrupa'dan dışlanması ve SSCB'nin Türkiye'ye adadaki politikasından dolayı gerektiği gibi tepki vermemesinden dolayı hem Yunanistan hem de Makarios tarafından benimsenmek zorunda kalmıştır. Kıbrıs'ta gerçekleşen bu yönetim örgütlenmesi adadaki ilk federasyon örgütlenmesidir (Savrun, 2018, s. 259).

3.3.2.1. Türkiye'nin Akdeniz havzasındaki politikaları

1967 yılından sonra Orta Doğuda yaşanan istikrarsızlıklar ve Arap-İsrail savaşı, NATO için Güney kanadının önem kazanmasına neden olmuştur. ABD Yunanistan'da yönetime gelen cunta yönetiminin dış politika alanında yaşamış olduğu yalnızlığı kullanarak Kıbrıs'ta Türk ve Rum kesimlerin çatışmasını önlemek amacıyla taksim tezine yakınlaşmıştır (Bölme, 2012).

Cunta yönetimi, uluslararası alanda tek desteğini ABD'den sağlarken, Kıbrıs yönetiminde Makarios dünya kamuoyu tarafından kabul gören taraf olmaya başlamıştır. Makarios Kıbrıs üzerinde bağımsızları destekleyerek benzer politikalar uygulamaya ve NATO'yu bölgeden uzak tutmaya çalışmıştır. Kıbrıs üzerinde bu kadar söz hakkına sahip olması cunta tarafından eleştirilmiştir. Makarios'u aradan çıkarmak isteyen cunta başarısız suikast girişimlerinden sonra adada karşı bir darbenin düzenlenmesini sağlamıştır (Savrun, 2018). Bu darbe Afrodit Planı olarak 15 Temmuz 1974'te uygulanmıştır. Makarios adadan kaçmayı başararak İngiltere'ye sığınmış ve Kıbrıs'ı terk etmiştir. Makarios'tan doğan boşluğu doldurmak için Enosisçi EOKA üyesi Nikos Samson göreve getirilmiştir (Korkmazcan, 2020, s. 35).

Adada gerçekleşen darbe ve yerine gelen EOKA'cı lider Türkiye tarafından tepkiyle karşılanmış bunun adaya anayasal düzeni bozan bir müdahale olduğunu söyleyerek

Kıbrıs'a harekât için ordunun hazırlığa başlamasını istemiştir (Saynur Derman ve Kurban, 2016, s. 468-470).

Yunanistan desteği sonrasında gerçekleşen darbe dünya kamuoyu tarafından tepki görerek Kıbrıs üzerinde anayasal düzenin bozulduğu kabul edilmiştir. Türkiye adaya müdahale hazırlıklarını sürdürürken Başbakan Bülent Ecevit Londra'ya giderek İngiltere ile Garanti Antlaşmasının 4. Maddesini görüşmeye gitmiştir. Bu görüşme sırasında Ecevit adadaki düzenin yeniden sağlanması için adaya askeri müdahale olması gerektiğini savunmuştur. Müdahale öncesi yapılabilecek her türlü barışçıl önleme açık olduğunu belirten Ecevit çözümün kısa sürede sağlanmaması halinde Türkiye'nin adaya müdahalede bulunacağını söylemiştir (Arıcıoğlu, 2023, s. 111-113).

17 Temmuz'da İngiltere'ye giden Ecevit 19 Temmuz'da Türkiye'ye dönmüştür. 19 Temmuz aynı zamanda harekâtın başladığı tarih olarak belirlenmiştir. 20 Temmuz'da dünya basını adaya yapılan müdahaleyi Ecevit'in yaptığı açıklama ile öğrenmiştir. Ecevit adaya yapılan müdahalenin hem Türk hem de Rum vatandaşları için barış ve güvenliği sağlama amacıyla yapıldığını söylemiştir (Gökçe, 2018, s. 51).

Adaya yapılan müdahale ile Türkiye BM askerlerin geri çekilmesi, ateşkesin sağlanması ve anayasal düzenin tekrar kurulması için çalışmaların yapılması konusunda karar almıştır. ABD ise sert bir tepkiden çok müdahalenin Türkiye Yunanistan Savaşına dönüşmesine izin verilmeyeceğini açıklamakla yetinmiştir (Başlamışlı, 2021).

Türkiye uluslararası alanda geçerlilik kazanmış bir anlaşmaya dayanarak yaptığı müdahalede dünya kamuoyunun durumu Türkiye'nin lehine bir hal aldığı söylenebilir. ABD Watergate skandalı ile iç politikada yoğunlaşırken Avrupa devletleri ise Yunanistan'ı dışlayan tavırlarından dolayı Türkiye'ye hareket alanının doğmasına neden olmuştur.

Türk askeri adada güvenliği sağlama amacıyla 20-22 Temmuz'da 348 kilometrekarelik bir alanı kontrol altına alarak ilerleyişini durdurmuştur. Bu alan 40.000 Türk askeri için dar bir alan olurken adanın %7'lik kısmını kaplaması dolayısıyla amacından uzak kalmaktadır. Türk vatandaşlarının %65'lik bir kısmı müdahaleye rağmen EOKA tehdidi ile karşı karşıyadır. Türkiye'nin ilerleyişini durdurmasındaki en önemli etken BM'nin ateşkes çağrısının kabul edilmesi olmuştur (Fırat, 2018, s. 745).

Yunanistan'da cunta yönetimi, çözüm arayışları içerisinde bir muhatap bulamayarak iktidardan çekilmek zorunda kalmıştır. Cunta lideri Sisco yerine Konstantis Karamanlis gelerek Yunanistan'ın demokratik bir yönetime kavuşmasını sağlamıştır. Kıbrıs üzerinde de benzer bir iktidar değişikliğine gidilerek, Nikos Samson yerine Klerides gelmiştir.

Adaya yapılan müdahale sonucunda demokrasi yönetimlerinin hem adada hem de Yunanistan'da kurulması, Türkiye'yi askeri bir kazanımdan çok politika yoluyla bir kazanım arayışı içerisine iterek, Cenevre Konferanslarına katılmasına neden olmuştur 0) (Çelebi ve Çelik, 2020).

25-30 Temmuz arasında yapılan konferansta, Türkiye, İngiltere ve Yunanistan dışişleri bakanları arasında bir konferans düzenlenmiştir. Toplantı sırasında Türkiye federasyon fikrini savunarak, Türk askerinin adadaki varlığının güvenlik tamamen sağlanana kadar devam edeceğini vurgulamıştır. Türkiye, adada Türklerin kendi güvenliklerini kendilerinin sağlayacağı bir polis teşkilatını savunmuştur. Yunanistan ise konferansın içeriğinin sadece ateşkesi sağlamak olmasını savunurken, adadaki düzen hakkında ya da anayasa hakkında bir kararın konferansta alınmaması gerektiğini söylemiştir. Adadaki Türk askerinin de derhal geri çekilmesini istemiştir (Hiresoğlu, 2023, s. 2172)

Konferans sırasında Türkiye, yaptığı müdahalenin Garanti Antlaşmasına uygun olması ve Yunanistan'da yeni bir hükümetin otoritesini tam olarak sağlayamaması Türkiye için avantaj oluşturmuştur. Türkiye Cenevre Konferansından sonra imzalanan Cenevre Protokolü ile hemen hemen her isteğinin kabul edilmesini sağlamıştır. Protokol içerik olarak, adada alınması gereken acil önlemleri, adanın gelecekteki statüsünü düzenlemektedir (Akbaş, 2020, s. 12). Türkiye bu protokolle hem adaya olan müdahalenin meşru zeminini hem de Türk özerkliğini Yunanistan ve İngiltere'ye kabul ettirmiştir

12 Ağustos'ta düzenlenen ikinci konferansta Kıbrıs'ın yönetim şekli ve tarafların istekleri tartışılmıştır. Türkiye masaya, Türk tarafının isteklerini yok sayan ya da engelleyen bir anlaşmanın çıkması durumunda ikinci bir askeri müdahalede bulunma ihtimali ile oturmuştur. (Gökçe, 2018, s. 55).

Yunanistan ise yeni bir yönetim şeklinin adada konferansla kurulmasını istemeyerek, mevcut düzenin daha iyi bir hale gelmesi için çalışmaların yapılması gerektiğini açıklamıştır. (Tosik Dinç, 2022, s. 443-444). Yapılan konferanstan bir sonuç çıkmaması nedeniyle konferansın dağılmasından sonra "Ayşe tatile çıktı" parolası ile ikinci müdahalenin yapılması kararlaştırılmıştır (Açıkses ve Kışman, 2019).

14 Ağustos'ta başlayan ikinci müdahale 16 Ağustos'ta sona ermiştir. Bu harekâtla Magosa, Lefke sınırı çizilerek ada ikiye bölünmüştür. Türkiye'nin müdahalesi, adadaki cunta yönetimi yerine, demokratik bir yönetime yapıldığı için uluslararası alandan sert tepkilerin doğmasına neden olmuştur. Gelişen tepkiler Garanti Antlaşması 4. maddenin öngördüğü müdahaleden farklı bir amaç için müdahalenin yapıldığı üzerinde ortak bir

eleştiri zemininde oluşmaktadır. Bu nedenle adadaki kurulu düzen Türkiye tarafından bozulmuştur anlayışı hâkimdir (Gökçe, 2018).

Yapılan ikinci müdahale sonrasında BM Genel Kurulu aldığı kararla Kıbrıs üzerinde bulunan yabancı askerlerin ülkeyi terk ederek Kıbrıs'taki sorunların adada yaşayan Türk ve Rumlar arasında çözülmesini belirtmiştir. Türkiye ise askerlerini çekmesinin mümkün olmadığını açıklayarak BM kararına çekinceleriyle birlikte katılmıştır (Gökçe, 2018).

Türkiye'nin Kıbrıs müdahalesi Batı Bloğu içerisinde gerçekleşen bir çatışmadan ziyade Türkiye'nin Güney sınırını korumak ve adadaki Türklerin güvenliği için yapıldığı söylenebilir. Yunanistan'ın cunta yönetiminde olması ve Avrupa'nın bu yönetimi tanımaması Türkiye açısından bir avantaj oluşturmuş isteklerinin daha kolay kabul edilmesini sağlamıştır. Dış politika alanında başarılı bir refleksle Kıbrıs üzerindeki çözümlerin Türkiye'nin kurmuş olduğu yeni düzen üzerinden tartışılmasını sağlamıştır.

Türkiye Kıbrıs'a yapmış olduğu ikinci müdahaleden sonra cunta yönetimindeki Yunanistan benzeri bir duruma düşmüştür. Dış politika alanında eleştirilirken ABD'nin silah ambargosu uygulaması Türkiye'nin uluslararası alanda yalnızlaşmasına neden olmuştur. İç politika alanında Ecevit'in 1974'te istifası sonrasında Türkiye'de koalisyon hükümetlerinin kurulduğu bir dönem başlamıştır. Yunanistan bu yalnızlık ve karmaşadan faydalanarak Türkiye'nin Kıbrıs'ta uyguladığı politikanın aynısını Ege'de uygulamak istemiştir (Ayan, 2007, s. 6).

Türkiye'nin 1974 yılında Kıbrıs adasına yapmış olduğu müdahale sonrasında Yunanistan ABD'ye tepki göstermek amacıyla NATO'dan ayrıldığını bildirirken aynı zamanda Ege'nin doğusundaki adalarda 1960 sonrasında gizli olarak yaptığı silahlanmayı açıktan yapmaya başlamıştır. Türkiye'de ABD tarafından uygulanan silah ambargosu ve Yunanistan'ın adaları silahlandırmasına karşılık İzmir'de Ege Ordusu olarak anılacak Dördüncü Orduyu kurmuştur (Turan, 2016, s. 11-12)

1974 yılından sonra Yunanistan adalar üzerindeki silahlanmasını üç farklı tez üzerinden savunmuştur. Bu tezler, Lozan Antlaşmasının geçerliliği ve 1947 Paris Antlaşmasının tarafları açısından yeniden değerlendirilmiştir (Dolanbay, 2019, s. 856-857). İlk olarak Semadirek ve Limni adalarını silahsızlandırmayı amaçlayan Lozan'ın dördüncü maddesi Türkiye'nin 1936 Montreux Antlaşmasıyla Boğazönü adaları ve boğazlarda kazanmış olduğu silahlandırma hakkının karşılıklılık ilkesi gereğince Yunanistan tarafından da uygulanabileceğini savunmuştur. İkinci olarak silahlandırılan Nikarya, Sisam, Sakız ve Midilli adalarının öz savunma açısından gerekli olduğunu savunmaktadır. Üçüncü ve son olarak da 1947 Paris Antlaşması gereği askerden arındırılmış Onikiadalar ve Meis'in

askeri oluşuma dâhil edilmesi konusunda Türkiye antlaşmaya taraf olmadığı için itiraz hakkına sahip değildir (Maden vd., 2023).

Yunanistan'ın tezlerine karşılık Türkiye ise Lozan sözleşmesinin yerini alan Montreux Sözleşmesinin Türkiye'nin güvenliği için yapıldığını bunun başlangıç bölümünde sabit olduğunu açıklayarak itiraz etmiştir. Türkiye'nin bir diğer itirazı da öz savunmanın geçerli olması için saldırı ön koşulu vardır fakat Türkiye adalara herhangi bir saldırı da bulunmamıştır (Altıntaş, 2023). Son olarak Onikiadalar ve Meis adasının silahlandırılmasının Lozan'da yer alan Türkiye'nin çıkarları açısından adaların statülerinin belirleyici olacağı belirtilirken Paris Barış Konferansı esnasında Lozan'da 16. madde içerisinde bulunan bu maddeyi de içeren metnin konferans kâğıdı adı altında dağıtılması Türkiye'yi adalar konusunda gelişmelerin itirazında yetkili kılmaktadır (Fırat, 2018).

Türkiye adaya yaptığı ikinci müdahale sonrasında dış politika alanında Birinci Cenevre konferansı sonrasındaki düzene dönülmesi konusunda yapılan baskıları reddedince uluslararası alanda yalnızlaşmaya başlamıştır. 5 Şubat 1975'te ABD'nin uygulamaya başladığı ambargo sonrasında Türkiye Kıbrıs üzerinde yeni adımlar atmıştır (Çelik, 2021, s. 126).

Kıbrıs üzerinde yapılan askeri harekât sonucunda oluşturulan yeşil hattın kuzeyinde denetimi sağlamayı başaran Türkiye hukuksal zemin arayışı içerisine girmiştir. Bu çerçevede Türkiye Dışişleri Bakanlığı bünyesinde yapılan tartışmalar sonrasında bölgede bir devlet ilan etme fikri üzerinde fikir birliğine varılmıştır (Eroğlu, 2002, s. 60-62). Devletin bağımsız bir cumhuriyet olarak ilan edilmesi dünya kamuoyunda tepkiyle karşılanacağı düşüncesi ile federe bir devlet ilan edilmesine karar verilmiştir. 19 Şubat 1975'te ilan edilen Kıbrıs Türk Federe Devleti (KTFD) BM Güvenlik Konseyi tarafından kınanarak adada çözümün BM çatısı altında çözülmesi gerektiğini açıklamıştır. Müdahale sonrasında KTFD'nin her türlü ihtiyacı Türkiye tarafından karşılanmaya başlamıştır (Eroğlu, 2002).

KTFD'nin ilk eylemi nüfus sorununu çözmek için Türkiye'den adaya göç gelmesini sağlamak adına bir düzenleme yapmak olmuştur. Planlanan göç oranı ilk aşamada 100.000 kişi olmasına rağmen 40.000 kişi adaya göç etmiştir (Keser, 2006, s. 117-118). Kendi içerisinde istikrarı sağlama amacıyla yaptığı girişimler sonucu adaya gelen yeni Türklerin, adanın üzerinde Türkleri çoğunluk durumuna getireceği endişesi ile Yunanistan ve Rum kesimi başta olmak üzere dünya kamuoyunda tepkiyle karşılanmıştır. 28 Nisan 1975'te başlayan görüşmeler Türk ve Rum temsilcileri arasında diplomasi

yoluyla bir çözüm arayışı içerisinde gelişmiştir. Fakat Türkiye Güneyden algıladığı tehdidi azaltmak adına günümüzde MVD uygulanmasını kolaylaştıracak adımlar attığı söylenebilir. Bu adımlardan en önemlileri arasında 1983 yılında ilan edilen Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) gösterilebilir. (Dolanbay, 2019, s. 853-854).

İlanın gerçekleşmesinden sonra KKTC, BM ilkelerine bağımlı ve tarafsız olacağı yönünde açıklama yapmıştır. İlandan sonra kurulan kurucu meclis yeni bir anayasa hazırlamaya başlamıştır. Kurulan devleti ilk olarak Türkiye tanırken ikinci olarak Afganistan'ın tanınmasını ABD'nin baskıları önlemiştir. Kıbrıs Rum kesimi ve Yunanistan kararın hukuksuz olduğunu ilan ederek tepkilerini göstermiştir. BM güvenlik konseyi 1 red, 1 çekimser 13 kabulle aldığı kararında bu devlet ilanını geçersiz saymıştır (Bostancı, 2015, s. 347).

BM bünyesinde insan hakları açısından bakıldığında kolektif başvuru ve kolektif karar olamaz. Bunun sebebi ise Jack Donnelly tarafından geliştirilen kültürel rölativizmin BM güvenlik konseyinde geçerli olmasından kaynaklanmaktadır. BM bünyesinde kabul edilen tek kolektif hak self determinasyon hakkıdır. Bu hak 20. yy. 'da uygulama alanı bulduğu Kıbrıs'ta Türkler için tanınmamıştır. BM kararı insan haklarının evrenselliğinin siyasi alanda geride kaldığının tarihsel bir örneğini olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yunanistan Türkiye'nin Kıbrıs müdahalesinde tehdidin kuzeyden değil doğudan geldiği anlayışını KKTC'nin kurulması ile daha da ileri taşıyarak Türk sınırındaki askeri varlığını Bulgaristan sınırında azalma yapmak pahasına arttırmıştır. Türkiye ise gerekli önlemlerin alınacağını bildirerek bu askeri hareketliliğin NATO'nun politikalarına aykırı olduğunu açıklamıştır (Uzgel, 2010).

2 Haziran 1985 seçimlerinde PASOK hükümeti oylarında azalma olmasına rağmen tek başına iktidara gelmiş fakat AT tarafından yapılan eleştiriler sonucunda kemer sıkma politikası uygulamak zorunda kalmıştır. Bu politikanın uygulanabilmesi için de Türkiye ile olan çatışmacı tutumundan vazgeçerek silahlanmaya ayırdığı bütçe payını üretim potasında eritmek zorunda kalmıştır. Türkiye'ye karşı ılımlı yaklaşımları Özal'ın ılımlı yaklaşımları Papandreou tarafında karşılık bulmaya başlamıştır (Yavuz, 2012, s. 16-17)

3.3.2.2. Türkiye'nin Adalar denizindeki politikaları

Yunanistan Kıbrıs'a yapılan harekâttan sonra Avrupa'da İkinci Dünya savaşı sonrasında kalkınmayı sağlamak amacıyla gelişen Avrupa Ekonomik Topluluğu'na entegre olmak için politika üretmiştir (Erdoğan, 2008).

ABD'nin devam eden ambargosunu ve Yunanistan'ın AET ile yakınlaşması Ege'de Türkiye'nin deniz üzerinde ve havada hareket alanının kısıtlandığının bilincinde olarak

politika geliştirmesine neden olmuştur. Bu politika değişikliği adalarda askersizleştirilen alanların tekrardan silahlandırılmasına ve askeri yapılanmasının kurulmaya çalışılmasına neden olduğu söylenebilir. Türkiye, Yunanistan'ın diplomasi yoluyla gerçekleşen tekliflerine iç politikada yaşadığı sıkıntılardan dolayı nitelikli bir çözüm üretememiş iktidarın sürekli değişmesi sonucu sürekli değişen politikalar izlemiştir (Dolanbay, 2019, s. 856).

Türkiye'nin sınırlarında gerçekleşen ve adaların konumundan ötürü Türkiye'ye yakınlıklarının Batı'dan güvenlik tehdidi oluşturmasına karşılık, Türkiye bu alanda bir devlet politikası oluşturmayı başaramamıştır. Bunun en büyük sebeplerinden birisi de Türkiye'nin batı odaklı politikasında NATO yeliği sonrasında yapılan görev paylaşımıdır. Bu paylaşımda Türkiye, NATO'nun Güneydoğu kanadında Karadeniz, Marmara ve Kuzeydoğu Akdeniz'de SSCB'den gelebilecek bir güvenlik tehdidi karşısında Batı Bloğu için önleyici ve caydırıcı g merkezi olarak görülmüştür. Yunanistan NATO tarafından Türkiye'nin yerine getirdiği sorumlulukları Ege ve Akdeniz'de Türkiye'nin karasuları sınırı dışında kalan her alanda gerçekleştirmesi yönünde yetkilendirilmiştir.

Türkiye, NATO'nun bu yetkilendirmesi karşısında dönemin şartlarında bir karşı politika üretmek yerine hareketsiz kalmayı tercih etmiştir. Bu hareketsizlik uluslararası alanda, Yunanistan'ın bölgede kontrolü sağlamasına neden olmuştur. Bölgede kontrolü sağlayan ve bunun için NATO kapsamında ABD'den yardım alan Yunanistan, karasuları sınırının artması yönündeki politikasını 1936 yılında olduğu gibi tek taraflı ve Lozan'a aykırı bir şekilde arttırmak istemiştir (Balık, 2018, s. 92). Bu istek Türkiye ve Yunanistan arasında yeni bir gerginliğin gelişmesine neden olmuştur. Be gerginliğin temel nedeni karasuları ve kıta sahanlığı alanlarının Türkiye ve Yunanistan tarafından farklı bir bakış açısıyla ilan edilmesinden kaynaklanmaktadır.

Karasuları; bir devletin iç suları haricinde denizde kıyıdan belirli bir uzaklığa kadar devam eden yetki alanı olarak belirlenir. Bu alan devletlerin kendisi tarafından uluslararası hukuka uygun bir şekilde en fazla 12 mil olacak şekilde belirlenir. Devlet belirlenen bu alanda egemenlik hakkına sahiptir, bu alan aynı zamanda hava sahasını, deniz tabanını kapsamaktadır (URL-3, 2024).

Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunun temel noktası karasuları sınırının kapladığı alanlardır. Yunanistan Lozan'da üç mil olarak belirlenen karasuları sınırını 1936 yılında 6 mil olarak ilan etmiştir. Türkiye bu dönemde dostluk ve iyi ilişkiler alanında ilerleme kaydetmeye çalıştığı için herhangi bir itirazda bulunmamış fakat 1964 yılında Kıbrıs'ta

yaşanan gerilim sırasında Türkiye’de karasuları sınırını 6 mile çıkardığını ilan etmiştir (Balık, 2018, s. 92).

1970’li yıllarda BM bünyesinde gerçekleşen görüşmeler sonrasında, ABD’nin öncülüğünde karasuları sınırının 12 mile çıkartılması tartışılmıştır. Bu tartışma Türkiye ve Yunanistan arasında Ege’de karasuları sınırlarının belirlenmesi konusunda yeni bir gerilimin başlamasına neden olmuştur (Başdemir, 2007). BM bünyesinde yapılan görüşmeler açık denizlere kıyısı olan devletler için bir sorun yaratmamakla beraber Türkiye ve Yunanistan için yarı açık bir denizde, açık denizlere gidişin engellenmesi anlamına gelmiştir. Türkiye yarı açık deniz olan Ege’de böyle bir kuralın geçerli olmayacağı konusunda Yunanistan’a 1974 yılında bir nota vermiştir. 1982 yılında Yunanistan’ın karasuları sınırını 12 mil olarak ilan etmesi ve Türkiye’nin bunu “casus belli” olarak sayacağını söylemesi üzerine Yunanistan’ın bu ilanı geri çekmesi ile karasuları sorunu sona ermiştir (Başdemir, 2007, s. 106). Karasuları sorunu iki devlet arasında diğer bir sorunun gelişmesine de neden olmuştur. Bu sorun temel olarak adaların bölgede kıta sahanlığına sahip olduğu yönündeki Yunan tezinden kaynaklanmaktadır.

Kıta sahanlığı: *“Sahildar devletin karasularının ötesinde kıta kenarının eşiğine kadar veya bu eşik daha az bir mesafede ise, karasularının ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 200 deniz mili mesafeye kadar olan kısımda, bu devletin kara ülkesinin doğal uzantısının bütünündeki denizaltı alanlarının deniz yatağı ve toprak altılarını içerir”* şeklinde açıklanabilir. (URL-3, 2024).

Türkiye ve Yunanistan arasında kıta sahanlığı alanlarının belirlenememiş olması iki devlet arasında, Ege üzerinde petrol arama faaliyetleri açısından anlaşmazlık ortaya çıkarmaktadır. Yunanistan’ın 1972 yılında muhtemel bir petrol rezervinin Taşoz Adası çevresinde bulunma ihtimali üzerine yaptığı açıklama sonrasında Türkiye ve Yunanistan Akdeniz’de petrol arama faaliyetlerine başlamıştır (Giritli, 1975, s. 73)

Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) bünyesinde verilen petrol arama ruhsatları Türkiye kıyılarını yakın olan adaların batısına geçen arama bölgeleri de belirlemiştir. Bu bölgeler Türkiye ve Yunanistan arasında kıta sahanlığı anlaşmazlığının doğmasına sebep olmuştur. Ekim 1973’te ilan edilen alanlar Yunanistan tarafından Şubat 1974’te protesto edilmiştir. Türkiye bu protestoyu karşı bir notayla reddederek bölgenin Türkiye’nin doğal uzantısı olduğunu belirterek karşılıklı görüşme yoluyla çözümün sağlanmasını istemiştir. Yunanistan ise teklifi 1958 Cenevre Sözleşmesi ışığında hareket etmek koşuluyla kabul etmiştir (Franz ve Demirsoy, 1975, s. 17).

Türkiye bu teklifi kabul ederek Yunanistan'ın kendi kıta sahanlığı olarak belirlediği bölgede yeni arama ruhsatları vermeye başlamıştır. İki ülke arasında gerilimin artmasına neden olan bu açıklamalar sonucunda Yunanistan Uluslararası Adalet Divanına gitmeyi teklif etmiştir. Türkiye divana gitmeyi kabul etmiş ama Adalet Divanına yapılacak başvuru için hazırlanması gereken tahkim namenin hazırlık toplantısında Yunanistan'a ikili görüşmelerle sorunun çözülmesi teklif edilerek Demirel ve Karamanlis zirvesine bırakılmıştır (Fırat, 2018, s. 755-757).

Uluslararası Adalet Divanı başvurusunda yaşanan politika değişikliği tamamen Türkiye'nin iç sorunlarından kaynaklanan bir değişimdir. 1970-1980 arası dönemde 13 tane hükümet değişmiş ve bu hükümetlerin en kısa görev yapanı 30 günlük görev süresiyle 40. hükümet olurken en uzun görev yapanı 2 yıl 82 günlük görev süresi ile 39. hükümet olmuştur. Görev sürelerinin kısa olması ve bu dönemde iki hükümetin güvensizlik oyu alması Türkiye'nin dış politika alanında sürekli değişime neden olmuştur (Akdağ, 2018).

13 Mayıs 1975 yılında NATO Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesinde gerçekleşen Demirel ve Karamanlis görüşmeleri sonucunda Uluslararası Adalet Divanının Ege'de yaşanan kıta sahanlığı sorununun çözümü kararlaştırılmıştır. 39. koalisyon hükümetinin Demirel başkanlığındaki yönetimi içerisinde Ecevit koalisyon ortağı olarak Ege'de Türkiye'nin aleyhinde gelişmelerin Demirel tarafından önlenemediği söyleyerek Türkiye'ye ait sismik araştırma gemisinin Ege'de faaliyete başlayacağını ilan etmiştir (Kıyanç, 2020, s. 19).

6 Ağustos 1976'da Demirel Hora adındaki sismik araştırma gemisi Limni ve Midilli arasında Yunanistan'ın kıta sahanlığı alanı olarak kendi yetki alanında sınıflandırdığı alanda araştırmalarını başlamıştır. Yunanistan bir notayla araştırmaların durdurulmasını istemiştir (Arı, 1992, s. 171).

Türkiye'nin araştırma gemisi Hora Uluslararası Adalet Divanına şikâyet konusu olarak Türkiye'nin Yunanistan kıta sahanlığı içerisinde izinsiz olarak bölgeye zarar veren faaliyetlerde bulunduğu gerekçesiyle güvenlik önlemi alınması konusunda başvuruda bulunmuştur. Yunanistan başvuruda aynı zamanda Ege'de kıta sahanlığı sınırlandırmasının nasıl yapılacağına dair kararında divan tarafından verilmesini istemektedir (Şen F. Y., 2015, s. 201). Türkiye ise divana gitmeyi kabul etmesine rağmen divanın bu konuda yetkisiz olduğuna dair bir mektupla kararı tanımayacağını açıklamıştır. Divan yaptığı yetki incelemesi konusunda Türkiye'yi Yunanistan'ın 1928 yılında imzalanan Genel Senedine ülkesel yetki alandaki sorunlar için çekince

koymasından dolayı haklı bulmuştur. Divan davaya bakmaya yetkili olmadığını açıklamasıyla taraflar ikili görüşmelerle sorunu çözmeye çalışmışlarsa da bir sonuç alınamamıştır (Arı, 1992).

Sonuç alınamamasının sebeplerinden en önemlileri Karamanlis'in Türkiye ile başlattığı görüşmelerin muhalefet tarafından eleştirilerek geri adım atılmasına neden olması ve Yunan tezlerinin Türkiye tarafından kabul edilemeyecek derecede Türk yetki alanlarını azaltması gösterilebilir.

Yunan tezine göre Ege'de hukuksal açıdan bir anlaşmazlık yaşanmaktadır. Bu anlaşmazlığın çözülmesi için 1982 BMDHS ve 1958 Cenevre Sözleşmesi çerçevesinde hareket edilmelidir. Bu sözleşmeler incelendiğinde adaların kıta sahanlığına sahip olduğunu ve bu sebeple de Yunanistan ve Türkiye arasında kıta sahanlığı ortay bir hatla belirlenmelidir. Ortay hat Yunanistan'ın toprak bütünlüğü gereği en doğudaki ada ile Türkiye arasında eşitlik uzaklığı barındıracak şekilde çizilmelidir (Yazan, 2012, s. 197). Yunan tezinde yer alan toprak bütünlüğü vurgusu Yunanistan'ı bir takımada devleti olarak görerek adalar ve ana kara arasında kalan alanı iç sular olarak kabul ettirme amacı taşımaktadır. Oysa BMDH madde 46/a'da yapılan tanımda takımada devletinin adalardan oluşacağını söylemektedir. Aynı zamanda 1977 İngiltere ve Fransa arasında yaşanan Manş Denizindeki kıta sahanlığı anlaşmazlığı Türkiye ve Yunanistan için bir çözüm oluşturabilecek niteliktedir (URL-3, 2024).

Manş Denizinde bulunan Guernsey, Jersey ve Sark adalarının 1958 Cenevre Sözleşmesinden doğan kıta sahanlığı haklarının Fransa kıyılarına olan yakınlığı sebebiyle Fransa için büyük bir egemenlik alanı kaybına yol açacağı gerekçesiyle sınırların belirlenmesinde ana kararlar esas alınmıştır (Açıkgönül, 2014). Fransa, Kuzey İrlanda ve İngiltere ilave olarak beş hakemden oluşturulan Hakem Mahkemesi bu durumu göz önüne alarak verdiği kararın adaların kıta sahanlığı alanlarını da Fransa için yetki kaybını en aza indirecek şekilde düzenlemiştir. Bu karara göre adalar İngiltere'ye doğru geniş açık deniz alanına yayılan 12 millik kıta sahanlığına sahipken Fransa'ya doğru daha dar bir alanı kapsamaktadır. Burada mahkeme adaların Fransa'nın deniz alanındaki yetkilerini gözeterek hakkaniyet ilkesi gereğince karar vermiştir (Sali, 2022, s. 50).

Türk tezi ise sorunun hukuki değil siyasal bir sorun olduğunu savunarak görüşmeler yoluyla çözülmesi gerektiğini savunmuştur. Kıta sahanlığı alanında Türkiye doğal uzantı ilkesini esas alarak hareket edilmesi gerektiğini ve bu doğrultuda adaların kıta sahanlığı alanlarının bulunmaması gerektiğini savunmaktadır. Kıta sahanlığı sınırlandırması bölgedeki özel durum sebebiyle hakça yapılmalıdır (Yücel, 2010, s. 92-93).

Türkiye'nin 1958 Cenevre ve 1982 BMDHS sözleşmelerine taraf olmaması nedeniyle Manş Denizinde olduğu gibi adaların kıta sahanlığı hakkını tanımak zorunda değildir. Türkiye ve Yunanistan uluslararası çıkarları temelinde ürettikleri politikalarla kendi yararlarını en iyi şekilde sağlamak istemişlerdir (Büyükhan, 2021). Adalar konusunda uluslararası alanda kabul görmüş bir anlaşmanın Ege'ye uyarlanması haricinde bölgedeki anlaşmazlığın çözülmesi tarafların tezlerindeki değişikliğe bağlıdır. Çünkü iki tarafın tezi de birbirinin zıttı olacak şekilde uygulanmıştır.

Jeolojik olarak incelenecek olursa adaların 2,6 milyon yıl öncesinde Egeid Adasının çökmesi ile oluştuğu ve bu oluşum Anadolu Yarım Adasının günümüzdeki halini aldığı tarihten sonra oluşması adaların jeolojik olarak Anadolu kıta sahanlığı içerisinde yer aldığını bize kanıtlamaktadır (Ak, 2014, s. 288). BMDHS kapsamında incelenen kıta sahanlığı konusunu Yunanistan'a ait adaların kıta sahanlığı alanının Anadolu kıtasındaki doğal uzantı içerisinde oldukları için Türkiye kıyılarına doğru bir kıta sahanlığı tezi geliştirilemez olduğunun kanıtı niteliğindedir. Çünkü adalar Türkiye'nin doğal uzantısı içerisinde bulunmaktadır. Fakat batıya doğru adaların kıta sahanlığı İngiltere- Fransa örneğinde olduğu gibi Türkiye'nin deniz yetki alanlarındaki haklarının gözetilerek geliştirilebilir. Ege'de çizilecek ortay hattın doğusunda kalan her ada için bu şart paleontoloji ve jeoloji temelli oluşturularak uygulanması anlaşmazlığın iki taraf açısından da çözülmesini sağlayacağı söylenebilir.

Deniz yetki alanlarında yaşanan anlaşmazlık hava sahası alanında da iki devlet arasında yaşanmıştır. Bunun temel sebebi 1944 Chicago Sözleşmelerinden Sivil Havacılık Sözleşmesinin taraflarca farklı yorumlanmasından kaynaklanmaktadır.

Karasuları ve kıta sahanlığı alanında yaşanan anlaşmazlıklar hava sahası alanında da iki devlet arasında soruna neden olmuştur. Çünkü devletlerin egemenlik alanları içerisinde kara ve deniz olduğu gibi hava alanları da vardır. Yunanistan hava sahası yetki alanı için 1931'de yaptığı açıklama ile 10 mile çıkardığını bildirmiştir. Karasuları sınırının 3 mil olmasına rağmen hava sahası yetki alanı sınırını 10 mile çıkarmasına karşılık Türkiye tarafı sessizliğini korumuştur. 10 millik hava sahası alanı 1974 yılında Türkiye tarafından gündeme getirilerek hava sahasının karasuları sınırı ile özdeş olması konusunda itirazda bulunmuştur (Erkara ve Küspeci, 2023, s. 190-191).

Yunanistan bu itirazın geçersiz olduğunu belirterek hava sahası ilanının uluslararası hukuka uygun olduğunu ve Türkiye'nin 1931 yılında yapılan açıklamaya kayıtsız kalmış olması hava sahasını önce kabullendiğini şimdide bunun tersinde hareket ettiğini savunmuştur (Erkara ve Küspeci, 2023, s. 194-195). Yunanistan'ın bu görüşü aslında

uluslararası hukukta gerçekleşen gelişmelere devletlerin tepkilerinin önemli olduğunu vurgularken dönem boyunca yaşanan kısa süreli hükümetlerin oluşturmuş olduğu dış politika anlayışını yine Türkiye'ye karşı uluslararası alanda kullanmaktadır.

Türkiye ise 1944 Chicago Antlaşması gereği bu ilanın uluslararası hukuka uymadığını söylemektedir. Söz konusu antlaşma birinci maddesine göre, ülkeler hava sahaları alanında kara ülkesinde olduğu gibi egemen olduğu açıklanırken bu egemenlik hava sahasının karasuları sınırına kadar gideceğini de söylemektedir (Yücel, 2010, s. 92-93). Yunan tezi Türkiye'nin 1931 yılında yapılan açıklamaya itiraz etmemesini bir kabul olarak değerlendirmiştir. Bu değerlendirmeye ilişkin itiraz için Türkiye, 1931 yılında yapılan açıklamanın sadece Yunanistan iç politikasını ilgilendirdiğini ama antlaşmanın 2 Haziran 1974'te Sivil Havacılık Örgütüne (ICAO) tebliğ edilmesiyle tüm dünyada geçerlilik kazanmasından dolayı, Türkiye için itiraz hakkının doğduğunu açıklamıştır. Yapılan karşılıklı itirazlar sonrasında Yunanistan hava sahası alanını 6 mil olarak kabul ettiğini açıklamıştır (Yücel, 2010, s. 93-95)

Hava sahası alanında iki ülke arasında gerçekleşen bir diğer sorunsu uçuş bildirim bölgesi (FIR) sınırları ve niteliği alanında yaşanmaktadır. ICAO kapsamında yapılan düzenlemeler sonucunda sivil hava araçlarının uçuş güvenliğinin sağlanması açısından belirlenen hatta yaklaşık yetkili ülkeye bildirimde bulunması gerekmektedir. 1952'de Ege üzerinde Türkiye karasuları sınırına (3 mil) kadar olan alanda Yunanistan yetkiliyken Türkiye karasuları sınırı sonrasında yetkili sayılmıştır (Yenigün, 2010, s. 718).

Türkiye böyle bir yetki bölüşümüne 1952 yılında girmiş olduğu NATO ve bölgede geliştirmiş olduğu dostluk ilişkilerinden dolayı herhangi bir itirazda bulunmamıştır. 4 Ağustos 1974'te Kıbrıs müdahalesi sonrası gerilen Türkiye Yunanistan ilişkilerinden dolayı FIR sınırı, olası bir hava saldırısının önüne geçmek amacıyla, Türkiye karasuları sınırı olan 6 mile doğru batıya kaydırılmak istenmiştir. Türkiye bu isteğini 714 sayılı Notam ile ilan ederken 13 Eylül 1974'te Yunanistan bu Notam'a karşılık 1157 sayılı Notam'ı ilan ederek Ege bölgesinde uçuş alanının güvenli olmadığını ICAO'ya bildirmiştir (Yazan, 2012, s. 199).

Yunanistan Notam'ından sonra, bölgede uçuşlar durdurularak farklı bir güzergâhtan uçuşlar sağlanmıştır. Bu durum Türkiye açısından ticari bir kayıp meydana getirirken aynı zamanda ekonomik zarara uğramasına da neden olmuştur. Gerçekleşen zararın giderilmesi için Türkiye 714'ü Şubat 1980'de kaldırdığını ilan etmiştir. FIR hattı sorunu Yunanistan'ın 1157'yi kaldırdığını ilan etmesiyle sona ermiştir (Önder, 2008, s. 29).

Türkiye ve Yunanistan arasında hava savunma sahası alanında da bir anlaşmazlık çıkmıştır. Bu anlaşmazlığın çıkış noktası 1957 yılında NATO kapsamında yapılan Askeri Komite toplantısı ile Ege’de askeri deniz araçları kontrol ve komutası ortak kararlar Yunanistan’a verilmiştir. Bu kontrol alanı hava savunma sahası alanında da 1964 yılı itibari ile FIR hattına eşit olacak şekilde düzenlenmiştir (Bayer, 2016, s. 346-347). Yunanistan’ın 1974’te Kıbrıs müdahalesine tepki olarak NATO’dan ayrılması ve 1981 yılında geri dönmesi sonrası Türkiye’nin eski düzeni kendi yararına değiştirmek istemesi üzerine anlaşmazlık yaşanmıştır. Hava savunma sahası alanı Türkiye lehine düzenlenerek Türk hava sahasına girmeden 10 dakika önce bildirim koşulu sağlanmıştır. Komuta kontrol konusunda anlaşmazlığın çözülmesi için yapılan çalışmalar Yunanistan’da iktidarda bulunan Panhelenik Sosyal Hareket (PASOK) hükümeti tarafından görüşmenin reddi sonucunda çözümsüz kalmıştır (Arı, 1995, s. 63-64).

Yunanistan PASOK hükümeti, Türkiye ile masaya oturma şartı olarak Kıbrıs’tan Türk askerlerinin çekilmesini birinci şart olarak saymıştır. Rogers Planı için yapılan anlaşmanın da bir önceki hükümet tarafından yapılmış olmasından dolayı PASOK hükümetini ilgilendirmediğini söylemiştir (Dinçer, 2016, s. 346) Yunanistan’ın buradaki politikası Adam Smith’in nesillerin egemenliği olarak adlandırılabilir. Türkiye dönemin şartları ve dış politikada ABD bağımlılığı nedeniyle Yunanistan’ın bu söylemine bir çözüm üretememiştir.

Ege’de adalar konusunda da PASOK hükümeti NATO kapsamına alınarak yeniden düzenlenmesi gerektiğini savunmuş ve bu koşulun gerçekleşmemesi durumunda NATO tatbikatlarına katılmayacağını söylemiştir. Bununla birlikte askeri yardımın arttırılmasını isteyen Yunanistan, Ege’de 12 millik kararını açıklamıştır. Türkiye’nin casus belli olarak sayacağını söylemesi ile geri adım atmıştır (Balık, 2018, s. 92).

Türkiye 1960-1980 yılları arasında ABD ve NATO politikalarının uygulanması konusunda ülke yararını gözeterek hareket etme eğiliminde bulunmuştur. Dış politika alanında Türkiye’nin Doğu Akdeniz ve Ege’de Yunanistan ile yaşadığı çıkar çatışması ve eylemleri sonucunda ABD ve NATO içerisinde kurulan ortaklık ilişkilerinin zayıflamasına neden olmuştur. Bunun en önemli sebeplerinden birisi de Türkiye’yi batılı ülkelerin bir çıkar ortağı olarak görmektense bir hizmetçi olarak görmesinden kaynaklanmaktadır.

Türkiye NATO ve ABD odaklı dış politikasından kaynaklı olarak üretmiş olduğu politikaların bu dönemde zararını ambargolar ve uluslararası ilişkiler alanında sıkça

deneyimleyerek, ulusal savunma doktrinini geliştirmeyi başarmıştır. Bu doktrinin ilk adımı savunma alanında tek merkezli bağımlılıktan kurtularak, diğer devletlerden de bu alanda yardım alma politikası geliştirmiştir. Silah ve teçhizat ihtiyacını sadece ABD'den değil SSCB, Libya ve İran gibi devletlerden de alma politikası geliştirmiştir.

İkinci adımsa, savunma giderlerinde azalma yaşanması ve daha güvenli bir konjonktürün sağlanması için Türkiye, güvenlik kuşağı adını verdiği dış politika alanında bölgesel barışı destekleyen bir eğilim içerisinde hareket etmiştir. Üçüncü ve son adımsa Türkiye'nin güvenlik endişesinin Kuzey merkezli olmaktan çıkarak, Batı merkezli olmasına neden olmuştur. 1973 yılına kadar, Çarlık Rusya hedefleri Stalin tarafından desteklenerek Türkiye için güvenlik endişesi oluşturmuş olmasına rağmen, hiçbir zaman sıcak çatışma düzeyinde bir etkileşime izin verilmemiştir. Batıda Kuzeyin aksine; Türkiye, Yunanistan tarafından tehdit edilerek Kıbrıs üzerinde çatışmaların artmasına neden olmuştur. 1980 darbesi ile yarıda kalan politika kuramsal bir çerçeve çizerek Türkiye'de yeni düşünsel anlamda yeni ufukların açılmasını sağlamıştır.

3.4. 1983-2002 Arası Türk Dış Politikası

Turgut Özal 6 Kasım 1983'te Anavatan Partisi (ANAP) ile girdiği seçimlerde dört eğilimli parti olarak halkın çekişmelerden uzak bir ortam istemesinin de etkisiyle seçimleri kazanmıştır. Seçimleri kazandıktan sonra Türkiye'nin dış politikası doğrultusunda Özal'da ABD'yi bir destekçi olarak görmüştür. (Eştürk, 2006, s. 44-46).

ABD'nin bölgede statükoyu koruyarak SSCB'nin yayılmasını önlemek için izlemiş olduğu politika, Türkiye için Ortadoğu'da ABD desteği ile güçlenerek bölgede etkin rol oynama amacını taşımıştır. (Yeşilyurt, 2023, s. 55-56).

Bölgede, Türkiye'nin dış politika anlayışının, ABD ile paralel olduğu en güzel örneklerden birisi de Irak-İran Savaşı sırasında iki devletinde benzer politikaları olmuştur. Bu süreçte Türkiye arabuluculuk görevi üstlenmek istemiş fakat İran isteksiz davranarak Türkiye'nin çabalarını boşa çıkarmıştır (Yalçınkaya, 2017, s. 36). İran'ın Irak'ta Musul ve Kerkük üzerinde tehdit içeren açıklamaları ABD kamuoyu ve akademik camiası tarafından Türkiye'nin kültürel ve siyasi bağları bakımından bölgede eylem göstermesi gerektiği yönünde gelişme göstermiştir (Yaycı, 2019, s. 333).

ABD basını ve akademik çevrede böyle bir algının yaşanması misakı milli sınırları içerisinde sayılan bölgelerin Türkiye tarafından ele geçirilerek ülke sınırlarına dahil edilebilme ihtimalini bile ABD'nin göze alabildiğini göstermektedir. Burada açıkça SSCB karşıtı politikanın Türkiye'nin lehine kullanılabileceği ve yeni kazanımlar elde edilebileceği anlaşılmaktadır

Türkiye ve ABD politikalarındaki bu benzerlik ve işbirliği, Türkiye'nin Avrupa'da oluşan ekonomik bir birlik olan Avrupa Topluluğu'ndan (AT) uzaklaştığı yönünde eleştirilerin gelişmesine neden olmuştur. Türkiye ABD ile olan ekonomik ilişkilerine Ortadoğu pazarı dolayısıyla elde ettiği kazanımların da ekleneceği ve genişlemesi içim kalıcı bir düzenin varlığının sağlanacağı düşüncesi ile bölgedeki politikasına yön vermiştir (Kasapsaraçoğlu, 2020, s. 507). Özal'ın politikaları Ortadoğu pazarında ABD ekseninde kar elde etme arayışına girmesi bu eleştiriyi haklı çıkarmıştır. Özal bu politikasını 1985 sonrasında AT ile yakınlaşması yönünde değiştirecektir. AT'ye yönelik Ortadoğu pazarının daralmasından kaynaklanmıştır (Daban, 2017, s. 86). AT'ye yönelmenin bir diğer nedeni de Türkiye'nin, ABD'den sağladığı yardımın tatmin edici düzeyde olmamasıdır. (Atasoy, 2019, s. 135).

ABD dönem boyunca yardımları aynı zamanda Türkiye ile olan ilişkilerinde yön verici bir araç olarak kullanarak dış politika alanında Türkiye'yi etkilemiştir. Bu yönde yapılan en önemli hamle Yunan lobisi ekseninde kongreden geçmesi gereken kararlarda Kıbrıs etkin bir baskı aracı olarak kullanılmıştır (Çeçen vd., 2021, s. 114). Fakat 1985 sonrasında Gorbacov'un uygulamış olduğu barışçıl politika sonucu ABD'nin bölgede fazla efor harcamasını gereksiz kılmış bundan dolayı Türkiye'ye yapılan yardımların şartlarının ağırlaşmasına neden olmuştur (Başardı, 2019, s. 38-39).

Türkiye ve Yunanistan'ın Kıbrıs üzerinde yaşadığı sorun ABD ve Türkiye ilişkilerine de yansımıştır. Bunun sebebi ise Yunanistan'ın NATO üslerini kapatma bahanesi ile hem ABD yardımlarını arttırma hem de Türkiye'nin Kıbrıs'taki varlığı üzerinde politika üreterek üsleri ABD'ye karşı bir koz olarak kullanmasıdır (Daban, 2017, s. 90-91).

Yunanistan'ın bölgede ABD karşıtı politikaları geliştirmesinde en önemli etkenlerden birisi de AT ile geliştirmiş olduğu ilişkinin verdiği güvene ilave olarak ABD kongresi içerisinde Yunan lobisinin etkisi gösterilebilir. Türkiye bölgede insan hakları alanında gerekli yeterlilikleri sağlayamadığı gerekçesi ile AT'den dışlanırken ABD içinde yeşil kuşak içerisinde bulunan İslam Medeniyeti üyesi olarak kültürel bağının bulunmaması Türkiye'nin ikinci planda kalmasına sebep olmaktadır (Özcan, 1999, s. 93).

Türkiye ve Yunanistan Kıbrıs nedeniyle dönem boyunca ikili ilişkilerinde anlaşmazlık yaşamışlardır. ABD Yunanistan ve Türkiye'ye Kıbrıs için yapıcı bir politika ile yaklaşarak sorunun iki devlet arasında çözülmesi gerektiğini savunmuştur. Kıbrıs üzerinde Türkiye'nin ılımlı yaklaşımları karşısında Yunanistan'ın uzlaşmaz tavrı bölgede sağlanmaya çalışan düzenin önüne geçmiştir (Bostancı, 2015, s. 330-331). ABD adanın

kimde olduğundan çok kendi ulusal çıkarına hizmet eden bir düzeni savunarak devletlerarasındaki meseleye çözüm üretme amacından uzaklaştığı söylenebilir.

Türkiye ABD kongresi tarafından 1987 yılındaki kredi ve yardımlarından üçte birlik bir kesinti yapması ve bu kesinti sonrasında Türkiye'nin Kıbrıs'tan askerini çekmesini önerilmesiyle Türkiye ekonomi alanında alternatif ortaklar bulma yolunda politikalar üretmiştir. Yani yardımlarda Yunan lobisi Türkiye'nin önüne geçerek beklenin altında bir ödeme planının oluşmasına neden olmuştur. Türkiye yapılan kesintilere tepki olarak ABD ile üsler konusunda yaptıkları anlaşmaları askıya alarak uygulanmasını önlemiştir (Erhan, 1996).

1991 yılında Doğu Bloğunun çökmesiyle birlikte küreselleşen ekonomi piyasaları kapitalizmin dijital ortamla buluşmasını sağlamıştır. Bu dijital ortam içerisinde hisse senetleri, fonlar ve yatırım ortakları arbitraj yoluyla hareket edebilirken bir gecede karın farklı bir borsada ortaya çıkmasıyla bulundukları ülke piyasalarından farklı ülke piyasalarına hareket etmeye başlamışlardır. Ülke ekonomisinden çıkan yabancı yatırımcının öngörülemez ve tamamen kar odaklı piyasa hareketleri devletlerin ekonomik istikrarını etkilemeye başlamıştır (Şimşek ve Ilgaz, 2007, s. 192-193).

Ekonomik güvenlik açısından devletler aralarında Güneydoğu Asya Birlikleri (ASEAN), Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA) ve AB gibi birlikler oluşturarak bölgesel düzeyde ekonomik güvenliklerini sağlamaya çalışmışlardır. Ekonominin bir gecede uğrayabileceği zararlar ülkelerin siyasetine de etki ederek güvenlik anlayışlarının merkezinin değişmesine neden olmuştur. Bu güvenlik anlayışları pozitivist anlayıştan post pozitivist anlayışa geçiş şeklinde gerçekleşmiştir (Çetin, 2008, s. 179).

Değişen güvenlik algısı temelinde insan haklarına odaklanarak devletlerin çatışmaya dayanan güvenlik anlayışının geri planda kalmasına neden olmuştur. Batılı devletler güvenlik alanında artık silahlanma yerine güven inşa etme anlayışında hareket ederek yakın ve uzak çevrelerindeki çatışmaların durdurulmasına odaklanmaya başlamıştır. Çatışmaları azaltma yolunda en önemli adım; Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA) ile Doğu ve Batı bloğundaki devletler anlaşma ile belirlenen tavanı aşan silah ve teçhizatlarını diğer ülkelere satacak ya da hibe edecektir (Demir, 2010). Bu anlaşmayla Türkiye için belirlenen sınırın altında kalan Türkiye AKKA gereği ihtiyaç fazlası birçok silah ve teçhizatı hibe yoluyla elde etmiştir.

Rusya'nın bünyesinde barındırdığı kaynaklar ekonomik kalkınma alanında hızlı gelişim sağlayabileceği anlamına geldiği için ABD ve NATO, Rusya politikasını yapacağı NATO

kapsamındaki genişlemeye tepki göstermemesi için Orta Asya ve Kafkasya bölgesinde etkinliğini kurmasına göz yumma politikası geliştirmiştir (Purtaş, 2005, s. 21).

Doğu ve Batı Bloğu içerisinde yaşanan çatışmanın sona ermesi, ABD ve NATO'nun, Rusya'yı Orta Asya ve Kafkasya'da politika anlamında özgür bırakması, Türkiye'nin jeostratejik açıdan önem kaybetmesine neden olmuştur. Türkiye bu konumunu geri kazanmak ya da bu konumdan kaynaklanan çıkarlarını korumak için bölgede yaşanan bunalımları kullanma eğilimine girecektir (Özkan, 2010, s. 119).

3.4.1. Türk dış politikasında ABD ve NATO

1980'li yıllarda Türkiye ve NATO ilişkileri dönem boyunca azalan bir seyir izleme eğiliminde olmuştur. Bunun en önemli nedenlerinden birisi de dış politika anlamında Türkiye'nin ABD'yi merkeze almasıdır. Aynı zamanda SSCB'nin Ortadoğu ve Avrupa'nın doğusunda etkinliğini artırması sonucu geliştirilen NATO politikalarının Türk dış politikalarına zıt bir zeminde gelişmesi ikili arasındaki ilişkilerin zayıflamasına neden olmuştur.

NATO ve Türkiye arasında zayıflamaya sebep olan politikalardan ilki, esnek karşılık politikasının NATO tarafından benimsenerek, Türkiye'de uygulanmaya çalışılmıştır. Esnek karşılık politikası genel olarak nükleer bir savaşı geciktirmeyi ya da önlemeyi hedefleyen bir politikadır. Bu doğrultuda SSCB'nin Doğu Avrupa ve Ortadoğu'da nükleer füze sayısındaki artışa karşılık, konvansiyonel silahların kullanılarak nükleer silahların bulundukları bölgede imha edilmeleri üzerine bir politika geliştirilmiştir (Güvenç, 2015, s. 108-110).

NATO'nun uygulamış olduğu esnek karşılık politikası, Türkiye'de teknolojik olarak karşılığını bulmayarak Türkiye'nin savunmasız kalmasına neden olmuştur. Türkiye nükleer değil konvansiyonel alanda gelişmek istemiştir. Çünkü nükleer anlamda gelişmek hem SSCB'nin tepkisini çekmesine hem de nükleer anlamda bir hedef olmasına sebep olacaktır. Türkiye ve NATO arasında yaşanan bir diğer anlaşmazlığı da Türkiye'nin ek nükleer sorumluluk almak istememesi oluşturmuştur (Koçpınar, 2023).

1985 sonrasında yaşanan yumuşa dönemi sonrasında Türkiye ve NATO arasında güvenilirlik sorunu meydana gelmiştir. Bu sorunun temeli; NATO'nun olası bir SSCB saldırısı sonucunda Türkiye'yi destekleme konusunda belirsiz olduğu izleniminin verilmesiydi. Eski NATO komutanı Rogers 29 Kasım 1987'de verdiği röportajda, SSCB ve Türkiye arasında yaşanacak olası bir çatışmada bazı Avrupa devletlerinin yardım konusunda kararsız olduğu açıklamasını yapmıştır. Bu açıklamanın NATO ile

anlaşmazlıkların yaşandığı bir dönemde yapılması Türkiye tarafından NATO'nu güvenlik sağlayan bir koruyucu olarak değil, baskı aracı olarak görmesine neden olmuştur (Uzgel, 2010, s. 73).

NATO sadece tek taraflı baskı yaparak politika üretmiyor, aynı zamanda NATO üyesi Yunanistan'da bu dış politika ilişkilerinde Türkiye'ye karşı kullanmıştır. Limni adasının Yunanistan tarafından NATO silah gücü kapsamında silahlandırmaya çalışması Türkiye tarafından tepkiyle karşılanarak eleştirilmesine sebep olmuştur. Bu eleştiri sonucunda Türkiye NATO'dan kararın çıkmaması için veto hakkını kullanmıştır (Pala, 2023).

Yunanistan'ın, NATO ve ABD'yi bir baskı aracı olarak kullanması, sadece bu anlaşmada değil, Avrupa konvansiyonel kuvvet indirimi konusunda Türkiye, SSCB sınırındaki ve Mersin'i de içine alacak şekilde Güneydoğu bölgesindeki silah sayısını sabit tutmak istemiştir. Türkiye'nin bu isteği NATO ve SSCB tarafından kabul edilmiştir (Güvenç, 2015). Yunanistan ise Türkiye'nin bu politikasına Kıbrıs için tehdit durumuna gelecek bölgede konvansiyonel silah sayısının azalması gerektiğini savunmuştur. Silah indirimi konusunda yapılan görüşmeler sırasında Yunanistan ABD ile yeni üs bölgeleri konusunda görüşmelerde bunu bir ön koşul olarak sunmuştur. ABD Türkiye ile görüşmelerinde indirim konusunda Mersin kelimesi kullanılmayarak Göze'den denize inen bir çizgi kelimesi kullanılmıştır. Böylelikle ABD hem Yunanistan'ı hem de Türkiye'yi memnun edecek Mersin limanını indirim dışında tutacak bir anlaşma imzalamıştır (Uzgel, 2010, s. 70).

1990 sonrası anlamını yitiren NATO dünya barışı alanında kendine yeni amaçlar bulma arayışı içerisinde girmiştir. Bu amaçlar öncelikle doğu tehdidi yerine doğudan algılanan risk şeklinde yumuşatılarak yeniden sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma AB ve Rusya'yı anlaşma yoluyla bir araya getirmek ve karşılıklı güven ilişkilerini inşa etmek için kullanılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda dünya genelinde NATO kapsamında çatışma değimi yerine öngörülemez riskler olarak kitle imha silahları ve doğal kaynakların erişiminde aksama yaşanması şeklinde tanımlanmıştır (Çakır, 2021, s. 48).

Güvenlik alanında NATO, kapsamı değiştiği için sorumluluk alanı içerisine alan dışılık problemi ortadan kaldıracak bir önlem alma gereği duymuştur. NATO 5. madde gereği üye ülkelerin saldırı veya saldırı tehdidi altında kolektif savunmayı hedefleyen madde kriz durumunda da müdahalenin önünü açacak şekilde yeniden gözden geçirilmiştir. Bu müdahale şekli 1994 yılında kurulan Birleşik Ortak Görev Kuvveti adı altında NATO'ya üye olmayan devletlerin de barışı koruma operasyonlarına katılmasını sağlayacak şekilde düzenlenmiştir (Çakır, 2021, s. 52-53).

Değişen NATO yapılanmasında Türkiye NATO için kanat ülkesi olmaktan çıkarak göç, terörizm ve istikrarsız yönetimler arasında bir cephe rolünde konumlandırılmıştır. Türkiye bu alanda İran, Orta Asya ve Kafkasya'ya coğrafi yakınlığı nedeniyle ve Orta Doğu'da Körfeze olan coğrafi yakınlığı nedeniyle tüm bu tehditlerin muhtemel yayılma alanında bulunmaktadır.

NATO genişleyen görev tanımı ile üyeleri alanında da bir genişleme eyleminde bulunmuş ve Türkiye bu genişlemeyi isteksiz olarak desteklemek zorunda kalmıştır. Türkiye'nin bu konuda isteksiz olmasının nedenleri arasında yeni katılacak üyelerin sorumluluk alanını arttırması ve ABD'nin yeni alanlardaki yardımlarının Türkiye'ye gelen yardım oranını azaltacağı endişesi gösterilebilir (Çakır, 2021, s. 58).

ABD'nin Clinton sonrası değişen politikası, Türkiye'nin Doğu Bloğunun yıkılmasıyla kaybettiği önemi geri kazanmasına neden olarak, Türkiye'nin hem Rusya hem de Çin üzerinde bir köprü olarak görülmesine neden olmuştur. Bu sebeple ABD tarafından, Özal'ın reddedilen SEİA teklifini 1992 yılında Demirel'e güçlendirilmiş ortaklık olarak yeniden, sunmasına sebep olmuştur (Gürel, 2018, s. 219). Türkiye ve ABD arasında başlayan ilişkiler 90'lı yıllar boyunca devam ederek daha da artma eğiliminde olmuştur. Körfez Savaşı'nın yaşanması Türkiye tarafından ABD ilişkileri konusunda bir gelişme alanı olarak görülerek ABD'ye destek sağlanmıştır (Önal, 2016, s. 59-60).

Körfez Savaşı sonrasında ABD, İran ve Irak'ı içine alacak şekilde çevreleme politikası uygulamayı hedeflemiştir. Bu politika Türkiye için ekonomik anlamda kayıp olarak karşılık bulurken, ABD'nin Saddam rejimini kaldırmak istemesi sonucunda siyasi anlamda bir kazanç olarak etkisini göstermiştir. Bölgeden gelen petrolün, Türk dağıtım olanaklarıyla dağıtılmasının ambargo sonucu yasaklanması Türkiye için gelir kaybına neden olurken, Saddam'ın bölgede uygulamış olduğu yayılmacı politika sona ererek Kuzey Irak'ta bulunan Kürtlerin Kürdistan İşçi Partisi (PKK) yapılanmasını da arkasına alarak siyasi bir destek bulmasının önüne geçmiştir (Hacıtahtiroğlu, 2014, s. 280).

ABD, Orta Asya ve Kafkasya bölgesindeki siyasetinde siyasi ortak olarak gördüğü Türkiye'yi, aynı zamanda bu bölgeden çıkacak doğal kaynakların taşıma alanı olarak görürken, petrol ya da doğalgazın İran üzerinden Basra Körfezi'ne inmesinden Türkiye üzerinden Ceyhan'a gitmesini desteklemiştir. Bu destek siyasi olarak ABD tarafından devamlı bir şekilde vurgulanarak Özbekistan, Kazakistan, Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye arasında anlaşma imzalanarak doğalgaz ve petrolün Bakü-Ceyhan petrol hattıyla taşınması kabul edilmiştir (Uzgel, 2010, s. 324).

ABD bu bölgeden gelecek boru hatlarını çeşitlendirerek, Türkiye'nin enerji aktarımı konusunda tekel konumda olmasını engellerken, Türkiye'de İran ile 1996 yılında doğalgaz sözleşmesi ve 1997 yılında Mavi Akım Projesini Rusya ile imzalamıştır. Türkiye ABD'nin enerji politikalarını eleştirirken, ABD'de aynı eleştiriyi Türkiye politikaları için yapmıştır (Balcı, 2021).

Türkiye, körfez savaşı sonrası ve boru hatlarındaki yatırım alanında beklediği yardımı hızlı ve kolay bir şekilde alamamış ya da kısmen almıştır. Bunun en büyük nedeni ise ABD'nin dış yardım konusunda değişen politikasıdır. Bu politika temelde silahlanma üzerine kurulu düzeni, ekonomik ve siyasi alanda yoğunlaştırma amacı taşımaktadır. ABD görüşüne göre, yeni ekonomilerin canlanması, yeni pazarlar yani ihracat fırsatı doğuracaktır. Bu sebeple ABD, Yunanistan ve Türkiye'ye yaptığı yardımı azaltarak Orta Asya ve Kafkasya bölgesindeki yatırımlarını arttırmıştır (Pirinççi, 2008, s. 221-223).

3.4.2. Türkiye Akdeniz havzası politikaları

Türkiye'nin yardım ve desteğiyle kurulan KKTC Rum kesimi ile arasında etkileşimi arttıracak görüşmelerin başlaması için adımlar atmıştır (Erol, 2015, s. 744-745). Aynı zamanda 17 Nisan 1984'te Türkiye ve KKTC karşılıklı olarak Büyükelçilik açarak Kıbrıs'taki Türk devlet yapılanmasını desteklemişlerdir (Erol, 2015, s. 747).

Özal Kıbrıs'ın AB üyeliği ve ABD yardımları konusunda sürekli karşısına çıkmasından dolayı adadaki Türk askeri sayısında 1500 kişilik bir azalma yaparak bölgedeki ılımlı politikasını belli etmeye çalışmıştır. Fakat bu durum dünya kamuoyunda bir değişikliğe neden olmamıştır. Lübnan'ın bu dönemde iç savaşla ekonomisinin yıkılması ve Doğu Akdeniz'de yaşanan ticari boşluk Özal'a göre KKTC ile kapatılabilecek bir seviyededir. Özal bu sebeple serbest bölge olarak Kıbrıs'ta yabancı yatırımcıların yatırım yapabileceği bir zemin oluşturmak istemiştir. Türk yönetiminin uluslararası alanda tanınmamış bir devlet olması yatırımcıların faaliyet göstermemelerine sebep olduğu söylenebilir (Fırat, 2010, s. 120-121). Bu süreçte Yunanistan başbakanlığı görevine Papandreu yerine 1988 seçimlerinden sonra göreve gelen Vasiliu, Özal benzeri bir yaklaşımla Kıbrıs meselesine eğilmiştir.

Türkiye ve Yunanistan arasında yapılan KKTC üzerindeki görüşmeler neticesinde kalıplaşmış fikirlerden dolayı bir çözüm üretilmemiş BM Genel Sekreteri'nin arabuluculuk yaptığı bir çözüm teklifi üzerinde anlaşma sağlanmış olsa da Denктаş'ın çözümü kabul etmemesi sonucunda geçerliliğini yitirmiştir. KKTC'nin çözümüne en yakın çözümü sağlayan plan genel olarak Türk kesimini Rum kesimi ile eşit seviyeye

çıkartırken devlet ve bürokrasi yapılanmasında da eşitliği sağlamıştır. Fakat Denктаş self determinasyonu öne sürerek planın başarısız olmasına neden olmuştur (Erol, 2015, s. 748).

1990 sonrasında ilk diyalog arayışları 1991’de sona eren Özal yönetiminin ardından Türkiye’nin dış politika alanında geleneksel politikalara dönüşüyle başlamıştır. Bu politika değişikliği Türkiye için taviz veren taraf olmak yerine çıkarlarını koruyarak çözüm sürecinde ilerleme yolunda olmuştur (Kodal, 2014, s. 389).

KKTC içerisinde Türklerin siyasi anlamda yapılanması ve Denктаş’ın Cumhurbaşkanı olarak göreve başlaması sonucunda AB’nin ABD karşısındaki güç dengesini sağlamak açısından Denктаş’ı devre dışı bırakarak çözüm üretme yoluna gitmesine neden olmuştur. Bu politika AB’nin sorunu tekrardan Türk-Yunan sorunu olarak görmesine neden olarak AB’ye üyeliği için ön koşul olarak Kıbrıs’ı öne sürmesi ile sonuçlanmıştır (Mor, 2008, s. 986-987).

Kıbrıs Rum yönetimi ise uluslararası alanda sorununun daha da artmasına neden olmuştur. Bunun en önemli sebebi Rum yönetiminin AB üyeliği için 1990 yılında tam üyelik başvurusu yapmış olmasıdır. Türkiye bu başvurunun hukuki olmadığı ve geçerli sayılamayacağına dair açıklama yaparak KKTC ve Türkiye arasında yakınlaşma eğilimi göstererek Türkiye’nin ekonomi alanında yardımını arttıracaklarını ve aynı zamanda gidiş geliş için vize ve pasaport yerine kimlik belgesinin yeterli olduğuna dair bir anlaşma yapmıştır (Hatip E. , 2014, s. 49).

Denктаş ise AB Konseyi Dönem Başkanına bir muhtıra yollayarak adada iki toplumlu yapının 1960 yılında kabul edildiğini ve Türk toplumu ile Rum toplumu arasında oluşmayan devlet ve hükümet birliği nedeniyle Rum kesiminin adanın tamamına kapsayacak şekilde başvuru yapmasını uygun olmadığını açıklamıştır. Bu başvurunun kabul edilebilmesi için iki tarafında eşit şekilde temsil edildiği bir federe devlet kurularak karşılıklı rıza sonucunda yeni başvurunun beklenmesi gerektiğini söylemiştir (Hatip E. , 2014, s. 50-51).

Siyasi açıdan uyuşmazlığı dile getiren Denктаş’ın hukuki anlamdaki eleştirisi ise 1960 yılında kabul edilen anayasa gereğince Türkiye’nin taraf olmadığı bir topluluğa katılması Yunanistan ve Kıbrıs’ın Türkiye ile olan yakınlığından daha yoğun bir politika birliği sağlayacaktır. Anayasada açıkça belirtilen hem diğer bir devletle birleşme ve ayrılık amacını taşıyan eylemlerin yasaklanmasına hem de Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Türkiye ve Yunanistan’ın aynı birliğe üye olmadığı bir birliğe katılması konusunda Cumhurbaşkanı ve yardımcısının vetosundan söz etmiştir (Fırat, 2010). Anayasaya göre Cumhurbaşkanı

Yardımcısını Türk olması gerektiği için Rum yönetiminin meşruluğunun kabul edilmemesi ve aynı zamanda başvurunun da kabul edilmemesi gerektiğini açıklamıştır. 1960 Garanti Antlaşmasında da adanın “*herhangi bir devletle tamamen veya kısmen, herhangi bir siyasi veya iktisadi birliğe katılmamayı taahhüt eder*” maddesi gereğince başvurunun kabulü açıkça bir uluslararası hukuk ihlalini oluşturacaktır (Fırat, 2010).

Yapılan itirazlara rağmen AB başvuruyu olağan koşullara göre değerlendirmeye almıştır. Türkiye bu kararla adaya müdahale hakkı doğmasına rağmen pasif bir politika izlemiştir. Bunun en büyük neden Cumhurbaşkanı Özal’ın AB ile ilişkilerde AB’nin Kıbrıs’ı ön koşul olarak sunmasıdır. Özal’a göre yapılacak itiraz AB tarafından görüşmelerin ve sürecin durmasına neden olacaktır (Aznevi, 2010).

Türkiye Körfez Savaşı sonrasında ABD ile olan iletişiminin artacağına yönelik beklentisinin üzerine Kıbrıs konusunda yeni adımlar atmaya başlamıştır. Özal adadaki sorunu çözmek adına Türk ve Rum yönetimlerini de dâhil edecek şekilde Türkiye ve Yunanistan’ın katılacağı dördü bir konferans önerisinde bulunmuştur. Bu öneri Yunanistan tarafından reddedilerek bunun yerine BM daimi üyeleri Çin, İngiltere, Fransa Rusya ve ABD’nin de katılacağı dokuzlu bir konferansı önermiştir (Fırat, 2010, s. 455). ABD ise bölgeye Rusya ve Çin’in müdahale etmesini istemediği için Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs Cumhuriyeti ve Türk ve Rum temsilcilerinin dâhil olacağı beşli bir konferans önermiştir. Türkiye bu öneriyi Rum kesiminin iki farklı temsil yetkisini adada kullanırken Yunanistan’ın da Rum destekçisi olmasından dolayı adil bir konferans olmayacağını söyleyerek reddetmiştir. 1991 yılı süresince devam eden çözüm görüşmeleri Türkiye’de gerçekleşen erken seçim nedeniyle sekteye uğramıştır. Görüşmelerin sekteye uğramasında en büyük etken 1990 seçimlerinde Denktaş’ın duyduğu endişenin aynısını 1991 yılı Türkiye seçimlerinde Mesut Yılmaz Hükümeti yaşamıştır (Fırat, 2010, s. 453-454).

Türkiye siyasi hayatında hükümet yönetiminde bulunan devlet adamları kendi siyasi geleceklerini düşünerek ülke yararına olacak politikaların önüne geçilmesine neden olmuşlardır. Bunlardan ilk örnek Bülent Ecevit’in 1974 askeri müdahalesi sonrasında istifa ederek MSP ile olan koalisyonu bozmuş ve ülkenin yeniden seçime gideceğini düşünerek yeniden iktidar olacağını düşünmüştür. Bu dönemlerde değişen hükümetler sürekli Kıbrıs meselesine farklı şekilde yaklaşmışlardır. Yılmaz yönetimi aynı doğrultuda hareket ederek Türkiye’nin en büyük kronik sorununu devam ettirmiştir. Bu sorun temel olarak ülke içerisinde iktidarın devam etmesi için hükümetlerin dış politikadan ödün vermesidir.

1991 yılında yapılan seçimler sonucunda ANAP'ın seçimi kaybetmesi ile kurulan ittifak hükümetinde Demirel Kıbrıs konusunda geleneksel anlamda politika üretmeye başlamıştır. 1992 yılında BM'de Genel Sekreterlik görevine gelen Gali Kıbrıs'ta çözüm için iki tarafın ortak yararını gözeterek hareket etme isteğiyle tarafları görüşmelere davet etmiştir. Gali'nin Helenistik kökenden gelen Kopt kökenli oluşu Denktaş tarafından sorunun Rum lehine çözüleceğini düşünmesinden dolayı çözüm görüşmelerine sıcak bakmamıştır (Terzi ve Asal, 2021, s. 2880).

Gali tarafından başlatılan süreç taraflar arasında görüşülmüş ve sorun üç temel sacayağı üzerinde oturtulmuştur. Toprak, anayasa ve göçmenler üzerinde yoğunlaşan görüşmelerde ilerleyen süreç anayasa ve göçmen konusunda karşılıklı tavizlerin verilmesiyle ortak kabul edilecek bir seviyeye gelmiştir. Fakat toprak konusunda Güzelyurt mevkiinin Rumlara bırakılması Türkiye tarafından kabul edilmeyerek bu konuda uzlaşmaz tavır izlenmiştir. Türkiye'nin uzlaşmaz tavır sergilemesinin en büyük nedeni Kıbrıs'ın tek sulak alanının Güzelyurt olmasıdır (Terzi ve Asal, 2021, s. 2880). Gali Güzelyurt'la ilgili haritasını BM Güvenlik Konseyine sunarak uluslararası alanda kabul görmesini sağlamış ve BM belgelerinde yer almasını sağlamıştır. (Tamçelik, 2012, s. 115).

Gali önerileri BM'nin sürekli hale gelen isteklerinin Türk tarafına kabul ettirilmesi amacıyla farklı bir amaç taşımamaktadır. Bu amaç açıkça adadaki Türkiye askeri varlığını azaltmak, Maraş'ta BM denetimi ve yönetimi, Güzelyurt'un Rum federe devleti içerisinde sayılması ve yabancı sermayenin adada bulunması olarak sıralanabilir. Bu amaç doğrultusunda bu şartların sunulduğu rapor 1992 yılında Türk tarafının tepkisini çekmiştir.

1996 yılı Kıbrıs'ta Türk ve Rum kesimi de karşı karşıya gelerek sınır tacizlerinin oluşmasına neden olmuştur. Yeşil hat olarak adlandırılan sınırın Rumlar tarafından protesto amacıyla geçileceği haberi sonrasında bölgeye Türkiye'den giden Türklerle birlikte KKTC'li Türklerde gelerek sınır ihlali önleme amacıyla karşı eylem başlatmışlardır. Bu eylemler sırasında karşıya geçmeye çalışan bir Rum vatandaşının tele takılması sonucunda dövülerek hastanelik edilmesi ve sonrasında ölmesi ile Türk karşıtı eylemler başlamıştır. Bu eylemler Türk bayrağını indirmeye çalışan bir Rum vatandaşının vurularak öldürülmesi sonucu sona ermiştir (Fırat, 2010).

Kıbrıs üzerine yaşanan bir diğer gelişme de Rusya ile Rum yönetiminin S-300 füzeleri konusunda anlaşma yaptığını açıklaması olmuştur. Bu açıklama sonrası barışa gidilmeye çalışılan yoldaki bir silahlanmanın ancak savaş için zaman kazanmak anlamına geldiği

düşüncesinin KKTC ve Türkiye tarafından benimsenmesine neden olmuştur. Türkiye yapılan bu açıklamadan sonra adadaki Türkleri ve Türkiye'nin kişisel güvenliğini sağlamak için 1974 benzeri bir müdahaleye hazırlıklı olduğunu açıklaması ABD'nin duruma tepki göstermesine neden olmuştur. ABD baskıları sonrasında Rum tarafı geri adım atmak zorunda kalmış ve Kıbrıs'ta çözümün acil olarak savunması gerektiğini savunmuştur. ABD ve AB sorunun çözümünü Kıbrıs adasının bir bütün olarak AB üyeliğine alınması şeklinde yorumlayarak sürecin hızlanmasını sağlamışlardır (Kurt, 2017, s. 69-72).

Bu süreçten sonra Türkiye ve Yunanistan arasında bir sorun olan Kıbrıs meselesi AB'nin süreci hızlandırması ile artık Türkiye ve AB arasında bir probleme dönüşeceği söylenebilir. Türkiye ve Yunanistan arasındaki problemlerden birisi böylelikle saf değiştirerek devam etmiş sayılabilir.

Türkiye ve Yunanistan arasında başlayacak yumuşama dönemi Simitis'in PASOK kadrolarını tasfiye etmesiyle yaşanmıştır. Bu tasfiye Öcalan'ın Yunanistan'da bir süre bulunmasından kaynaklanmıştır. Yakalanarak Türkiye'ye gönderilen Öcalan'ın Yunanistan'a gidişi ve bunun kamuoyunda haber alınması sonrasında Simitis yumuşama politikasına geçmesini önleyen Papandreou zihniyetini temsil eden politikacıları görevden uzaklaştırmaya başarmıştır (Çankaya, 2016). Yumuşamanın devamı 1999 yılında Türkiye'de gerçekleşen Marmara Depremi ile sağlanmıştır.

1999 Marmara depremi sonrasında Türkiye'ye yardım için Yunanistan sivil toplum kuruluşları iki ülke arasındaki yumuşamanın yarattığı ortamla birlikte kendiliğinden harekete geçerek yardım toplanmasını sağlamışlardır. Yumuşama dönemi boyunca Ege'de ve Kıbrıs'ta yaşanan sorunlar uzlaşma yoluyla çözülmeye çalışılmış ve Türkiye'nin AB üyeliği için Helsinki Zirvesinde veto uygulanmamıştır. Helsinki Zirvesinde Türkiye ve Yunanistan'ın sorunu aralarında çözememeleri halinde Uluslararası Adalet Divanına gitmelerini tavsiye eden bir bildirge de yayımlanmıştır (Demirözü, 2017, s. 192-193).

3.4.3. 1983-2002 Türkiye'nin Ege politikası

1983 yılı sonrasında Türkiye'nin ABD'den gerekli yardımı bulamaması üzerine dış politika alanında daha aktif diplomasi Türkiye tarafından 1986 yılında Deniz Kurdu Tatbikatı yapması ile gerçekleşmiştir. Yunanistan bu tatbikata Deniz Tanrısı tatbikatı ile karşılık vermiştir. Gambot diplomasisini içeren tatbikatlar günümüze kadar gelerek iki ülke arasında ilişkilerin gerildiği dönemlerde kullanılmıştır (Uzgel, 2010).

Ege üzerindeki gerilimlerden birisi de BM bünyesinde Türkiye ve Yunanistan'ın karşılıklı anlaşmaları sonucu imzalanan Bern Mutabakatını Yunanistan 1987 yılında tanımadığı yönünde açıklama yapmıştır. Mutabakatla iki devlette Ege'de çıkacak sorunların istişare yoluyla çözülmesi yönünde karşılıklı güvenceyi 1976 yılında vermiştir. Yunanistan'ın Ege'de karasuları sınırı dışında petrol arayacağını bildirmesi üzerine Türkiye Bern Mutabakatının çiğnenmesi halinde Türkiye'nin de misilleme yaparak bölgede arama başlatılacağı bildirilmiştir (Apakan, 2021, s. 168).

19 Mart 1987 günü Yunan askeri kuvvetinin tamamını kapsayacak bir tatbikat yapılacağı açıklanmıştır. Türkiye bu açıklama karşısında 25 Mart için TPAO'ya arama ruhsatı vererek Ege karasuları dışında Sismik-I gemisi ile araştırma yapılması kararlaştırılmıştır. Bu kararın ardından Türk ve Yunan silahlı kuvvetleri alarm seviyesinde önlem alma amacıyla teyakkuza geçmiştir. Gerilimin artmasıyla İngiltere arabuluculuk rolü teklif etmiştir. Özal hükümeti ise Yunanistan'ın geri adım atmaması halinde Türkiye'nin de geri adım atmayacağını söylemiştir (Apakan, 2021, s. 165).

Papandreou'nun görüşme teklifiyle yumuşama dönemi başlamıştır. Yunanistan AT'den aldığı kemer sıkma politikası gereğince ılımlı tavır takınarak politikalarını belirlerken Türkiye ise seçim sonrasında AT'ye başvuru yapacağı için Yunanistan ile ilişkilerini mümkün olan en ılımlı şekilde yürütmeye devam etmiştir (Ertosun, 2016, s. 50).

1990 sonrası Yunanistan dış politika alanında Papandereu'nun izlediği popülist politikanın yerini Simitis ile daha uzlaşmacı ve yapıcı bir hal almasıyla iki farklı anlayış içerisinde incelemek mümkündür. Bölgesel anlamda 1996 yılına kadar Türkiye Körfez Savaşı ile ve sonrasında ABD'nin bölgedeki siyasetine uyumlu hareket etmesi nedeniyle bölgede güçlenmesine karşılık vermek amacıyla Balkan ve Doğu Avrupa'daki devletlerle gerilimlerini bitirme anlayışı benimsemiştir (Mahdy Gürsoy ve Aksu, 2020, s. 542).

Yunanistan Kıbrıs ve Ege'de anlaşmazlık yaşadığı Türkiye ile sorunlarını çözmek için diyalog kurma yolunda adımlar atmaya çalışsa da Simitis'in göreve gelmesinden sonra yaşanan Kardak Kayalıkları krizi iletişimin zorluğunu göstermiştir. Bu gelişmelerden sonra Türkiye ile daha çok siyasi baskı yoluyla ilişkilerini geliştirme yolunda adımlar atmıştır (Şihmantepe, 2013, s. 138).

Papandreou'nun 1993 seçimleri sonrasında tekrar iktidara gelmesi ile Türkiye Yunanistan ilişkileri yeniden gerginleşme sürecine girmiştir. Papandreou dış politika alanında uzlaşmacı olarak belirlenen politikaların yerine yeniden sert politikalar uygulamaya başlamıştır (Hatip, 2021, s. 266).

Yunanistan'ın saldırgan politikası Ege'de deniz yetki alanlarında da 1982 yılında hazırlanan BMDHS yürürlüğe girmesiyle 12 millik karasuları sınırı uygulamasını adalar denizinde uygulayacağını söylemesiyle devamlılık göstermiştir. Bu saldırgan tutum Yunanistan dışişleri bakanının Türkiye'yi ziyareti ile yumuşama göstermiştir.

Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan yumuşama Kıbrıs'ın AB'ye üyeliğinin kabulü için ön ayak olmuştur. Türkiye'nin 1995 yılında AB'yle yapacağı Gümrük Birliği Antlaşmasına Yunanistan veto uygulamamış bu anlaşma ile Türkiye Rum kesimini “de facto” olarak tanıyacak bir ticaret anlaşmasına da imza atmıştır. Tansu Çiller ve Deniz Baykal yaptıkları anlaşmadan sonra Türk kamuoyunda Kıbrıs'ın anlaşma karşılığında satıldığı eleştirileri yapılmıştır (Özdeşer ve Çavuşoğlu , 2016, s. 94).

Seçim arifesinde Türkiye içerisinde başlayan tepkinin büyümemesi için dönemin Cumhurbaşkanı Demirel Türkiye'nin KKTC güvenliği için her türlü önlemi alacağını ve bu önlemler çerçevesinde politika üreteceğini söyleyerek ticari anlamda da iki ülkenin yakınlaşacağı yönünde açıklama yapmıştır.

Türkiye ve Yunanistan arasında gerginlikle geçen dönemin 1996 yılında Papandreou'nun görevi sağlık nedenleri ile bırakması sonrasında ölümü yerine geçen Kostas Simitis'in ılımlı politikaları sonucu yeniden düzelmeye döneme girmiştir. Simitis 1999 depremine kadar Türkiye ile olan ilişkilerini düzeltme yönünde attığı adımların önüne iki devlet arasında çıkan uyuşmazlıkların çıkması sonucu Türkiye politikası Yunanistan için değişmeye başlamıştır. Yunanistan dış politikasında doğudan gelen tehdit ya da düşman Türkler olarak yerleşen görüşü değiştirmek yerine bu görüşün muhatabı değiştirilmek istenmiştir. Bu açıdan Yunanistan bölgedeki sorunların AB öncülüğünde çözülmesi için politika benimsemiştir (Fırat, 2004, s. 52).

Bu sorunlardan ilki Kardak Kayalıkları krizidir. 25 Aralık 1995'te Türk bandıralı Figen Akad yük gemisi Kardak kayalıkları yakınında karaya oturması üzerine yaptığı yardım isteğinin ardından bölgeye Yunanistan deniz arama kurtarma ekipleri gitmişlerdir. Türkiye 29 Aralık'ta yolladığı nota ile Yunan kuvvetlerinin Türk karasuları sınırı içerisinde bulunan kayalıkları derhal terk etmelerini bildirmiştir. Yunanistan ise kayalıkların egemenliğinin kendilerine ait olduğunu bildiren karşı nota ile karşılık vermiştir (Özgör, 2021, s. 648-649).

Yunan hükümeti henüz güvenoyu almamasından dolayı ülke içerisinde basın aracılığıyla duyulan olay için milliyetçi tutum benimsemek zorunda kalmış ve Türkiye karşıtı bir tutum sergilemiştir. Simitis'in bu tutumu Kalaminos Belediye Başkanı tarafından örgütlenen bir grup Yunan vatandaşının bölgeye giderek kayalıklara Yunan bayrağını

dikmesi ve buna karşılık Hürriyet gazetesi yazarlarının Yunan bayrağını indirerek Türkiye bayrağı dikmesi ile krizin büyümesi iki devletin ordularını karşı karşıya getirmiştir. Türk ve Yunan deniz kuvvetlerinin bölgeye intikalinin sağlanması ile Ege üzerinde iki devlet çatışmaya çok yaklaşmıştır (Pala, 2023).

Çatışmaya sebep olacak en önemli gelişme gazeteciler tarafından dikilen Türkiye bayrağının Yunanistan deniz kuvvetleri komandoları tarafından sökülerek yerine Yunan bayrağı dikilmiştir. Bayrak dikilen adadan 325 metre uzakta olan adaya Türkiye Deniz Kuvvetleri tarafından müdahale edilerek 31 Aralık gecesi yapılan operasyonla Türkiye bayrağı dikilmiştir (Fırat, 2010, s. 425).

İki ordunun karşı karşıya geldiği bölgede ABD başkanı Clinton'ın araya girmesi ile iki ordu da geri çekilmiştir. Süreç buradan sonra hukuki bir zeminde devam edecektir. Hukuki zeminin başlangıcı olan adaların hangi devlete ait olduğu ile ilgili bir anlaşmanın bulunmaması bu ve benzeri adaların ve adacıkların sayısının fazla olması MEB ve kıta sahanlığı açısından iki devlet içinde önemli bir çıkar çatışmasına dönüşmüştür (Güncan, 2022).

Simitis Türkiye ile sorunlarını AB yardımıyla çözme yoluna bu sorunla başvurmuştur. AB üyelerine yaptığı ziyaretlerden sonra AB Komisyonunun Yunanistan'ın güney sınırı ile AB'nin güney sınırının özdeş olduğu vurgusu yapılarak Türkiye'nin Gümrük Birliği Antlaşması gereği barışçıl davranmasını öneren bir açıklama yapmasına sebep olmuştur (Özgör, 2021, s. 658-659).

Kayalıklar konusunda Lozan üzerinde yorum farklılığı bulunmaktadır. Lozan'da Asya kıyısından itibaren ölçülecek üç millik mesafe içerisinde kalan tüm adalar yapılan anlaşmada farklı hüküm olmaması şartıyla Türkiye'ye bırakılmıştır ibaresi yer almaktadır. Kardak kayalıklarının Türkiye kıyılarından üç millik mesafenin dışında kalmasından dolayı adalar Yunanistan'a ait kabul edilmelidir tezini savunurken Türkiye üç millik mesafenin karasuları sınırını ifade ettiğini bunun dışında kalan alanlarla ilgili maddenin yorumlanamayacağını savunmuştur.

Lozan 15. Maddeye göre Türkiye İtalya ile yaptığı anlaşma sonucunda 12 adaları İtalya'ya bırakmıştır. Bu kayalıklarda İtalya'ya devredildiği için bölge Yunanistan egemenliği uygulanması gerekmektedir. Türkiye ise Lozan Antlaşması sonucu kayalıklar hakkında bir karar verilmemiş sadece ada ve adacıklar hakkında karar verilmiştir. Lozan 16. Maddeye göreyse Türkiye belirtilen adalardan her türlü hak ve yükümlülüğünden vazgeçmiştir şeklinde bahsedilmektedir. Yunanistan anlaşmanın bu maddesiyle egemenliğin kendisine geçtiğini savunmuştur. Lozan çizilen sınır ve anlaşma adalar

üzerine odaklandığı ve Türkiye'nin kayalık ya da adacıklarla ilgili bir karara imza atmadığı gerekçesiyle bu tezi de kabul etmemektedir (Fırat, 2018, s. 467).

Yunanistan'ın bir diğer tezi de Türkiye'nin 1932 yılında yapmış olduğu *“Türkiye ile İtalya Arasındaki Ankara Sözleşmesi ve Mektup Teatisi ile 28 Aralık 1932 Tarihli Belge”* gereğince Kardak kayalıklarının İtalya'ya bırakıldığını söyleyerek bu kayalıklarında Lozan 15. Madde kapsamına girdiğini savunmaktadır. Türkiye ise yapılan bu anlaşmanın İtalya ve Türkiye meclislerinden geçmediği için geçerli olmadığını savunmuştur (Fırat, 2018, s. 467).

Türk ve Yunan tezlerinin haklılığı ya da tartışılması söz konusu olmadan AB kendi bünyesinde üye olan Yunanistan'ı destekleyerek iki tarafından Ege üzerinde egemenliklerinin artmasına yönelik hareket etmiştir. Türk tezleri açıkça maddelerde ve anlaşmalarda kayalıklardan bahsedilmediğini açıklamasına rağmen AB kendi yararına en uygun şekilde hareket etmeyi tercih etmiştir. AB'nin bu tavrı uluslararası alanda her anlaşma üzerinde anlaşmalara uyulup uyulmaması konusunda şüphe meydana getirirken, uluslararası alanda kolektif çıkarın sadece batı odaklı işletileceği ve bunun her türlü uluslararası anlaşma üzerinde olduğunun kanıtı sayılabilir.

Tezin devam eden bölümünde Türkiye'nin MVD açıklanarak anlatılan kronolojik dış politikasında yaşanan değişimlerin etkileri de açıklanacaktır. Türkiye doktrin ekseninde politikalarını geçmişten elde ettiği tecrübe ve hatalar doğrultusunda şekillendirerek yeniden oluşturmaya çalışmıştır.

Türkiye dönemlik olarak uluslararası alanda ihtiyaca göre politika üreterek köklü bir devlet politikasının oluşmasına engel olmuş ve bu doğrultuda ülkeyi hükümetlerin dış politikasına emanet etmiştir. Yönetime gelen hükümetlerin Türkiye'nin dış politikasında aldıkları karar ya da tutumlar diğer devletler tarafından Türkiye'nin güvenliksiz bir ortamı olduğu izlenimine neden olarak, yatırım odaklarının farklı alanlarda birikmesi sonucu kapitalist ekonomide Türkiye ekonomisinin sadece destekleyici güç olarak görülmesine neden olmuştur. Türkiye ekonomik olarak kaybettiği uluslararası yatırımı Özal'ın politikaları ile geri kazanmaya çalışmış fakat bu politika anlayışı ülkenin ekonomisinin yabancı olduğu bir yapı içerisine birden girerek şoklanmasına ve zarar etmesine neden olmuştur. Devam eden bölümde MVD açıklanarak Türkiye'nin bu doktrin sonrasında dış politikasında yaşamış olduğu değişim aktarılacaktır.

4. TÜRKİYE’NİN MAVİ VATAN DOKTRİNİ VE BU DOKTRİN ÇERÇEVESİNDE ŞEKİLLENEN DIŞ POLİTİKA İLİŞKİLERİ VE STRATEJİLERİ

Türkiye ABD’de ikiz kulelere gerçekleşen saldırılar sonrasında pozitivist güvenlik anlayışından post pozitivist güvenlik anlayışına geçiş konusunda politika değişikliğine gitmiştir. Bu politikalardan bir tanesi de Türkiye’nin MVD deniz yetki alanlarında uygulamaya koymasındır. Bu politikanın 1964 sonrasında başlayan paradigmatik kopuşun devamı niteliğindeki Kıbrıs’ın AB’ye tam üye olması ve Sevilla Haritası sonucunda geliştiği söylenebilir.

MVD olarak 2019 yılında kabul edilmeye başlasa da dünya üzerinde ilk olarak ABD’nin deniz yetki alanında bulduğu petrol kaynaklarını işletmek ve bölgedeki güvenliğini pekiştirmek için Harry Spencer Truman tarafından 1947 yılında kullanılmıştır (Tüter, 2021, s. 50). Bu politika dünya üzerinde kabul görerek uygulanmış ve devletlerin yasal dayanağı haline gelmesini sağlamıştır. Bu anlamda yasal çerçeve ise BMDHS ve Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri Kıta Sahaneliği Sözleşmesi ile çizilmektedir.

Türkiye’ de MVD gelişimi ise Amiral Cem Gürdeniz’in Mavi Vatanı ilk kez 2006 yılında kullanmasıyla başlamıştır. Sadece deniz yetki alanlarını belirlemek üzere kullanılan Mavi Vatan, ilerleyen süreçte Amiral Cihat Yayıcı’nın Mavi Vatan’ı bir doktrin olarak gelişmesine katkı sunmasıyla MVD haline dönüşmüştür (Gürdeniz, 2021, s. 357). Politikanın gelişimi hukuki olarak akademik çalışmaların yapılması üzerine Mavi Vatan haritasının koordinatlarıyla beraber yayınlanması olmuştur. Fiili olarak ilanı ise 2019 yılında üç denizde eş zamanlı yapılan Mavi Vatan tatbikatı ile gerçekleştirilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti 150 gemilik donanmasından 117 gemi, asker ve hava unsurlarıyla yapmış olduğu 10 günlük tatbikatla bölgedeki politik kararlılığın uluslararası hukukta karşılığı olmayan yollardan engellenemeyeceğini ilan etmiştir (URL-4, 2020).

Şekil 4.1 Türkiye'nin mavi vatan sınırları Erişim Tarihi: 22.06.2024

[\(https://ic.pics.livejournal.com/vladmihalchev/552165_original.png\(1200×940\)\)](https://ic.pics.livejournal.com/vladmihalchev/552165_original.png(1200×940))
(livejournal.com)

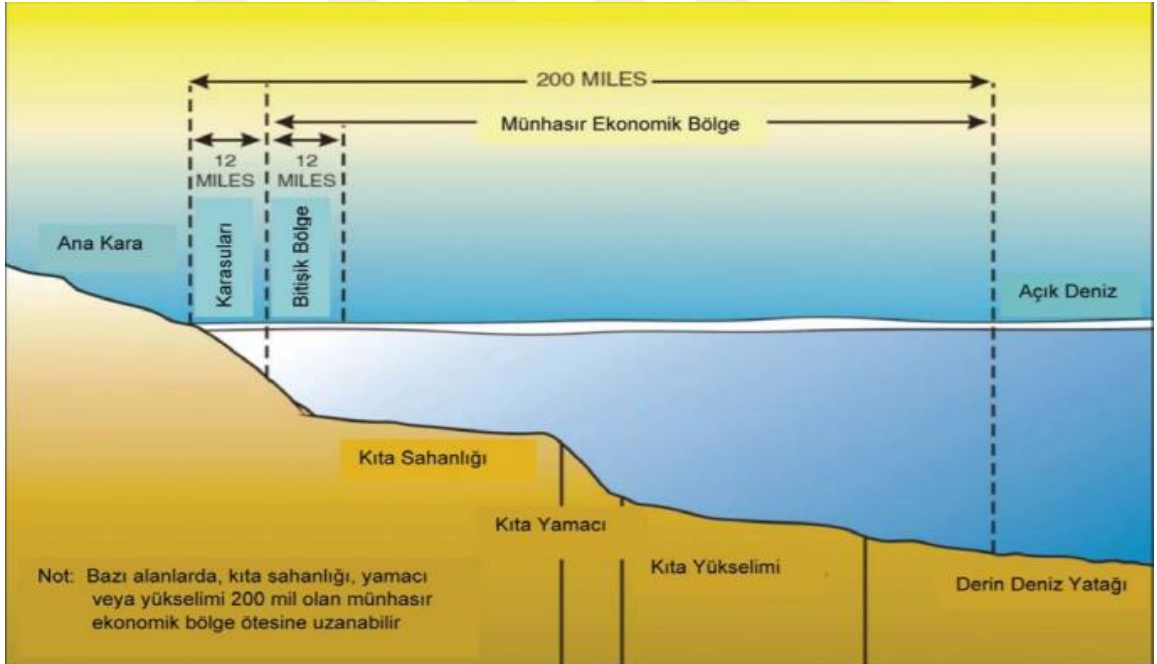
MVD'nin gelişmesi 2003 yılında Sevilla Üniversitesinden Prof. Suarez de Vivero'nun yayımladığı Sevilla haritasına göre münhasır ekonomik bölge (MEB) ilan edip, bu haritaya göre anlaşmalar düzenlemeye başlayan GKRY politikaları etkili olmuştur. Bu politikalar temel olarak Yunanistan devletinin izlemiş olduğu megalı idea ve Enosis politikasından türetilmektedir (URL-4, 2020).

Bu politikanın gelişmesinde bir diğer etken Doğu Akdeniz'de oluşturulan Gaz Forumudur. Forum temel olarak Doğu Akdeniz bölgesinde gerçekleştirilecek araştırmaların verimliliği ve bulunacak olan kaynakların kullanımı alanında birlik ve etkinliği sağlamak için kurulmuştur (Özekin, 2020, s. 13). Bu Forum Türkiye'yi dışarıda bırakarak bir doğal kaynak aktarımı ve kullanımını içerirken aynı zamanda bölgede MEB dağılımında Türkiye'yi yok saymaktadır. İsrail ve Yunanistan önderliğinde bölgede bir koalisyon kurulmak istenmiş bu koalisyona Mısır, Kıbrıs, Filistin, İtalya ve Ürdün dâhil olmuştur (Kökyay, 2021, s. 225). Bu anlamda Türkiye Devleti kendi çıkarlarını korumak ve ekonomik özgürlüğünü savunmak adına Libya ile MEB mutabakatı imzalamıştır (Ercan ve Kılınç, 2020, s. 23). Mutabakat Doğu Akdeniz yetki alanlarında adaların bir ana kara statüsü taşıyır gibi ana karası bulunan ve sahil kesimi adaya göre daha büyük olan devletlerin adalarla aynı statüde tutulmaması gerekliliği üzerine kurulmuştur. Bu anlamda

Kıbrıs Adası bir ana kara gibi MEB haklarına sahip olmamalıdır. Sahil şeridi kısa olmasına rağmen Doğu Akdeniz kaynaklarından ana kara devletleri kadar hak talep etmesi BMDHS nin 74. ve 83. maddelerine aykırıdır. Bu bağlamda bu aykırılığın önüne geçmek için uluslararası hukuka uygun olarak 27 Kasım 2019’da Libya ile deniz yetki alanlarının karşılıklı anlaşmaya dayalı olarak sınırlandırılması anlaşması imzalanmıştır (Çelik, 2020, s. 136).

Türkiye MVD kapsamında genel olarak Ege Denizi ve Doğu Akdeniz’de karasuları, MEB ve kıta sahanlığı sorunları yaşamaktadır. Bu anlamda bu kavramların bilinmesi konunun anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Tezin ikinci bölümünde karasuları ve kıta sahanlığı kavramının tanımları yapıldığı için bu bölümde sadece MEB tanımı yapılacaktır.

Münhasır ekonomik bölge denize kıyısı olan devletin deniz sınırından başlamak üzere 200 deniz mili ileriye kadar uzanmaktadır. Devlet bu alanda her türlü araştırma faaliyetinde bulunma ve ticari amaçlı üretim yapma hakkına sahiptir. Münhasır ekonomik bölgede çıkacak herhangi bir anlaşmazlık sahildevletlerin menfaatlerini zedelemeyen ortak yarar çerçevesinde çözümlenmelidir (URL-3, 2024).

Şekil 4.2 Münhasır Ekonomik Bölge Erişim Tarihi: 22.06.2024

<http://www.mehmeteminozguven.av.tr/wp-content/uploads/2020/09/Şema-1.jpg>

Münhasır ekonomik bölge alanları Türkiye için Doğu Akdeniz ve Karadeniz’de işlerlik kazanabilecek niteliktedir. Doğu Akdeniz’de Kıbrıs adası Türkiye’nin deniz yetki alanları açısından genişleme alanında yer almaktadır. Türkiye’nin Karadeniz ve Akdeniz’de

karasuları sınırı 12 mil olarak ilan edilmiştir (Balık, 2018). Kıbrıs adası ve Türkiye arasındaki uzaklığın yaklaşık olarak 43-44 mil olması Türkiye ve Kıbrıs arasında BMDHS’de belirtilen 200 millik sınırın altında kalmasından dolayı KKTC ve Türkiye arasında karşılıklı anlaşma ile alanın paylaşılmasını gerekli kılmaktadır. Aynı şekilde Türkiye ve Mısır arasında uzaklığın 320 mil, Türkiye ve Libya arasındaki uzaklığın ise yaklaşık olarak 400 mil olması Doğu Akdeniz üzerinde iki farklı anlaşmanın doğmasına neden olmaktadır.

Doğu Akdeniz’de Türkiye’nin yapması gereken anlaşmalardan birincisi Libya ile arasındaki sınırı belirlemek olurken bu sınır paylaşımının barındırmayan karşılıklı sınırların çizilmesi anlamına gelmektedir. Kıbrıs ve Mısır ile yapması gereken anlaşma ise deniz yetki alanlarının bölüşülmesinin sağlanmasıdır. Bu bölüşüm eşit uzaklık ilkesine göre değil kıyı uzunluğu ilkesine göre yapılmalıdır. Bu ilke UAD’nın daha önceki bakmış olduğu Kuzey Denizi davalarında, İngiltere-Fransa davalarında uygulanmışken, bunu destekleyen kıyıların başlama çizgisini oluşturduğu ve kıta denize hâkimdir anlayışları kararların yeniden şekillendirilemeyeceğinden kaynaklanmaktadır (Yaycı, 2012, s. 21). Uluslararası alanda kabul görmüş bu anlayışlar Türkiye’nin yaşadığı sıkıntıların benzerini yaşayan devletlerarasındaki sorunun çözülmesi için kullanılmıştır.

Bu tarz anlaşmaların dünya üzerinde kabul görmesi ve BM’nin başlıca yargı organı olan UAD’nin kararının işlerlik kazanıp uygulanmasına rağmen AB’nin sonradan oluşumunda katkısının bulunmadığını söylediği, Sevilla haritası gibi BM kararlarına, UAD içtihatlarına ve BMDHS’ye açıkça aykırılık barındıran bir harita İspanya’da akademisyenler tarafından yayınlanmıştır (Şahin, 2021, s. 111-112). GKRY ve Yunanistan bu haritayı referans alarak yaptıkları MEB alanı ilan etmişler ve bu doğrultuda Türkiye’nin ve KKTC’nin yetki alanlarını tanımadıklarını açıklamışlardır.

Sevilla haritası BM içtihat ve BMDHS’ye aykırı olarak eşit uzaklık ilkesini Türkiye ve adalar arasından başlatarak yukarıda bahsi geçen 1,24 millik bir alanın yarısına hapsedme amacıyla yapılarak oldu-bitti siyaseti sonrasında Türkiye’ye kabul ettirme amacı taşıdığı söylenebilir.

Şekil 4.3 Sevilla Haritası Kapsamında Ege ve Doğu Akdeniz’de İddia Edilen Sınırları Erişim tarihi: 22.06.2024 https://www.tarihistan.org/images/haberler/2021/03/huseyin-anil-kaya-yazdi-dogu-akdeniz-denkleminde-amerika-birlesik-devletleri_t.webp

Türkiye bu harita ile MEB alanları açısından Doğu Akdeniz’de 41.000 km² alana hapsedilmek istenmiştir. Fakat Türkiye haritanın ilan edildiği 2003 yılından sonra hızlı bir şekilde haritaya itiraz etmiş ve uluslararası antlaşmalar dâhilinde hakkı olan deniz yetki alanları için çalışmalara başlamıştır. Cem Gürdeniz ile adı koyulan yetki alanları 2019 yılında yapılan deniz tatbikatı ile resmen ilan edilmiştir. Türkiye ilan ettiği alanla birlikte Doğu Akdeniz’de 145.000 km²’lik bir alanda deniz yetki alanlarını duyurmuştur (Yaycı, 2012, s. 24).

Deniz yetki alanlarının hesaplanması konusunda Yaycı’ya göre; Doğu Akdeniz’de MEB alanlarının hesaplanması açısından yapılacak bölüşümde “Ortay Hattın” Kıbrıs Adası ve Ege Adalarının Doğusunda kalması adaların deniz yetki alanlarında sınırlandırılmasına neden olmaktadır. Bunun sebebi kapatmama prensibidir. Bu prensibe göre Ege’de ortay hattın doğusunda ve Doğu Akdeniz’de ortay hattın batısında kalan adalar Türkiye’nin kıta sahanlığında bulunması nedeniyle denize olan hâkimiyetleri Türkiye lehine sınırlandırılmalıdır. Aynı zamanda kıyı uzunluğu ilkesi gereği; Doğu Akdeniz’de en uzun kıyıya sahip olan Türkiye’nin deniz yetki alanlarının, kapatmama prensibi ile adaların sadece karasuları alanlarında yetkilendirilmesini gerektirmektedir (Yaycı, 2020, s. 83).

Şekil 4.4 Doğu Akdeniz’de Ortay Hat Erişim Tarihi: 22.06.2024 (Yaycı, 2012, s. 31)

Yukarıdaki haritada Anadolu ve Afrika arasında çizilecek ortay hat ile ilen edilecek MEB alanı kıtanın denize hâkim olması prensibi ve kapatmama ilkesi gereğince 189.000 km²’lik alanı kapsayacak şekilde Türkiye’nin yetki alanlarının oluşmasını gerektirmektedir (Yaycı, 2012, s. 32).

Şekil 4.5 Türkiye’nin BMDHS Kapsamında İlan Edebileceği MEB Alanı Erişim Tarihi: 22.06.2024 (Yaycı, 2020, s. 85)

Geçerli prensiplerin Türkiye’nin MEB alanının ilanına uygulanması sonucu, yukarıdaki haritada görüldüğü gibi Kıbrıs ve adalar deniz yetki alanlarında sadece karasuları sınırına

sahip olması gerekir. Aynı koşullar sadece Doğu Akdeniz bölgesinde değil Ege’de de geçerlidir. Türkiye’nin deniz yetki alanlarında etkin politika uygulaması için Akdeniz bölgesinde Kıbrıs odaklı politikalar üretmesi gerekmektedir.

4.1. MVD Giden Süreçte Türkiye’nin Akdeniz Havzası Politikaları

Türkiye’de MVD deniz yetki alanlarında anlaşmazlığın Türkiye-Yunanistan ve Kıbrıs adası üzerinden şekillenen bir anlaşmazlık olmaktan çıkarak Türkiye AB anlaşmazlığına dönüşmesi sonrasında gelişme göstermiştir.

MVD ’ye giden süreçlerden birisinin de Johnson Mektubu oluşu söylenebilir. Bu mektup 1947 Truman Doktrini gösterilerek ABD başkanı Lyndon Johnson tarafından Türkiye’nin Kıbrıs’a müdahalesinin bir mektupla engellenmesi sonucunda, Türkiye’nin savunma ve güvenlik alanında yaşamış olduğu kırılmanın ilk örneği olarak gösterilebilir (Can, 2023, s. 431). Mektubun Türk basının da yer alması sonucunda başlayan ABD karşıtlığı Türkiye’nin 1965 yılında Nükleer Savunma Projesine katılmak istememesi, 1968 afyon üretiminin Türkiye’de DEA raporu ile yasaklanması ve Türkiye’nin bu yasağa rağmen üretim başlatması olarak Türk dış politikasında karşılık bulmuştur. Tüm bu süreçler ve savunma ve güvenlik alanında yaşanan değişimi de içerecek şekilde Türkiye’nin alternatiflerini arttırarak ABD bağımlılığını her alanda azaltmak istemesi sonucunu doğurmuştur.

1964 yılında başlayan paradigmatik kopuş Kıbrıs’ın AB üyeliği ile netleştiği söylenebilir. 10-11 Aralık 1999 yılında gerçekleşen Helsinki Zirvesi ile Türkiye’nin AB üyeliği için adaylığı onaylanırken sonuç belgesiyle, Kıbrıs’a yapılan vurgu, Türkiye’nin Kıbrıs çözümünü tam üyelik yolunda aşılması gereken bir engel olarak algılamasına neden olmuştur. Avrupa Konseyi sonuç belgesinde politik çözümün gerçekleştirebilmesini Kıbrıs’ın AB’ye üyeliği ile bağdaştırmıştır (Özdeşer ve Çavuşoğlu , 2016, s. 94-95). Bu belge ile Türkiye paradigmatik kopuşun yol haritasını Akdeniz üzerinde oluşturmaya çalışmıştır.

Türkiye kamuoyunda Kıbrıs ön koşulunun bir yeterlilik olarak algılanması Avrupa Konseyi belgesiyle sağlanırken, sonuç belgesinde geçen bu ön koşulun ve siyasi kriterlerde değinilen Kıbrıs meselesinin Türkiye ve AB arasındaki siyasi yapıyı belirleyeceği, Avrupa Konseyi’ne nazaran geçerliliği siyasi temenni seviyesinde kalan Finlandiya Başbakanı Lipponen’in vermiş olduğu mektupla farklı yorumlanmıştır. Bu mektup Türk kamuoyu tarafından Avrupa Konseyi’nin kamuoyu tepkisine karşı verilen bir mektup olarak görülürken aslında, Türkiye’nin AB üyeliği konusunda Kıbrıs’ın önünü açacak zımni bir kabulünü oluşturmaktadır (Ateş, 2019, s. 37).

Türkiye böyle bir mektubu aynı anlamı içerecek şekilde Avrupa Konseyi'nden almış olsaydı, konsey kendi kararını açıklamış ve uygulanırlığını somutlaştırmış sayılacaktı. Fakat Finlandiya devleti Başbakanı açıklaması sadece sonuç belgesinin bir yorumu olarak nitelendirilirken bu yorum ileri bir tarihte raporun uygulanmasında herhangi bir etki gösteremeyecek hiyerarşidedir. Türkiye bu mektup doğrultusunda politika üreterek sonuç belgesine tepkisiz kalması nedeniyle Helsinki Zirvesi ile Kıbrıs'ın bir bütün olarak AB'ye girmesini kabul ettiği söylenebilir. Türkiye'nin üstü kapalı yaptığı bu kabul Garanti ve ittifak antlaşmalarının uygulanmasının önünü kesmiştir.

Türkiye'nin Kıbrıs üzerindeki politikası Denktaş için GKRY 'nin Türkiye tarafından tanınması olarak algılanarak, BM Genel Sekreteri Kofi Annan'dan iki tarafın eşit hiyerarşide temsil yetkisinin bulunacağı bir görüşme için istekte bulunmuştur (Özersay, 2013, s. 635). Plan Kıbrıs'ta yapılacak referandumla tarafların ikisinde salt çoğunlukla kabul etmesi halinde geçerlilik kazanacaktır. Fakat 24 Nisan 2004 yılında yapılan referandumlar sonucunda Türk tarafından %64,9'luk bir evet oyu çıkarken, Rum tarafından %75,8'lik bir hayır oyu çıkmıştır (Eminoğlu ve Kök, 2020). Bu sonuçlar nedeniyle Annan Planı olarak anılacak plan adadaki çözümü sağlamak için yeterli olmamıştır.

Adada çözümün sağlanamaması ve Kıbrıs'ın AB üyeliği konusunda ilerleme kaydetmesi ile AB komisyonu tarafından 9 Ekim 2002'de yayınlanan Türkiye'nin ilerleme raporu, Kıbrıs'ı siyasi kriter olarak açıklamıştır. Türkiye, AB için Kıbrıs üzerinde çözümün merkezinde yer alan etki unsuru olarak görülmektedir (Erdoğan, 2014, s. 8).

16 Nisan 2003 tarihinde yapılan antlaşma ile AB'nin beşinci genişleme dalgası ile Kıbrıs'ında mevcut durumu ile AB'ye tam üyeliği kabul edilmiştir. Yapılan antlaşmanın 1 Mayıs 2004'te yürürlüğe girmesi kararlaştırılırken adada siyasi birliğin sağlanamamasından dolayı ek protokoller eklenmiştir. Bu ek protokollerden 10.'su Türk tarafında çözüm gerçekleşene kadar AB sorumluluğunu yok sayarken adanın tamamen AB üyesi olarak kabul edilmesi sağlanmıştır (Boztürk, 2021, s. 492).

Türkiye ise AB katılım sürecinde 9 Ekim 2002'de yayımlanan Türkiye'nin ilerleme raporuyla siyasi bir kritere dönüşen Kıbrıs çözümünde, Annan Planını destekler nitelikte politika üretmiştir. Türkiye'nin Kıbrıs üzerinde çözümü desteklemesinin en önemli nedenlerinden birisi de AB ilerleme ve genişleme raporlarında Kıbrıs'ın bir siyasi kriter olarak Türkiye'nin AB yolculuğundaki ilerleyişini etkileyeceğine yapılan vurgudan kaynaklanmaktadır. Bu tarz bir rapor Kasım 2003'te AB bünyesinde yayımlanmış ve Türkiye Kıbrıs politikasında aktif bir tutum izlemeye başlamıştır (Kamer, 2007, s. 65-66)

Türkiye plan üzerinde yapılan değişiklikler sonrasında planın son halinin Türk kesimine sağladığı faydanın, Rum kesimi tarafından eleştirilmesi ve bu itiraz sonucunda bazı hakların Rum kesimine tanınmasına rağmen, Rum tarafının referandum konusunda olumsuz tavır takınması Türkiye'nin Kıbrıs politikasında çözümünü savunan taraf olarak dünya kamuoyunda yer edinmesini sağlamıştır. Türkiye uyguladığı politika sonucunda AB katılım süreci içerisinde siyasi kriter olarak sunulan Kıbrıs konusunda referandum sonucunun olumlu çıkması açısından aktif politika izlemiş ve Türk tarafından olumlu sonucun alınmasına katkı sağlamıştır (Özersay, 2013).

Güney Kıbrıs Rum kesimi ise planı işgalin meşrulaştırılması olarak belirlediği için Rum tarafından olumsuz oy çıkmıştır. Yunanistan'ın da hayır oyunu desteklemesi temelde Kıbrıs'ın bir bütün olarak AB'ye girişinin 16 Nisan 2003 yılında yapılan anlaşma ile garantilenmiş olmasıdır (Adaoğlu, 2005, s. 17-18).

Referandum sonrasında Türkiye Kıbrıs'ta eşit temsile dayanan bir devlet olmadığı için Rum kesiminin, AB düzeyinde Türk kesimini temsil edemeyeceğini ve Türkiye'nin KKTC ile ilişkilerini AB'den bağımsız bir şekilde sürdüreceğini bildirmiştir. 16 Nisan 2003 katılım antlaşmasının 1 Mayıs 2004 yılında yürürlüğe girmesi sonucunda Türkiye GKRY'nin 2002 ve 2003 yılların imzalamış olduğu münhasır ekonomik bölge antlaşmalarını tanımadığını ilan etmiştir (Türkeş, 2021, s. 95-96).

Türkiye Doğu Akdeniz Kıbrıs üzerindeki egemenlik komşuları arasında 1 Mayıs 2004 sonrasında adaya müdahale hakkı olan ve referandumun reddedilmesiyle geçerliliğini sürdüren Garanti ve İttifak Antlaşmaları gereği, İngiltere ve Yunanistan'a ilave olarak AB'de katılmıştır.

Türkiye'nin MVD oluşturmada en büyük itici güç, Kıbrıs adası üzerinde gerçekleştirilen MEB ilanlarının sınırlarını 2003 yılında Sevilla Üniversitesinden Prof. Suarez de Vivero'nun yayımladığı Sevilla haritasına göre münhasır ekonomik bölge (MEB) ilan edip, bu haritaya göre anlaşmalar düzenlemeye başlayan GKRY politikaları etkili olmuştur. Bu politikalar temel olarak Yunanistan devletinin izlemiş olduğu megali idea ve Enosis politikasından türetildiği söylenebilir. Türkiye'nin bölgede deniz yetki alanlarının Yunanistan ve Kıbrıs tarafından işgal edilmesi ile MVD gelişme göstermeye başlamıştır (URL-4, 2020).

Türkiye'nin Kıbrıs politikası 2009 yılında GKRY'nin Türk limanların açılmamasını neden göstererek, AB tarafından yaptırım uygulanmasını istemesine neden olmuştur. Bu isteğin temel nedeni ise Türkiye'nin Helsinki Zirvesinde vermiş olduğu garantileri uygulamamasıdır. Fakat AB'den Türkiye'ye karşı herhangi bir yaptırım uygulaması

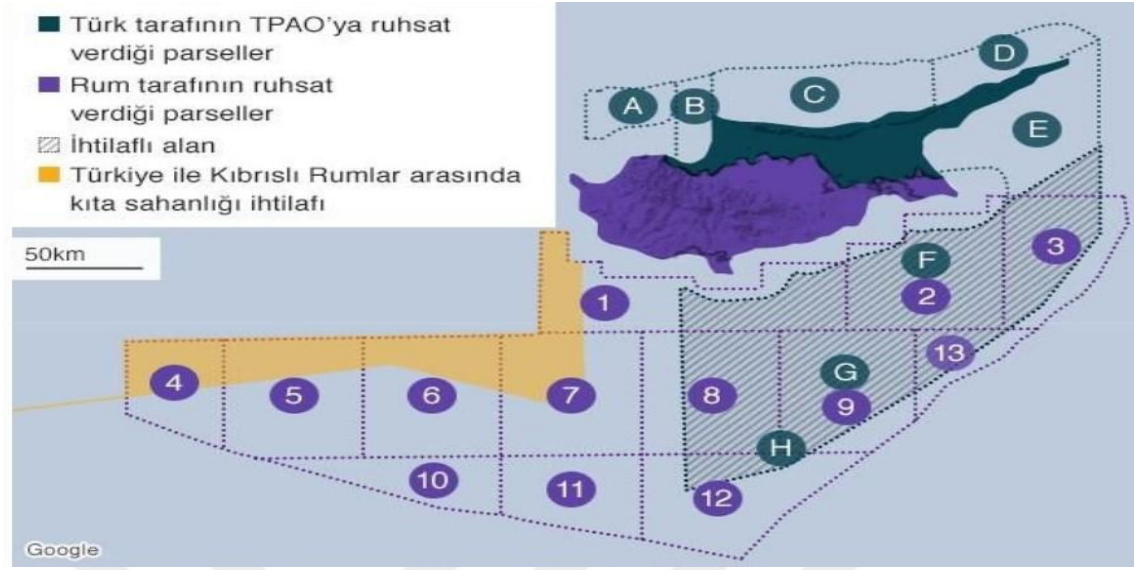
gerçekleşmemiştir (Usul, 2009, s. 232). Bunun en önemli nedenleri arasında Türkiye'nin Annan Planı konusunda izlemiş olduğu politika gösterilebilir.

2010 yılı sonrası GKRY ve İsrail'in yakınlaşması Doğu Akdeniz bölgesinde Rum tarafına ait olduğu iddia edilen MEB alanlarında petrol ve doğalgaz arama konusunda işbirliğinin gelişmesini sağlamıştır. Bu işbirliği sonucunda geliştirilen araştırma faaliyetleri sırasında Türkiye ve KKTC aralarında yaptıkları MEB antlaşması ile Doğu Akdeniz'in Kuzeyinde arama faaliyetlerine başlamışlardır (Yıldız, 2015, s. 11-13).

GKRY'nin AB dönem başkanı olmasıyla Türkiye, AB ile olan ilişkilerini dondurmış ve Almanya ziyareti sırasında Başbakan Erdoğan tarafından Kıbrıs devleti diye bir devletin olmadığı bu devlet içerisinde Türk ve Rum yönetimi olarak iki farklı yapıda yönetimin organize olduğunu açıklamıştır (Dinçkol, 2013, s. 90). İki yönetim arasındaki yeşil hattın ve Türk yönetiminin yok sayılarak AB üyeliğine, GKRY'nin alınmasının AB'nin kendiyile çelişme anlamına geldiğini açıklamıştır. Bu doğrultuda Türkiye Kıbrıs devletini tanımadığını belirtmiştir (Akgün, 2013, s. 262).

2011 yılına kadar Yunanistan ve Türkiye öncülüğünde adada sağlanmaya çalışılan çözüm tarafların anlaşamaması ve değişen konjonktür nedeniyle sonuçsuz kalmıştır. Doğu Akdeniz'de değişen konjonktürün en önemli nedenlerinde birisi Kıbrıs adası etrafında deniz tabanında bulunan doğal kaynak rezervleridir (Kökyay, 2021, s. 144). Türkiye 2006'da deniz yetki alanları konusunda etkin bir politika üretme amacıyla strateji değişikliğine gitmiştir. Bu strateji değişikliği temel olarak Türkiye'nin Kıbrıs politikası özelinde Doğu Akdeniz'i kapsarken, kıta sahanlığı alanında da Ege denizi üzerinde bir kapsama alanına sahiptir.

2011 yılında GKRY'nin ilan ettiği MEB kapsamında 13 parselin içerisinde 12. parselde bulunan 227 trilyon m³ doğalgaz ve 7,1 milyar varil petrol rezervinin keşfedildiği açıklanmıştır. Bu gelişmelerden sonra Rum kesimi İsrail ile kaynakların aktarımı ve işlenmesi alanında tesis ve boru hatlarının kurulması için anlaşma sağlamıştır (Duman, 2019, s. 215). Rum yönetimi ada üzerinde çözümün sağlanması sonrasında Türklerin de kaynaklardan yararlanacağını bildirmiştir. Bu yararlanmanın temeli boru hatlarının Türkiye üzerinden geçiyor olmasıdır. Türkiye ise çözüme ulaşamamış bir dönemde tek taraflı yapılan sondaj faaliyetlerine misilleme yaparak KKTC ile deniz alanını aşarak kara üzerinde de TPAO'ya arama ruhsatının sağlanması ile karşılık vermiştir (Peker vd., 2019, s. 98).

Şekil 4.6 GKRY Tarafından İddia Edilen MEB İlânı Parselleri Erişim Tarihi:22.06.2024
<https://i.pinimg.com/736x/5a/78/a8/5a78a82b9a4b86db3cb1fbd4e868602a.jpg>

Doğal kaynak rezervlerine 2012 yılı boyunca ulaşılması ve kaynakların kanıtlanması 2013 yılında farklı gündemler oluşturmuştur. Bu gündemlerden ilki rezervin miktarının Rum yönetiminde basın tarafından farklı oranlarda açıklanması olarak karşımıza çıkarken bir diğer gündemde bu kaynakların Avrupa pazarına aktarılmasıdır. Aktarma konusunda GRKY Türkiye üzerinden geçecek bir boru hattına alternatif olarak Girit'e borularla aktarım daha sonrasında da gemilerle Avrupa anakarasına aktarımı yolunu sunmuştur. ABD ise bu konudaki açıklamasını Türkiye lehine kullanarak aktarmanın Türkiye üzerinden yapılmasını tavsiye etmiştir (Akgün, 2013).

Türk ve Rum kesiminden karşılıklı olarak gelen MEB alanlarında yapılan arama faaliyetleri, KKTC'nin önerisi üzerine gerginliğin görüşmeler yoluyla çözülmesi önerilmiştir. Yapılan öneride deniz yetki alanlarından çıkacak doğal kaynakların satılmasından dolayı kazanılan gelir her iki devletin de kullanabileceği bir fona aktarılacak ada üzerindeki kamu ve tazminat davalarında kullanılması önerilmiştir. BM genel sekreterine yapılan bu çözüm önerisi GKRY'nin egemenlik haklarına taciz olarak algılanarak Rum yönetimi tarafından reddedilmiştir (Yaycı, 2012).

Türkiye Kıbrıs adasında çözüm odaklı Türk ve Rum kesimleri arasında görüşmelerin yapılmasına destek verirken aynı zamanda BM'nin de bu alanda etkin adım atmasını istemiştir. Fakat 2012 yılında GKRY'nin AB'nin dönem başkanlığını alması KKTC

tarafından eleştirilerek çözüme katkısı olmayacak bu girişimin uygulanmasının durdurulmasını istemiştir.

Türkiye ise çözüm odaklı politikaların üretilmesine destek verdiğini ve bu kaynaklarda Türk kesiminin de hakkı olanı alması gerektiği üzerine vurgu yaparak gerekli şartlar sağlandığında Türkiye'nin işbirliğine hazır olduğu izlenimi verilmiştir. Fakat GKRY Türklerin hakkını ayırmak yerine bulunan rezervleri dış borçlarına kaynak gösterme amacıyla hareket etmiştir. Türkiye bu duruma itiraz ederek Türklerin de hakkı bulunan bir kaynağın daha bölüşümü kesinleşmeden borçlara referans gösterilmesinin kanuni olmadığını savunmuştur (Akgün, 2013).

2014 yılında bölgede bulunan enerji kaynaklarının çözüme sağlayacağı katkı açısından pozitif bir değerlendirme ile ele alınırken ada üzerinde siyasi yapılanmanın karşılıklı olarak kabul edilmemesinden kaynaklı olarak bir çözüm oluşturulamamıştır. İsrail bölgede 950 milyar m³ doğalgaz rezervinin bir kısmını kendi ihtiyacını sağlamak açısından kullanmak için hareket ederken bir kısmını da ihraç etmenin yollarını aramıştır (Harunoğulları, 2020, s. 463-464). Bu ihraç etme anlayışı Rum kesimine ait doğal gaz rezervlerinin de AB'ye ulaştırılması sorunu ile aynı endişeyi taşımaktadır. Bu endişenin çözümü için alternatif yollar arasında yıllık 7-14 milyar m³ kapasiteli 10-15 milyar dolar maliyet ile Güney Kıbrıs'ta sıvılaştırma gaz tesisi kurulması alternatif olarak geliştirilebilir. Diğer alternatifler arasında ise 17-20 milyar dolarlık maliyetle İsrail'den başlayan Güney Kıbrıs'a ve oradan da Yunanistan'a varan bir boru hattı projesi ve yıllık 11 milyar m³ kapasite ile 5-10 milyar dolar arası maliyet ile Türkiye üzerinden Avrupa'ya aktarılması gibi alternatif çözümler bulunmaktadır (Bayraklı, 2014, s. 484-485). ABD bölgede çözümün sağlanmasında aktif politika izlemiş ve dönemin ABD Başkan Yardımcısı Joe Biden adayı ziyaret ederek Türk ve Rum kesimleriyle ayrı ayrı görüşme sağlamıştır. Bu görüşmeler ve çözüm yollarının önünü tıkayan en önemli şey İsrail'in Gazze'ye yönelik sivil insanları hedef alan saldırıları olmuştur. 2010 yılında Mavi Marmara Gemisine yapılan saldırıların bir benzerinin Gazze'de yapılması Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerini azaltmasına neden olmuştur. Türkiye'nin politikası sonrasında Yunanistan, Mısır ve İsrail müşterek bir kararla bölgede MEB alanlarının belirlenmesi alanında çalışmalar yapmıştır. Bu gelişmeler yaşanırken Türkiye KKTC'nin de hakkı olan alanda Barbaros Sismik araştırma gemisini savaş gemileri eşliğinde araştırma yapmak üzere yollamıştır (Bayraklı, 2014).

Benzer bir araştırma faaliyeti Kıbrıs'ın Güneyinde GKRY'nin araştırma faaliyeti başlatması üzerine Türkiye bu araştırma hamlesine NAVTEX'le karşılık vererek aynı bölgede kendi araştırma gemilerinin çalışmasını sağlamıştır (Bayraklı, 2014).

2014 sonunda Türkiye bu alanda geri adım atmayacağını Erdoğan'ın yaptığı Kıbrıs'ın güneyi için anlaşma ortamının oluşturulmaması durumunda Barbaros gemisinin geri gelmeyip bölgede araştırmalarına devam edeceği açıklaması ile vurgulanmıştır.

Bu dönemde enerji alanında Türkiye'nin elini güçlendiren en önemli gelişme AB'nin enerji kaynakları alanında alternatifini oluşturacak Güney Akım Projesinin iptal edilmesi olmuştur. Bu hat doğrudan Avrupa'ya değil, Türkiye'den Avrupa'ya gidecek şekilde yeniden düzenlenmiştir (Karagöl ve Kızılkaya, 2015, s. 2).

Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikası Kıbrıs politikasından etkilenmiştir. Bunun en güzel örneği ise GKRY'nin Kıbrıs'ta çözüm sürecinin 2015 yılında başlaması için Barbaros Hayrettin Paşa gemisinin bölgeden çekilmesi şartını sunmasıdır. Türkiye bu şartı Rum kesiminin doğal kaynakların kullanımında Türk kesiminin de haklarının bulunduğunu kabul etmesi sonrasında Türkiye tarafından kabul edilerek geri çekilmiştir. ENİ-KOGAS şirketine ait Saipem gemisi de İtalya'ya bakım için döndüğünde anlaşmazlığı meydana getiren şartlar ortadan kalktığı için görüşmeler yeniden başlamıştır (Bayraklı, 2015).

2015 yılında doğal kaynakların aktarımı konusunda GKRY ve İsrail Türkiye ile yakınlaşmak için adanın tamamının bu hakka sahip olduğu konusunda yapılan açıklamalar sonrasında İsrail'in Gazze saldırısı bu yakınlaşmanın önünü kesmiştir. Nisan ayında Mısır lideri, GKRY temsilcisi ve Yunanistan lideri Lefkoşa'da imzaladıkları deklarasyonla birlikte bulunan doğal gaz rezervinin bölgede işbirliğini geliştirmek için bir katalizör olarak kullanılması kararlaştırılmıştır. Bu katalizörün işlerlik kazanması için bulunan rezervlerin enerji piyasasına girmesi gerekmektedir. Türkiye ve İsrail ilişkilerinin bu seçeneğin önünü tıkaması Mısır'ı bu konuda alternatif bir merkez haline çevirmiştir (Bayraklı, 2015, s. 355-356). Fakat GKRY ve KKTC arasında yaşanan sorunlar herhangi bir projenin oluşturulmasının önüne geçmiştir. 2015 yılında Mısır karasuları sınırları içerisinde 30 trilyon m³ gaz bulunması Mısır'ı alternatif olmaktan çıkarmıştır. Mısır üzerindeki sıvılaştırma tesisini kendi gaz rezervleri için kullanacağı için tekrar Türkiye ile ilişkiler geliştirilmeye çalışılmıştır. Türkiye'de Rusya Federasyonu ve İran'ın yayılcı politikalarına ek olarak Irak Şam İslam Devleti (DAEŞ) 'nin oluşturduğu tehdidi dengelemek açısından İsrail ile yakınlaşma politikası izlemiştir (Bayraklı, 2015). Bu dönemde Türkiye bölgede oluşturulmaya çalışılan işbirliği ortamını geliştirmek adına

KKTC'ye sağlayacağı boru hattındaki su yardımıdan Rum kesiminin de yararlanabileceğini açıklamıştır (Maden, 2013, s. 107).

2016 yılında GKRY 6, 8 ve 10 numaralı parsellerde araştırma yapmak için ihaleye çıkmıştır. Dışişleri Bakanlığı bünyesinde KKTC müzakerelere olumsuz etki edecek böyle bir ihale duyurusunun Türk kesimi yok sayılarak yapılmasının yanlış olduğunu araştırma ve çıkarma faaliyetlerinin birlikte yapılması gerektiğine dair açıklama yapmıştır. GKRY yapılan açıklama sonrasında müzakere odaklı politika izleyerek bölgedeki arama faaliyetlerine ara vermiştir (Kökyay, 2021, s. 155-156). AB bu dönemde Türkiye'yi doğal kaynakların aktarımı konusunda bir ortak olarak benimseyerek, Türkiye'nin, Kıbrıs politikasına karşı ılımlı yaklaşım sağlamıştır.

GKRY'nin Doğu Akdeniz'de bulmuş olduğu doğal kaynakları Türk kesimi ile paylaşmak istememesi ada üzerinde etkileşimin olumsuz yönde ilerlemesine neden olmuştur. 2017'de Yunanistan, İsrail, GKRY ve İtalya arasında doğalgaz boru hattı için bir anlaşma imzalanmış buna ilave olarak Yunanistan, İsrail, GKRY ve Mısır'ın bir araya gelmesi sonucunda Doğu Akdeniz'de Türkiye'yi dışlayan bir enerji kurulmaya çalışılmıştır. Fakat Türkiye bölgede gerek gambot diplomasisi, gerekse fiili hareketleriyle bunu önlemek alanında politika üretecektir (Bayraklı ve Boyraz , 2017). Kurulmak istenen enerji birliği temel olarak Doğu Akdeniz'de çıkarılacak kaynakların Avrupa'ya ulaştırılması amacıyla politika benimsenmiştir. Bu politika İsrail-İtalya arasında bir boru hattı düşüncesi üzerine gelişme göstermiştir (Bayraklı ve Boyraz, 2016).

İsrail'den İtalya'ya uzanacak boru hattı yaklaşık 2000 km uzunluğunda olurken bu uzunlukta bir hat için deniz tabanının her alanda mükemmel olması gerekmektedir. Bu anlamda 2017 yılında yapılan anlaşmanın fizibilite çalışmaları önem arz etmektedir. Fizibilite çalışmalarının uygun çıkmasından sonra da doğal gaz piyasasının bölgede yapılacak boru hattının masraflarını kurtaracak düzeyde olması gerekmektedir. Yani doğal gaz fiyatlarının ucuzlaması demek bölge doğal gazının kendi yatırımını karşılayamaması anlamına gelebilecektir. Bu açıdan Rusya Federasyonu piyasa arz miktarı ile belirleyici olduğu bir piyasada böyle bir yatırımı çöpe atabilecek güce sahiptir. İsrail-İtalya boru hattı projesinin tek alternatifi Türkiye üzerinden aktarılmasıdır. Bu dönemde Türkiye Güney Kore menşeli "Deepsea Metre-2" isimli 229 metrelik uzunluğa sahip sondaj gemisinin TPAO'ya 29 Aralık 2017 tarihinde teslim edilmesi Türkiye'nin elini teknolojik üstünlük alanında güçlendirmiştir (Bayraklı ve Boyraz , 2017).

Türkiye ve GKRY arasında MEB alanlarının ilanı konusunda yaşanan anlaşmazlık 2018 yılında sıcak çatışmanın yaşanabileceği bir seviyede gerçekleşmiştir. Yunanistan ve

GKRY bölgede hem Sevilla haritasının uygulanmasını sağlamak hem de Türkiye'nin bölgeden dışlanmasını sağlamak amacıyla konunun küresel anlamda ele alınması için uluslararası alanda konunun gündeme gelmesini sağlamaya çalışmıştır. EastMed projesi ile İsrail-İtalya arasında yapılacak boru hattının hayata geçirilmesi için aktif politika izleyerek projenin kâğıt üzerinde gerçekleştirilmesi için gerekli hukuksal zemini oluşturan anlaşma imzalanmıştır (Şahin, 2020-b, s. 57). 2012 yılında deniz altından oluşturulacak elektrik hattında olduğu gibi bu anlaşmada sadece çerçeve belirleme düzeyinde kalmıştır. Bölgede Türkiye'nin MEB alanları içerisinde kalacak alanlarda yapılan faaliyetleri Türkiye'nin önleme çalışmaları karşısında Mısır direk Türkiye'yi hedef gösteren açıklamalarla Türkiye'yi kınamış ve gerekirse askeri anlamda GKRY'nin destekleneceğini açıklamıştır (Bayraklı, 2018, s. 275). Askeri anlamda bir diğer destekte Fransa'dan gelmiştir. Bu destek temel olarak Fransa'nın askeri anlamda GKRY'ye eğitim, teçhizat yenileme ve üslerin kullanımı ve modernizasyonu alanında yardım sözü vermesi ile gerçekleşmiştir. GKRY bölgede uluslararası aktörleri arttırmak adına Fransız, ABD, Katar, İtalya ve Suudi Arabistan'a araştırma ruhsatı vermiştir (Eriş, 2019, s. 19). GKRY aynı zamanda bölgede askeri tatbikatlarla GAMBOT diplomasisi uygulamıştır. Bu tatbikatlardan bir tanesi de herhangi bir gaz arama platformuna yapılacak saldırı senaryosu üzerine yapılmıştır ki; bu çok açık bir şekilde Türkiye'ye karşı bir gövde gösterisidir. Türkiye bu dönem boyunca siyasi ve fiili olarak aktif politika izlemiştir (Duman, 2019, s. 218-219). Bu anlamda gerektiğinde askeri gücünü bölgede aktif bir şekilde kullanırken, MEB alanlarının Doğu Akdeniz'de Türkiye için Kırımızı çizgi olduğunun altını çizmiştir. Buna örnek olarak 3 numaralı parselde görev yapan İtalyan ENI şirketine ait gemi Türk Deniz Kuvvetleri tarafından engellenmiştir. Türkiye'nin bu politikasına karşılık Güzelyurt araştırma sahasındaki Barbaros Hayrettin Paşa Sismik Araştırma Gemisi Yunanistan tarafından taciz edilmiş fakat bu taciz Türk Deniz Kuvvetleri tarafından derhal önlenmiştir. Türkiye bu alanda aktif politikasını bölgede sürekli görevde iki firkateyn ve bir hücum botu bırakarak devam ettirmiştir (Bayraklı, 2018).

2019 yılı Doğu Akdeniz'de en yoğun geçen yıl olmuştur. Bunun en önemli nedenleri arasında Türkiye'nin dışarıda bırakıldığı bir Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nun kurulması olduğu söylenebilir. Bu forum bölgedeki gaz potansiyelinin verimli ve etkin kullanılabilmesi için teknolojik ve ekonomik iş birliğini önceleyen bir yapıya sahiptir. İtalya, İsrail, Filistin, GKRY, Yunanistan, Ürdün ve Mısır arasında imzalanan forum ile bölgede kurulmaya çalışılan birlik kurumsal bir altyapı zeminine oturtulmuştur (Eriş,

2019, s. 18). 2019 Temmuz ayında Kahire'de Fransa, ABD ve AB'nin temsilciler düzeyinde katıldığı toplantı da foruma uluslararası seviyede işlerlik kazandırılması yönünde anlaşma sağlanmıştır. GKRY bu sene içerisinde Doğu Akdeniz'de farklı devletlerle askeri tatbikatlar yapmıştır. Türkiye ise MVD ekseninde 14 Mayıs'ta başlayıp 24 Mayıs'ta biten Deniz Kurdu tatbikatını Akdeniz, Karadeniz ve Ege'de eş zamanlı olarak yürütmüştür. 15 Mayıs'ta tatbikat devam ederken Fransız araştırma gemilerini korumak üzere Fransız deniz kuvvetleri tarafından gemi yollanmıştır (Boyras ve Özdemir, 2019).

KKTC ve Türkiye bu dönemde birçok alanda işbirliği geliştirmiştir. Bunlardan en önemlisi Barış Suyu hattına paralel çift taraflı doğal gaz hattının 2025 yılı içerisinde işlerlik kazanması üzerine yapılan fikir birliğidir. Bu hat sayesinde Doğu Akdeniz'de bulunacak rezervlerin Türkiye'ye aktarılması sağlanırken aynı zamanda 2025 yılına kadar ve sonrasında da KKTC'nin enerji ihtiyacının Türkiye tarafından karşılanmasına olanak vermektedir (Boyras ve Özdemir, 2019, s. 304). Türkiye ve KKTC arasında bu dönemde sahil güvenlik alanında karşılıklı desteği içeren bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmanın temel amacı bölgede araştırma faaliyetlerinin MEB alanlarını taciz edecek şekilde üçüncü devletler tarafından yapılmasının önlenmesidir. Aynı zamanda karşılıklı anlaşma ile Geçitkale Havalimanı Türk insansız hava araçlarının (İHA) konuşlandığı bir üs haline gelmiştir. Bu gelişme Libya ve Türkiye arasında imzalanan mutabakatın uygulanması ve denetlenmesi alanında da etkin olarak kullanılabilecektir. KKTC Akıncı ise dönem boyunca Türkiye karşıtı açıklama ve politikalarını sürdürmüştür (Boyras ve Özdemir, , 2019).

Bu süreç içerisinde Eni-Total şirketinin Eylül ayında 7 numaralı parsel için Türkiye'nin MEB ilanı ile çakıştığı için araştırmayı durduracağını söylemesi forumun geçerliliğinin sorgulanmasına neden olmuştur (Duman, 2019, s. 223). Türkiye bölgede sınırlarını netleştirmek adın BM'nin de meşru olarak kabul ettiği Ulusal Mutabakat Hükümeti ile mutabakat imzalamıştır (Yorulmaz, 2020, s. 105). Türkiye'nin bölgede bu şekilde etkinliğini arttırmasına karşılık EastMed boru hattı projesinin 2020'de işlerlik kazanmasına dair yapılan açıklamaya İtalya katılmama yönünde beyan vermiş ve projenin işlerliği ve buna bağlı yatırımlar tehlikeye girmiştir. Türkiye bu dönemde bölgede araştırma faaliyetlerini arttırarak başta 9 numaralı parsel olmak üzere MEB ilanına dair haritada belirtilen yerlerde araştırmalar yapmıştır.

4.2. MVD'ye Giden Süreçte Türkiye'nin Ege Politikası

1999 depremi sonrasında deprem diplomasisi ile gelişen yardımlaşma ortamı iki devlet içinde yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur. Ege'de yaşanan egemenlik tartışmaları ve iki devlet arasında kalıplaşmış sorunlardan uzak durulması sürecin işlerliği konusunda büyük bir öneme sahiptir. Bölge turizmi ve ticareti alanında yapılan anlaşmalar iki ülke arasında 2001 yılında yakınlaşmanın arttığı dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. 2002 yılı sonrasında süreç kaldığı yerden devam ederek karşılıklı görüşmeler yoluyla etkileşim derinleştirilmiştir (Yorulmaz M. , 2014, s. 128).

Türkiye 2002 sonrasında bölgesel anlamda politikalarını geliştirme adına önemli adımlar atmıştır. 2002 yılında Yunanistan ile gelişen ilişkilerin devam ettirilmesi açısından ikili görüşmeler sağlanarak Kıbrıs ve kıta sahanlığını konu edinen güvenlik artırıcı önlemlerin diplomasi alanında gelişmesi yönünde adımlar atılmıştır. Bunun yanında 2003 yılında Gambot Diplomasisi kapsamında; deniz yetki alanlarını belirtmek ve bu bölgelerde etkinliği sağlamak adına uygulanacak tatbikatlar karşılıklı olarak iptal edilerek oluşturulan güven ortamı desteklenmeye çalışılmıştır (Özersay, 2013).

Kardak kayalıkları krizi sonrasında ABD'nin araya girmesiyle imzalanan 8 Temmuz 1997 tarihli Madrid Mutabakatı ile iki ülke de Ege'de barışı sağlamak adına deniz yetki alanlarında karşılıklı bir anlaşma ortamını kabul ederek, Ege'de casus belli gibi kararların tekrar yaşanmaması yönünde anlaşma sağlanmıştır. İki devlette bu mutabakatla görüşmeyi ve sorunu çözüme yönünde adım atmayı kabul etmiştir. 2002 yılında başlayan ve 2011 yılına kadar devam eden istikşafı görüşmelerin temeli bu mutabakattan gelmektedir (Tulça, 2020, s. 405-406).

Görüşmeler hakkında basına verilen demeçlerde Ege'de tek sorunun kıta sahanlığı yönünde yapıldığı yönünde bir algı uyandırılrsa da Türkiye, karasuları ve Kardak Kayalıkları gibi alanlarda da görüşmelerin yapıldığını belirtmiştir. Türkiye'nin bu söylemi daha sonra Yunanistan Başbakanı Kostas Simitis'in anılarını yazmasıyla doğrulanacaktır (Özersay, 2013).

Yapılan görüşmeler sırasında balıkçılık yapan tekne veya gemilerin Kardak Kayalıklarını yakınlaşmaları gerilimin Kardak özelinde artmasına neden olarak çözümün ikili görüşmeler aracılığıyla sağlanmasına neden olmuştur. Türkiye Ege'de karasuları alanında Yunanistan'ın 12 millik tezini reddederek karasuları alanında farklı bir yaklaşımın belirlenmesine neden olmuştur. Bu yaklaşım Türkiye ve Yunanistan'ın egemenlik komşusu olmadığı bölgelerde karasuları sınırının 12 mil olarak belirlenmesini

öngörürken, diğer alanlarda Türkiye'nin deniz yetki alanındaki haklarını gözetecek ve antlaşma ile sağlanacak bir karasuları sınırının saptanmasını öngörmüştür (Pala, 2023). Değişken karasuları sınırı olarak adlandırılan bu politikanın Yunanistan Savunma Bakanı'nın 26 Ağustos 2011 'de yapmış olduğu açıklama ile geleneksel karasuları yaklaşımına dönülmesini sağlamıştır. Yunanistan bölgedeki sorunların AB ve Türkiye arasında görüşülmesini sağlamak adına politikalar üretilerek AB'nin bu yönde politika üretmesi sağlanmıştır. Türkiye, bu politikaları Kopenhag Siyasi Kriterleri içerisinde sayılmadığı için AB katılım sürecinde uygulanmasının doğru olmadığını savunmuştur (Pala, 2023).

2005 yılına kadar Ege ile ilgili herhangi bir sorun yaşanmamıştır. Türkiye ve Yunanistan ikili ilişkilerinde değişimin sinyalleri Simitis'in erken seçim isteği sonucunda yapılan seçimle Karamanlis'in göreve gelmesiyle başlamıştır. Burada erken seçimin istenmesinde en önemli sebep Kıbrıs konusunda çözüm odaklı çalışabilecek daha etkin bir hükümetin kurulmasının istenmesidir. Simitis'in yerine seçimle göreve gelen Karamanlis Türkiye ile işbirliği ve dostluk temelinde ilişkilerin geliştirileceğini açıklayarak Türkiye'nin AB konusunda destekçisi olduğunu açıklamıştır (Hasgüler ve Özkaleli, 2010). Bunun en belirgin örneği ise Karamanlis'in seçim manifestosunda Türkiye karşıtlığına yer vermemiş olmasıdır.

Hava sahası alanında Türkiye ve Yunanistan FIR hattı uygulaması nedeniyle 2000'li yıllarda da sorunlar yaşanmıştır. Yunanistan'ın hava sahası alanını 10 mil olarak ilan etmesi ve Türkiye'nin FIR hattı sınırının egemenlik sınırı olarak anlaşılamayacağını, bu sınırın karasuları sınırı olan 6 millik mesafeyi aşmaması gerektiğini savunmuştur (Yalçın, 2011). İki devletin de kendi tezlerine göre bölgede askeri faaliyet göstermesi karşılıklı olarak sınır ihlallerinin gündeme gelmesine neden olmuştur. Bu alanda yaşanan en önemli kriz 2006 yılında Türk ve Yunan savaş uçaklarının gökyüzünde çarpışması sonucu Türk pilotun son anda kurtulmasına karşılık, Yunan pilotun ölmesiyle başlamıştır. Yunanistan yaşanan bu krizden sonra UAD'ye sorunu taşıyacağını açıklamıştır. Bölgedeki sorunun çözümü için dışişleri bakanları düzeyinde görüşen Türkiye ve Yunanistan Larissa ve Eskişehir arasında doğrudan hattın kurularak karşılıklı bilgi alışverişinin geliştirilmesi yönünde anlaşmaya varmışlardır. Bu anlaşma ortamı sonrasında hava sahası alanlarında karşılıklı olarak tacizler azalmış ve 2011 yılında en düşük seviyesine ulaşmıştır (Özersay, 2013). Türkiye'nin deniz yetki alanlarında 2004 sonrasında başlattığı politikalar 2011 yılında KKTC ve Türkiye arasında imzalanan MEB antlaşmasının oluşmasına neden olmuştur.

Bu anlaşmazlıklardan en önemlileri arasında yer alan karasuları sınırı Ege’de Türkiye ve Yunanistan arasında egemenlik alanında anlaşmazlık yaşamalarına neden olmuştur. Karasuları alanında başlayan anlaşmazlık 2008 yılında da Türkiye tarafından Midilli ve Sakız adalarının arasındaki 30 millik mesafe bulunan alana araştırma yapmak üzere yollanmasıyla kıta sahanlığı da istikşafı görüşmelerde yerini almıştır. Türkiye’nin gündem oluşturmak adına bölgede izlediği strateji tartışmalı alanların yeniden gündeme gelmesine yöneliktir. Türkiye aynı gündemi Akdeniz üzerinde Meis Adasının 80 mil güneyinde araştırma yaparak oluşturmuştur. Türkiye’nin Meis’le olan mesafesi yaklaşık 1,24 milken, Yunan tezinin ortay hattını bu aralıkta başlatması Türkiye’nin bu aralıkta belirlenecek ortay hattın güneye geçmesini eleştirmiştir. Fakat Türk tezleri de kıta sahanlığının doğal uzantı ilkesi doğrultusunda BMDHS 76/1 maddesinde açıkça düzenlenen şekline ithafen adanın güneyindeki alanda kıta sahanlığı alanı üzerinde hak talebinde bulunmaktadır.

Aynı şekilde Türkiye farklı gündemler oluşturmak adına Meis Adasından 45-50 millik bir uzaklıkta sismik araştırma yapması Yunanistan ve GKRY tarafından ortay hattın Yunan tezi ekseninde benimsenmesi nedeniyle, bölgede gerilim artmıştır. Türkiye uygulamış olduğu bu politika ile Yunan tezlerinin sorgulamaya açık ve kabul edilemez olduğunu dolaylı yoldan açıklamıştır.

2009 yılında PASOK, seçimleri kazanarak Yorgo Papandreou’nun göreve gelmesinden sonra da aynı politikayı devam ettirmiştir. Yunanistan başbakanları arasında bir gelenek haline gelen, göreve geldikten sonra ilk uluslararası ziyaretin Kıbrıs Rum yönetimine yapılması konusundaki teamüle uymayarak seçilmesinden üç gün sonra Türkiye ziyaretinde bulunmuştur (Yavuz, 2012, s. 14). Bu ziyaret sonrasında Kıbrıs Rum yönetimine yaptığı ziyaret sırasında AB yetkililerine ithafen, Türkiye’nin katılım konusunda daha aktif politikalar üretmesi için çaba gösterilmesi konusunda uyarıda bulunmuştur. Bunun en büyük nedeni ise Türkiye’nin bu dönemde bölgesel güç olma yolunda aktif politika izleyerek sınır komşuları ile yakın ilişki içerisinde bulunmasından kaynaklandığı söylenebilir (Uslu, 2019).

Yunanistan’ın bu açıklamasına karşı dönemin Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan çözüm odaklı görüşmelerin iki devlet arasında yapılabileceğini belirterek, AB’nin iki devlet arasındaki kıta sahanlığı, münhasır ekonomik bölge alanları ve Kıbrıs Türk kesimi için taraf olmasının önüne geçmek olduğu söylenebilir.

Papandreou ise cevap olarak Ege’deki sorunların iki devlet arasında yapılacak görüşmelerin kısa sürede çözüme ulaşılması hedefiyle gerçekleştirilmesi gerektiğini

belirterek anlaşmanın gerçekleşmemesi halinde ise UAD ve UDHS kapsamında sorunların çözüme ulaştırılması gerektiğini söylemiştir. Kıbrıs adasında yaşanan sorunlarınsa AB ve BM yardımı ve öncülüğünde ada içerisinde çözülmesi gerektiğini savunmuştur (Yılmaz, 2010, s. 36).

Karşılıklı girişimler sonrasında Türkiye ve Yunanistan başbakanları ve dışişleri bakanları yaptıkları görüşmeler sonrasında güven arttırıcı önlemlerin yanında iki ülke arasında ticaret ve turizmi geliştirmek adına anlaşmalar imzalanmıştır. Bu anlaşmalara ek olarak Ege’de karasularının yeniden hesaplanması için görüşmelerin başlamasına karar verilmiştir (Özersay, 2013).

Yunanistan Ege ve Kıbrıs konusunda AB odaklı bir çözüm önerisi sunarken Türkiye bu çözümü AB üyesi olmamasından kaynaklı olarak reddetmiştir. Aynı şekilde Ege’de Türk Hava Kuvvetlerinin eylemlerine Türkiye, Yunanistan arasında bir gerginlik alanı olarak yer verilmiştir.

Türkiye ve Yunanistan arasında ilişkiler yumuşamadan gerginliğe doğru ilerlerken Türkiye’nin İsrail ile ilişkileri 2010 Mavi Marmara gemisine yapılan İsrail müdahalesi, Gazze saldırıları ve 2010 Büyükelçi koltuk krizi konuları nedeniyle ilişkiler gerileyerek kopma noktasına gelmiştir. 2011 yılında Türkiye ve İsrail ilişkilerinin giderek azalmasına karşılık Yunanistan, İsrail ilişkileri gelişmeye başlamıştır.

İsrail ve Yunanistan, Kıbrıs adasının bu ilişkide ilerleme yolu olarak görülmesinden dolayı Rum yönetiminin Doğu Akdeniz üzerindeki egemenlik politikalarını desteklemiştir. İsrail bu desteğini Türkiye’nin GKRY için tehditkâr açıklamalarını dikkatle takip ettiklerini söyleyerek ilan edilen alanda sondaj çalışmalarının desteklediğini açıklamıştır. Türkiye ise bu açıklamalara karşı donanmaların deniz yetki alanlarındaki hakları korumak adına var olduğunu ve bu varoluşun gerektiğinde geçmişte olduğu gibi kullanılabileceği açıklamasını yapmıştır (Acer, 2020).

Kıbrıs’ta Rum kesimi tüm bu gerginliğe rağmen sondaj çalışmalarını gerçekleştirerek araştırmalara başlamıştır. Türkiye’de yapılan sondaj faaliyetlerine tepkisini, KKTC ile yaptığı MEB antlaşması ile göstermiştir. Karşılıklı antlaşmayla sağlanan MEB alanında TPAO’ya ruhsat verilerek bölgede sismik arama çalışmaları başlatılmıştır (Güneş, 2022, s. 380).

Doğu Akdeniz üzerinde gelişen anlaşmazlıkları Yunanistan ve GKRY çözüm için AB’yi soruna ortak ederek Türkiye’nin bölgede aktif politikasını önleme amacıyla hareket etmiştir. Türkiye’nin AB katılım sürecinde ilerleme raporları içerisinde siyasi kriter olarak karşısına çıkan Kıbrıs çözümü tam üyeliğin ön koşulu olarak kabul edilmektedir.

Bu ön koşulun AB devletleri tarafından kabul görmesiyle Kıbrıs sorunu Türkiye ve AB arasında bir soruna dönüşmüştür. Yunanistan Ege üzerindeki sorunları içinde aynı şartların oluşmasını sağlayacak bir politika benimsemiştir.

Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkiler ekseninde AB ile yaşanan yakınlaşma 2011 yılında GKRY'nin 2012 AB dönem başkanlığını yapacağının açıklanması ile bir krize dönüşmüştür. Dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, AB'nin başkanlığında merkezinde Türkiye ile çözülmemiş sorunları olan bir devletin bulunmasını kabul edemeyeceklerini açıklayarak ilişkilerin dondurulması ihtimalinin gözden geçirilebileceğini söylemiştir. 2011 genel seçimlerinden sonra Başbakan Erdoğan ilk uluslararası ziyaretini KKTC'ye yaparak Kıbrıs konusundaki politikanın devam edeceğinin sinyallerini vermiştir. Ada'ya ziyaret öncesinde Erdoğan yaptığı açıklamayla GKRY'nin AB dönem başkanlığını üstlenmesinin ilişkilerin donacağı anlamına geldiğini açıklamıştır (Dinçkol, 2013, s. 90).

2013 yılı Yunanistan ilişkileri diğer yıllara göre kıyaslandığında azalma göstermiştir. Yunanistan'ın Ocak ayında Ege'de petrol arama girişimleri Türkiye tarafından aynı minvalde karşılık verileceğinin duyurulması haricinde bir gerilim ortamı oluşmazken, Türkiye'nin Mayıs ayında uygulamış olduğu Deniz Kurdu Tatbikatı sırasında Türk helikopterlerinin Yunan F-16'ları ile taciz edilmesi karşılıklı notalarla çözülmüştür. Temmuz ayında ise Türkiye ve Yunanistan enerji hattı alanında Trans Anadolu ve Trans Adriyatik boru hatları üzerinde anlaşma sağlamışlardır. Bu anlaşma ortamı Eylül ayında yatırım ve terörle mücadele alanlarında işbirliğinin arttırılması yönünde anlaşmalar sağlanmıştır.

2014 yılında Türkiye ve Yunanistan ilişkileri ada ve kayacıklar üzerinde Türk kamuoyunda oluşan algı nedeniyle yoğunlaşmıştır. Türk basınına göre Ege'de 1 kayalık ve 16 adanın Yunanistan tarafından işgal edilmesine rağmen Türkiye'nin tepkisiz kaldığı gibi açıklamalar Türkiye ve Yunanistan ilişkilerindeki geçmişte oluşan algıların devam ettiğinin en büyük göstergelerinden birisidir. Aynı zamanda bu dönemde Türkiye ve Yunanistan ikili ilişkilerine terör ve göç gibi farklı konularda sirayet etmiş ve bu anlamda işbirliği sağlanmak istenmiştir (Arslan, 2019).

2015 yılı içerisinde gerçekleşen Yunanistan seçimleri ve koalisyonla başa gelen Çıpras'ın söylemleri iki ülke arasından yumuşama ve ilişkilerin gelişeceği yönünde beklentileri arttırmıştır. Bu anlamda Çıpras uluslararası sorunların, uluslararası anlaşmalarla rahatlıkla çözülebileceğini ilan etmiştir. Buna karşılık Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de sismik araştırma faaliyetlerinde bulunan gemilerini geri çağırması gerektiğini söylemiştir.

Çıpras'ın bu açıklaması Türkiye'nin MEB ilanını kapsayan alanların sadece Sevilla haritası ekseninde kabul edildiğinin bir göstergesi olarak görülürken Ege için bölgede sadece balıkların hâkim olduğu açıklaması yapılmıştır. Çıpras'ın bu açıklamasına karşılık koalisyon ortağı Ege'yi Yunan Denizi olarak nitelendirmiştir (Yılmaz, 2016, s. 33-34).

Türkiye Yunanistan'ın adaları işgal ettiğine dair Türk basınında yeniden gelişen söylemlere karşılık Ege'de askeri faaliyet yapma kararı almıştır. Bu karar Türkiye ve Yunanistan arasında gerilime neden olmuştur. Dönem boyunca Kıbrıs ve Ege için karşılıklı çözüm girişimleri mesajı verilmiştir. Fakat Çıpras'ın başa gelir gelmez bahsettiği çözüm ilişkileri gelişmek yerine sadece söylem niteliğinde kalmıştır. Dış politika alanında 2011-2015 arası Türkiye'nin benimsediği kazan-kazan ve komşularla sıfır sorun ilkesinin değişmesine neden olmuştur.

2015 yılı içerisinde Türkiye'nin seçime gitmesi ve seçim manifestolarında iyi ilişkilerin, komşuluk ve dostluk ilişkilerinin yanında, doğal gaz hatları da Türk dış politikasının temel başlangıç noktalarını nitelendirmek için kullanılmıştır. Bu çerçevede Türkiye Yunanistan'ın yaşadığı ekonomik krize destek anlamında yeni turizm ve vize anlaşmaları imzalayabileceğini, yeni yatırımların oluşturulabileceği konusunda teklifte bulunmuştur. Fakat Türkiye ve Yunanistan'ın dış politika temelinde Doğu Akdeniz'de bulunan doğal kaynaklar ve MEB ilanlarının geçerlilikleri bulunduğu Ege'deki sorunlar yeteri kadar gündem oluşturmamıştır. Ege'de gündem oluşturan konuların başında göç ve hava sahaları sınırları yer almıştır. İki ülke de dönem boyunca iki konu ekseninin de karşı karşıya gelmiştir (Arslan, 2019).

2016 yılı Türkiye ve Yunanistan ilişkilerinde farklı bir seyrin gerçekleşmesine neden olmuştur. Bu anlamda gelişen ortam gerginlikleri temelinde barındırmıştır. Gerginliğin başladığı ilk olay Çıpras'ın İran ziyaretine Rodos'tan kalkacak bir askeri uçakla gitmek istemesine karşılık Türkiye'nin hava sahasını bu uçuş için kapatmasıyla başlamıştır (Arslan, 2019, s. 213). Hava sahasının kapatılmasının en önemli nedeni adanın askersizleştirilmiş bir ada sıfatını Lozan ile kazanmasına karşılık bu ziyarette askeri bir uçağın adadan kaldırılarak Türkiye üzerinden geçmesinin adanın askersizleştirme kapsamı dışında kaldığının kabul etmek anlamına geleceğidir. Çıpras uçuşu iptal etmek ya da uçağı değiştirmek yerine farklı rota kullanarak uçuşunu gerçekleştirmiştir. Türkiye Yunanistan arasında bu dönemde imzalanan geri kabul anlaşması Türkiye ekonomisine fazladan bir yük getirmesi nedeniyle AB tarafından ekonomik ve siyasi anlamda desteklenmiştir (Arslan, 2019).

2017 yılı Türkiye ve Yunanistan arasında gerilimin arttığı ve bu anlamda gelişen ilişkilerde karşılıklı adımların gerilimi tırmandırmak üzere yapıldığı yorumu yapılabilir. Yunanistan bu dönemde yaşamış olduğu ekonomik krizi atlattmış olmasının verdiği ekonomik rahatlık sebebiyle geçmişe nazaran daha saldırgan politikalar izlemiştir. Aynı zamanda Yunanistan'ın 2018 yılı boyunca adalar konusunda izlemiş olduğu statükoyu bozan politikaları iki ülke arasında gerginliklerin yaşanmasına neden olmuştur (Bayraklı, 2018). 2018 yılı da Türkiye ve Yunanistan ilişkileri bakımından Doğu Akdeniz gelişmeleri etkin olmuştur. Yunanistan bu alandaki şikâyetlerini NATO'ya iletmiş fakat NATO Genel Sekreterliği tarafından yapılan açıklamalar neticesinde konunun iki devlet arasında çözülmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

2019 yılı boyunca 2016 yılında darbede rol alan askerler, Türkiye'nin terör örgütü olarak nitelendirdiği örgüt üyeleri ve (Halkların Demokratik Partisi) HDP gibi partilerin dokunulmazlıklarının kaldırılması sonrasında kaçak sığınağı olan Yunanistan'a kaçmaları ikili ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur. Yunanistan yasal süreçler nedeniyle bu kişilerin iadesini yapmayacağını açıklarken, aynı zamanda bölgede çözüm odaklı çalışmaların ve girişimlerin önünün kapanmasına neden olmuştur. 2019 yılı içerisinde Yunanistan meclisinin Ege'de karasuları alanında 12 millik söylemini tekrar gündeme taşıyarak ilanını, milletin iradesi ile olması amacıyla meclisten karar çıkması yolunda politika izlemiştir. Türkiye bu politikalara karşı çıkarak Doğu Akdeniz ve Ege'de Türk tezlerinden taviz verilmeyeceğini ve bu anlamda politika üretileceğini söylemiştir (URL-8,2024).

4.3. Türkiye'nin MVD Sonrası Politikaları

Doğu Akdeniz sadece MEB alanında bir mücadelenin barındığı bir yer olmaktan çok bölgede rezervlerin sahiplenilmesi, çıkarılması, işletilmesi ve Avrupa pazarına sunulması alanında da bir mücadele söz konusunun mevcut olduğu söylenebilir. Bu anlamda bölgede aktif olarak çıkar mücadelesi içerisinde olan devletler Türkiye, KKTC, Mısır, Yunanistan, İsrail ve GKRY sayılabilecekken ABD, Fransa ve AB'de bölgede Yunanistan'ın kaynak paylaşımını ve yekti alanlarını uluslararası seviyede gündeme getirmesi sonucunda ortak olmuştur (Özekin, 2020, s. 23). Bu anlamda bölgede pasif kalan Libya, Suriye, Filistin, Lübnan ve Suriye üzerindeki limanlarından dolayı Rusya Federasyonu rol alırken aynı rolü İngiltere GKRY üzerindeki 76 km'lik kıyı uzunluğu ile üstlenmektedir. Bölgede sadece kıyıdaş devletler değil aynı zamanda kıyısı olmayan devletlerde müdahalede bulunmaktadır. Bunun en büyük örneği ABD ve AB'dir. Bölgede Türkiye ve Yunanistan tezlerinin tartışılması süreci boyunca BMDHS'ye açıkça aykırı

olmasına rağmen Yunanistan'ın ve GKRY'nin tezleri ön plana çıkarılmaya çalışılmaktadır (Pirinççi, 2020).

Türkiye bölgede çok boyutlu bir sorunun içerisinde politika üretmeye çalışırken aynı zamanda bu dönemde pandemi ve İngiltere'nin 2020 yılında Brexit ile AB'den ayrılması Kıbrıs özelinde bölgedeki paylaşımında paydaların çoğalması anlamına gelmiştir. Bölgede bulunan doğal kaynakların çıkarılması ve işletilmesi alanında Kıbrıs üzerinde müdahale hakkı olan bir devletin AB üyesi bir yönetim üzerinde toprağı bulunması Kıbrıs üzerinde çıkar çatışmasının şiddetlenmesine neden olabilecektir (Şafak vd., 2021). Bunun en önemli başlangıç noktası KKTC'nin bir devlet olarak tanınmamasına karşın AB sınırları içerisinde hukuken ve fiilen kara ve deniz alanları nezdinde taraf olmasıdır. Türkiye ve Yunanistan İngiltere gibi Garanti Antlaşmasından kaynaklanan müdahale haklarını gizli tutarken bölgedeki enerji kaynakları keşfi tarafların karşı karşıya gelmesine neden olacak çıkar çatışmalarını bünyesinde barındırmaktadır (Yorulmaz R. , 2019, s. 81).

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de uluslararası içtihat ve sözleşmelere dayalı hakları Yunanistan'ın GKRY ile birlikte hareket etmesi sonucu ihlal edilmektedir. Bu anlamda Yunanistan ve GKRY üyesi bulundukları AB bünyesinde ortak paydada buluşarak kültürel bağları ekseninde ortak hareket etme arzusu içerisinde politika üretmişlerdir (Ayaz Avan, 2020). Türkiye ise AB ve ABD'den iktidarların umdukları yakınlığı bulamaması sonrasında komşularla sıfır sorun politikası benimsemiş ve bu politika Türkiye'nin bölgesel güç olma yolunda adımlar atmasına neden olmuştur. Bu anlamda bölgede bulunan enerji kaynakları Türkiye'nin ve KKTC'nin enerji ihtiyacı konusunda dışa bağımlılığını bitirme potansiyelini barındırdığı için deniz yekti alanlarının dış politikada önemli bir noktaya gelmesine sebep olmaktadır (Oğuzlu, 2012, s. 14-15).

Yunanistan, İsrail ve GKRY arasında imzalanan EuroAsia projesi temel olarak GKRY'ye elektrik sağlanması amacıyla deniz altından kablo uzatılması için yapılan anlaşmadır. Mevcut hattın Türkiye MEB alanından geçmesine karşılık Türkiye projeden haberdar edilmemiştir. Türkiye gerekli bilgilendirmenin yapılması için 2021 yılında AB, Yunanistan ve İsrail'e nota vermiştir. Türkiye Doğu Akdeniz'e kıyısı olan devletlerarasında sondaj filosu alanında en gelişmiş filoya sahip devlettir (Şeker, 2020, s. 295).

KKTC Cumhurbaşkanlığına seçilen Ersin Tatar'ın Türkiye ile müşterek aldığı kararlar Kıbrıs üzerinde federe devlet çözümü Rum kesiminin uzlaşmaz tavrı ve ön koşulları nedeniyle artık egemen iki devlet politikası ile yürütüleceğine dair karar alınmıştır. Bu dönemde Maraş'ın iskânı tekrar sağlanarak yerleşime açılmıştır (Pir, 2022, s. 99).

2020 yılı Türkiye için Doğu Akdeniz denkleminde endişe uyandıran gelişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu anlamda Ürdün, Filistin, Mısır, İsrail, Yunanistan ve İtalya arasında imzalanan Doğu Akdeniz Gaz Forumu platformun 22 Eylül'de toplanması ve işlerlik kazanması Türkiye'nin bölgede Doğu Akdeniz alanı içerisinde yalnız kalmasına neden olmuştur. Bu foruma daha sonra Fransa e Birleşik Arap Emirlikleri de katılmıştır. Türkiye bölgede etkisini arttırıp sınırlarını kesinleştirmek adına 5 Aralık 2019'da Libya ile imzalamış olduğu MEB anlaşmasının 30 Eylül 2020'de BM tarafından onaylanması ile bölgedeki yetkisi uluslararası hukuk tarafından da tanınmış olmaktadır (Kökyay, 2021, s. 225-226). Bunun yanında 2019 yılında başlayan Covid-19 salgınının piyasalarda yarattığı etki ve araştırma maliyetlerinin aşırı artması nedeniyle çok uluslu şirketler 2020 yılı içerisinde araştırmalarını ertelediklerini duyurmuştur.

2021 yılında Kıbrıs üzerinde müzakerelerin başlaması, 27-29 Nisan'a KKTC ve GKRY ile garantör devletlerin katılımı sonrasında BM Genel Sekreteri bünyesinde yapılan konferansla gerçekleşmiştir. KKTC konferans görüşmelerine iki egemen devletin oluşturulması yönünde daha önce Türkiye ile kararlaştırdığı çözümle gelmiştir. Rum tarafı bu önerinin önünü kesmek için Türkiye'nin AB üyeliği sürecini öne sürmesine karşılık Türkiye iki egemen devletin Kıbrıs üzerindeki yeni politikası olduğunu açıklamış ve değişmeyeceğini söylemiştir (Avcı, 2021, s. 10-11). Tatar öne sürdüğü çözümün altını doldurmak ve işlerlik kazandırabilmek adına çözümün ilerleyişini barındıran bir teklif sunmuştur. Bu teklif temel olarak Genel sekreter bünyesinde GKRY ve KKTC'nin uluslararası anlamda eşitliklerini ilan eden Güvenlik konseyi kararının alınması ile BM bünyesinde müzakere sürecinin başlatılması öngörülmüştür. (Işıksal, 2022, s. 202).

Türkiye'nin sondaj gemileri ile sağladığı teknolojik üstünlüğün yanında, deniz kuvvetleri alanında Yunanistan ve GKRY'den üstün bir konumda olması nedeniyle Doğu Akdeniz'de etkin politikalar üretebilmektedir (Yaycı, 2012, s. 10). Bu politikalar GKRY ve Yunanistan tarafından geçerliliği bulunmayan Sevilla gibi harita ve tezlerle Türkiye'nin bölgeden soyutlanması sağlanmaya çalışılmıştır. Bu anlamda yapılan EastMed ve Doğu Akdeniz Gaz Forumu gibi girişimler Türkiye'yi bölgede yalnızlaştırarak uluslararası ortakları ile kurduğu koalisyonlardan çıkar sağlama amacına yönlendirdiği söylenebilir. AB'de bu amaca, 2019 yılında Türkiye'nin arama faaliyetlerine karşı oluşturduğu ambargo kararını 12 Kasım 2022'ye kadar uzattığını açıklaması ile hizmet etmiştir (Gündörmez, 2019, s. 251).

Türkiye tüm bu karşı politikalara cevap vermek adına 2021 yılında iki farklı deniz tatbikatı yaparak 462 bin km²'lik Mavi Vatan alanını korumadaki kararlılığını

vurgulamıştır. Bu alanda somut olarak 2021'de iki kez İtalyan araştırma gemisini savaş gemileri ile Türkiye'nin MEB'den izinsiz giriş nedeniyle uzaklaştırmıştır. Aynı dönemde Karadeniz'de keşfedilen gaz rezervinin Türkiye'ye nakli için İtalyan enerji şirketi ile anlaşma sağlanmıştır. Bu anlaşma enerji diplomasisi alanında Türkiye için örnek gösterilebilecek bir diplomasi örneğidir (Şahin, 2021, s. 13).

Tatar 2022 yılında da iki devletli çözüm önerisini desteklemek amacıyla adada işbirliğini öngören bir teklifi BM'ye sunmuştur. Bu teklif adanın etrafındaki doğal kaynakların araştırılması, çıkarılması ve kullanılıp ihtiyaç fazlasının pazarlanmaması yolunda müşterek politikaların oluşturulmasını içermektedir. Aynı zamanda elektrik ihtiyacının karşılanması için Türkiye üzerinde AB'nin de enerji nakline takviyede bulunması, yenilenebilir enerji sistemleri üzerinde çalışılması, içme suyunun barış suyundan sağlanması, adadaki mayınların ortak bir organizasyonla temizlenmesi ve göçe karşı ortak politika üretilmesi konularını kapsamaktadır. GKRY teklife olumsuz cevap vererek adada çözüm çalışmalarının önüne bir kez daha engel koymuştur (Boyraz, 2022, s. 279-281).

2022 Ocak ayında ABD'nin yapmış olduğu EastMed'e olan desteğini sürdürmeyeceğine dair açıklaması Doğu Akdeniz'de dengelerin değişmesine neden olmuştur. ABD bu kararındaki nedenleri projenin biyolojik yaşama vereceği zarara karşılık, siyasi ortama da zarar vermektedir. Projenin maliyeti ve uzun dönemde ortaya çıkarabileceği teknik aksaklıklar nedeniyle tartışmaya açık olması şeklinde sıralamıştır (Dönmez, 2022, s. 189). ABD bu kararıyla Türkiye'nin Mısır ve İsrail'le olan yakınlaşmalarını dolaylı yoldan desteklemiştir. Türkiye bu dönemde Türkiye Yüzyılı adı altında ürettiği politikalar sonucunda dış politika alanında Batı ekseninde gelişen anlayışını Asya, Afrika, Kafkasya ve Orta Doğu alanlarında genişletmeyi amaçlamıştır. AB bu politikalar nedeniyle dönem boyunca Türkiye'nin AB üyeliğine dair süreci öne sürmeye çalışılmış fakat Türkiye tarafından dikkate alınmamıştır.

2023 yılı Doğu Akdeniz'de faaliyetlerin azaldığı yıl olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun en önemli sebeplerinden birisi de Yunanistan ve GKRY'de yapılan seçimler nedeniyle iç politika alanında önceliğin sağlanmasına neden olurken Türkiye'de yaşanan 6 Şubat depremleri dış politikanın ikinci planda kalmasına neden olmuştur. Türkiye dönem boyunca İsrail ve Mısır'la normalleşme süreçlerine devam ederken Karadeniz bölgesinde sondaj faaliyetlerine devam etmiştir. Bu dönem boyunca Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de GKRY ve Yunanistan'ın pasif kalmasından dolayı uygulamış olduğu hareketsiz kalma politikası nedeniyle AB tarafından yapılan ambargo 2022 yılında 2023 Kasım'a kadar uzatıldıktan sonra tekrar uzatılmamıştır. AB her yıl yayımlanan Türkiye'nin ülke

raporunda Doğu Akdeniz'de izin almadan yapılan sondaj faaliyetlerinin bu sene gerçekleştirilmediğine dair açıklama yapılmıştır (Boyraz, 2023).

5. SONUÇ

Türkiye jeopolitik konumu gereği; hem deniz alanında, hem de karasal alanda ekonomik ve siyasi olarak politikalar üretmek zorundadır. Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında SSCB döneminde algıladığı, Çarlık Rusya'sından kalma politikaları nedeniyle, hissettiği tehdide karşı, Batı Bloğu ekseninde hareket etmiştir. Batı Bloğu ekseninde üretilen politikalar, Türkiye'nin dış güvenlik alanında NATO'ya dâhil olmasına neden olmuştur. NATO içerisinde Türkiye; Karadeniz, Ege ve Marmara'da aktif görev almaya başlamıştır. Bölge denizlerinde NATO kapsamında Türkiye ve Yunanistan arasında yapılan görev paylaşımı, Türkiye'nin deniz yetki alanlarında aktif rol almasını geciktirmiştir. Kolektif güvenlik adı altında Yunanistan ve Batı Bloğunun aktif rol oynaması, Türkiye'nin bu alanda politika geliştirmemesine neden olmuştur. Türkiye dış politika alanında yaşadığı paradigmatik kopuşlar nedeniyle Batı Bloğu ekseninden çıkmaya başlamıştır. Türkiye'nin dış politika alanında yaşamış olduğu paradigmatik kopuşlar sonucunda MVD'ye giden süreç başlamıştır.

1923-1945 arası dönemde, Türkiye dış politika alanında denge politikası benimseyerek realist bir yaklaşımla politika üretmiştir. Bu politikada temel belirleyici etken Türkiye'nin; Almanya ve İngiltere'yi birbirine dengeleyici kuvvet olarak görmesiyle başlayarak, 1945-1991 arası dönemde de bu politikayı Doğu Bloğu ve Batı Bloğu arasında kurmaya çalışmasıyla devam etmiştir. 1953 sonrası Stalin'in ölmesi ile politika değişikliğine giden SSCB, Soğuk Savaşın yumuşamasına neden olmuştur. Türk dış politikasında yaşanan ilk kırılma bu yumuşamadan da yararlanarak, 1964 Johnson Mektubu ile gerçekleşmiştir. Bu mektup sonrasında Türkiye, Batı Bloğu içerisindeki yerini sorgulamaya başlamıştır. Soğuk Savaşın etkisiyle; Doğu Bloğunun daha ılımlı politika izlemesi, blok üyesi devletlerin daha özgür hareket edebilmesine olanak sağlamıştır. 1974 yılında Türkiye ve Batı Bloğu arasındaki ilk anlaşmazlık olarak, Kıbrıs üzerinde yaşanan darbe ve Türkiye'nin 1960 anayasası gereği müdahale hakkını kullanması üzerine yaşanmıştır. Türkiye 1980 darbesine kadar bu eksende politika üreterek, Batı Bloğu ile olan ilişkilerin dönem boyunca sorgulanmasına neden olmuştur. 1983 yılında Turgut Özal'ın ABD ile ilişkilerini arttırması ve bu alanda üretmiş olduğu dış politika anlayışı 1991 yılına kadar devam etmiştir. 1983-2002 döneminde Türkiye neorealist çerçevede iki farklı yaklaşımla dış politika üretmiştir. Buradaki farkın temelinde ise SSCB'nin dağılması yatmaktadır. SSCB sonrası dönemde ABD hegemonyası dünyada etkisini göstermiştir. Bu etki Türkiye için bölgesel anlamda öneminin azalması şeklinde gerçekleşmiştir. 2001 yılında ABD'de ikiz kulelere yapılan

saldırı, süper güç olarak görülen ABD'nin, güvenliğini sağlayamadığı anlayışını geliştirmiştir. Bundan dolayı neorealist çerçeve, önemini yitirerek devlet güvenliği anlamında pozitivist yaklaşımların gözden düşmesine neden olmuştur.

2002-2024 arası dönemde ise; devlet güvenliği alanında post pozitivist güvenlik anlayışları benimsenmiştir. Bu anlayışlar Türkiye için ve dünyadaki diğer devletler için birey merkezli, bölgesel güvenliğin sağlandığı ve aynı zamanda kimlik inşasının yeniden yapılandırıldığı bir dönem olmuştur. 2003 yılında ilan edilen Sevilla Haritası ve 2004 yılında Kıbrıs'ın bir bütün olarak AB'ye girmesi, Türkiye'nin dış politikasında değişime neden olmuştur. Bu değişim aynı zamanda bölgede MVD'nin gelişmesini sağlamıştır. MVD temel olarak; Türkiye'nin deniz yetki alanlarındaki karasuları, kıta sahanlığı ve MEB alanlarını kapsayacak şekilde ilan etmiş olduğu egemenlik alanını ifade etmektedir. Bu alanların belirlenmesine temel olarak 2006 yılında başlanarak 2019 yılında kesin bir ilan niteliği taşıyan ve ilanın uygulanırliğini uluslararasılaştıran Mavi Vatan Tatbikatı ile gerçekleşmiştir. Bu tatbikat; Türkiye'nin bölgede deniz yetki alanlarındaki müdahale gücünü göstermek adına yapılan bir gambot diplomasisidir.

2006 yılından sonra MVD kapsamında Doğu Akdeniz'de keşfedilen kaynaklar, Türkiye'nin; doktrin kapsamındaki politikalarının temelini teşkil etmiştir. Bu politikalar Türkiye'nin Akdeniz havzasında deniz yetki alanlarını uluslararası hukuk kurallarına ve içtihatlarla aykırı olarak sınırlandıran Sevilla Haritasının reddedilmesi şeklinde somutlaşmıştır. Türkiye bu haritayı reddettiğini en somut şekilde İtalyan şirketi ENI'ye ait geminin Türkiye'nin MEB alanında çalıştığı gerekçesi ile 2018 yılında Türk savaş gemileri ile çalışmasını önleyerek göstermiştir. Fakat Yunanistan'ın Sevilla Haritasını uygulamakta ısrar etmesi, Doğu Akdeniz'de bölgesel bir Soğuk Savaş izlenimi yaratan politikaların oluşmasına neden olmaktadır. Bu politikalar; Türkiye için AB üyelik süreci, AB ve ABD'nin ambargoları şeklinde karşılık bulmuştur. Sevilla Haritası BM tarafından kabul görmemiş olsa da, uygulama alanında AB'nin haritayı desteklediği ve savunduğu, 2019 yılında Türkiye'ye uygulamış olduğu ambargodan anlaşılmaktadır.

Enerji kaynaklarının Doğu Akdeniz'de gündeme gelmesi ve bulunan kaynakların aktarılması yönünden, Türkiye; bölgedeki en uzun kara sınırı ile vazgeçilmez bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Deniz yetki alanları açısından Türkiye; bölgede aktif politikalar üretmiştir. Türkiye'nin bölgedeki en önemli girişimi iki yönlü doğal gaz hattının 2025 yılında işlerlik kazanması amacıyla oluşturduğu anlaşmadır. Bu anlaşma temel olarak, Doğu Akdeniz'de üretilecek doğal kaynakların hareket noktası olma özelliğini barındırmaktadır. Sonuç olarak bölgedeki potansiyel doğal gaz çıktısının

ticarileşmesi, Türkiye'nin ekonomisine katkı sağlayacağı ve bu katkının gerçekleşmesi sonucunda bölgede bir güç olarak kabul edileceği anlamına gelmektedir.

KAYNAKLAR

- Acar, G. (2015). Türkiye'de 1960-1980 Yıllarında Anti-Amerikanizmin Yükselişi. *Master's Thesis, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Acaray, D. (2020). Anayasal Bir Kuruluş Olarak MGK Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde MGK'nın Yeri ve Alternatif Yeni Bir Kurum: Güvenlik ve Dış Politikalar Kurulu. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 69(3), 1293-1326.
- Acer, Y. (2020). Doğu Akdeniz'de Yunanistan-Mısır Deniz Sınırı Antlaşması ve Türkiye. *Adalet Dergisi*(65), 13-26.
- Açıkgönül, Y. E. (2014). Uluslararası Adalet Divanı'nın Nikaragua/Kolombiya Kararının Türkiye'nin Deniz Uyuşmazlıklarına Yansımaları. *Uluslararası Hukuk ve Politika*(40), 1-34.
- Açıkses, E., & Kişman, Z. A. (2019). Türkiye'nin 1974 Kıbrıs Harekatı ve ABD. *Tarih Yolunda Bir Ömür* in, A. Aksın, Y. Haykır , & F. Yıldırım (s. 121-137). İstanbul: Hiper Yayın.
- Adaoğlu, H. S. (2005). AB ve KKTC Hukuku Açısından Yeşil Hat Tüzüğü.
- Adiloğlu, B., & Yücel , G. (2021). Düyun-ı Umûmiyye Osmanlı Devlet Borçları İdaresi. *Muhasebe ve Finans Araştırmaları Dergisi*(21), 67-78.
- Ak, G. (2014). Tarih, Deniz ve Egemenlik: Ege'nin İsporadları "Menteşe Adaları"nın Dünü ve Bugünü. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 14(29), 283-313.
- Akandere, O. (2023). II. Dünya Savaşı Yıllarında Almanya'nın Türkiye'ye Baskısı ve Savaşın İçine Çekme Çabaları. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 6(1), 13-21.
- Akbaş, F. (2020). Türk Yunan İlişkilerinde Temel Sorunların Tarihi Coğrafya Perspektifinden Değerlendirilmesi . *Uluslararası Eğitim ve Tarih Araştırmaları Dergisi* , 16-41.
- Akdağ, M. (2018). Türkiye'de Koalisyonlar Döneminde Siyasi Algı ve Propaganda (1970-1980). *Diss. Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey)*.
- Akgün, S. (2012). 1942-1943 Arası Dönemde Kıbrıs Türk Kimliğinin İlk Kurumsallaşma Hareketleri. *Electronic Turkish Studies*, 7(3), 128-142.
- Akgün, S. (2013). Türkiye'nin Kıbrıs Politikası. *Türk Dış Politikası Yıllığı 2013* in, B. Duran , K. İnät, & A. Balcı (s. 373-393). SETA.
- Akgün, S. (2018). Kıbrıs'ta Birleşmiş Milletler Arabuluculuğu İle Siyasal Çözüm Modelleri Ve Analizi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(11), 89-107.
- Akıncı, A. (2014). Türkiye'nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 9(1), 55-72.
- Akkaya, B. (2012). Türkiye'nin NATO Üyeliği ve Kore Savaş. *Akademik Bakış Dergisi*(28), 1-20.
- Akkor, M. (2017). II. Dünya Savaşı'nın Sonu ve Truman Doktrini'nin Ortaya Çıkışı. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 1-17.
- Akkor, N. (2019). Türkiye'yi İkinci Dünya Savaşına Sokma Çabaları. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*.
- Aksoy Özcan, B. (2022). Avrupa Birliği'nin Kıbrıs Sorununa Etkisi Ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Ab Üyeliği (1962-2004). *İktisadi ve İdari Bilimlerde Teori ve Araştırmalar* in, İ. Özen (s. 11-43). Serüven Yayınevi.
- Alanoğlu, H. (2019). The Times Gazetesine Göre 1950-1960 Türk Dış Politikası. *Genç Kalemler*, 179-182.

- Alpay, E. (2019). *Sosyal İnşacılık Kuramı Çerçevesinde Türk ve Bulgar Kimliği*. Hiperlink Eğitim.
- Alptekin, G., & Özer, Ö. (2020). Johnson Mektubu Haberlerinin Cumhuriyet, Hürriyet ve Tercüman Gazetelerindeki Sunumu Üzerine Bir İnceleme. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 34, 238-308.
- Altınar, B. (2014). Birleşmiş Milletler: Amacı, Gelişimi, Etkinliği, Uluslararası Güvenliğe Katkısı ve Geleceği. *Avrasya Sosyal ve Ekonomik Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-9.
- Altıntaş, A. T. (2023). Gayri Askeri Statüde Bulunan Ege Adalarının Silahlandırılmasının, 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi Madde 60 (Esaslı İhlal) Kapsamında Değerlendirilmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). *Marmara Üniversitesi*.
- Altuncuoğlu, N. (2012). Uluslararası Antlaşmalar Işığında Ege Adaları Sorunu. *History Studies*(4), 1-13.
- Apakan, E. (2021). Ege ve Doğu Akdeniz Meselelerinin Tarihsel, Hukuki Ve Siyasi Veçheleri Üzerine Tahlil Ve Düşünceler.
- Arı, Ö., & Kıran, A. (2011). Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık. *EKEV Akedemi Dergisi*, 15(46), 49-64.
- Arı, T. (1992). Kıta sahanlığı sorunu ve Türk-Yunan ilişkileri. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 167-184.
- Arı, T. (1995). Ege Sorunu ve Türk-Yunan İlişkileri: Son Gelişmeler Işığında Kara Suları ve Hava Sahası Sorunları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 50(1), 51-68.
- Arı, T. (2004). *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği* (6 b.). Alfa Basım Yayım.
- Arıcıoğlu, E. B. (2023). Kıbrıs Meselesi Ekseninde 1974 Kıbrıs Müdahalesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*(21), 103-115.
- Arık, U. (2011). Kıbrıs Krizi. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 3-21.
- Arslan, A. (2016). Fransız Devrimi ve 1789 Fransız Yurttaş Hakları Bildirisi. *Genç Hukukçular Hukuk Okumaları*, 4, 9-28.
- Arslan, G. (2015). Osmanlı Devleti'nin Dış Borçları ve Yeniden Yapılandırma Süreci. *History Studies*, 7(4), 1-23.
- Arslan, G. (2021). Yol Ayrımını Derinleştiren Süreçte Türk- Sovyet İlişkilerinde Meydana Gelen Gelişmeler (19 Mart 1945- 7 Kasım 1945). *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 9(27), 139-191.
- Arslan, G., & Somel, G. (2020). Ulusal ve Yabancı Basında Türkiye'nin Almanya ile Japonya'ya Savaş İlanı (23 Şubat 1945). *History Studies*, 12, 1837-1866.
- Arslan, T. (2019). Ak Parti Dönemi Türk-Yunan İlişkileri ve Batı Trakya Türklerine Etkisi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Aşçı, H. B. (2016). Lozan Barış Antlaşması'nda Osmanlı Borçları Meselesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(6), 1649-1666.
- Atabey, F. (2014). İkinci Dünya Harbi Öncesi Türk-İngiliz-Fransız Ortaklık Deklerasyonu. *Journnal of International Social Research*, 7(31), 26-45.
- Atabey, F. (2014). Montreux Konferansından İkinci Dünya Harbine Türk-Sovyet İlişkileri. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 4(4), 1-11.
- Atabey, F. (2015). Hatay'ın Anavatanına Katılma Süreci. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 3(7), 193-209.

- Ataç, C. A. (2017). "Başkanlık İçin Wonder Woman!": 2016 Amerikan Başkanlık Seçimleri, Hillary Clinton ve Feminist Gelecek. *Fe Dergisi*, 9(2), 80-94.
- Ataç, K. K. (2017). 2. Dünya Savaşı Sonrası Sovyet Tehdidi ve Türkiye (1945-1946). *CTAD: Journal of Modern Turkish History Studies*, 13(25), 182-212.
- Atasoy, T. (2019). Türk Askeri Yönetimindeki Kırılmalarda ve Dönüşümlerde Yabancı Etkisi: Osmanlı'dan 2000'lere. *Memleket Siyaset Yönetim*(32), 103-146.
- Atatürk, M. K. (1981). *Söylev (Nutuk)* (8 b., Cilt 2). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ateş, D. (2016). Uluslararası Sistem. *Uluslararası İlişkilere Giriş* in, Ş. Kardaş, & A. Balcı. Küre Yayınları.
- Ateş, E. (2019). 1996-2002 Arası Dönemde Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerindeki Gelişmeler. *Bariş Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 7(1), 26-50.
- Atun, Y., Atun, A., Arslanbaş, S., & Kole, A. (2019). KKTC'de Askeri Üs Kurulmalı mı? *TURAN-SAM*, 11-17.
- Avcı, H. İ. (2021). Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı: Yaşanan Krizler ve Etkileri. *Diplomasi Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 1-22.
- Ay, A. (2015). Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Sürecinde Göç: 1960'dan Günümüze Gelişim ve Politikalar. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Ay, İ. C. (2021). Marshall "Yardımları": Türkiye'nin Dışa Bağımlılık Sürecine Etkileri. *Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 52-64.
- Ayan, S. (2007). Siyasi Yapılanma Sürecinde 1961 ve 1982 Anayasası. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(2), 1-24.
- Ayaz Avan, E. (2020). Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sorunu: Türkiye'nin Politikası ve Ab'nin Yaklaşımı. *Avrasya Etüdləri*, 58(2), 87-112.
- Aydın, A. (2017). Türkiye Almanya Dostluk Antlaşması (3 Mart 1924). *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 107-121.
- Aydın, M. (1996). Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım Teori ve Analiz. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51(1), 72-114.
- Aydın, M. (2004). Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği". *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(1), 33-60.
- Aydın, N. Z. (2019). Kilis Günlük Halk Gazetesindeki Haberlere Göre Hatay Meselesi. *Journal of Universal History Studies*, 2(1), 1-18.
- Aykoç, E. (2023). Keşan Dedeâğaç Görüşmeleri ve Türkiye'deki Yankıları. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(25.Özel Sayı), 243-272.
- Aysal, N. (2013). Kırım Savaşı'ndan Lozan Barış Antlaşması'na Osmanlı Dış Borçlarının Tarihsel Gelişim Süreci (1854-1953). *Atatürk Yolu Dergisi*, 14(53), 1-28.
- Aysel, Y. E. (2016). Turgut Özal dönemi Türk dış politikasının siyasal liberalizm açısından analizi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Aznevi, F. (2010). Avrupa Toplulukları Hukuku, Uluslararası Hukuk, Kıbrıs Cumhuriyeti ve KKTC İç Hukuku Açısından Değerlendirilmesi, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı Nezdinde Başvurulabilecek Yargı Yolları. *ANKARA BAROSU*.
- Babaoğlu, R. (2016). Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulması ve Makarios'un Türkiye Ziyareti 22-26 Kasım 1962. *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği*, 301-329.

- Babaoğlu, R. (2018). Türkiye'nin Kıbrıs Politikasının Evriminde Bir Dönüm Noktası: Londra Konferansı (29 Ağustos- 6 Eylül 1955). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 18(36), 323-347.
- Bakan, S., & Şahin, S. (2018). Uluslararası Güvenlik Yaklaşımlarının Tarihsel Dönüşümü ve Yeni Tehditler. *The Journal of International Lingua Social and Educational Sciences*, 4(2), 135-152.
- Bakır, T. (2022). Yeni Belgeler Işığında 14 Temmuz 1958 Irak İhtilali ve Türkiye'nin Irak'ın Kuzeyine Müdahale Tasarıları. *Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 184-217.
- Balcı, A. (2013). Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar. *Etkileşim Yayınları*, 258-259.
- Balcı, G. (2021). Enerji Güvenliği Rusya-Batı Gerilimi ve Türkiye (1997-2016). *Gece Akademik Yayınları*, 117-119.
- Balık, İ. (2018). Türkiye'nin Deniz Yetki Alanları ve Kıyıdaş Ülkelerle Yetki Alanı Anlaşmazlıkları. *Kent Akademisi*, 11(1), 86-98.
- Balıkçioğlu, E. (2016). Kıbrıs Müzakerelerinde "Taksim" Tartışmaları. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 30-61.
- Balyemez, M. (2021). İngiliz Yönetimi Döneminde Kıbrıs'ta Çıkarılan İkinci Rum İsyanı (18-19 Aralık 1954). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 37(103), 217-252.
- Balyemez, M. (2022). Kıbrıs Sorunu'nda Önemli Bir Girişim: Kıbrıs Türkütür Partisi ve Demokrat Parti İle İlişkileri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(3), 1709-1728.
- Baran, T., & Macar, E. (2017). Değişen Güvenlik Anlayışı Örneğinde Kopenhag Okulunun Toplumsal Güvenlik Yaklaşımı. *Journal of International Social Research*, 10(54), 251-259.
- Baş, A. (2019). Filistin Uzlaştırma Komisyonu ve Türkiye. *Tarih Dergisi*(69), 135-168.
- Başardı, D. (2019). Soğuk Savaş sonrasında Türk dış politikasının yeniden yapılandırılması. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Selçuk Üniversitesi
- Başarır, M. (2019). Sovyet Rusya'nın 1925 Dostluk ve Taraflık Antlaşması'nın Feshine Yönelik Türkiye'ye Verdiği Notaların Türk Basınına Yansıması. *Belgi Dergisi*, 2(18), 1417-1449.
- Başarır, M. (2021). Stalingrad Savaşı Döneminde Türkiye- Sovyet Rusya İlişkileri (1941-1943). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*(72), 491-522.
- Başdemir, M. (2007). Türkiye'nin Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde Yunanistan İle Olan Karasuları Sorunu. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 3(6), 93-122.
- Başkaya, M. (2018). Atatürk'ün Genç Diplomataı ve Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ndeki İlk Daimi Temsilcisi: Cemal Hüsnü Taray'ın Hayatı ve Diplomatik Faaliyetleri. *Tarih Okulu Dergisi*, 11(34), 667-685.
- Başlamışlı, M. (2018). Amerikan Belgelerine Göre 12 Mart Muhtırası'na Giden Yolda Haşhaş Sorunu. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 5(14), 351-376.
- Başlamışlı, M. (2021). ABD'nin Türkiye'ye Yönelik Ambargo Kararına İlişkin Haşhaş Sorunu Yerine 1974 Kıbrıs Krizini Ön Plana Çıkarma Girişimi. *Asia Minor Studies*(1), 695-712.
- Bayer, D. (2016). Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin Kıbrıs Politikasının Müttefik İlişkileri Bağlamında Değerlendirilmesi (1964-1980). *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu*, 329-363.
- Bayer, D. (2016). Amerika Birleşik Devletleri (Abd)'Nin Kıbrıs Politikasının Müttefiklik İlişkileri Bağlamında Değerlendirilmesi (1964-1980). *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi*

Ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu (s. 329-363). Ankara : Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkez.

- Bayın, B. (2005). Milli Mücadele Döneminde Edirne (1918-1922). (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*), *Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Bayındır Goularas, G. (2012). 1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Günümüzde Mübadil Kimlik Ve Kültürlerinin Yaşatılması. *Alternatif Politika*, 4(2), 129-146.
- Baylis, J. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(18), 69-85.
- Bayraklı , E., & Boyraz , H. M. (2017). Türkiye'nin Kıbrıs Politikası. *Türk Dış Politikası Yıllığı 2017* in B. Duran, K. İnat, & M. Caner, (s. 355-375). SETA.
- Bayraklı, E. (2014). Türkiye'nin Kıbrıs Politikası. *Türk Dış Politikası Yıllığı*, in, 2014 B. Duran, K. İnat, & A. Balcı (s. 469-497). SETA.
- Bayraklı, E. (2015). Türkiye'nin Kıbrıs Politikası 2015. *Dış Politikası Yıllığı 2015*, in, B. Duran, & K. İnat *Türk* (s. 341-363). SETA.
- Bayraklı, E. (2018). Türkiye'nin Kıbrıs Politikası 2018. *Türk Dış Politikası Yıllığı 2018* in, B. Duran, K. İnat , & M. Caner (s. 261-287). SETA.
- Bayraklı, E., & Boyraz, H. M. (2016). Türkiye'nin Kıbrıs Politikası 2016. *Türk Dış Politikası Yıllığı 2016* in, B. Duran, K. İnat , & M. Caner (s. 397-419). SETA.
- Bayraktar, Ü. (2016). Annan Planı Referandumu Sürecinde Rauf Denktaş'ın Ötekileştirilmesi: Yeni Düzen Gazetesi Örneği. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*(42), 298-321.
- Baysal, B., & Lüleci , Ç. (2015). Kopenhag Okulu ve Güvenikleştirme Teorisi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 11(22), 61-96.
- Baysoy, E. (2009). Rusya, AB, ABD İlişkileri Bağlamında Enerjinin Ekonomi Politikası ve Küreleşmenin Jeopolitiği. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 5(10), 59-81.
- Baytal, Y. (2023). Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu, Türklerin Ada'daki Durumu ve Rum Tehdit Faaliyetlerinin Sonuçları. *Avrasya Uluslararası Araştırmaları Dergisi*, 11(35), 950-974.
- Belenli, T. (2019). Akdeniz'de Meçhul Denizaltı Saldırıları ve Nyon Konferansı (1939). *Gazi Akademik Bakış*, 12(24), 163-190.
- Benhür, Ç. (2004). Stalin Dönemi Türk-Sovyet İlişkileri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*(15), 325-337.
- Bilensoy, İ. (2018). Comparing Anti-Terrorism Policies of Bush and Obama Administrations. *Lectio Socialis*, 2(1), 50-73.
- Bingöl, O. (2024). "ABD'nin Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Askeri Üs Politikasında Değişimin Türkiye'ye Etkileri ve İçirlik Üssünün Geleceği. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 29-53.
- Birdişli, F. (2011). Ulusal Güvenlik Kavramının Tarihsel ve Düşünsel Temelleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(31), 149-169.
- Birdişli, F. (2014). Eleştirel Güvenlik Çalışmaları Kapsamında Frankfurt Okulu ve Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Sorunlarına Eleştirel Bir Yaklaşım. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 10(20), 229-256.
- Birdişli, F. (2020). Bölgesel Güvenlik. *Güvenlik Çalışmaları*. in, O. Bingöl, & A. B. Varlık, İstanbul Arel Üniversitesi.
- Birdişli, F. (2020). Uluslararası Güvenliğin Tarihsel Gelişimi ve Postmodern Güvenlik Dönemi. *Güvenlik Bilimleri Dergisi (International Security Congress Special Issue, Özel Sayı)*, 235-260.

- Birlik, G. K. (2021). Akdeniz Anlaşmaları ve Türkiye'deki Uygulamaları. *Journal of Modern Turkish History Studies/ Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 17(34), 863-900.
- Birlik, G. K. (2022). "Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin Birinci Yılındaki İhlaline Türkiye'nin Yaklaşımı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 876-907.
- Bostancı, M., & Uysal, N. (2023). Milli Güvenlik Konseyi Dönemi Türk Dış Politikası (1980-1983). *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(3), 1405-1432.
- Bostancı, M. (2013). Türk-Arap İlişkilerine Etkisi Bakımından Bağdat Paktı. *Gazi Akademik Bakış*(13), 171-184.
- Bostancı, M. (2015). "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilânı ve buna yönelik tepkilerin Türk kamuoyundaki yankıları. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 34(57), 317-356.
- Boyras, H. M. (2022). Türkiye'nin Kıbrıs Ve Doğu Akdeniz Politikası 2022. in H. M. Boyras, (s. 277-291). SETA.
- Boyras, H. M. (2023). Türkiye'nin Kıbrıs ve Doğu Akdeniz Politikası 2023, in, B. Duran, K. İnât, & M. Caner, (s. 281-301). SETA.
- Boyras, H. M., & Özdemir, B. (2019). Türkiye'nin Kıbrıs Politikası 2019. *Türk Dış Politikası Yıllığı 2019* in, B. Duran, K. İnât, & M. Caner (s. 297-321). SETA.
- Bozdağlıoğlu, Y. (2014). Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları. *Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 180(180), 9-32.
- Bozdağlıoğlu, Y., & Özen, Ç. (2004). Liberalizmden Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistematik Bağlılık. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(4), 59-79.
- Bozkurt, İ. (2023). Uluslararası Garanti Anlayışı ve 1960 Kıbrıs Garanti Antlaşmasının Analizi. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 1(43), 117-153.
- Bozkurt, İ., & Aytar, İ. H. (2015). II. Dünya Savaşı Sonrası Uluslararası Ekonomiye Eklemlenme Sürecinde Türkiye'nin Deniz Ticareti ve Liman Politikası (1945-1960). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 15(31), 333-357.
- Boztaş, A. (2012). Türk Demokrasisine Müdahaleler/Interventions To Turkish Democracy. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(19), 65-73.
- Boztürk, H. (2021). Geçmişten Günümüze Avrupa Birliği'nin Kıbrıs Sorununa Yaklaşımı. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(51), 491-499.
- Bölme, S. M. (2012). Soğuk Savaş'ta NATO-ABD-Türkiye Üçgeninde Askerî Üsler: Süreklilik ve Değişim. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 9(34), 51-71.
- Brown, C., & Ainley, K. (2008). *Realizmden Neorealizme* (3 b.). (A. Oyacıoğlu, Çev.) Yayın Odası.
- Buçan, N. (2022). Çiftlik Güvenlik İdaresi'ni Eleştirel Teori ve Kültür Endüstrisi Kavramı Işığında Yeniden Düşünmek. *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 8(3), 303-331.
- Budak, Ö. (2010). Mübadele Meselesi ve Lozan'da Çözümü. *Karadeniz Araştırmaları*(26), 129-142.
- Bulut, R. (2015). SSCB'nin Dağılması ve Rusya Federasyonu'nda Serbest Piyasaya Geçiş. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 7-19.
- Bulut, S. (2008). Sovyet Tehdidine Karşı Güvenlik Arayışları: I. ve II. Menderes Hükümetlerinin (1950-1954) NATO Üyeliği ve Balkan Politikası. *Atatürk Yolu Dergisi*, 11(41), 35-61.
- Bulut, S. (2010). Türkiye-Yunanistan arasında Ege sorunu ve AB üyelik sürecine etkisi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Bulut, S., & Öğreten, C. (2019). Türk-Sovyet İlişkilerinde Yol Ayrımı: 1925 Türk-Sovyet Saldırmazlık Paktının İptali ve Amerikan Basını. *History Studies*, 11(5), 1457-1489.
- Buzbay Akdemir, B. (2016). Türkiye-Azerbaycan İlişkilerinde Turgut Özal Dönemi. *International Turgut Özal Symposium*, in, A. Duman, (s. 16-28). Ankara: Turgut Özal University.
- Büyük, S. (1988). İdealizm ve Eğitim. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 21(1), 343-365.
- Büyükcan, T. (2004). Türk Sanayileşmesinde Bir Durak: I. Sanayi Planı 1929-1939. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Büyükhana, M. (2021). Uluslararası ve ulusal mevzuata göre Türkiye'deki Suriyelilerin hukuki statüsü. *R&S-Research Studies Anatolia Journal*, 4(2), 76-90.
- Can, C. (2023). Soğuk Savaş Yıllarında Türkiye'de Merkez Sağ İktidarların ABD İle İlişkileri. *Sakarya İktisat Dergisi*, 12(3), 423-440.
- Can, O. (2021). Avrupa Birliği'nin Doğu Akdeniz Jeoekonomi Politikaları Ekseninde Türkiye-İtalya İlişkileri. *EURO Politika*(11), 64-81.
- Canar, B. (2018). SSCB-Türkiye İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu (1964-1979). *ViraVerita E-Dergi*(8), 223-246.
- Cankut, A. (2021). Rumların Akritas Soykırım Planları Ve Kıbrıs'ta Çözumsuzlüğün Başlangıcı. *Assam Uluslararası Hakemli Dergi*, 8(19), 71-87.
- Cesim, A. (2019). İmmanuel Kant'ın Felsefi Görüşlerinin Uluslararası İlişkiler Disiplinine Yansımaları. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 2(1), 1-24.
- Cömert, H. (2016). İmkansız Üçlemeden İmkansız İkileme: Bretton Woods Dönemi ve Sonrası Para Politikası. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 34(1), 115-136.
- Çakıcı, D. (2023). "Kıbrıs ve Batı Trakya Davalarında İki Doktor İki Lider: Dr. Fazıl Küçük-Dr. Sadık Ahmet. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(3), 934-948.
- Çakıcı, D. (2023). 6-7 Eylül Olaylarının Gerçekleşmesinde Kıbrıs Türktür Cemiyetine Yöneltilen Suçlamalar ve Cemiyetin Önde Gelen Sıralarının Savunmaları. *Atatürk Yolu Dergisi*(72), 46-67.
- Çakır, A. (2021). Türkiye-NATO ilişkilerinde inşacı etkiler (1991-2011). *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 18(71), 45-66.
- Çakmak, H. (2020). Balkan Antantı. *Uluslararası Hakemli İlmi Araştırma Dergisi*, 88, 94-103.
- Çalık, D., & Çınar, Ö. P. (2009). Geçmişten Günümüze Bilgi Yaklaşımları Bilgi Toplumu ve İnternet. *XIV. Türkiye'de İnternet Konferansı* (s. 77-88). İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- Çankaya, S. (2016). Yunanlı Öğrencilerin 1999-2011 Yılları Arası Türk-Yunan İlişkilerine ve Türkiye'nin AB Üyeliğine Bakışı: Thessaly Üniversitesi Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, 19(1), 69-88.
- Çayhan, E. (2002). Avrupa güvenlik ve savunma politikası ve Türkiye. *Akdeniz University Faculty of Economics & Administrative Sciences Faculty Journal/Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(3).
- Çaylı, Ş. (2023). Cumhuriyetin 100. yılında Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde güvenlik ikilemi: NATO üzerinden bir analiz. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26((49-1)), 137-155.
- Çeçen, A. F., Bulut, S., & Ayçin, T. (2021). Doğu Akdeniz Meselesinde Yunan Lobisinin Türkiye Karşısı Faaliyetleri. *İletişim ve Diplomasi*(6), 111-137.

- Çelebi, İ., & Çelik, V. (2020). 1960'da Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşundan 2004 Annan Planı'na Kadar Olan Süreçte Kıbrıs Meselesi. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 6(2), 168-193.
- Çelebi, M. (2015). Atatürk Dönemi ve Sonrasında Türkiye-İtalya İlişkilerini Etkileyen Faktörler. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 31(91), 69-92.
- Çelik, M. (2021). ABD'nin Türkiye'ye Silah Ambargosu ve Yahudi Lobiciliği. *Tarih Okulu Dergisi*, 14, 121-144.
- Çelik, O. (2020). Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Paylaşımı Sorununda Türkiye-Libya Mutabakatı. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çetin, B. N. (2008). Siyasi Küreselleşme Bağlamında Ulus Devlet Tartışmaları. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 177-182.
- Çetin, B., Barış, S., & Saroğlu, S. (2011). Türkiye'de Karayollarının Gelişimine Tarihsel Bir Bakış. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 123-150.
- Çevik, S. (2015). Uluslararası Hukuk ve Türkiye-ABD İlişkileri Bağlamında Eleştirel Bir Bakış Açısıyla İncirlik Üssünün Kullanımına Dair Bazı Tespitler. *MS thesis. Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Çiçekçi, C. (2012). *Uluslararası Güvenlik Çalışmaları Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Güvenlik Kuramı* (1 b.). Kriter Yayınları.
- Çınar, Y. (2018). Modernleşme ve Bağımlılık Teorisi Ekseninde Marshall Yardımı ve Türkiye. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(02), 325-350.
- Çukur, S. (2020). Kopenhag Okulunun Güvenikleştirme Teorisi Bağlamında ABD'nin Irak Politikası. *UPA Strategic Affairs*, 1(1), 51-72.
- Çulha, İ. (2019). Türk Rum Mübadelesinde "Etabli" Sorunu, İstanbul'un Sınırları Konusundaki Anlaşmazlık ve Türkiye'nin İzlediği Politika. *Tarih ve Günce*, 2(4), 155-202.
- Daban, C. (2017). Turgut Özal Dönemi Türkiye Dış Politikası. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17(33), 77-96.
- Daştan, İ. (2014). Türkiye'de Sağlık Turizmi: Türkiye ve Özelinde İzmir'de Sağlık Turizminin Mevcut Durum Analizi ve Strateji Örnekleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(10).
- Dedemen, F. (2019). *Güvenikleştirme Pratiklerinin Değişen Doğası: ABD ve İran Örneği* (1 b.). Gazi Kitabevi.
- Dedemen, F. (2022). Antropolojik İstihbarat: Pozivist ve Post-Pozitivist Paradigmalar Bağlamında Özneyi Anlamak Üzerine Bir Model Önerisi. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 24(1), 101-120.
- Dedeoğlu, B. (2008). *Uluslararası Güvenlik ve Stratejileri* (1 b.). Yenyüzyıl Yayınları.
- Demir, S. (2010). Dünden Bugüne Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 6(11), 27-52.
- Demir, S., & Varlık, A. B. (2013). Realist ve Liberal Teorilerde "Güç" Anlayışı. *Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar* in, H. Çomak, & C. Sancaktar. Beta Basım Yayım.
- Demir, Ş. (2012). Adnan Menderes 6/7 Eylül Olayları. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*(12), 37-63.
- Demirdöğen, Ü. (2002). Nice Zirvesi Sonrasında Avrupa Güvenlik Savunma Politikası ve Türkiye.

- Demirhan, H. (2019). Bulgaristan'da Türklere Uygulanan Asimilasyon Politikaları ve Anavatana Göç. *7th International Symposium on Balkan History Studies, 1*, 283-342.
- Demiröz, D. (2017). Ağustos 1999 Depremi'nin Yunan Milli Kimliğinin Öteki'İmajı Üzerinde Yarattığı Sarsıntı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 43*(2), 187-194.
- Demirtaş, B. (2016). İnşacılık. *Uluslararası İlişkilere Giriş*. in, Ş. Kardaş, & A. Balcı (s. 167-187). Küre Yayınları.
- Deniz, A. (2020). Kıbrıs'ta Yunan Terör Örgütü EOKA ve Katliamları. *Uluslararası Eğitim ve Tarih Araştırmaları Dergisi, 2*(2), 1-25.
- Deniz, M. (2019). Hitler Dönemi Türk Alman Anlaşmaları. *The Journal of Social Sciences, 2*(2), 85-99.
- Denizoğlu, M. (2021). MÖ 47 Zela Savaşı'nın İnşacılık Teorisi Üzerinden İncelenmesi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 11*(2), 581-590.
- Dilek, M. S. (2012). Akdeniz'de Yaşanan Güvenlik Sorunu ve Büyük Güçlerin Politikası (1936-1939). *Electronic Turkish Studies, 7*(4), 1519-1540.
- Dinçer, B. (2016). Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin Kıbrıs Politikasının Müttefiklik İlişkileri Bağlamında Değerlendirilmesi (1964-1980). *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi Ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu*.
- Dinçer, C. (2009). Kolluk Kuvvetlerinin Zor Kullanma Yetkisi. *Türk İdare Dergisi, 37*.
- Dinçkol, A. (2013). Avrupa Komisyonu Türkiye 2012 İlerleme Raporu. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 19*(2), 85-100.
- Dokuyan, S., & Narbahçe, R. (2018). Bülent Ulusu Hükümeti Döneminde Türk Dış Politikası (1980-1983). *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 7*(4), 2899-2925.
- Dolanbay, H. (2019). 1975-1984 Arası Gündem: Kıbrıs Barış Harekâtı ve Türkiye'nin Dış Politikası. *Tarih ve Gelecek Dergisi, 5*(3), 851-862.
- Donnelly, J. (2000). Realizm and International Relations. *Cambridge University*.
- Dönmez, S. (2022). Doğu Akdeniz 'de bölgesel güvenlik sorunu: enerji ve ittifaklar. *Bilge Strateji, 13*(24), 186-208.
- Duman, S. (2016). Jhonson Mektubunun Türk Solu Üzerindeki Etkisi. *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu*, 243-263.
- Duman, S. (2019). Doğu Akdeniz'de emperyal girişimler ve Türkiye. *Karadeniz Araştırmaları*(62), 213-230.
- Duman, S. (2020). Suriye Çerçevesinde Türkiye-ABD İlişkileri. *Karadeniz Araştırmaları*(65), 1-27.
- Dursun, R. H. (2017). Realizmin Realist Bir Eleştirisi Olarak Raymond Aron ve Uluslararası İlişkiler Kuramı. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 5*(2), 67-85.
- Düzgün, D. M. (2020). Realizm Teorisinin Ortaya Çıkışı ve Gelişim Evreleri. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*(47), 256-276.
- Efe, H. (2007). AB'nin Gelişen "Avrupa Güvenlik Ve Savunma Politikası" Ve Türkiye. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9*(3), 127-145.
- Ekinci, M. U., & Şenay, F. (2014). *Birleşik Kıbrıs İçin "Son Şans": Federal Çözüm Müzakereleri*. SETA.
- Ekinci, F. D. (2019). İnşacılık, Kimlik, 'Üretilmiş' Vatandaşlar: Rusya'nın Abhazya ve Güney Osetya'da Vatandaşlık Politikaları. *Uluslararası İlişkiler Dergisi, 16*(61), 97-109.

- Emgili, F. (2014). Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi'nin Türkiye Cumhuriyeti'nin Milli İktisadının Oluşumundaki Etkisi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 180(180), 105-122.
- Emgili, F. (2017). Türk Yunan Nüfus Mübadelesi Hakkındaki Araştırmalara Genel Bir Bakış. *Tarih ve Günce*, 1(1), 29-54.
- Eminoğlu, N., & Kök, B. (2020). Türkiye'nin Avrupa Birliği İle Müzakere Süreci.
- Emiroğlu, H. (2006). Uluslararası Siyasal Örgütlenme Modeli Oluşumunun Tarihsel Süreci ve Birleşmiş Milletler Örgütü (1940-1990). *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2(4), 103-136.
- Ercan, M., & Kılınç, M. C. (2020). Bölgesel ve küresel aktörlerin Ortadoğu merkezli Doğu Akdeniz politikaları "Kıbrıs çatışması ve Libya mutabakatı. *Anadolu Strateji Dergisi*, 2(2), 15-28.
- Erdem, E. (2022)a. Balkanlarda Bölgesel Barış Girişimlerine Tarihsel Bir Örnek Olarak Balkan Paktları. *Balkanlarda Siyasal, Kültürel ve Ekonomik Gelişmeler Dergisi*, 1(4), 173-193.
- Erdem, E. (2022)b. II. Dünya Savaşına Giden Yolda Atatürk'ün Uluslararası Barış ve Demokrasi Üzerine Düşünceleri. 7. *Uluslararası Erciyes Bilimsel Araştırmalar Kongresi*, (s. 201-207). Kayseri.
- Erdem, J. G. (2017). Yargı Kararlarında Kanun Önünde Eşitlik İlkesi ve Kadın Erkek Eşitliği. *Akademik Hassasiyetler*, 4(8), 19-44.
- Erdem, M. S. (2018). Savunma Ekonomisi Üzerine Üç Makale. *Yayımlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Erdem, N. (2016). Lozan Görüşmeleri Sırasında Patrikhane Meselesi Karşısında Patrik Meletios'un Yunan Kaynaklarına Yansıyan Yaklaşımı. *Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 16(33), 105-134.
- Erdem, U. (2017). İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den İstekleri ve İngiltere (1945-1946). *Tarih Okulu Dergisi*, 10, 179-209.
- Erdoğan, İ. (2013). "Küreselleşme Olgusu Bağlamında Yeni Güvenlik Algısı. *Gazi Akademik Bakış*(12), 265-292.
- Erdoğan, M. (2008). Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu/Avrupa Birliği İlişkilerinde Değişmeyen Öncelikler. *Liberal Düşünce Dergisi*(52), 123-140.
- Erdoğan, R. (2014). Avrupa Birliği İlerleme Raporlarında 24. Fasıl: "Güvenlik" Politikalarının İçerik Analizi. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*.
- Erhan, Ç. (1996). Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 50(01), 275-287.
- Eriş, Ö. Ü. (2019). Doğu Akdeniz Enerji Denkleminde Türkiye'nin yeri. *EURO Politika*, 3(2), 17-21.
- Erkara, M. B., & Küşpeli, P. (2023). Ege Hava Sahası: Türkiye ve Yunanistan Sorunları. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, 9(9), 185-199.
- Erkeç, E. (2023). Adalar Denizi'nde Yaşanan Türkiye-Yunanistan Geriliminin Doğu Akdeniz Bölgesel Güvenlik Kompleksine Yansımaları. *BRIQ Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi*, 4(2), 24-48.
- Erken, A. (2023). Robert Koleji'nin Boğaziçi Üniversitesine Devri Sürecinde Yaşananlar: (1960-1971). *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(46), 564-578.
- Erkmen, A. (2020). Türkiye'nin NATO Üyeliği ve Üyeliğin TBMM'de Kabulü. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 1024-1049.
- Ermağan, İ. (2012). Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD dış politikası-Obama dönemi ve AK Parti. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 3(05), 21-35.

- Eroğlu, H. (2002). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetini Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 18(54), 735-793.
- Erol, H. (2015). Kıbrıs Müzakereleri ve Rauf Denkaş. *Journal of History School (JOHS)*, 8(24), 717-760.
- Erol, H. (2015). Rauf Denkaş'ın Ankara'daki Zorunlu İkamet Yılları ve Faaliyetleri (1964-1968). *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 49-70.
- Erol, H. (2020). Kktc Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinin Değerlendirilmesi. *TURAN-SAM*, 13(49), 140-146.
- Ersoy Hacısalıhoğlu, E. (2022). Balkan Matbuat Birliği Konferansı (1937)., (s. 1-5). Ankara.
- Ertem, B. (2009). Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21), 377-397.
- Ertem, B. (2010). Türkiye Üzerindeki Sovyet Talepleri ve Türk Sovyet İlişkileri (1939-1947). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 252-273.
- Ertosun, E. (2016). Turgut Özal'ın Ekonomi Odaklı Dış Politikası: Yunanistan'a Yönelik "Zeytin Dalı" Diplomasisi Örneği. *Bilge Strateji*, 8(15), 33-57.
- Ertoý, B. (2019). Uluslararası İlişkilerde Realist Geleneğin Dönüşümü ve Neoklasik Realizm. *Anadolu University Journal of Faculty of Economics*, 1(1), 1-26.
- Eser, B., Demirkıran, Ö., & Çiçek, E. (2011). II. Dünya Savaşı Sonrasında Türk Siyasetinin Liberalleşmesi Bağlamında Türk-Amerikan İttifakının Ortaya Çıkışı: Batı Bloğuna Geçiş. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(14), 17-38.
- Eştürk, Ö. (2006). Türkiye'de Liberalizm: 1983-1989 Turgut Özal Dönemi Örneği. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.
- Eyicil, A., & Hamadlak, P. (2015). Türkiye-Irak İlişkiler'inde Musul Sorunu. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 67-84.
- Eylül, İ. (2015). Türkiye'nin NATO'ya Giriş Süreci ve Türkiye ABD İlişkileri.
- Ezer, F. (2020). Müttefik Devletlerin Türkiye'yi I. Dünya Savaşına Dahil Etme Girişimleri Ve İnönü Churchill Görüşmesi. *Belgi Dergisi*, 2(22), 2595-2611.
- Feridunoğlu, İ. C. (2017). Hürriyet Gazetesi'nce 1964 Johnson Mektubu Süreci'nde Kullanılan Dilin Milliyetçi Söylem Bağlamında Söylem Analizi Yöntemiyle İncelenmesi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 371-394.
- Fidan, A. (2014). Düünden Bu Güne Kabotaj ve Türk Denizciliğindeki Yeni İvmelenmeler. *Kent Akademisi*, 7(18), 61-69.
- Fierke, K. M. (2016). İnşacılık. *Uluslararası İlişkiler Teorileri Disiplin ve Çeşitlilik*. in, T. Dunne, K. Milja, & S. Smith (Ö. Kelekçi, Çev., s. 199-218). Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları.
- Fırat, M. (2004). Helsinki zirvesinden günümüze AB-Türkiye ilişkileri çerçevesinde Kıbrıs gelişmeleri. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 4(1), 47-79.
- Fırat, M. (2010). Yunanistan'la İlişkiler (1980-1990). *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1980-2001)* in, B. Oran, (s. 102-124).
- Fırat, M. (2018). Yunanistan'la İlişkiler. *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* in, B. Oran İletişim Yayınları.
- Franz, E., & Demirsoy, S. (1975). Yunanistan ve Türkiye Arasında, Ege Denizi Kıta Sahaneliği Üzerindeki Hak İddiasından Doğan Tartışma. *Scientific Mining Journal*, 14(1), 1-20.
- Galata, Y. C. (2022). Papa Eftim ve Kıbrıs Türkleri. *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*(9-10), 47-61.

- Galata, Y. C. (2023). 1963-64 Kıbrıs Olaylarının Türk Arşiv Belgelerine Yansımaları. *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, 6(12), 1-21.
- Gaytancıoğlu, K. (2010). on Dönem Türkiye-Azerbaycan İlişkileri Çerçevesinde Yaşanan Bayrak Krizi'nin Değerlendirilmesi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2(1), 43-50.
- Gençalp, E. (2004). Avrupa Güvenlik Ve Savunma Politikası'nın (Agsp) Avrupa Güvenliğindeki Rolü Ve Nato İle İlişkileri. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 44-54.
- Geniş, K. C. (2021). Londra-Zürich Anlaşmalarına Giden Süreç (05.02. 1959-19.02. 1959). *Belgi Dergisi*, 233-252.
- Giritli, İ. (1975). Dünyada Petrol ve Türkiye. *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 3(4), 61-84.
- Gökçe, E. U. (2018). 1974 Kıbrıs Krizinde CHP-MSP Koalisyon Hükümetinin Karar Alma Süreci. *Ulusal Uluslararası Çalışmalar Dergisi*, 2(1), 41-60.
- Gökçen, S. (2006). Fener Rum Patrikhanesi'nin Hukuki Statü ve Heybeli Ada Ruhban Okulu'nu Açtırma Girişimi. *Atatürk Dergisi*, 5(1), 185-222.
- Gökçen, S. (2007). Ankara-Moskova İlişkilerinin Gelişimi ve 1925 Dostluk ve Saldırmazlık Andlaşması. *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 3(3), 117-140.
- Göktürk, T. B. (2015). Rum Ortodoks Klisesi'nin Kıbrıs'ta Karar Alma Sürecine Etkisi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 15(30), 295-345.
- Gönlübol, M. (1986). 1919-1938 Yılları Arasında Türk Dış Politikası *Olaylarla Türk Dış Politikası*. in, M. Gönlübol (Cilt 1, s. 3-137). Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Gözen, R. (2006). Türk Dış Politikasının Avrupa Birliği'ne Doğru Dönüşümü. *Uluslararası Hukuk ve Politika*(6), 1-16.
- Gözen, R. (2015). İdealizm. *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, in, R. Gözen.
- Gülçür, A. (2022). Doğu Ege Adalarının Egemenliği Sorunu ve Askerden Arındırılmış Olmaları Statüsünün Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*(2), 1483-1514.
- Gülen, A. (2011). İnönü Hükümetlerinin Kıbrıs Politikası (1961-1965). *Atatürk Yolu Dergisi*, 13(50), 389-428.
- Güler, Y. (2004). Kuzey Kıbrıs TÜ Rk Cumhuriyeti'nin Kuruluşun Kadar Kıbrıs Meselesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* 5.1, 5(1), 101-112.
- Güllü, R. E. (2015). Benito Mussolini'nin İtalya'daki İktidara Gelişinin Türk Kamuoyuna Yansıması. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 11(22), 305-329.
- Gülmez, N., & Tahancı, B. (2014). Soğuk Savaş Dönemi Çekişmelerinden Bir Örnek: U-2 Uçak Krizi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 14(28), 225-252.
- Gülmez, N., & Demirci, E. (2013). Von Papen'in Türkiye Büyükelçiliği. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 13(27), 225-250.
- Gümüş, Ö. (2010). Dünya Bankası Kredileri: Türkiye Örneği Üzerine Bir İnceleme . (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Güncan, E. (2022). Türk Ulusal Basınında Kardak Krizi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi*.
- Gündörmez, O. (2019). Türkiye'nin AB Politikası 2019. *Türk Dış Politikası Yıllığı 2019 in B. Duran, K. İnat, & M. Caner (s. 237-269)*.

- Güneş, A. (2022). "Deniz-Enerji Güvenliği İlişkisi Bağlamında Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Enerji Politikalarının Analizi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(1), 363-391.
- Güneş, C. K. (2021). Londra-Zürich Anlaşmalarına Giden Süreç (05.02. 1959- 19.02.1959). *Belgi Dergisi*(21), 233-252.
- Güney, M. K. (2017). *İnşacılık Kuramı Kapsamında 2000'li Yıllarda Türk Dış Politikası ve Kimlik*. Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Gürdeniz, C. (2021). *Anavatandan Mavi Vatan'a* (3 b.). İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Gürdeniz, C. (2022). *Hedefteki Donanma* (Cilt 7). İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Gürel, O. (2018). Neo-konservatif Yaklaşımın Körfez Krizleri Dönemi Türkiye-ABD İlişkilerine Etkisi. *B.U.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 37(1), 213-244.
- Gürel, O. (2022). Realist Konstrüktivizm Perspektifinde Bill Clinton Döneminde Uygulanan Güvenlik ve Terör Politikalarının Türkiye-ABD İlişkilerine Etkisi. *International Journal of Social Inquiry*, 15(1), 195-208.
- Güvenç, S. (2015). NATO'nun Evrimi ve Türkiye'nin Transatlantik Güvenliğe Katkıları. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 12(45), 101-119.
- Hacıtahtiroğlu, K. (2014). Küreselleşmenin Siyasal Etkileri, Göç ve Ukrayna-Rusya krizi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 259-284.
- Halhallı, B., & Acar, M. (2022). Birleşik Krallık Yönetiminin Sona Ermesinden Türk Askeri Harekatına Kadar Kıbrıs Sorunu. *Sosyal Bilim İncelemeleri*, in, P. Karatay Göğül, S. Kızılkaya, & L. Sizer (s. 30-46).
- Hande, E. (2015). Kıbrıs Müzakereleri ve Rauf Denktaş. *Journal of History School (JOHS)*, 8(24), 717-760.
- Harunoğulları, M. (2020). Doğu Akdeniz Enerji Havzası: Bölge Üzerinde Yaşanan Uluslararası Anlaşmazlık Ve Rekabet. *International Journal of Geography and Geography Education*, 455-481.
- Hasgüler, M., & Özkaleli, M. (2010). *Kıbrıs' ta Metamorfoz ve Paradigma Değişimi*. International Strategic Research Organization.
- Hatip, E. (2014). Kıbrıs Sorununda Avrupa Birliğinin Rolü (1990-2004). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hatip, Ö. (2021). "Dr. Sadık Ahmet'in İkinci Milletvekilliği Dönemi. *Sadık Ahmet* in, N. Erdem (s. 249-269).
- Hergüner, M. (2003). Cumhuriyetimizin Başlangıç Yıllarındaki Denizciliğimize İlişkin Bir İnceleme (1923-1930). İstanbul: İstanbul ve Marmara, Ege, Akdeniz, Karadeniz Bölgeleri Deniz Ticaret Odası.
- Heywood, A. (2022). *Siyaset* (24 b.). (N. Uslu, Çev.) Felix Kitap.
- Hiresoğlu, F. (2023). Kıbrıs Barış Harekâtında Türk Hava Kuvvetleri (1974). *Turkish Academic Research Review*, 1267-1279.
- Hodalloğulları, Z., & Aydın, A. (2016). Ürkiye İle Rusya Arasındaki Doğal Gaz İşbirliğinin Türkiye'nin Enerji Güvenliğine Etkisi. *Journal Of International Social Research*, 9(43).
- İleri, Ü. (2015). 1960'lı ve 1970'li Yıllarda İşçi Örgütlenmelerini Hazırlayan Etmenler. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 4(10), 198-226.
- İlyas, A., & Turan, O. (2016). İnönü Dönemi Türk Dış Politikası. *Atatürk Dergisi*, 1(1), 319-341.
- İnanç, H. (2016). Türkiye-AB İlişkileri: Entegrasyonu Zora Sokulan Saiklar. *Journal of Suleyman Demirel University Institute of Social Sciences*, 25(3), 229-246.

- İnci, S. (2022). Cumhuriyet Döneminde Fener Rum Patriklerinin Seçimi. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 22(1), 1-36.
- İskender, S. (2015). Neorealizm, Neoliberalizm, Konstruktivizm ve İngiliz Okulu Modellerinde Uluslararası Sistemsel Değişikliklere Bakış. *The Journal of Europe-Middle East Social Science Studies*, 1(1), 14-38.
- Işık, S. (2011). Balkan Antantı, Balkan Paktı ve Türkiye. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- İşık, H. (2022). Kıbrıs' ta İki Devletli Çözüme Dayalı Yeni Dönem. *Yeni Türkiye*, 127.
- İzmir, B. (2017). İki Müttefik Bir Kriz: Türk-Amerikan İlişkilerinde Jüpiter Füzeleri Krizi. *HUMANITAS-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), 177-192.
- Kalaycı, C., & Artan, S. (2010). Gümrük Birliğinin Türkiye'nin Dış Ticaretine Etkileri: Panel Veri Analizi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(27).
- Kalaycı, İ. (2007). Atatürk Döneminde Türk-Sovyet İlişkileri (1919-1938). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Kalemlı, H. (2016). Türkiye Paris Başkonsolosunun Raporuna Göre İkinci Dünya Savaşı Sırasında Almanların Paris'i İşgali. *Journal of Modern Turkish History Studies/ Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 12(24), 29-56.
- Kalkan Küçüksoğak, Ö. (2012). Güvenlik Kavramının Realizm, Neorealizm ve Kopenhag Okulu Çerçevesinde Tartışılması. *TURAN-SAM*, 4(14), 199-205.
- Kalyon, L. (2010). Truman Doktrini Üzerine Bir Analiz. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 6(11), 7-26.
- Kamer, K. (2007). Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs Sorunu. *Gazi Akademik Bakış*(01), 57-73.
- Kandemir, E., & Tuncer, C. O. (2020). Irak-Türkiye Enerji İlişkilerinin Bölgenin Ekonomik Güvenliğine Etkileri. *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 3(1), 75-89.
- Kapıcı, H. Z., & Sakin, S. (2015). Cumhuriyet Arşivi Işığında Yabancıların Bakış açısıyla Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1955-1959). *The Journal Of Academic Social Science Studies*, 4(34), 135-151.
- Karabulut, B. (2009). Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karabulut, B. (2014). Birinci Dünya Savaşı ve Uluslararası İlişkilerde İdealizmin Yükselişi. *Gazi Akademik Bakış*, 15, 57-72.
- Karabulut, B. (2014). Birinci Dünya Savaşı ve Uluslararası İlişkilerde İdealizmin Yükselişi. *Akademik Bakış*, 15, 57-72.
- Karabulut, B. (2021). Uluslararası İlişkiler Kuramlarının Güvenlik Yaklaşımları: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 51-87.
- Karagöl, E. T., & Kızılkaya, M. (2015). Rusya-AB-Türkiye Üçgeninde Türk Akımı. *Seta Perspektif*(105).
- Karagölmez, M. (2020). "Macar Arşiv Belgeleri Işığında Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Yapmış Olduğu Askerî Hazırlıklar (1935-1939). *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(51), 326-342.
- Karakoç, J. (2006). ABD'nin Soğuk Savaş Sonrası Hegemonya Çabaları Etkisinde Nato'nun Kosova Müdahalesi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), 227-242.

- Karaosmanoğlu, A. L. (2014). NATO'nun Dönüşümü. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 10(40), 2-38.
- Karayuluk, H. (2018). 6/7 Eylül 1955 Olaylarının Neden ve Sonuç İlişkisi İçerisinde Değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 36-50.
- Kardaş, T. (2016). Güvenlik. *Uluslararası İlişkilere Giriş* (Cilt 5) in Ş. Kardaş, & A. Balcı. Küre Yayınları.
- Kartal, G. (2023). Çoklu Yapısal Kırılmalar Altında Enflasyon İle Uluslararası Petrol Fiyatları İlişkisi: Türkiye Örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1), 28-56.
- Kartal, M. (2019). Türk Mukavemet Teşkilatı'nın Kıbrıs' taki Rolü. *Genç Kalemler Dergisi*, 201-204.
- Kasapsaraçoğlu, M. (2020). Türkiye'nin Ortadoğu Politikasının Ekonomi Politigi: DP (1950-1960) ve ANAP (1983-1991) Dönemlerinin Karşılaştırmalı Analizi. *History Studies*, 12(2), 497-513.
- Kasım, K. (2007). Soğuk savaş dönemi sonrası Kıbrıs sorunu. *Gazi Akademik Bakış*(1), 57-73.
- Kaştan, Y. (2012). Ortadoğu'da Arap İsrail Mücadeleleri ve Türkiye. *Tarih ve Medeniyetler Tarihi*, 4, 1797-1815.
- Kavuncu, S. (2001). Türkiye İngiltere İlişkileri 1939-1946 . *Master's Thesis, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Kavuncu, S. (2013). 1990'larda Türkiye-ABD İlişkilerinde SEİA ve ABD Yardımı. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1), 123-148.
- Kaya, Y., & Yeter, B. (2018). Demokrat Parti Döneminde Kıbrıs Sorunu. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2), 215-229.
- Kayam, H. C. (1993). Lozan Barış Andlaşmasına Göre Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Konunun TBMM'de Görüşülmesi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 9(27), 581-608.
- Kaymaz, İ. Ş. (2007). Wilson Prensipleri ve Liberal Emperyalizm. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 23(67-68-69), 145-174.
- Kelkitli, F. A. (2017). İki Savaş Arası Dönemde İtalya'ya Karşı Balkanlarda Bir Dengeleme Politikası Denemesi: Balkan Antantı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 72(2), 423-443.
- Keser, U. (2006). "Kıbrıs' ta Göç Hareketleri ve 1974 Sonrasında Yaşananlar. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 5(12), 103-127.
- Kılıç, S. (2008). Musul Sorunu ve Lozan. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 24(71), 319-340.
- Kılıçoğlu, Ç. (2010). Albaylar Cuntası Döneminde Yunanistan'ın Türkiye Politikası (1967-1974).
- Kılıçoğlu, M. E. (2023). Birinci Dünya Savaşı ve Kıbrıs. *FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*(21), 209-236.
- Kiraz, S. (2018). Dış Politika Analizi Modeli Olarak Neoklasik Realizm: İkinci Dünya Savaşı Sırasındaki Türk Dış Politikasının Analizi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 417-440.
- Kissinger, H. (2014). *Dünya Düzeni* (4 b.). (S. S. Gül, Çev.)
- Kiyak, R. (2017). Jüpter Füzelelerinin Türkiye'ye Yerleştirilmesi ve Oluşturduğu Etkiler. *Master's Thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Kıyanç, S. (2020). ABD Merkezi İstihbarata Teşkilatı (CIA) Arşiv Belgelerine Göre Ege Sorunu. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(1), 11-32.

- Koca, M. (2022). Türkiye'nin Afrika Ülkeleriyle İlişisinin Gelişmesinde Kıbrıs Meselesi ve İyi Niyet Heyetlerinin Rolü. *Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi*, 4(2), 101-109.
- Kocaoğlu, C. T. (2021). Soğuk Savaş Sürecinde Komünizme Karşı Türkiye'nin Uluslararası Güvenlik ve Savunma İşbirlikleri Kurma Çabaları: Balkan Paktı ve İttifakı. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 17(37), 1-38.
- Koç, E. (2016). ABD Dış Politika Doktrinlerinin Orta Doğu'ya Yansıması. 2. *Uluslararası Çinden Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresi Kongre Kitabı* in, R. Pehlivanlı, & S. Demirkılınc (s. 24-35). Hatay: İktisadi ve Sosyal Araştırmalar Derneği Yayınları.
- Koç, E. (2020). İran ve Suudi Arabistan Rekabetinin İsrail ve Filistin Sorunu Üzerinden Analizi. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 7(2), 233-263.
- Koçak, C. (2018). Siyasal Tarih. *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980* in, S. Akşin, (s. 127-215). Cem Yayınevi.
- Koçak, S. Y. (2009). Ankara anlaşması'ndan müzakerelere Avrupa Birliği mali yardımları. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 16(2), 133-146.
- Koçpınar, A. T. (2023). Devamlılık veya Değişim? Caydırıcılık ve NATO'nun Nükleer Stratejik Tutumu. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 2(43), 313-330.
- Kodal, T. (2014). Makedonya'nın Bağımsızlığı'nı Kazanması ve Türkiye. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 14(29), 377-396.
- Kopar, M., & Yolun, M. (2012). 18. ve 19. Yüzyıllarda Osmanlı Borçları Tarihine Bir Bakış. *History Studies International Journal of History*, 4, 335-358.
- Korkmazcan, N. S. (2020). İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın Balkan Seferi Öncesinde İnönü-Hitler Mektuplaşması. *History Studies*, 12(6), 3224-3243.
- Korkmazcan, N. S. (2020). Kıbrıs Sorununun Avrupa Birliği'ne Taşınması. *Türkiye'nin Bölgesel Sorunları ve Doğu Akdeniz* in, M. Çelik, & D. Alev (s. 29-54).
- Köktürk, A. (2011). Modern öncesi devletin yönetim anlayışı. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 7(13), 73-97.
- Kökyay, F. (2020). Neorealizm Kuramı ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz Enerji Politikası. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9(3), 2504-2528.
- Kökyay, F. (2021). Enerji Güvenliği Ekseninde Doğu Akdeniz Gaz Forumu. *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 216-239.
- Kökyay, F. (2021). Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Akdeniz Enerji Politikası. *Liberal Düşünce Dergisi*, 26(101), 143-168.
- Köprülü, G. (2018). Cemal Gürsel Dönemi Türk Dış Politikasının Dinamikleri. *Akademik İzdüşüm Dergisi*, 3(3), 34-56.
- Köse, İ. (2015). Yalta ve Potsdam Konferansları: Sovyetler Birliği'nin Türk Boğazlarında Egemenlik Paylaşım Talepleri. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 10(19), 241-276.
- Köse, O. (2023). Dış Politika'da Ölçülebilirlik: 1943 Tahran Konferansı'na Göre Avrupa'nın Jeopolitik Ağırlığı. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(1), 279-290.
- Köstekçi, A., & Özbay, F. (2023). Kur Korumalı Mevduat Sistemi ve Vergilemenin Amaçları Üzerine Bir Değerlendirme. *Business Economics and Management Research Journal*, 6(1), 44-56.
- Köylü, M. (2018). Geleceğini Arayan Kıbrıs. *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2), 5-19.

- Kula, S., & Çakar, B. (2015). Maslow İhtiyaçlar Hiyerarşisi Bağlamında Toplumda Bireylerin Güvenlik Algısı ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki. *Bartın Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(12), 191-210.
- Kurban , V., & Derman, G. S. (2015). Türkiye'nin SSCB ve ABD ile İlişkileri (1960-1980). *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(35), 19-46.
- Kurban, V. (2014). 1950-1960 Yıllarında Türkiye ile Sovyetler Birliği Arasındaki İlişkiler. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 14(28), 253-282.
- Kurban, V., & Kulu , T. (2018). Rus-Türk İlişkilerinde Üç Diplomatik Kriz: Karşılaştırmalı Yaklaşım. *Yerelden Globale Stratejik Araştırmalar IV* in, A. R. Gökbunar, E. Cuma, & Y. T. Yıldırım (s. 90-95).
- Kurt, M. Y. (2017). Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde KKTC faktörü (1983-2015). *MS thesis. Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Kutlu, A. K., & Özcan, B. S. (2021). 1962 Küba Krizi: Amerikan Arşivleri Üzerinden Bir Okuma. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 17(39), 521-562.
- Küçük, M. (2009). Uluslararası İlişkiler Kuramında Konstrüktivist Dönüşü Anlamak. *Ege Akademiik Bakış Dergisi*, 9(2).
- Küçükoğlu, B. (2011). Kıbrıs Sorununa Dair Yaklaşım ve Algıların Türk Basınına Yansıması (1954-1974). *Atatürk Yolu Dergisi*, 12(48), 791-814.
- Küçüksolak Kalkan, Ö. (2012). Güvenlik Kavramının Realizm Neorealizm ve Kopenhag Okulu Çevresinde Tartışılması. *TURAN-SAM*, 4(14), 199-205.
- Locke, J. (2024). *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme: Sivil Yönetimin Gerçek Kökeni Boyutu ve Amacı Üzerine Bir Deneme*. (F. Bakırcı, Çev.) Serbest Kitaplar.
- Machiavelli, N. (2018). *prens*. (Ç. Aydınoglu, Çev.) İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Maden, N., Topal, C., & Usluer, H. B. (2023). TCG Çandarlı Sismik Araştırma Gemisinin 1974 Ege Karasuları ve Kıta Sahaneliği Krizindeki Etkinliğı. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 14(1), 38-54.
- Maden, T. E. (2013). Havzalar Arası Su Transferinde Büyük Adım: KKTC İçme Suyu Temin Projesi. *Orta Doğu Analiz*, 5(50), 102-111.
- Mahdy Gürsoy, Z., & Aksu, F. (2020). Türkiye ve Yunanistan Arasındaki Dış Politika Krizlerinde Karar Birimlerinin Siyasi Evren Algıları. *Journal of International Eastern European Studies*, 2(2), 505-549.
- Malkoç, E. (2012). Türk Basınında Truman Doktrini ve Türkiye'ye Amerikan Yardımları. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*(9), 89-127.
- Mehmetoğlu, D. (2009). Pozitivizm, Normativizm ve Davranışsalılık Teorilerine Genel Bir Bakış. *Uluslararası İlişkilere Giriş: Teorik Bakış* in, H. Çomak Umuttepe Yayınları.
- Metintaş, M. Y. (2020). İkinci Dünya Savaşı Başlarken Türkiye'nin Dış Politikası (1939). *Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi*, 4(7), 54-82.
- Molla, A. (2009). Soğuk Savaş Sonrası Körfez Krizleri Ve Türkiye-ABD-NATO İlişkileri. *Journal of Management and Economics Research*, 7(11), 29-45.
- Mor, H. (2008). Kıbrıs sorununun Türkiye-AB ilişkilerine endekslenmesi süreci. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(2), 983-1026.
- Möngü, B. (2013). Postmodernizm ve Postmodern Kimlik Anlayışı. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 17(2), 27-36.

- Muhacir, A. (1996). II. Dünya Savaşı Sonrasında Türkiye'nin Oniki Ada Türkleri Politikası (1939-1947). *Atatürk Araştırma Merkezi Derisi*, 12(36), 1-20.
- Muhammed Ali, S. H. (2008). Lozan Antlaşması ve Musul Sorunu Çözümü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Musaoğlu, N., & Özgöker, U. (2008). Rusya-AB İlişkilerinde Stratejik Ortaklıktan Stratejik Depresyona. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 4(8), 73-99.
- Nalçacı, G. (2019). Thomas Hobbes ve Adam Smith'de Özgürlük Sorunu . (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Obayd, N. (2017). 11 Eylül Saldırısı Sonrası Afganistan'daki Ekonomik Kalkınma Dönüşümü. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(9), 131-158.
- Ocakoglu, S. (2023). Belgesel Filmlerde Kolektif Belleğin İnşası: Kıbrıs Sorunu'nu Ele Alan Belgesel Örneği "Kıbrıs'ın 50 Yılı". *Sinema ve Reklam Çalışmalarında Güncel Yaklaşımlar*, 1, 97-113.
- Oğuzlu, T. (2012). Komşularla Sıfır Sorun Politikası: Kavramsal bir Analiz. *Middle Eastern Analysis/Ortadoğu Analiz*, 4(42).
- Oğuzlu, T. (2019). NATO ve Yeni Dünya Düzeni. *Uluslararası İlişkiler Konseyi Güvenlik Yazıları*(20), 1-8.
- Oran, B. (2018). 1945-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1 Dönemin Bilançosu. *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* in, B. Oran(s. 479-499). İletişim Yayınları.
- Oran, B. (2018). Dönemin Dış Politikası. *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular Belgeler, Yorumlar* in, B. Oran (s. 241-258). İletişim Yayınlar.
- Orhun, F. Ç. (2017). Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının Kıbrıs sorununa muhtemel etkileri. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 36-54.
- Osmanoğlu, Ş. (2009). Birleşmiş Milletler ve Veteriner Hekimlik Açısından FAO. *Veteriner Hekimler Derneği Dergisi*, 80(4), 3-8.
- Ozturk, S. (2015). 1 Eylül saldırıları ve Afganistan müdahalesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) *Selçuk Üniversitesi*.
- Öksüz, O. (2007). Kamuoyu Oluşum Sürecinde Basın-Siyaset Etkileşiminin Etik Açısından Değerlendirilmesi:“Kıbrıs Müzakerelerinin Hürriyet Gazetesinde Sunumu. *Selçuk İletişim*.
- Önal, B., & Ultan, M. Ö. (2014). Balkan Paktı (1934) ve Dışarıdaki Yansımalar. *Uludağ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(22), 65-84.
- Önal, T. (2016). Körfez Savaşı Ve Türk Dış Politikasına Etkileri. *Electronic Turkish Studies*, 11(16), 53-70.
- Önder, A. (2008). Türk Yunan İlişkileri (Kıta Sahaneliği Meselesi). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Önder, E. (2020). Başkanların Doktrinleri Çerçevesinde, ABD'nin Yeni Güvenlik Anlayışı ve Soğuk Barış. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 27-39.
- Önsoy, M. (2012). 1939-1944 İngiliz-Alman İktisadi Harbi: Türk Kromu Üzerine Pazarlıklar. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 30(1), 93-120.
- Özalp, M. (2018). Fayda ve Zararlar: Çıkmakla Kalmak Arasında Türkiye-NATO İlişkileri. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 404-421.
- Özalp, M. (2019). Türkiye'nin Şanghay İşbirliği Örgütü'ne Olası Üyeliğinin Avrasya Politikasına Etkileri. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(4), 3439-3469.

- Özcan, M. (1999). "Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerinde Temel Belirleyici Unsur Olarak İnsan Hakları. *insight Turkey*, 2(3-6), 87-97.
- Özçelik, M. (2010). İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(29), 253-269.
- Özdeşer, H., & Çavuşoğlu, B. (2016). "Gümrük Birliği Ve Helsinki Zirvesi'nin Ab Üyelik Sürecinde Türkiye Ve Kktc Açısından Değerlendirilmesi. *Conference Full-Paper Proceedings Book* (s. 87-103).
- Özdoğan, M. (2019). Realizm ve Neorealizm Bağlamında Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Anlayışının Değerlendirilmesi. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8(1), 1-24.
- Özekin, M. K. (2020). Doğu Akdeniz'de değişen enerji jeopolitiği ve Türkiye. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16(33), 1-51.
- Özerdem, F., & Barlas, B. (2021). Kopenhag Okulu Çerçevesinde 2020 ve Sonrası Dünya Politikasının Yeni Sorunu: İklim Değişikliği ve İklim Göçmenleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*(41), 273-302.
- Özersay, K. (2003). Kıbrıs' ta Kofi Annan Planları Bağışlamanın Statü Sorunu. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58(01).
- Özersay, K. (2013). Kıbrıs Konusu. *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* in, B. Oran (s. 632-690).
- Özgör, N. (2021). Ege Denizi'nde egemenliği belirsiz coğrafi oluşumlar sorunu'nu ortaya çıkaran kardak krizi; Türkiye ve Yunanistan'daki etkileri. *TroyAcademy*, 6(2), 643-668.
- Özgür, P. S. (2015). Yunanistan İç Savaşı ve Dış Güçlerin Rolü. *Atatürk Yolu Dergisi*, 15(57), 101-129.
- Özgüven, F. (2018). İnşacı Kuram Çerçevesinde Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikasında Balkanlar. (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özkan, B. (2011). "Soğuk Savaş Sonrası Amerikan Dış Politikası. *SAREM Journal of Strategic Studies*, 9(16).
- Özkan, G. (2010). Soğuk Savaş Sonrası Orta Asya Ve Kafkasya Ekseninde Türkiye-Nato-Rusya İlişkileri Ve Türk Dış Politikası'na Yansımaları. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(1), 109-132.
- Özkardeş, L. (2015). Cumhuriyetin İlk Yılları ve 1929 Ekonomik Buhranında Dış Ticaretin Yönetimi. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*(6), 25-34.
- Özsevgeç, Y. (2017). Postmodernizm Üzerine. *Journal of International Social Research*, 10(54), 135-142.
- Öztaş, S., & Kınalı, G. (2021). Atatürk Dönemi Balkan Politikası Bağlamında Türkiye-Yunanistan Ek Antlaşması. *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 557-579.
- Öztoprak, İ. (2000). İkinci Dünya Savaşı Döneminde Adana Görüşmelerinin Askeri Yönü. *Bellekten*, 63(237), 597-618.
- Pala, E. (2023). Türk-Yunan Sorunları Ve Ak Parti Dönemi Türkiye Yunanistan İlişkileri. *Yayımlanmamış Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Palta, M., & Özdal, B. (2020). Kopenhag Okulu'nun Güvenlik Anlayışı Bağlamında Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de Balkanların Güvenliğinin Analizi. *Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 249-269.
- Parlak, Z. (2015). Kendi Anılarında Türkiye'de Bulunan Amerikan Barış Gönüllülerinin Yaşadıkları Değişim Süreci. *Kebikeç*, 39, 291-314.

- Peker, H. S., Öztürk Oktay, K., & Şensoy, Y. (2019). "Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanları Ve Enerji Kaynakları Çerçevesinde Türkiye’nin Enerji Güvenliği. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 85-106.
- Pınar, L. (2018). Türkiye'nin Savunma Sanayi Alanındaki Gelişiminin Türk Dış Politikasına Olan Etkisi. *İnsan ve Toplu Bilimleri Araştırma Dergisi*, 7(4).
- Pir, M. B. (2022). Kıbrıs Türklerinin Londra’da Yükselen Sesi. *EURO Politika*(13), 95-101.
- Pirinççi, F. (2008). Soğuk Savaş Sonrasında Abd’nin Orta Asya Politikası: Beklentiler Ve Gerçeklikler. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(01), 207-235.
- Pirinççi, F. (2020). Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikası: Jeopolitik Bir Değerlendirme. *Türk Dış Politikası Yıllığı* in, B. Duran, K. İnât , & M. Caner, (s. 35-65). SETA.
- Polatoğlu, M. G. (2019). Türkiye ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Arasında 1965-1975 Döneminde Gerçekleştirilen Ekonomik İşbirliği ve Yapılan Yatırımlar. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*(65), 477-496.
- Purtaş, F. (2005). "Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Dönüşümü ve Genişlemesi Çerçevesinde Türk Amerikan Askerî İlişkileri. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 1(02), 7-30.
- Sali, Ö. M. (2022). Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında Doğu Akdeniz Adaları. *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi*, 5(1), 38-61.
- Sandıklı, A. (2010). Yeni Kıbrıs Stratejisi “Tanınma. *Bilge Strateji*, 2(2), 1-22.
- Sandıklı, A., & Emeklier, B. (2012). Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm. *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri* in, A. Sandıklı (s. 70).
- Sarıaslan, F. (2019). Türkiye-İsrail ilişkilerinde değişmeyen dinamik: ekonomi. *nkara Üniversitesi SBF Dergisi*, 74(4), 1065-1102.
- Sarıçoban, G. (2020). İkinci Dünya Savaşı Döneminde (1939-1945) Türk Dış Politikası. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(4), 1755-1777.
- Sarıkoyuncu Değerli, E. (2006). Atatürk Dönemi Türk-Yunan Siyasi İlişkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(15), 239-262.
- Sarıkoyuncu Değerli, E. (2008). Türkiye'nin Balkan Ülkelerine Yakınlaşma Çalışmaları: Balkan Paktı. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 115-134.
- Sarıkoyuncu Değerli, E. (2012). Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1950-1960). *Gazi Akademik Bakış*(11), 85-102.
- Sarioğlu, T. (2007). Oniki Ada'nın Siyasi Tarihi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Satan, A. (2004). Yeni İngiliz Belgelerinde Kıbrıs ve Önemi. *Yakın Dönem Türkçe Araştırmaları Dergisi*(6), 55-70.
- Savrun, E. (2018). "Kıbrıs’ ta Yunan Cunta Darbesine Karşı Türk Barış Harekâtının Belgelerle Kısa Tarihi. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 4(9), 258-273.
- Savrun, E., & Tinal, M. (2017). Soğuk Savaş Döneminde İngiltere ve Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları (1955-1964). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 17(34), 349-371.
- Saygı, T. (2015). Lozan Antlaşması'nda Musul Sorunu ve Hatay Meselesi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), 157-174.
- Saynur Derman, G., & Kurban, V. (2016). Kıbrıs Sorununun Türk Dış Politikasına Etkisi ve ABD SSCB ile İlişkiler. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 16(33), 455-484.
- Semercioğlu, H. (2015). Atatürk Döneminde İzlenen Bölgesel Güvenlik Politikası. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 16(2), 47-62.

- Semiz, Y., & Toplu, G. (2017). Cumhuriyet Döneminde Amerikan Emperyalizminin Türkiye'ye Girişi: Thornburg Raporu. *II. Uluslararası Demokrasi Sempozyumu Emperyalizm, Hegomonya ve İstihbarat Faaliyetleri* (s. 63-97). Giresun: Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı.
- Smith, A. (2006). *Milletlerin Zenginliği*. (H. Derin, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Smith, A. (2018). *Ahlaki Duygular Kuramı*. (D. Kızılay, Çev.) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Sofuoğlu, A. (1994). Anadolu Üzerindeki Yunan Hedefleri ve Mütareke Dönemi Fener Rum Patrikhanesinin Faaliyetleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 10(28), 211-256.
- Soyak, A. (2003). Türkiye'de İktisadi Planlama : DPT'ye İhtiyaç Var Mı? *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4(2), 167-182.
- Soylu, P. Ü., & Yaktı, Ö. (2012). Devletçiliğe Yönelmede Bir Köşe Taşı: Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı. *History Studies*, 365-379.
- Soysal, İ. (1981). Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi (1934-1937). *Bekleten*, 45(177), 95-156.
- Sönmez, Ş. (2010). Cezayir Bağımsızlık Hareketinin Türk Basınına Yansımaları 1954-1962. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 6(12), 289-318.
- Şafak, E., Çıraklı, M., & Koldaş, U. (2021). Brexit Sonrası Doğu Akdeniz ve Kıbrıs: Birleşik Krallık İçin Fırsatlar ve Zorluklar. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 4(1), 57-81.
- Şahan, S. (2019). Siyasal İletişimin Yeni Doğası ve Liderlik. *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 22-35.
- Şahin, B. (2008). Türk Dış Politikasında Hatay Meselesi 1936-1939. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 16(2), 607-614.
- Şahin, B. (2020). Değişen Dünya Düzenine Bağlı Olarak Değişen Uluslararası Güvenlik Algısı. *İmgelem*, 4(6), 177-204.
- Şahin, D. (2021). Doğu Akdeniz'de Rus Ruleti. *EURO Politika*(11), 7-21.
- Şahin, İ. (2020)a. Düşünmeden Eyleme EOKA. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*(37), 21-49.
- Şahin, İ. (2020)b. Türkiye-Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Kıta Sahaneliği Anlaşması. *Adalet Dergisi*(65), 51-70.
- Şahin, İ. (2021). Doğu Akdeniz Krizinde Bölgesel Aktörler ve Beklentiler. *International Conference on Empirical Economics And Sciences*, 106-113.
- Şahin, M. (2018). Hitler Dönemi Türkiye Almanya İlişkileri Kapsamında Türk Dış Politikası. *Master's thesis Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Şeker, B. Ş. (2020). Doğu Akdeniz Enerji Güvenliği Eksenli: Yunanistan-Gkry'nın Muhtemel Politikalarının Analizi Ve Türkiye'nin Tutumu. *Türk Asya Stratejik Araştırma Merkezi*, 280-319.
- Şen, F. Y. (2015). Türk Milliyetçiliği Ve "Öteki" Algısı: Yunanistan'la Çözülemeyen Ege Sorunu. *Türk İdare Dergisi*(480), 179-228.
- Şen, G. (2021). Türk Havacılığında Girişimcilik Faaliyetleri: Türkiye'de Yerli Uçak Üretimi Çalışmaları Üzerine Bir Araştırma. *Journal of Aviation Research*, 3(2), 190-208.
- Şenel, A. (2008). *Siyasal Düşünceler Tarihi: Tarihöncesinde, İlkçağda, Ortaçağda ve Yeni Çağda Toplum ve Siyasal Düşünüş*. Bilim Sanat Yayınları.
- Şener, B. (2013). 1963-1964 Kıbrıs Krizi: Türk Dış Politikası Tarihinde Askeri, Siyasal ve Hukuksal Boyutlarıyla Bir Zorlayıcı Diplomasi Uygulaması. *Türk Dünyası Araştırmaları*(205), 1-34.

- Şener, B. (2020). 1967 Kıbrıs Krizi'nde Siyasi, Askerî ve Hukuki Boyutlarıyla Türkiye'nin Zorlayıcı Diplomasi Uygulaması. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 16(31), 271-304.
- Şentürk, A. (2018). Çanakkale Vilayetinde Mübadillerin Yerleştirilmesi (1923-1930): Tasfiye Talepnamelerine Göre BİR İnceleme ve Değerlendirme. *Çanakkale Araştırmaları ve Türk Yıllığı*, 16(25), 285-316.
- Şıhmantepe, A. (2013). Kardak Krizi Sürecinin Kriz Yönetim Prensipleri Açısından İncelenmesi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 9(17), 127-155.
- Şimşek, U., & Ilgaz, S. (2007). Küreselleşme ve Ulusal Kimlik. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 189-199.
- Şimşir, B. N. (2005). Musul Sorunu ve Türkiye-İngiltere-İrak İlişkileri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 21(63), 859-916.
- Şöhret, M. (2012). Realizm Çerçevesinde Avrupa Birliğinin Bütünleşmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 1(4), 288-330.
- Tamçelik, S. (2012). Kıbrıs' ta Gobi ve Gali plânlarına göre harita meselesi. *International Journal of Human Science Dergisi*(11), 103-130.
- Tarcan, B. H. (2020). Türk-Yunan Nüfus Mübadelesinde İstanbul'a Gelen Türk Göçmenlerin Uyum ve Entegrasyon Süreci. *İçtimiyat*, 5(1), 90-102.
- Taş Yetim, H., & Balcı Ali. (2021). Tabi Devletler Neden Otonomi Arttırmaya Yönelir? 1964-1975 Dönemi Türk-Amerikan İlişkilerindeki Krizi Açıklamak. *Journal of Gazi Academic View*, 15(29), 195-220.
- Taş, M. (2007). Bulgaristan ve Yunanistan'da Türk azınlıkların siyasi hakları. *MS thesis. Sakarya Üniversitesi*.
- Taşar, N. (2020). "Medeniyetler Çatışması Tezine Göre 11 Eylül Saldırıları ve Arap Baharı'nın Türk Dış Politikasına Jeopolitik Düzeyde Etkisi. *Diplomasi ve Strateji Dergisi*, 55-60.
- Taşkin, H. (2006). Türkiye'nin Milletler Cemiyetine Girişi ve Türk Basınındaki Yansımaları (1930-1932). *Master's Thesis, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü*.
- Tauscher, S. (2023). Almanya'da Irkçılığın Üç Evresi: Antisemitizm, Türkfobi, İslamofobi. *Almanya'da Kurumsal Irkçılık ve NSU Terör Örgütü* in, E. Bayraklı, & E. Sağlam (s. 153-196). Türkiye Araştırmaları Vakfı.
- Tayyar, A., & Çetin, B. (2013). Liberal İktisadi Düşüncede Devlet. *Cumhuriyet Üniversitesi Journal of Economics & Administrative Sciences (JEAS)*, 14(1), 107-120.
- Tellal, E. (2010). SSCB'yle İlişkiler. *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* in, B. Oran (s. 158-167).
- Tellal, E. (2018). SSCB'yle İlişkiler. *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* in, B. Oran (Cilt 1). İletişim Yayınları.
- Telli Dursun, Ö., & Oral, M. (2023). 1960 Darbesi ve 1971 Muhtırası Üzerine Bir İnceleme. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 1(1), 49-64.
- Telli, A. (2013). Normatif Teori ve İnsancıl Müdahale. *Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar* in, H. Çomak, & C. Sancaktar. Beta Basım Yayım.
- Terzi, F., & Asal, U. Y. (2021). Doğu Akdeniz'deki Gelişmelerin Kıbrıs Sorununa Yansıması: Enerji Jeopolitiğinde Yeni Dönem ve Jeostratejik Dönüşüm. *OPUS International Journal of Society Researches*, 18(40), 2868-2895.
- Tokatlı, S. G. (2022). Klasik Realizm ve Neorealizm Kuramının İncelenmesi: Devlet Kavramına Yönelik Analiz. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(21), 122-141.

- Tomalı, A. (2022). İkinci Dünya Savaşı'nda Türk-Amerikan İlişkilerinin İktisadi Boyutu (1939-1945). *Atatürk Yolu Dergisi*(70), 420-447.
- Tosik Dinç, F. (2022). Kıbrıs Barış Harekatının Yerel Basına Yansımaları: Muş Şark Telgraf Gazetesi Örneği. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(41), 429-463.
- Tören, T. (2006). Yeniden Yapılanan Dünya Ekonomisinde Marshall Planı: Türkiye Örneği. *Doctoral Dissertation, Marmara Üniversitesi (Türkiye)*.
- Tuğluoğlu, F. (2016). Büyükelçi, Diplomat Mahmut Dikerdem'in Gözüyle Kıbrıs. D. T. Çelik (Dü.), *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi Ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu İçinde* (S. 381-395). Ankara: Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi.
- Tulça, E. (2020). Türk-Yunan İlişkilerinde Diplomatik Bir Tecrübe-1997 Girit Zirvesi ve Mesut Yılmaz. *TURAN-SAM*, 12(48), 402-410.
- Turan, C. (2016). Türk-Yunan ilişkileri ve Ege Sorunları. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) *Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Turan, Ş. (1965). Rodos ve 12 Ada'nın Türk Hakimiyetinden Çıkışı. *Belleten*, 29(113), 77-120.
- Turanlı, E. (2008). 11 eylül 2001 terör saldırısına ilişkin gazete yazı türlerinin içerik analizi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Turgut, T. (2008). Tarihsel Bakış Açısıyla Kıbrıs Türk Hukuk Sistemi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 57(2), 253-288.
- Tutsak, S., & Yıldız, S. (2021). 1960-1980 Darbeleri Arasında Türkiye'nin Haşhaş Politikası. *Smart Journal*, 7(48), 1907-1915.
- Türkeş, İ. (2021). Doğu Akdeniz'de Uyuşmazlık Teşkil Eden Deniz Alanlarında Gerçekleştirilen Hidrokarbon ve Doğalgaz Çalışmalarının Kıbrıs Sorununa Yansıması ile Soruna Getirdiği Yeni Dinamikler. *Euro Politika*(11), 86-107.
- Türköl, F. (2012). Habercilikte İdeal Arayışı: Barış Gazeteciliği. *Mukaddime*(5), 89-120.
- Türkmen, İ. (2023). Akdeniz'e Yönelik İtalyan Tehtidi ve Türkiye'nin Diplomatik Çözüm Arayışları (1935-1936). *History Studies*, 15(Cumhuriyetin 100. Yılı Özel Sayısı), 279-291.
- Tüter, M. (2021). Güvenlik Kültürü ve İç Politikaya Etkileri Bağlamında "Mavi Vatan" Kavramı ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikası. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1-106.
- Uçkan, R. (2012). Kıbrıs Meselesinin Türkiye Basınına Yansıması: Hürriyet Gazetesi ve Sedat Simavi Örneği. *Congress on Cyprus Studies* .
- Uğrasız, B. (2003). Uluslararası İlişkilerde İki Farklı Yaklaşım: İdealizm ve Realizm. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 139-145.
- Ulusan, Ş. (2008). Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne (Cemiyet-i Akvam) Girişi-Öncesi ve Sonrası. *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 7(16), 237-258.
- Unay, C. (1973). *AET ile Olan İlişkilerimizin Gelişimi (1964-1972)*.
- Uslu, N. (2019). Türkiye'nin Kıbrıs Politikası 2009. *Türk Dış Politikası Yıllığı 2019*. in.
- Ustaoglu, B. (2020). Yunanistanda Panhellenik Sosyalist Hareketin (PASOK) kuruluşu, gelişimi ve dış politikası (Andreas Papandreu dönemi). *Yayımlanmamış Doktora Tezi Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Uslu, A. R. (2009). Türkiye'nin Avrupa Birliği Politikası 2009. *Türk Dış Politikası Yıllığı 2009* in, B. Duran, K. İnat, & M. Ataman (s. 223-247).

- Uyar, H. (2020). Türkiye’de Askeri Darbeler ve Nedenleri Üzerine Bir Analiz Denemesi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*(15), 77-96.
- Uzgel, İ. (2004). İstanbul NATO Zirvesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 59(03).
- Uzgel, İ. (2010). ABD ve NATO'yla İlişkiler. *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* in, B. Oran.
- Uzgel, İ. (2018). İtalya'yla İlişkiler. *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* in, B. Oran, (Cilt 1, s. 292-297). İletişim Yayınları.
- Uzgel, İ. (2019). Almanya'yla İlişkiler. *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* in, B. Oran (s. 297-307). İletişim Yayınları.
- Uzgel, İ., & Kürkçüoğlu, Ö. (2018). Batı Avrupa'yla İlişkiler. *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* in, B. Oran (s. 258-277).
- Uzunkaya, S. Ş. (2019). İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Türkiye Ekonomisi ve Marshall Planının Ekonomiye Etkileri. *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 176-185.
- Uzunkaya, S. Ş. (2020). Türkiye Ekonomisi'nde 1923-1977 Yılları Arasındaki Sanayi ve Kalkınma Planlarının Değerlendirilmesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (19 Temmuz) Özel Ek*, 14(30), 14-30.
- Ünalp, F. R. (2020). İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Savaş Dışı Kalma Politikaları ve Sonuçları. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*(45), 201-221.
- Ünlüsoy, S. (2001). İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Gerginleşen Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkilerinin Türk Komuoyundaki Tepkileri (1945-1952).
- Üste, A. N. (2014). Wilson Prensipleri'nin Osmanlı İmparatorluğu Sonrası Anadolu'da Ulus-Devlet İnşaa Çabalarına Etkisi Bağlamında Lozan Mübadelesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 180(180), 33-48.
- Üste, A. N. (2018). Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Avrupa'da Güç Dengesi ve Hitler'in Güç Dengesi Politikası. *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi*, 3(1), 68-82.
- Varol, T. S. (2013). Mearsheimer ve Waltz'ın Realist Bakış Açısı. *Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar* in, H. Çomak, & C. Sancaktar. Beta Basım Yayım.
- Vatansever, M. (2010). Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12, 1487-1530.
- Waltz, K., & Quester, G. H. (1982). *Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi*. (E. Onurdolduran, Çev.)
- Weaver, O. (2012). Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi. *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe* in, M. Aydın, H. G. Brauch, M. Çelikpala, U. O. Spring, & N. Polat (B. Demirtaş Coşkun, Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Wendt, A. E. (2013). Anarşi Devletler Ne Anlıyorsa Odur: Güç Politikalarının Sosyal İnşası. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 10(39), 3-43.
- Wiggershaus, R. (1994). *The Frankfurt School: Its History, Theories, and Political Significance*. Mit Press.
- Yalçın, O. (2011). İkinci Dünya Savaşında İsmet İnönü ve Churchill Arasında Yapılan Adana Görüşmesi. *Atatürk Yolu Dergisi*, 12(47), 701-731.
- Yalçınkaya, A. (2017). Turgut Özal'ın Önemli Bir Başarısı: İran-İrak Savaşı'nda Türkiye'nin Tarafsızlık Politikası. *Küresel Siyasette Yeni Dönemler*, 29-38.
- Yalvaç, F. (2011). Uluslararası İlişkiler Kuramında Anarşi Söylemi. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 8(29), 71-99.

- Yalvaç, F. (2016). Devlet. *Uluslararası İlişkilere Giriş* in, Ş. Kardaş, & A. Balcı (s. 311-322). Küre Yayınları.
- Yamaç, M. (2019). Fransız Arşiv Belgelerinde 23 Haziran 1939 Tarihli Türk-Fransız Antlaşması. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 35(99), 215-252.
- Yamaç, M. (2023). Osmanlı Borçları ve Lozan Görüşmelerinde Basına Yansımaları. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimleri Dergisi*, 9(Özel Sayı), 443-452.
- Yapıcı, U. (2018). "Gorbaçov, Yeltsin ve Putin/Medvedev Yönetimlerinin Bir Dış Politika Aracı Olarak Katın Katliamı Söylemi. *Karadeniz Araştırmaları*(59), 1-33.
- Yargın, G. (2010). Türkiye'deki İç Dönük Sermaye Birikim Sürecinde Dünya Bankası'nın Rolü. *Praksis*(23), 139-172.
- Yavuz, C. (2012). Cunta'Korkusundan AB'nin 'Güvenli'Limanına Doğru Yunanistan. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 14-23.
- Yaycı, C. (2012). Doğu Akdeniz'de Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu Ve Türkiye. *Bilge strateji*, 4(6), 1-70.
- Yaycı, C. (2019). Irak'ta Yaşanan Savaşlar ve Türkiye'ye Etkileri. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 15(30), 331-352.
- Yaycı, C. (2020). *Libya Türkiye'nin Denizden Komşusudur*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Yazan, Y. (2012). Türk-Yunan Ege Denizi Sorunlarının Avrupa Birliği Komisyonunun ve Parlamentosunun Bakış Açıları Çerçevesinde İncelenmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 191-218.
- Yelice, G. (2012). 1878'den 1931'e Kıbrıs'ta Enosis Talepleri ve İngiltere'nin Yaklaşımı. *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 12(24), 13-26.
- Yelice, G. (2018). Enosis mi Tam Bağımsızlık mı? Kıbrıs Cumhuriyetinin Kurulmasından "İlk Bölünmeye" Atina Lefkoşa İlişkileri (1960-1964). *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 19(19), 311-352.
- Yenigün, C. (2010). Ege'de Barış Yolunda Donmuş Sorunlar. *Dünya Çatışmaları*, 1(3), 707-726.
- Yenigün, C. (2010). Sorunun Tanımı. "Batı Trakya: Avrupa'da çoğnenen azınlık hakları. *Dünya Çatışma Bölgeleri (World Conflict Regions)*, Nobel Publishing, 2, 225-237.
- Yesevi, Ç. G. (2021). Uluslararası İlişkiler Bilim Dalında Sosyal İnşacılık Yaklaşımının İncelenmesi. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 12(22), 52-74.
- Yeşilyurt, M. (2023). ABD'nin Filistin-İsrail Barış Görüşmelerinde Tarafgirliği; II. Camp David ve Yüzyılın Anlaşması. *Uluslararası Siyaset Dergisi*, 1(1), 53-68.
- Yiğit Yüksel, D. (2009). Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi (1914-1958). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 8(18), 161-184.
- Yıldırım, M. (2009). Modernizm, Postmodernizm ve Kamu Yönetimi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 703-719.
- Yıldız, A. (2015). "Türkiye'nin Doğu Akdeniz'i Güvenlikleştirilmesi. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 3(1), 1-25.
- Yıldız, H. (2005). Postmodernizm Nedir? *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(13).
- Yılmaz, S., & Yakşı, A. (2016). Osmanlı Devleti'nden Günümüze Türk-Rus İlişkileri. *TYB Akedemi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(17), 9-57.
- Yılmaz, B. A. (2019). Soğuk Savaş Sonrası Yeni Güvenlik Algıları Çerçevesinde Zorlayıcı Diplomasi: S-300 Füzelere Krizi. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 6(1), 1-32.

- Yılmaz, E. (2010). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türk Rus İlişkileri. *Journal of Management and Economics Research*, 8(13), 27-42.
- Yılmaz, S. (2016). Türk-Yunan İlişkileri ve Yunan Ekonomik Krizi. *TURAN-SAM*, 8(30), 22-39.
- Yılmaz, S., & Kalkan, D. K. (2017). Enerji Güvenliği Kavramı: 1973 Petrol Krizi Işığında Bir Tartışma. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 169-199.
- Yirmibeşoğlu, Ş. G., & Dinçer, F. C. (2018). Uluslararası Ticaret Bağlamında Klasik Realizm, Neorealizm, ve Neo Liberalizm. *KSOS*, 114-127.
- Yorulmaz, M. (2014). Değişen” Uluslararası Güvenlik Algılamaları Bağlamında Türkiye-Yunanistan İlişkilerinde “Değişmeyen” Güvenlik Paradoksu. *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi-Trakya Üniversitesi*, 3(1), 103-135.
- Yorulmaz, R. (2019). Sıcak Gündem: Doğu Akdeniz. *Ortadoğu Analiz*, 10(88), 80-83.
- Yorulmaz, R. (2020). "Libya İle Mutabakatın Doğu Akdeniz Denklemine Etkisi.
- Yücel, E. (2017). Milli Mücadele Komutanlarının Anılarında Musul Sorunu. *Master's Thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Yücel, M. S. (2010). "Ege’de Bitmeyen Sorunun Bir Unsuru Olarak Türk ve Yunan Karasuları ve Ulusal Hava Sahaları. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 6(12), 83-101.
- Yücel, O. (2021). 1963-1974 Yılları Arasında Kıbrıs’ ta Rumların Türklere Karşı Saldırıları Soykırım Olarak Değerlendirilebilir Mi? *Harp Tarihi Dergisi*(4), 103-130.
- Yüksel, D. Y. (2018). Kıbrıs’ ta Yaşananlar ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1957-1964). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 34(98), 311-376.
- (URL-1, 2024), <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/balkan-antanti/?pdf=3764> Erişim Tarihi: 26.04.2024
- (URL-2, 2024), <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/nyon-konferansi-10-14-eylul-1937/?pdf=3426> Erişim Tarihi: 01.05.2024
- (URL-3, 2024), Türk-Yunan İlişkileri Forumu - Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (Türkçe Metin) (turkishgreek.org) Erişim Tarihi: 23.05.2024
- (URL-4, 2020), BBC News Türkçe, Mavi Vatan Nasıl Doğdu: Erişim adresi <https://www.youtube.com/watch?v=MzMZQZ1qiU> erişim tarihi: 18 Haziran 2024
- (URL-5,2022),[https://ic.pics.livejournal.com/vladmihalchev/552165_original.png\(1200x940](https://ic.pics.livejournal.com/vladmihalchev/552165_original.png(1200x940) (livejournal.com) Erişim Tarihi: 22.06.2024
- (URL-6,2019)<http://www.mehmeteminozguvenen.av.tr/wpcontent/uploads/2020/09/Şema-1.jpg> Erişim Tarihi: 22.06.2024
- (URL-7, 2020)
<https://i.pinimg.com/736x/5a/78/a8/5a78a82b9a4b86db3cb1fbd4e868602a.jpg> Erişim Tarihi: 22.06.2024
- (URL-8, 2024) Adalar, 12 Mil, Egemenlik Hakkı, Mavi Vatan Derken Türkiye-Yunanistan İlişkilerinde Son Durum Ne? (onedio.com)

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Melih Kızıltepe

Yabancı Dili : İngilizce

Eğitim Durumu

Lise : İzmit Anadolu imam hatip lisesi, 2014

Lisans : Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, 2019

Yüksek Lisans : Sinop üniversitesi

Mesleki Deneyim

İş Yeri : PEPSİCO, 2015-2015

İş Yeri : EHT METAL, 2022-2022

İş Yeri : Sinop Üniversitesi (Kısmi Zamanlı Öğrenci Çalıştırma Programı), 2022-2022

